Sc. 10. Pl. 5.

37
14 C
8

ilesiens. inter eccliros doctores habitus s. Hieronymi cetatem,
ijssit, sed non omnia habentur inter apocrypha. graece et
ritus. Vide Bona, Trithemium, Gennadium

RVFFINI

AQVILEIENSIS PRESBYTERI

OPVSCVLA QVÆDAM, PARTIM ANTEHAC nunquam in lucem edita, partim nuper ope doctissimorum virorum emendata & castigata.

Cum Indicibus, tum locorum Sacræ Scripturæ explicatorum, tum rerum & verborum, amplissimus.

Omnium Catalogum siue ordinem, pagina post epistolam proxima docebit.

PARISIIS,
Apud Michaëlem SONNIVM, via Iacobæa, sub Scuto Basilienſi.
M. D. LXXX.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

ORNATISSIMO LECTISSIMOQVE VIRO D. IOANNI A SANCTO ANDREA, PARISIENSIS ECCLESIÆ Canonico,

Renatus Laurentius De la Barre, S.

QVANTVM iis debeatur D. à Sancto Andrea, qui vetustatis nouitatẽ, nouis authoritatem, obsoletis nitorẽ, obscuris lucem (& vt totam Plinianã periodum vsurpem) fastiditis date gratiam, dubiis fidem, omnibus verò naturã & naturæ suæ omnia indefesso studio nituntur, verbis consequi difficillimum semper nõ modò iudicabam: imo cogitatione complecti vix arbitrabar esse eius qui veretur reprehensionem doctorum atque prudentium Marcus Tullius, quo tanquam parente gloriatur Latina eloquentia, quinto TVSCVLANARVM QVÆSTIONVM, inter præcipua felicitatis deputauit, præque cæteris illum diem obseruandum censet augustiùs, in quo dudum ignotatum à Syracusanis, cùm esse omnino negatent, septum vndique & vestitum vepribus & dumetis Archimedis sepulchrum detexit: tenebat enim quosdam senariolos, quos in eius monumẽto inscriptos acceperat: qui declarabant in summo sepulchro spheram esse positam cum cylindro. Ita nobilissima Græciæ ciuitas, quondam verò etiam doctissima, sui ciuis vnius acutissimi monumentum ignorasset, nisi ab homine Arpinate didicisset. Ignotasset etiam optimi Vatis, & cui aliàs græcæ linguę emendandæ authoritas fuerat concredita, carmen diuinæ Odisseas & Iliados: nisi Lycurgus Lacedemonis ex Ioma in Græciam importasset, & nisi postmodũ discerptum Pisistratus collegisset, atque ita distinxisset, quemadmodum hoc tempore legitur adhibito metatore Aristarcho. His inquam quid debeatur affirmauit adhuc nemo, nec fortassis vsquam postea affirmabit: quandiu fuerint qui inde aliqui proficient: vel ob hoc tursus quod tantis pro vigiliis, laboribus, sudoribus quibus illis castigationes constiterint digna satis commendatio haberi vlla non possit, tantùm abest vt meritis par possit referri. Habent siquidem reliquorum studia suas amœnitates, varios secessus, quibus lectionis tædium noua delectatione subleuant. At illi qui Herculano labore versantur in veterum monumẽtis perueſtigandis & restituẽdis: quid quæso habere possunt quod studium recreet? quid quod fastidium excutiat, nisi alterum fastidium? itant si qua voluptas eos aliquando perfundat ex inuentis alicuius authoris scriptis, subinde in iisdem recognoscendis, faciendísque, propter lacunas, corruptos locos, dimidiatas paginas, exesos characteres, plus enascitur mœroris quàm fuerat antè perceptum ex inuentione delectationis: vt nouerim ego aliquos qui thesauros eiusmodi à se repertos maluerunt de emendatione desperantes omnino supprimere, quàm qualescunque ædere in lucem: mendacio-

rum nimirum quàm syllabarum ditiores. Itaque si ex hoc loco paulisper licet euagari, præstitisset interdum eorum quædam quæ circumferuntur nunquam excussa, quàm ita excudi vt sint errorum mendarúmque verius quàm doctrinæ seminarię. Et certè quis modus esse potest, dum omnia propè ex cõiectura persequimur: quæ certitudo, cum quid in mentẽ alteri venire potuit, diuinatur? Quis demum euadẽdi locus per syrtes & scopulos Aporię, cùm videamus in vadis, statiuis & naualibus principes vitos hærere, impingere, altercari, in simpulo magnos ciere fluctus, committere de nugis magnas interdum tragœdias: & quod irritam omnium operam facit, proficere nouis castigationibus quotidiè nouas editiones: videamus insuper id genus occurrere reliqua, quæ etsi fidem eleuant, nihilotamen minus rei non minuunt difficultatem, quominus multa sint doctis perferenda qui auctorum castigationi & editioni inuigilant, quoties de maximis & leuibus dubitandum, cogitandum, euoluendum si qui alij hanc eandem materiá tractauerint: quoties passim ex coniectá dis aliquando leuissimis multa mutanda, nonnulla reponenda. Quod quantũ habeat operę notunt hac ætate non pauci, sed tu imprimis (vir ornatiss.) qui harum rerum exercitatissimus, non desinis maximo studiorum prouentu, reíque literariæ accessione proferre de tua diuite bibliotheca bonos quotidiè authores, próque tuo in Rempub. grato animo perquirere magnis sumptibus vndique, si qui codices M. S. habeantur castigatissimi, quibus impressi possent conferri: si qui rursus restateni cũ aliquo fructu imprimendi. Et ita quidem, vt de te testatum iampridem doctorum sermonibus audiuerim, nullum eorum qui tunc viuunt (absit verbo inuidia) existere qui fœlicius & salubrius Chiromam manum admouerit rei librariæ: & qui liberalius optimę notę scriptorum (quotum modo lectione studiosi fruuntur) impressiones iuuerit, auxerit, promouerit, atque tu ipse quem à D. Opt. Max. in hæc calamitosa tempora ob id reseruatum dicere soleo, ne literæ obsolescerent: néue deesset, qui honestissimas honestis de tebus Typographorum concertationes illustraret. Testantur illud iampridem tot tantáque quot exierunt volumina cum aliqua tui præfatione nominis: testabitur etiam illud inpræsentiarum Ruffini nunquã antea typis commissum opus, cuius cum exemplar Domino de la Bigne Præceptori meo Theologo, huius ætatis tam ob motum candorem quàm ob singularem eius eruditionem meritissimo, petendum indicasses, ex reliquiis venerabilis Monasterij Montis-Dei, factum est vt inter ruinas eius deuotæ domus diuina prouidentia si nõ integer ab annis vetustus codex, saltem quodammodo totus ab iniuria inueniretur effugisse Gnosticorum nostrorum iniurias: aduersus quas atque eiusmodi grassatorum excursiones, vindiciarum si quis sit modus, is est accersendus à Calcographia, quæ sola inclinantibus seculis maximo Dei beneficio ad studia iam nauseantes hominum animos recreauit iucunda facilitate, scriptis contulit gratiam sua pulchritudine, & simul immortalitatem. Quod vtinã Dei inuentum superiora tempora nouissent, non vtique tantam librorum &

codicum

codicum quot desiderantur perditi, iacturam bellicis Gotthorum incursionibus feciſſemus. Non illa bibliotheca Piſiſtrati, Attali & Eumenis: non illa Philadelphi, Ptolomei quę Auguſto regnante incendio aſſumpta eſt. Non illa Gordiani, quæ plures habuit librorum quàm quiſquam alius auri vel argenti theſauros, diues LXII. millibus antiquiſſimorum voluminum. Non illa Pamphili martyris, vnde Euſebius hauſit ſuam hiſtoriam: non illa cẽtum & viginti millium librorum quæ Bizãtij ſub Zenone Imp. grauiſſimo incendio periit: non illa rurſus Mathiæ regis Vngariæ, quæ Patrum noſtrorum memoria crudeli Turcharũ impreſſione diſſipara eſt. Nec illa denique Vaticana Romanorum Põtificum Hebraicis, Græcis, Latinis antiquiſſimis, necnon optimis quibuſque authoribus pariter ac recentioribus tum manuſcriptis, tum publicatis inſtructiſſima ſub Clemente VII. à militibus Germanis & Hiſpanis incenſa, tot libros ſecum abſtuliſſet. Extarent namque alibi paſſim excuſſi codices maxima cum copia, non autem ſicuti accidit, pauci iíque ab imperitis notariis deſcripti mendoſiſſimè. Habuiſſet quæuis natio proprios ſcriptores, habuiſſet inquilinos: nec erat quod conquererentur viri antiquitatis amantiſſimi: aut cur peroptaremus omnes plagas orbis, ſcrutaturi, ſi quid blattæ tegerẽt quod luci ac mundo foret exhibendum. Non erat quod Reuerend. in Chriſto pater D. d'Albone, Lugdunenſis Eccleſiæ princeps luſtraret rumas peruetuſti Monaſterij Barbatæ inſulæ, vt cõmentarios Ruffini Aquileienſis in ſeptuaginta quinque Dauidis pſalmos requireret. Non erat quod nos ſimiliter Montis Dei reliquias ad perpetuam memoriam typis tum demũ committeremus: quoniam habituri eramus omnia omnium authorum ſcripta, & præſertim noſtri Ruffini quæcunque ſcripſit: videlicet, in Oſeæ prophetã lib. I in Amos alterum: in Ioel vnum: de ſua fide ad Laurentium Epiſcopũ lib. I. de Sacramentis I. Exhortationis ad Probam lib. I. Epiſtolarum ad diuerſos lib. 2. Iuxta triplicem diuinæ ſcripturæ ſenſum lib. I. quem rogante Paulino, Epiſcopo Nolano, ſcripſit ad eum latino ſermone de benedictione Iudæ Patriarchæ. Deinde eodem Paulino efflagitante librum alterum ad eundem: in quo cæteras vndecim Patriarcharum benedictiones triplici explanatione proſequutus eſt. Denique eodẽ authore haberemus, præter ea quæ reſtant maximam partem Græcorum bibliothecæ Baſilij Cæſarienſis, Cappadociæ Epiſcopi, & Gregorij Nazianzeni, Clementis Romani Recognitionum libros: Euſebij Cæſarienſis Paleſtinæ Eccleſiaſticam hiſtoriam, cui addidit decimum & vndecimũ librum: Xiſti quoque, ſi non põtificis Romani, ſaltem Pythagorici cuiuſdam, vt contendit Hieronymus, ſententias: Euagrij ſententias: Pãphilij martyris aduerſum Mathematicos. Ioſephi etiam latinam fecit hiſtoriam, cuius exemplar aſſeruatur Mediolani, in æde S. Ambroſij, Longobardicis ſcripturn litteris: Origenis item non omnia, quia & Hieronymus tranſtulit quædã quæ ſuo prologo diſcernuntur. Expoſuit idem Ruffinus Symbolum, quod inter opera Hieronymi tom. 4. Baſilienſis æditionis continetur: de quo Eraſmus Præfat. in cyprianum. Sed & obtrectatori opuſcu-

lorum suorum tesspondit duobus voluminibus, arguens & conuincens, sicuti refert Gennadius, se Dei intuitu & ecclesiæ vtilitate, auxiliante Domino ingeniũ agitauisse: illũ verò æmulationis stimulo incitatũ ad obloquium stilum vertisse. Eiusdem Ruffini opusculum de deptauatione librorũ, prẽcipuè Origenis, legitur ad calcem primæ partis operũ Origenis: iterum tomo 2. operũ D. Hieronymi. Vertit quoque pro eodem Origene Apologeticũ Pamphili martyris, quod præfixum operibus Origenis inuenitur. Ædidit insuper suam Apologiã, vbi contrarias sententias in libris Origenis ob eorum deprauationem natas ostẽdit. Præfatio eius in libros Origenis de Principiis, habebatur vulgò in 3. tomo operũ D. Hieron. adiecta per Des. Erasmũ, vt facilius intelligerẽtur Apologiæ D. Hieronymi. Plurima denique scripsit, sed multò plura transtulit. Fuit autẽ is Ruffinus Tharmus seu Thoranus professione monachus, dignitatè Aquileiensis presbyter, Theodosio Imper. valdè charus, pro quo apud B. Ambrosiũ intercessit, vt ingrediũdi Mediolanẽsis templi fieret illi potestas, à quo antea exclusus fuerat ob patratã cædẽ septẽmiliũ hominũ Thessalonicæ, vti refert Nicephor. li 12. hist. Eccl. cap. 40. & 41. Fuit præterea socius aliquando studiorũ & planè amãtissimus D. Hieronymi: donec de scriptis Origenis exorta inter eos contentione, visus est Hieronymo nimius admirator, & propè assertor Origenis: & proinde existimatus eiusdem opinionis, quòd paulò actiùs suam de libris περὶ ἀρχῶν, qui videbantur contra fidem conuersi aduersus D. Hieronymũ defenderet. At si nemo in hodiernum vsque diem inuentus est, qui libros eiusmodi Origenis propterea tollendos dixerit, nemo etiã, vt opinor, reperietur qui ob id reiicien dũ iudicet Ruffinũ, quòd censuerit eosdẽ retinẽdos: nisi se B. Augustino temerarius præferat, qui tanti fecit nostrũ Ruffinũ, vt ex eo in suos ille psalmorũ cõmentarios quãplurima deriuarit. Fuit enim Augustino antiquior anno redemptionis humanæ cccc. Sed tantæ apud D. Augustinũ authoritatis, vt ad D. Hieronymũ de illo scribat non sine pietatis ac eruditionis elogio, cũmque cũ suo, tùm aduersario, olim verò sodali amicissimo mella scripturarũ studiosè lambuisse, vttũque quidẽ conatus in mutuã beneuolentiã reuocare, sed ita causam inimicitiarũ dissimulãs, vt neutri culpã earũ affingat. Hæc porrò luculẽti adeò scriptoris opera latuisse tãdiu non mirũ debet iis esse, qui norunt ex Trithemio plures libros ab ipso conscriptos (quorum tamẽ maxima pars nunc primum prodiit in lucẽ) sepultos adhuc pulueribus obliuionis desiderari. Sed ne quisquã hoc nostrũ studiũ existimet ideò minus, quòd quædam ipsius opuscula auctoritati apostolicæ suspecta à nonnullis reiiciantur: illud vnum solummodo dixerim, nihil illo canone omnino aduersus Ruffinũ statui, quòd eius auctoritatem minuat, horũmque librorum lectionem impediat. Nam & Gelasius religiosum eum virum appellat, & nõnullas ab eo scripturas explicatas fuisse tradit (quod dictũ Primas Lugdunẽsis ad cõmentarios psalmorum retulit) & hoc se nomine suspecta quædam habere, quod à D. Hieronymo scribatur de libero hominis arbitrio minus verè disputasse: sed vt omittã eam quam in dicẽdo, atque veri-

Distinct. 15 can. Sancta Rom.

ratem

tatem asserendo præ se tulit libertatem vir sanctissimus idémque doctissimus Hieronymus, ad cuius calculum nos remittit Gelasius, nihil planè in his cõmentatiis tã apertum est, quàm quod pro libero hominis arbitrio, pro bonis operibus, pro mysterio sanctiss. Trinitatis, & sacrosanctæ Ecclesię Eucharistię, pro purgatorio, pro vera hominis iustitia, atque aliis huiusmodi permultis nõ semel, neque vno in loco docet. Neque verò cuiquam noua debet esse (tametsi grauis ac molesta bonis omnibus semper fiat) repẽtina illa voluntatis inter D. Hieronymum & Ruffinum, alienatio: tùm quòd ille zelo ardens ac eruditione sua nihil in alienis libris non depũratum & ad amussim elaboratum ferre poterat: hic verò sanctimonia, ac multorum præcipuorum Ecclesiæ luminum exemplo comminunitus, in Origenianis libris siue legendis, siue in alienam linguam transfetendis audacter versabatur. Tùm verò maximè quòd ex quadam opinionum varietate, veluti ex D. Augustino competimus, in hanc contentionem inciderint, in quam fortè imprudens Ruffinus. Siquidem Augustinus epistola, quæ est xv. inter illas D. Hieronymi, multis verbis deplorans inter Ruffinum & Hieronymum tam graues amicos, doctos, celebres, senes & monachos tam amarulentã discordiam incidisse, non sine graui totius Ecclesiæ scandalo, ait, quod aliàs non nisi pio homini contigisse poterat, vt ex litteris Hieronymi perspexit, quantum sibi moderaretur, quantúmque teneret aculeos indignationis, timore obriguisse se, doloréque contabuisse, quia vereretur ne idem pto se Ruffinus facetet. Verum patrocinatur vtrisque, quod non in dissimili genere inter se contenderint Paulus & Barnabas, D. etiã Petrus & Paulus Apostoli (quorũ sententiã nec sine dissidio exceperũr inter se Augustinus & Hieronymus) qui pariter antea ob vocu lã τῆς χολοχύνθιδος ex prophetia Ionę parũ cõuenerãt. Nota est illa ex veteri historia inter Epiphanium ac D. Chrysostomum cõtrouersia: illa etiã eò modestior quo antiquior Victoris & Itenæi, Origenis & Theophili: quæ tamen omnia non ideò summis viris eam notam inusserant, vt si quid minus rectè in nonnullis quæ non ita ab vniuersali Ecclesia in conciliis sacrosanctis tractata fuerant, & decreta sensissent, in cæteris quoque erasse videantur. Sua sit ergo D. Gelasio auctoritas, & sua D. Hieronymo constet innocentia, quæ tamen rectè dicta Ruffini non eleuent, imò quæ ad veritatem vt hîc omnia exacta si fuerint integra, non minus ad benè credendum nos instruant, & ad benè agendum inflamment, quàm quæ ab iis perfecta sunt qui speciosius illo fortasse, & ambitiosius legi teríque soleant. Tu verò interim Domine à Sancto Andrea memineris has tibi sacratas bellorum ciuilium manubias tueri, & eò vsque custodire, vt sicut es Catholicus, viuis & vixisti semper catholicissimus: ita catholicæ, hoc est Romanæ Ecclesiæ quicquid in iis fuerit probandum vel improbandum relinquatur arbitrio. Vale. Ex tuo Musæolo apud Gerualianos Idibus Iuniis. M. D. LXXX.

RVFFINI AQVILEIENSIS

ECCLESIÆ PRESBYTERI OPERVM

Catalogus & ordo,

In quo ea quæ nunc primùm in lucem prodeunt ſtellula ad marginem adſcripta indicat.

De benedictionibus Iudæ ad Paulinum Epiſcopum Nolanum, lib. I.
* *Paulini ad Ruffinum epiſtola.*
* *Ruffini ad Paulinum fratrem epiſtola.*
Eiuſdem in Benedictiones reliquorum vndecim Patriarcharum, ſiue commentariorum in Geneſeos cap. 49. lib. II.
Commentariorum in Oſeam prophetam lib. III.
*

Eiuſdem Comment. { *In Iohel prophetam.* / *In Amos.*

Commentariorum in Symbolum.
Eiuſdem Ruffini hiſtoriæ Eccleſiaſticæ lib. II.

TESTIMONIA DE RVFFINO.

RVffinus Aquileiensis Ecclesiæ presbyter: non minima pars Ecclesiæ doctorũ: & in transferendo de Græco in Latinum elegans ingenium habuit. Denique maximam partem Græcorum bibliothecæ Latinis exhibuit. Basilij scilicet Cæsariẽsis Cappadociæ episcopi, Gregorij Nazianzeni eloquentissimi hominis, Clementis Romani recognitionum libros, Eusebij Cæsariensis Palestinæ Ecclesiasticam historiam, Xysti sententias, Euagrij sententias, Pamphili martyris aduersum Mathematicos. Horũ omnium quæcunque præmissis prologis à Latinis leguntur, à Ruffino interpretata sunt: quæ autem sine prologo, ab alio translata sunt, qui prologum facere noluit. Origenis autem non omnia, quia & Hieronymus transtulit aliquanta, quæ suo prologo discernuntur. Proprio autem labore, imò gratiæ Dei dono, exposuit idem Ruffinus Symbolum: vt in eius comparatione alij non exposuisse credantur. Disseruit & benedictionem Iacob super patriarchas, triplici, id est, historico, morali & mystico sensu. Scripsit epistolas, ad timorem Dei hortatorias, multas: inter quas præeminent illæ quas ad Probam dedit. Historiæ etiam Ecclesiasticæ, quam ab Eusebio conscriptã, & ab isto diximus interpretatam, addidit decimum & vndecimum librum. Sed & obtrectatori opusculorum suorum respondit duobus voluminibus, arguens & conuincens se Dei intuitu & Ecclesiæ vtilitate, auxiliante Domino, ingenium agitauisse: illum vero æmulationis stimulo incitatum, ad obloquium stylum vertisse.

RVffinus Toranus, monachus, Aquileiensis Ecclesiæ presbyter, rogante Paulino Episcopo Nolano scripsit ad eum Latino sermone De benedictione Iudæ patriarchæ librum vnum, iuxta triplicem diuinæ scripturæ sensum: cuius initium est, Quãto magis ego mecum. *sibi excusso. Deinde, eodem Paulino efflagitante, librum alterum edidit ad eundem, in quo cæteras vndecim Patriarcharum benedictiones triplici explanatione prosecutus est. Liber incipit,* Sciendum primò est. *Scripsit quoque in Oseam librum vnum, in Amos librum vnum, & in Ioelem librum vnum. Claruit anno Domini* CCCC.

PAVLINVS NOLANVS EPISCOPVS, RVFFINO FRATRI SALVTEM.

VEL breues, nobis, ab vnanimitate tua, literæ, magno refrigerio sunt, sicuti in penuria fluuiorum aget sitiens rore recteatur. Vnde refectos nos quamuis breui epistola tua, attamen tua, per puerum communium filiotum, fatemur: sed tamen rursus adfectos, quia etiamnum nunc vos in æstu sollicitudinis & incerto motatum, Romam peti iudicastis. Det nobis Dominus à Domino lætificari quàm primum de actu nostro: vt sicut anxiis compatimur, ita congaudeamus hilatitati. Et incipiamus tamen sperate fructum præsentiæ vestræ, si vos certi esse de vestra sententia, vel Domini circa vos placito cœperitis. Sanè quod admonete dignaris affectu illo, quo nos sicut te diligis, vt studium in Græcas literas attentius sumam, libenter accipio, sed implete non valeo, nisi fortè desidetia mea adiuuat Dominus, vt diutius cõsortio tuo perfruat. Nã quomodo profectum capere potero sermonis ignoti, si desit à quo ignorata condiscam? Credo enim in ttanslatione sancti Clemẽtis, præter alias ingenij mei defectiones, hanc te potissimum impetitiæ meæ penuriam considerasse, quod aliqua in quibus intelligete vel exprimete verba non potui, sensu potius apptehenso, vel vt verius dicam, opinata transtulerim. quò magis egeo misericordia Dei, vt pleniorem mihi copiam tui tribuar, quia pro diuitiis etit paupeti, vel micas à diuitis mensa cadentes auido famelici eo tdis ore colligere. In tempore sanè, quo scripta hæc scribebantur, cecidit sub oculis, incidens ptoposita lectione, capitulum illud ex Genesi quò Iudas à Iacob benedicitur. Et quia Dominus opottunissimã hanc occasionem dederat, pulsate post tempus fotes cordis tui placuit. Etgo si me amas, imò quia multum amas, rogo vt scribas mihi, vt intelligis ipsam Patriarchatũ benedictionem. Et si qua ipse scis in eis ardua sensu & digna cognitione, scire me velis: specialitet tamen de Capitulo illo in quo ait: Alligans ad vitem pullum suum, & ad cilicium pullum asinæ suæ: Quis suus sit pullus: vel, quis asinæ pullus, & cur suus ad vitem, asinæ vetò pullus ad cilicium alligetur?

SVMMA PRIVILEGII.

CAROLVS nonus Francorum Rex, ſuo diplomate ſanxit, ne quis *Opera Ruffini Aquileienſis Presbyteri*, ex collatione compluriũ exemplarium ſcriptorum, in celeberrimis bibliothecis conquiſitorum recognita, & quibuſdam libris aucta, ante ſexennium à die primæ editionis numerandũ, præter Michaëlem Sonnium bibliopolam, ad eius caſtigationis exemplum imprimat, néue alibi impreſſa diuendat in Gallis. Secus qui faxit mulcta fiſco applicanda, aliiſque pœnis indictis damnabitur, vt latius patet in litteris Priuilegij, indultis Lutetiæ, quinto Nouembris, 1570.

RVFFINI AQVILEIENSIS
PRESBYTERI IN LIBRVM DE BENEDICTIONIBVS IVDÆ
Ad Paulinum Presbyterum,

PRÆFATIO.

QVANTO magis ego me tibi excuſo, & minus idoneum ad reſponſionem eorum quæ ſeiſcitaris adfirmo, tantò tu inſtãtius percontaris, & difficiliora perquiris, ac velut lenti bouis vitio deprehenſo, eunctantis armos, & retrorſum terga cedentia, ſtimulis pertinacioribus perfodis. Vnde conſequenter tibi & illud continuò cognoſcendum eſt, quòd etiam ſi depreſſa ſaltem ceruice, iugi quod ſuperponis onus mouere poſſumus, nuſquã tamen adeſt nobis copia in apertos patentéſque campos, affluentioris facultate orationis, effundenti in latum diſtenta ſpacia, rapidioribus curſibus ſuperare. Ideò ergo patere nos, ſi fortè vel tardius voluerimus, eo quo nos vocas, paſſibus peruenire. Requiris à nobis quomodo intelligatur, illud quod ſcriptum eſt in Geneſi de Patriarcha Iuda, quod Iſrael pater eius, dum ſingulis filiorum, quæ præuidebat euentura prædicit, de iſto ait inter cætera: Alligans ad vitem pullum ſuum, & ad palmitem vitis pullum aſinæ ſuæ, quod tu ſcripſiſti: Et ad cilicium pullum aſinæ ſuæ, quod in Græco ita eſt: καὶ τῇ ἑλίκῃ τοῦ πώλου τῆς ὄνου αὐτοῦ ἑλίκῃ, vitem dicunt Græci, non tã palmitem (quomodo habent noſtra exemplaria) quàm illos quaſi ruc.nnulos, vel cincinnulos palmitis, quibus ſuccreſcens palmes ipſe, innectere & ſuſpendere ſolet, vel ramis arboris, vel palis, vel quibuſcunque illis innititur adminiculis, quos capreolos, vt arbitror, appellant agricolæ: quibus nexibus, tutus, & ſine lapſus periculo, vel grauatur fructibus palmes, vel vaga proceritate diſtenditur. Arbitror ergo, quod hic ipſe Græcus ſermo, in Latinu exemplaribus antiquitus poſitus eſt, vt & alia nonnulla, & per tempus abſcriptoribus non intelligentibus, pro ἑλίκῃ, cilicium dici putatum eſt. Et in hoc quidem facilè error interpretu emendatur, ſed non tàm facilè eſt etiam ſenſum intelligentiæ ipſius inuenire, niſi totius capituli mentio fiat. Totius autem huius capituli tractatus, amplius aliquid & lucidius inueniret, ſi ab initio ipſarũ benedictionum ſumpſiſſet exordium. Quod vtique & otij & temporis non parum quærit, & vt fidelius dicam, quod mentem ſpiritu ſancto illuminatam depoſcit. Quantùm ergo vel mediocritas intelligentiæ noſtræ valet, vel tempus indulget, vel hi ſinunt qui reſcripta ad Origenem perurgent, quanta res tanta pati potuit, breuitate, pro eo amore quo cõfidere nos tibi de omnibus iubes, ſine præiudicio eorum qui melius aliquid ſentire poſſunt, quid nobis de hoc interim capitulo videatur, exprimimus. Scio quãplurimos caput iſtud ita de domino interpretari, vt nihil ad Patriarcham Iudam pertinere ex his quæ dicuntur, adfirment, quia neque vt leo dormiſſe vſquam, neque vt catulus leonis oſtenditur ſuſcitatus, neque gentes in eo ſperaſſe vllatenus probabuntur. † mis cæteris etiam in hoc capitulo ſentiendum eſt, vt alterno intellectu expoſitio dirigatur, & interruptio hiſtorialis intelligentiæ, myſtici ſenſus prodat arcanum.

Pro ἑλίκῃ vitioſe ſcriptum à Latinis cilicĩ

Hic deſunt nonnulla.

Benedictio Iudæ.

Mat.28.

Psalm.109

Hier.2.

Gal.4. 1.Cor.12.

M.S. cum ascendet.

Leonculorũ somnum triduanum.

Ait ergo: *Iuda te collaudent fratres tui. Manus tuæ super dorsum inimicorum tuorum.* Potest hoc vel ad ipsum Iudam, vel ad eos qui ipso videntur esse ptogeniti Reges, referri, qui regnũ gentis illius ministrantes, inimicotum terga domuerunt. Sed & in Christo competenter accipitur, qui à fratribus suis, id est, ab Apostolis quos ipse frartes in Euãgeliis nominauit, meritò collaudatut. Inimici verò eius super quorum dorsa manus eius est, illi intelliguntut quos Pater ptomirtit se sub pedes eius positurum, dicens, Donec ponã inimicos tuos sub pedibus tuis. Sunt ergo inimici, donec increduli sunt & infideles, & ideò cædũtur in tergo, qui posteaquam cõuersi fuerint, efficiuntut frattes, & collaudant eũ qui eos in adoptionẽ Patris vocatos, sibi & cohætedes fecit & frattes. Benè autẽ terga inimicorũ cædi dixit à Christo: Omnes enim qui adotabãt idola, terga dabant Deo, sicut & pet prophetã dominus exptobrat, dicẽs: quia cõuerrerunt ad me dorsa sua & nõ faciẽ. Hæcergo dorsa cędir, vt cõuersi aliquãdo terga dẽr idolis, & faciem erigant ad Deum, & faciant hoc quod in consequentibus scriptum est: *Et adorent te filij patris tui.* Tunc enim cùm adorant eum, filij patris fuerunt effecti, & spiritum adoptionis acceperũt, in quo clamant, Abba patet. Nemo enim dicit Dominum Iesum Christũ, nisi in spiritu sancto. Iste sermo paulò dutius tefettut ad Iudam, nisi abusiue id dicamus, adotatos esse quasi reges, à fratribus, id est, suis cætetis contribulibus filios Iuda. *Catulus leonis Iuda, de germine † filius meus ascendisti: Recubans dormisti sicut leo, & sicut catulus leonis, Quis suscitabit eum?* in his vetsiculis, non iam concludimur, sed penè excludimur, nam catulum leonis, si exponamus Iudam dici posse pro virtute bellãdi, quomodo exponetut quod de germine filius dicitur ascendisse. Germen autẽ hic in græco, βλάστου dicitur, quod magis virgultũ, vel tamus recte interpretatur, qui de radice repullulare, vel de ipso robore arboris solet. Ex quo ergo virgulto, vel ex quo ramo Iudas ascẽdisse dicetut vel quomodo tecũbens dotmisse vt leo, & vt catulus leonis: ita vt quęratur quis eum suscitet, nisi forte aliquis vim faciẽs, velit ita adseuerare, Ex germine ptocessisse Iudã, id est, vt superius diximus, ex virgulto vel ex ramo, quod de ipsa patris fortitudine & virtute significet: quíq; virtutis cõfidentia recubet & quiescat, vt leo & vt catulus leonis, nec eum ausus sit aliquis suscitare, dum pro magnitudine viriũ, & potẽtia beatorũ suscitare eum nullus audeat ad prælia. Sed multò conuenienrius aptabitut huic loco mystica expositio, in qua catulus leonis Christus, nõ solũ φυσικῶς verumetiã θεσπικῶς designatur. Nam Physiologus de catulo leonis hæc scribir, Quod cùm natus fuerit, tribus diebus actribus noctibus dormiat, Tũ deinde patris fremitu vel mugitu tanquàm tremefactus cubilis locus, suscitet catulũ dormientẽ. Iste ergo carulus ascendit ex germine: ex Virgine enim natus est, nõ ex semine, sed ex virgine absque cõcubitu virili & absq; semine naturali Christus. Velut virgultũ siue ramus, in quo manifestissimè & vetitas carnis adsũptæ ex vitgine declaratur, in sacrosãcto germine & à cõtagio catnalis

& hu-

& humani seminis excusatur. *Recumbens dormisti vt leo, & sicut catulus leonis.* Manifeste tecubuisse & dormisse, dictum de passione mortis ostenditur. Sed videamus quare vt leo, & vt catulus leonis, dormit. De catuli quidem somno iam superius dictum est, quod valde conuenienter adaptatur christo, qui tribus diebus & tribus noctibus, in cotde tetræ sepultus, somnum mortis impleuit. Vt leo autem, hoc modo debere intelligi arbitror: Mors Christi, oppressio & triumphus dæmonum fuit, omnem namque prædã quam leo ille cõtrarius inuaserat prostrato homine & deiecto, hic leo noster eripuit: denique tediens ab inferis & ascendens in altum captiuam duxit captiuitatẽ. Hoc ergo modo; & in somno suo leo fuit vincẽs omnia & debellans, & destruxit eum qui habebat mortis imperium. Et velut catulus leonis, die tertia suscitatur. *Quis suscitabit eum?* Rectè quasi inquirẽtis prophetæ personam quæ suscitet Christum, sermo significat, quia Apostolus quidẽ dicit: Quia Deus illum suscitauit à mortuis. Et, Qui suscitauit Christũ à mortuis, suscitabit & mortalia corpora vestra propter inhabitantẽ spiritum eius in vobis. Et iterum ipse Christus dicit in Euangeliis: Soluite tẽplum hoc, & ego in tribus diebus suscitabo illud: hoc autem dicebat de tẽplo corporis sui. Quia vero ipse dicit, Suscitasse templum suum, & Deus illum dicitur suscitasse: Rectè Propheta stupore tantæ patris & filij vnitatis, atq; indiscretionis attonitus dicit: Quis suscitabit eũ? *Nõ deficiet Princeps ex Iuda, neque dux de fœmore eius, vsque quò veniant ea quæ reposita sunt.* Et velut in alijs exemplaribus habetur. *Veniat is cui repositum est, & ipse erit expectatio gẽtium.* Hic locus manifestè refertur ad Iudam, constat enim vsque ad natiuitatem Christi non defecisse principes ex genere Iudæ, nec duces de fœmoribus eius, vsque ad Herodem regem qui secundum fidẽ historię, quam Iosephus scribit, alienigena fuisse, & per ambitionẽ in regnum Iudæorum dicitur irrepsisse. Statim ergo vt hoc factum est, & vt defecit dux de fœmoribus Iudę, aduenit ille cui regnum repositum, in quo, quomodo gentes sperent, Euangelij fides & Ecclesiarum docet propagatio. Reposita autem dicuntur ea quę opportuno tẽpore proferenda sunt, sicut & Christus in fine sæculorũ aduenisse dicitur. Cùm dicit Apostolus, Ecce nunc tempus acceptum, scilicet ad salutem gentibus conferẽdam. Si verò quis in omnibus cupiat cursum vtriusque expositionis aptare, potest extorquere fortassis, vt etiam de Christo hæc hoc modo videantur intelligi: *Quia non deficiet Princeps ex Iuda*, Id est, hij qui post resurrectionem eius, Ecclesiarum principes ordinantur: *Et dux de fœmoribus eius*, Duces quoque populi Christianorum, de fœmoribus Christi. Hoc modo exponet, membra Christi esse, sine dubio spiritaliter intelligenda, quæ Apostolus dicit populum fidelium. Possunt ergo & fœmora eius spiritaliter intellecta indicare eos qui pro firmitate & constantia fortitudinis, omne corpus Ecclesiæ sustentare videntur & ferre: vel quia humani seminis iudicium solet in fœmorum appellatione figuraliter dici, apud nos autem qui seminat, verbum seminat, potuerunt ergo hi qui ministerium verbi Ecclesię exhibẽt de Christi fœmoribus intelligi duces. *Vsquequo veniant quæ reposita sunt ei:*

Act. 3. Rom. 8.

Ioan 2.

1. Cor. 6.

Christi fœmora quæ sint mystice

Luc. 8.

Videbitur ita posse intelligi quod vsque ad consummationem seculi, non deerunt isti duces, donec veniant ea quæ reposita sunt, quæ apparauit Deus his qui diligũt eum. *Et ipse erit expectatio gentium.* In die scilicet iudicij, cùm omnes gentes & populi Christum iudicem, in pauore cordis, & tremore conscientiæ expectabunt. *Alligans ad vitem pullum suum, & ad palmitẽ pullum asinæ suæ.* Hoc de Christo, & propriè & singulariter dicitur: ipse enim
Ioan. 15. alligauit ad vitem pullum suum, qui dixit: Ego sum vitis vera. ad hanc ergo vitem, & pullum suum alligat, & asinæ suę pullum. Pullus suus est, ex gẽ-
Mat. 11. tibus populus, cui vtique nunquam adhuc legis onus fuerat impositum: &
Luc. 19. supra quem, nisi ipse primus, nemo insederat. Pullus verò asinæ suæ est, qui ex priore populo, qui nunc in figura asinę nominatur, electi erant ad
Ose. 1. salutem, de quibus Propheta dicit: Si fuerint filij Israël sicut arena maris, reliquię saluę fient. Abiecta ergo asina, quæ onus Legis in infidelitate portare maluit, pullus ex ipsa natus eligitur, id est nouellus ex veteri, per fidẽ populus adsciscitur, ac populo ex Gentibus sociatur. Vitis ergo Christus ex ea parte dicitur, qua naturam suscepit humanam, ad quam Dei verbum pullum suum alligat, id est, populum suum coniungit & sociat ei conuersationi quam ipse exegit in carne: vt imitatione ipsius, pullus qui ad ipsum alligatus est, efficiatur cum illo & filius Dei, cohæres Christi. Palmitem
Rg. 8. autem de quo initio, quid significaret expoſuimus, intelligere possumus
M. S. habet tenet. hoc modo. Fides quę in Christo est, & præsentis vitæ regulam † ministrat, & futuræ spei fiduciam præstat. Vitis ergo videtur illud ostendere, quod Christi in carne positi gesta, in ipso credentes & ipsi inhærentes imirantur: palmes verò, id est, ὐλὴ qui non tàm palmes, quàm illud intelligitur, quo palmes arbori connectitur, & confirmatur à lapsu, quo adminiculo tutus,
M. S. bonorum. ventos ac turbines contemnit & respuit, futurorum donorum † indicat spem, quia fideles, quíque non solum in iis quæ egerunt, sed & in his quæ sperant & credunt futura, cõsummationem salutis exspectant, in quo quasi ad quandam patientiæ arborem, spe vincti ac confirmati tentationum procellas ac turbines ferunt. Quod de Historiali Iuda interpretari, nulla mihi ratio videtur posse permittere, nisi si Iudaicis fabulis attendentes, putemus ita posse intelligi, pro eo quòd dicunt pattem tribus Iudæ, quam in terræ hæreditatẽ susceperit, ita esse refertam vineis, vt tanquã nullo alterius generis existẽte virgulto tanta esse vitis copia videatur, vt ne animal quidẽ alligandi ad aliud genus arboris detur facultas: sed hæc vt diximus, Iudaica magis commenta videbuntur, nobis autem mystica plus, etiam si fabula sit, placeat expositio. *Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ amictum suum.* Videbuntur & hæc tantùm ad Historicam expositionem pertinere, Agrum fertilẽ vitis, & hyperbolicos vini abundantiã significare, sed nobiliorem sensum mystica producit expositio. Nam stola Christi, quæ lauatur in vino, meritò eius intelligitur Ecclesia, quam ipse sibi mundauit san-
Eph. 5. guine suo, non habentem maculam & rugam. Non enim, inquit Apo-
1. Pet. 1. stolus, argento vel auro redempti estis, sed pretioso sanguine Vnigeniti à Deo. In huius ergo sanguinis vino, id est, lauacro regenerationis, à Chri-

sto

sto lauatur Ecclesia. Consepelimur enim illi per Baptismum in morte & sanguine ipsius, id est, in morte ipsius baptizamur. In sanguine autem vuæ quomodo amictum suum lauet, videndum est. Amictus, propinquior quædam vel secretior corpori vestis videtur esse quàm stola. Hi ergo qui prius per lauacrum loti, stola eius fuerant effecti, postea quàm ad sacramentum sanguinis vuæ peruenerunt, veluti interioris mysterij, secretioris quoq; amictus eius participes esse dicuntur. Lauatur enim etiam in vuæ sanguine anima, cum sacramenti huius cœperit capere rationem. Agnita namque & intellecta virtute sanguinis virtute verbi Dei, quãtò capacior effecta fuerit anima, tãntò purior fit, & lauatur quotidie ad scientiæ profectum: & iungens se Domino, non solum amictus eius, verumetiam vnus iam cum ipso spiritus fiet. Huic contrarius erat amictus ille populi Israel, in quo, vt gentis impudicitiam designaret, non tam amictum quàm præcinctorium id nominauit, quod Hieremias circũdare lumbis suis & auferre rursus, atque in Euphratem iubetur abscondere. *Gratifici oculi eius à vino, & dentes eius candidiores lacte.* Vides quomodo historialem intellectum, erga finem præcipue, amputat & abscindit? Si enim adhuc cõtentiosius agentes dicere velimus, quia gratifici sunt oculi Iudę ex vino præabundantia vini, vt supra diximus, & abundantia poculorum, quid de candidis dentibus respõdebimus, & qualitate lactis, prolatis? In quo aduersum veritatem nõ est agendum impudenter: Sed interruptione intelligentiæ historialis exclusi, ad spiritualis expositionis ordinem redeamus. *Gratifici*, inquit, *oculi eius à vino.* Superius ostendimus Apostolica authoritate, membra Christi dici dignos quosque fidelium, & diuersa singulariter membra nominari, pro eo quod vnusquisque omni Ecclesiæ corpori dependit officium. Erunt enim pedes Christi, qui currunt ad faciendam pacem, qui perguntad subueniendum his qui in necessitate sunt positi. Erunt manus Christi, quæ ad misericordiam extenduntur, quæ auxilium indigentibus ferunt, quæ inualidis ad adminiculum porriguntur. Sic erunt oculi Christi qui scientiæ lumen corpori vniuerso præstant, sicut in Euangelio scriptum est, Lucetna corporis tui, est oculus tuus. Gratifici ergo sunt oculi isti: Sermo enim sapientiæ sale conditus est, vt det gratiam audientibus. Non ergo pro hoc Sol gratificus dicitur quia scientiæ sermonem ministrat, sed quod habet in se gratiam facit. His enim auditis inquit, sapiens sapientior erit. Gratifici ergo sunt oculi eius à vino, quia nihil est aquaticum in verbo sapientiæ: nihil fluidum, nihil frigidum: sed vinũ quod lętificat cor hominis, & quod infunditur vulnetibus illius qui incidit in latrones. Quo scilicet audientiũ vulnera peccatorũ non solum olei lenitate mitigentur, verùm etiam vini austeritate purgẽtur. Et quis est, inquit Apostolus, qui me lætificat, nisi qui contristatur ex me? candidi dentes eius super lac. Sæpius iam de membrorum Christi ordine & ratione diximus, & eadem frequentius in his locis reperire absurdum videtur. Dentes ergo eius super lac candidi erunt hi qui fortem & solidum verbi Dei cibum mandere & cõminuere ad summam subtilitatem dentibus possunt, de quibus dicit Apostolus in Epistola

Hier. 13.

ad Hebræos. Perfectorum autem est solidus cibus, qui pro possibilitate sumendi exercitatos habent sensus ad discretionem boni & mali. De imperfectis autem Corinthiis dicit, Lac vobis potum dedi non escam: nondum enim poteratis. Hęc super eos qui lacte aluntur: Dentes eorum sunt cădidi, id est hi qui perfectum cibum capere non possunt, & comedere super illos, qui tanquam paruuli adhuc lacte indigent. Denique & in lege ea animalia quæ ruminant, & sumptum cibum ad dentes denuò reuocant, quod subtiliter minutatum, sustētationi corporis tradunt, munda esse animalia designantur. Apriſſimè sanè etiam candidos dētes eius dicit. Omnes enim qui perfecti sunt, & scripturarum cibos, dignis & competentibus interpretationibus explanantes, subtilem & minutum intellectum qui spiritalis dicitur, Ecclesiæ corpori subministrant, candidi debent esse & puri, atque ab omni macula liberi, ne fortè dicatur eis, Qui alios doces, te ipsum non doces. Verùm quoniam scriptura diuina, non solum sacramentorum debet scientiam continere, verùm etiam mores, gestáque informate discentium: sic enim & Sapientia per Salomonem dicit, Describe tibi hæc dupliciter & tripliciter in corde tuo: Et arca quæ construebatur à Noë, bicamerata & tricamerata fieri iubetur: conemur & nos, posteaquàm dupliciter ista, prout potuimus sentire, descripsimus, id est, secūdum historiam, & secundum mysticum intellectum, nunc in quantum recipere locus potest, iam moralem, in eo discutere sermonem, vt scripturarum studiosi, nō solum quid in aliis, vel ab aliis gestum sit, sed etiam ipsi intra se, quid gerere debeant, doceantur. Iudas, confessio interpretatur: qui ergo, vel peccata sua confessus pœnitentiam egerit, vel Christum in persecutione coram hominibus confitetur, collaudabitur à fratribus suis: lætitia est enim & gaudium Angelis in cælis, super vno peccatore pœnitentiam agente. Ab ipsis ergo tanquam à fratribus (vnius enim illi Creatoris & patris filij sunt, & homines & Angeli) collaudatur. Verùm is qui confitetur dominum Iesum, quia in spiritu sancto confitetur, manus eius supra dorsum inimicorum efficiūtur: qui enim ante exhibuerat membra sua seruire iniquitati ad iniquitatem, nunc exhibens seruire iustitiæ in sanctificatione, iam fugientium se inimicorū suorum, id est, dæmonum terga vexat & cædit. Sic enim pugnat, non quasi aërem cædens, sed dæmones fugās, quíque ob nimios profectus velut Dei iam in se participiū habens, etiam adorati dicitur à filijs patris sui. Filios patris sui, quasi in morali loco, possumus filios lucis accipere, qui meritò adorant & venerantur eos qui scientia & operum merito in Dei similitudinem profecerunt. Sicut enim Christus lux mundi est, ita & discipuli eius lux mundi sunt: sed ille per naturam, isti per gratiam. Et Moses Deus esse dicitur Pharaonis. *Catulus leonis Iudæ, ex germine fili mi ascendisti.* Meritò catulus leonis appellatur, qui Christo concrucifixus est & conresurrexit, sicut & Paulus dicebat, qui & ipse meritò in Iudam accipitur, confitebatur enim peccarum suum dicens, Non sum dignus vocari Apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei. Et iterum quod Christus est, esse dicit seipsum, cùm ait: Christo concrucifixus sum, viuo verò iā non ego, viuit verò Christus

Leuit. 11. a

Rom. 2. c.

Prou. 22. c.

Gen. 6. c.

Luc. 15. b.

Angeli fratres nostri sunt.

Rom. 6. d.

2. Cor. 9. d.

Ioh. 8. b.

Mat. 5. b.

Exod. 7. a

Rom. 6. a.

1. Cor. 15. a

Gal. 2. d.

ſtus in me. Eſt ergo catulus leonis qui dormit cum Chriſto dum mortuus eſt peccato, & reſurtexit cum Chriſto dum viuit Deo. Ex germine autem filius qui aſcendit, ſine dubio is eſt, qui cùm eſſet oleaſter inſertus eſt in arborem oliuam, & agreſtes ac feros motes naturæ carnalis abiecit, per ſpiritum adoptionis hæres, radix vera vitę permanens, & fructum plurimum ex eius inſitionibus adferens. *Recúbans dormiſti vt leo.* Dormit vt leo, ſapiens namq; confidit vt leo, maxime cùm potuerit confidenter dicere, Omnia poſſum in eo qui me confortat nõ tertoribus, non minis, nõ vllis illecebris excitatur, ſed manebit immobile propoſitũ & mens fixa. Nec deeſſe vnquã Princeps poterit ex Iuda, & dux de fœmoribus eius: Verè enim ille poterit principatum ſui agere & dux eſſe probabilis, qui prius per cõfeſſionem & pœnitentiam omnibus carnalibus vitiis, quibus prius agebatur, abſciſſis ſibíque ſubiectis, principatum ſui gerit, nec permirrit in ſe vel iram, vel ambitionem, vel auaritiam, vel libidinem gerere principatum. Sed dux erit ei de fœmoribus Iuda, id eſt, eius qui cõfeſſione emendatus eſt & correctus, ne ſi cœcus cœco ducatum præbeat, id eſt, animus adhuc vitiis obcœcatus cœcum natura corpus tegat, ambo in foueam cadant. *Donec veniant ea quæ repoſita ſunt eis*, ſicuti & ille dixit: Quia non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Aut certè ita tam diu principatum ſui gerit vnuſquiſque ſanctorum, & dux erit ſuę vitæ, donec veniet illud, vt ſit Deus omnia in omnibus, hoc enim in fine repoſitum eſt. *Et ipſe erit expectatio gentium*: quoniam ſemel moralem locum perſequi propoſuimus, etiam genres iſtas intra nos requirere debemus, quæ expectationẽ habent. Huius ram emendati eo confeſſione perfectíq; poſſumus gẽtes intra nos intelligere, omnes animæ noſtræ motus qui ferocius in nobis mouentur ſecundùm primam ætatem, & quaſi gẽtilitet agunt: his, omnis emẽdationis ſpes eſt & expectatio, ſi ſenſus, qui eſt princeps & dux hominis, chriſtum confeſſus & ab eo illuminatus, actuum ſuorum gubernacula moderatur. *Alligans ad vitem pullum ſuum*. Pullum hic, ipſum ſenſum pro innouatione vitę intelligamus, qui alibi à Domino infans appellatur, cùm dicit: Niſi conuerſi facti fueritis ſicut infans, non intrabitis regnum cęlorum. cùm ergo quis coniungit ſe Domino, & efficitur vnus ſpiritus cum ipſo, alligat ad vitem pullum ſuum dicens: Mihi autem adhęrere Deo bonum eſt. *Et ad palmitem pullum aſinæ ſuæ.* Palmitem iſtum, id eſt, quem ſupra expoſuimus, ἕλικα, poſſumus ſubtilem & flexuoſam ſcientiæ ſentire intelligentiam, cuius pullus aſinæ, id eſt, animæ ſenſus adfectus, ipſam animã ſetuat à lapſu. *Lauabit in vino ſtolam.* Sicut cato verbi Dei, perfectorum cibus eſt, ita & ſanguis eius, perfectorum eſt poculum. Qui ergo per Verbum Dei expurgantur & tenouantur de die in diem, hi dicuntur lauare in vino ſtolam ſuam, id eſt, actus ſuos viſibiles, *& in ſanguinem vuæ amictum ſuum*, interiores cogitationes, ſicut & Apoſtolus dixit: Cogitationes putgantes, & omnem altitudinem extollentem ſe aduerſum ſcientiam Chriſti. Poteſt tamen & ſola intelligi Martyrij gloria & paſſio, quam pati ſperat quotidie iuſtus in carne, & amictus ſolus in ſanguine. Nihilominus Mar-

Rom. 11. c.

Phili. 4. c.

Prou. 28. a.

Mat. 15. b.

Luc. 6. f.

Rom. 8. d.

videtur legendum, iuſta emendati ergo confeſſione &c.

Mat. 19. a.

Pſal. 72. d.

2. Cor. 10. b

tyrium conſcientiæ accipit quod intta ſe toletat indeſinentet. Denique & in conſequentibus, gratificos oculos eius eſſe dicit, à vino, & dentes eius candidos ſupet lac. Non eſt autem dubium oculotum laudem, ex ptoſpiciendi & porrò videndi virtute ptofetri, quod vtique per ſcientiæ vel gtatiam, vel ſtudium venit. Idcirco enim & dentes candidi, qui puros & immaculatos & ſolidos edant verbi Dei cibos, nec patuulorum lacte alí animam patiãtur, ſed ſolidis eam nutriant, & validis cibis, id eſt, à moralibus ad myſtica & dogmatica eam ttansfetentes, quibus illuminata poſſit reuelata facie gloriam Domini ſpeculati.

RVFFINI AQVILEIENSIS PRESBYTERI, DE BENEDICTIONIBVS PATRIARCHARVM, SIVE COMMENTARIORVM in Gen. cap. 41. ad Paulinum Epiſcopum Nolanum, Libet II.

PAVLINVS FRATRI RVFFINO, S.

ETsi incertum mihi fecit filius Cerealis, quod ad te perrecturus foret, in tempore quo ad ſanctum Petrũ reuertitur: tamen per eum qui æquè tuus ac noſter eſt, non ſcribere tibi, tàm culpabile nobis, quàm tibi triſte futurum iudicauimus. Itaque chartulæ damnum ſi te fortè non vidiſſet, quàm officij ſicut credimus, ſi te viſeret, præoptantes capeſſere, cõmiſimus epiſtolam iſtã, non caſui ſed fidei. Credimus enim in Domino dirigendã ad te viam ſermonis ac filij noſtri, quia deſiderantibus bonũ, omnia procedent in bonum, deſiderat enim te quantũ debes deſiderari ab intelligente cõmodum ſuum de cõſortio tui. Et ideò præſumo, quia ſecundum fidem ac pietatem ſuam ſaluabitur in bonis deſiderium eius, & perueniet ad te, & tecum manebit, & geminabitur nobis apud Dominum, in vobu ſalutare præſidium, cùm & tibi tàm bonus filius, comes, diſcipulus, adiutor acceſſerit, & tu illi pater ac magiſter omnis boni donatus à Domino, ad efficacem orationum potentiam, vires gratiæ ſpiritalis addideris. Nobis autem, etſi pro tua charitate præſumptio ſit, quia remeaturus ad Orientem, nõ feres inuiſitatus nobis abire, tamen de peccatis noſtris metus eſt ne etiam ſi tam nobu vicina filiæ Babylonis auertat: quare Domino deſideria noſtra ac vota mandamus, ne ſecundum meritũ nobu, ſed ſecundum deſiderium faciat, & dirigat ad nos viam tuam in via pacis ſuæ, quia non ambulantes in ea, in reprobum ſenſum damnati ſunt, nec te deſiderare merentur. Sanè importunitate qua oſtium tuum vel media nocte pulſare conſueui, repulſæ metu, ad verecundiam & modum poſtulandi coactus, nunc hoc circa me negocij tibi trado, vt Benedictiones duodecim Patriarcharum, cuiusiam principium mihi expoſita circa perſonam Iudæ Prophetia, triplici vt iuſſum eſt interpretatione, conſcriptis paginis edidiſti: per reliquos filios diſtributam digneris exponere, vt & ipſe per te fiam conſcius veritatis, & magnæ gratiæ ac laudis auctorem habeam, ſi his qui de me ſupra me, propter operis † conſulendum me putauerunt, diuina potius, & tuo ſpiritu, quàm de meo ſenſu inepta reſpondeam.

RVFFI-

RVFFINVS FRATRI PAVLINO HOMINI DEI S.

COMMVNEM quidem filium Cerealem, nondum videram, sed is conscius, quid mihi doloris inflixerit, si reddere moraretur literas tuas, præmisit eas ad me: quas cum legens erga tui (vt soleo) desiderij, magis ac magis crescerem, inueni ad vltimum illud te imperare vnde excusaui frequenter apud te, ne de scripturarum scilicet interpretationibus aliquid à me posceres per literas respondere: & quò magis à poscendo desisteres, signum tibi imperitiæ meæ & inerud:ti sermonis semel atque iterum dedi. Sed quia tu nec sic quidem tadias imperare, vt potui etiam nunc, de reliquis vndecim Patriarchis addidi ad hæc quæ de Iudæ benedictione prius tibi responderam: arbitrans quod patris illius, cui iubenti vt irem in vineam, dixi: Nõ eo, & abii postmodũ: fecerim voluntatem. Si quid sanè temeritatis in facto est, quod cùm minus idonei simus, tàm magna contingimus, cum tui venia dixerim, tibi iustissimè reputabitur, qui præ nimio amore, mensuras in nobis scientiæ, vt & reliquarum virtutum satis breues esse, non aspicis. Quia autem Quadragesimæ diebus, in monasterio Pineti positus, hæc rescripsi ad te, etiam fratribus qui aderant, ineptias meas celare non potui, sed & ipsi magnum putantes aliquid esse quod tibi placere potest, extorserunt tamen vt hæc describerent sibi. Sic me, & cùm nescis tuas poscis, etiam alius propinas. Vale in pace frater amantissimè, verissimè Dei cultor, & Israëlita in quo dolus non est, meique memor esto gratia plene homo Dei.

Dies Quadragesimæ aliquanto melius legeretur cicas.

RVFFINI AQVILEIENSIS PRESBYTERI IN BENEDICTIONES RELIQVORVM VNDECIM PATRIARCHARVM siue Commentatiorum in Gen. Cap. 49.

Libet II.

SCIENDVM est primò, quod in singulis quibusque locis vbi Scripturta de duodecim Patriarchis commemorat, multa est in ipsa ordinis conscriptione diuersitas. Alius ordo est, in ipsa eorum natiuitate conscriptus: alius cùm terram Aegypti vnà cum patre suo Israële & lobole posteritatis referuntut intrare: alius nunc, cùm benedictiones obituri parentis excipiunt: alius cùm egressæ de Aegypto tribus, vel in deserto commemorantur aliquid agete, vel tetram repromissionis ingressæ, in monte Garizin, & in monte Gębal pro benedictionibus & maledictionibus statuuntur. Alius etiam cùm diuisionem terrę, hæreditatis sotte susciptunt, & in tantum ordo iste variatur, vt interdum quidam ex ipsis nec adscripti inueniantut in numero. quod vtique certum est non absque aliqua ratione variari & existere causas probabiles, quibus in illo loco ille prę ferat ur, in alioverò alius prę ponatur. Sed de his nobis nunc à te ptopositum non est, nisi ea tantummodo prout Deus dederit explicare, quæ in benedictioni-

Gen. 35. Gen. 46. Gen 49. Num. 1. Num. 2. Num. 7. Num. 10. Num. 13 Num. 26 Num. 34 Deut. 27 Ios. 15.

bus quas mortis tẽpore à patre ſuſcipiunt, continentur: quæ quidem bene-
Geneſ. 46. dictiones, ex eo fortaſſe ſolummodo appellari potetunt, quod in nouiſſimis dicitur: Et hæc locutus eſt illis patet eorũ, & benedixit illos, vnunquẽque ſecundùm benedictionem ſuam benedixit illos. Cæterũ in initiis, vbi conuocat eos pater, non quaſi ad benedictionem vocat, ſed ita ſcriptum
Geneſ. 49. eſt: Vocauit autem Iacob filios ſuos, & dixit: Cõgregamini vt annunciem vobis quæ occurſura ſunt vobis in nouiſſimis: quod vtiq; magis Prophetiã ſignificat, per quam quæ eis euentura ſint præſignificantur. In ipſo autem corporali ſerie verborum, neque benedictonestãtum, neque fututorũ ſola prænuntiatio, qua vel mors, vel ptopoſitum eorum, vel etiam quædã ab eis geſta notabiliter arguuntur. quę tes nobis & tripartitã, vt & in aliis fecimus, explanationis materiam ſubiicit, ita vt benedictones Hiſtorię locũ ſeruent. Prophetia verò myſticum, atque dogmaticum morum correptio, & obiurgatio moralem dirigat ſtylum.

BENEDICTIO RVBEN.

RVBEN (inquit) *primogenitus meus, virtus mea, & initium filiorum meorum, durus in conuerſatione, & durus, temerarius contumelias irrogaſti, tanquam aqua non efferueſcas. Aſcendiſti enim ſuper cubile patris tui, tunc polluiſti thorum vbi aſcendiſti.*

Geneſ. 34. Inceſti hiſtoria neminem laret, quomodo Ruben in concubinam patris ſui efferbuerit flamma libidinis, & patetnum maculauerit thorum; ſed quod in initiis, laudis ei aliquid videtur adſcribere dicens: *Tu virtus mea.* Idcircò vt grauius notetur in crimine, qui cùm virtus pattis haberetut, & initium filiorum, neſcit ſetuate teuetentiam patri, quale eſt &
Hierem. 2. illud quod dicitut per Ptophetam: Ego te plantaui vineam frugiferam, totam feracem, quomodo conuerſa es in amaritudinem vitis alienæ? Secundum myſticam verò intelligentiam, videtur mihi Ruben prioris populi Iudæorum ferre poſſe perſonam, qui & primogenitus eſt, & initium filio-
Exod. 4. rum ſicut & Ptopheta dicit: Iſrael primogenitus meus, Primis namque illis data ſunt eloquia Dei: quod autem durus fuerit ille populus & temerarius
Iſaia 8. ſcripturę denuntiant: dicit enim de eis propheta, Omne quod loquitur po-
Act. 7. pulus hic durum eſt. Et item alibi de ipſis dicit: Vos ſemper dura ceruice, &
Hier. 2. non circunciſi corde. Patri verò Deo irrogauit iniurias, cùm conuertit ad
Aly legũt & non fa- eum dotſum ſuum, † non faciens bonum. Thorum autem concubinæ polciem ſuam. luit quem aſcendit, id eſt legem veteris Teſtamenti, quam ſępe prævaricãdo maculauit. Quod autem in concubinæ perſona lex veteris Teſtamenti
Gal. 4. ponatur, Paulus edocuit dicens: Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera, hæc autem ſunt Teſtamenta, in quo Agat quæ cõcubina fuit in veteris Teſtamenti ponitut typo. Vna etenim etat perfecta columba genittíxue, quę virgo caſta, regina ſponſo tegi Eccleſia, per Euãgelium iungirut Chriſto. Sed & moralis nobis in hoc ira tractabitur locus. Ruben interpretatus eſt maiotib. filius qui videtur, hoc eſt, viſibilis & carnalis

nalis: ipſe credo, de quo dicit Apoſtolus, Primus homo de terra terrenus. 1. Cor. 15.
Sed & alibi: Si enim qui videtur noſter homo corrũpitur, ſed qui intus eſt: 1. Cor. 4.
renouatur. Hunc eundem qui videtur, exteriorem hominem appellat.
Et iterum dicit: Quia non primum quod ſpiritale eſt, ſed quod animale eſt 1. Cor. 15.
primum. Ergo omnis homo cùm in hoc mundo carnaliter viuit, & ſecundùm carnem mouetur, & primus eſt carnalis motus in concupiſcentia libidinis, cui iam primæ iuuentutis rempus obedierit, durum & temerarium ſimul, & laſciuum hominem reddit, aſcendentem etiam ſuper cubile patris & polluentem thorum paternum, id eſt, etiã præcepta & monita naturalis legis, quę in nobis eſt (quod nunc paternus thorus dicitur) præuaricantem. Eſt enim intra nos lex quædam naturalis, quæ arguit vnumquemque peccantem, & malum ei eſſe ſuggerit quod delinquit: cubile ergo Legis huius temerat, ac ſedẽ ſecreti eius maculat, qui præceps & infrenis fertur ad vitia.

Benedictio Symeon et Levi.

Symeon *& Leui fratres, perfecerunt iniquitatem voluntatis ſuæ, in conſilium eorum non introeat anima mea, & in conſilio eorũ* Gen. 34.
inuitentur viſcera mea. Quantùm quidem ad hiſtoriam pertinet, videtur illud eorum culpare cõmiſſum, quod Emmor filium Sychem, qui poſt ſororis eorum concubitum, familiæ Iſraël voluerat ſociari, fraude & circumuentione iugularunt, atque omnem eius populum interemerunt, quando & dicebat eis parer eorum Iſraël: Quia odibilem me feciſtis in hoc mundo. Maledictũ ergo eorum furoré temeritate imprecatur, & diuidendos eos per populos Iſrael proteſtatur, vtpote ex ipſis Leuitas & Sacerdotes futuros, qui ſortẽ terræ promiſſionis non habuerunt. Spiritalis autem de his explanatio talis mihi quædam poſſe videtur aptari, quod Symeõ & Leui Scribarum & Phariſęorum Iudaici populi poſſint ferre perſonas, de quibus ſcriptũ eſt: Quia Mat. 26.
conſilium fecerunt Scribę & Phariſæi vt Ieſum dolo tenerent, de quo conſilio nunc dicit ſanctus, qui mente Deum videbat: *In conſilium eorum non in-* Mat. 27.
troeat anima mea, & in conſilio eorum, in quo falſis teſtibus adhibitis condemnabãt Ieſum, *non*, inquit, *inuitentur viſcera mea.* Non tibi hoc videtur dicere: Mundus ego à ſanguine iuſti huius, mundus ego à ſententia quam decernitis aduerſum innocẽtem. *Quia in ira ſua* inquit *occiderunt homines*, Requiro quos homines occiderunt, cùm certum ſit ante paſſionem domini, neminem credentium eſſe punitum, niſi forte quis ipſis adſcribat etiã ſanguinem Propherarum. Quia & dominus dicit quod à ſanguine Abel iuſti Mat. 23.
vſq; ad ſanguinẽ Zachariæ, omnis qui effuſus eſt ſanguis iuſtorum, ab ipſa generatione requiratur. Sed videamus, an forte & illos homines occide- Mat. 27.
rint quos perſuaſerunt clamare: Sanguis illius ſuper nos & ſuper filios noſtros. *Et in cupiditate ſua ſubneruauerunt taurũ.* Taurũ appellari filium Dei legimus in ſcripturarũ figuris, in Euãg. nimirũ, vbi ſcriptum eſt bis ſub perſona Luc. 15.
filij ſenioris dicentis ad patrem, Ego ſemper tecum fui, & mandatũ tuum

nunquam prętetij, & nunquam dediſti mihi hœdum, vt cum amicis meis epularer: cùm autem venir filius tuus hic iunior qui dilapidauit omnẽ ſubſtantiam, occidiſti illi vitulum ſaginatum iſtum. Ergo taurum ſiue vitulũ conſilio ſuo Scribæ & Phariſæi ſubneruaſſe dicuntur, quorum maledictus furor, quia temerarius eſt, & ira illorum, quia indurata eſt. *Diuidam illos in Iacob & diſpergam eos in Iſrael.* Videndum eſt ne fortè diuiſio iſta quæ hic commemoratur, talis ſit, qualis & illa de qua in Euangelio dicitur: Quia
Luc. 12. cùm venerit dominus ſerui illius, diuidet eum, & partem eius cum infidelibus ponet. Vel certè, vt audiui quendam ex ſanctis patribus differentem, quia diuiſio ſimul & diſperſio nominatur pro eo quòd nónulli ex ipſis domino crediderunt, & alij in infidelitate permanſerunt. Diuiſi dicuntur hi qui ab eis ſeparantur & veniũt ad fidem, & diſperſi hi quorum patria, remplóque ſubuerſo, per orbem terræ, incredulum diſpergitur genus. Moralis verò tropus ita fortaſſe ſeruari poteſt. Tripartitam eſſe animę virtutem, multis ſapientibus viſum eſt, id eſt, tres eſſe ſpecies motus eius, per iram, per cupiditatẽ, per rationẽ, nec alius, vt puto, animæ motus, exceptis his poterit inueniri. Omne enim quo inniritur vel mouetur, aut iræ, aut deſiderij, aut rationis eſt, & ideò totius vitæ humanę ſtatus in iſtis tribus filiis Iacob adumbrari mihi videtur, & per ipſos tripartitus iſte motus animę deſignari, in quibus ſeruat primam concupiſcentiæ ſpeciem Ruben, in quam cum macula notatur effuſus. Secundam, iræ vel furoris ſpeciem tenet Symeon, quæ & ipſa ex furoris eius demonſtratur opprobrio. Tertiam formam motus rationabilis tenet Leui, quippe cui etiam legem ſeruare commiſſum eſt. Has ergo tres ſpecies videtur mihi omnis prope anima, quę in hunc mundum venit, primis motibus culpabiliter agere, vſquequo peccatorum vitiis prægrauara, & malorum ſarietate defeſſa, ad locum poſſit pœnitentię peruenire. Iudas enim poſt hoc ſequitur, qui purget confeſſione peccata, quia Iudas lingua Hebtæa, confeſſio interpretatur, quæ à morte diciturliberare. De Iuda autem credo ſufficere illa quę à nobis vt potuimus ante iam dicta ſunt, quæ etiam ſi placuerit, his vel iungi poterunt, vel præferri.

Benedictio Zabvlon.

Zabvlon *iuxta mare habitabit, & ipſe eſt acceſſus nauium, & extenditur vſque ad Sidonam.* Hiſtoria, portionem futuræ hæreditatis deſignat & ſortem: ad myſterium autem quod ſpectat, legimus in Euangelio, ex his regionibus adſumptos eſſe aliquos Apoſtolorum: & in ipſis locis, dominũ ſæpe docuiſſe, ſicut ſcriptum eſt: Terra Zabulon & terra Nephthalim, viã
Iſaia 9. Mat. 4. maris trans Iordanem Galileæ genrium: populus qui ſedebat in tenebris vidit lucem magnam. Sed quod dixit, *Et ipſe extenditur vſque ad Sidonam.* Sidon interpretatur venator, vel venatrix, venatores autem, quos alios putabimus in hoc loco laudabiliter accipiendos, niſi Apoſtolos domini, de quibus prędixit propheta, Quia mittam venatores multos, & venabuntur

eos

eos in omni monte. Si verò etiam in hoc, moralis requiritur locus, Zabulon fluxus noctutnus interptetatur: conſequens etgo videti poteſt, quia poſteaquam vidit anima quæ ſedebat in tenebris lucem Domini, & ad pœnitentiam ex confeſſione conuerſa eſt, aufetantut ab ea, & defluãt illa omnia, quæ in mortè ignorantiæ geſſerat, & poſteaquàm præceſſit, in Iuda, confeſſio, etiam in hoc conuerſio ſubſequetur, cùm iam defluit omne quicquid noctis fuerat & tenebrarum, in quibus velut exuete ſe tentat veterem hominẽ & deponere quæ noctis ſunt, vt in die honeſtè ambulet. Sed hoc, quod ſe vſque Sidonẽ excutit, hoc eſt, vſque ad venatores, fortaſſe declaret illud quod & ipſe iam conetur eſſe ex illis quibus dicitur: Prẽdite mihi vulpes puſillas, exterminantes vineas meas. Ideò ergo extendit ſe vſque ad venatores, vt ipſe diſcat venari, ſi quando feræ aliquæ aut vulpes doloſæ, id eſt, vel dęmones truces, vel cogitationes noxiæ cot eius irrepunt, & volunt exterminare vineam Domini ſabbaoth: vt apptehẽdat eas malatum cogitationum laudabilis venaror effectus.

Hier. 16.

Cant. 2.

BENEDICTIO ISACHAR

ISACHAR *bonum concupiuit, requieſcet in medio ſortium, & videns requiem quia bona eſt, & terram quia pinguis eſt.* Etiam hic competenter hiſtotię ordo ſeruatur quòd in medio ſortiũ, id eſt in diuiſionibus terræ, quæ eis per Ieſum filium Naue diſtributa eſt, habitauit. Quarta etenim ſors ex poſterioribus ſeptẽ tribubus in libro Ieſu Naue ipſius, tefertut exiſſe: quia duę ſemi ttibus, id eſt, Iudæ & Efraẽ, & media tribus Manaſſe priores acceperãt. Ruben vetò & Gad & dimidiæ tribui Manaſſe vltra Iordanẽ poſ ſeſſio fuit. Eſt ergo medius Iſachar, quia eſt quartus è ſeptẽ: glebæ vbetis & fetacis agricola, erga ſolũ pingue, laborẽ libenter impendens. Et hæc quidem dicta ſint quantum ad Hiſtoriam. Iſachar verò quia metces interpretatur, poteſt illorum figurã ſeruare, qui dicũt: Si enim volens prædicauero, mercedem habeo. Et de quibus dictũ eſt: Ecce Domini filii, merces fructus ventris. Merces etenim filij Dei, quòd Virginis vterum intrare dignatus eſt, Apoſtoli tecte putãdi ſunt: ipſi ſunt enim qui concupierunt bonũ, de quotũ animabus in Canticis Canticorũ dicitur, Adoleſcentulę dilexerunt te: & quæ dicunt ad Ieſum: Poſtre in odorem vnguentorũ tuorum curremus, requieſcentes in medio ſottium, id eſt, in medio terræ bonę, terræ fluentis lac & mel: in medio ipſius requieſcunt, quæ terra etar Ieſus fluens lac & mel, ſuper cuius pectus, nõ ſolũ Ioannes, ſed in Ioanne omnes diſcipuli tecũbebant, & facti ſunr agricolę. iſtos fuiſſe agticolas & excoluiſſe tertã noſttã, quã pinguẽ viderãt & bonã, quãq; Filius hominis venetat ſeminare, & ſemẽ eius cecidir ſupet tertã bonã, quę adfetret fructũ aliud triceſimũ, aliud ſexageſimum, aliud centeſimum. Omnis de hoc Scriptura teſtatur, & prę-

Ieſua 19.

1. *Cor.* 9.

Pſal. 126.

Cant. 1.

Ioan. 13.

Mat. 13.

Luc. 8.

1. Cor. 3. 2. Tim. 2. 1. Cor. 9. cipue Paulus Apostolus, qui dicit: Dei enim administratio est, Dei cultura est. Et iterum idem dicit, Laborantem agricolam oportet primùm de fructibus percipere. Et iterum de semetipso dicit: Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Sed fortasse dicis: Et quomodo verum est, quia requiem viderunt Apostoli, sicut hic dicitur. *Et videns requiẽ, quia bona est?* Quum constet Apostolos nũquam requiem habuisse, sed in laboribus, in persecutionibus, sicut Paulus Apostolus indicat, omne vitę suæ tempus habuisse. Videamus ergo ne illud sit quod sermo iste significat, dicens: *Et videns requiem, quia bona est.* Quia considerantes futuram requiem, & regni cælorum beatitudinem, & omnium, quæ repromissa sunt, gloriam contuentes, libenter humeros suos subiecerint ad laborem: ad illa enim respiciẽtesque futura sunt bona, patientes præsentia tolerabant mala, sicut Heb. 11. & Apostolus Paulus de Mose dicit, quia spretis AEgyptiorum thesauris, elegit potius ferre improperium christi. Respiciebat enim, inquit, ad retributionem. Sed quoniam instituimus arcam scripturæ diuinæ, nõ bicameratam solùm, sed tricameratam (sicut ad Noë à domino dictum est) constituere, videamus nunc qualiter nobis Issachar etiam tertium ædificet nidum. In superioribus adsumpsimus eum hominem, qui tripertito animæ motu (vt est totius animæ languor) ira & furore errantem, quod per concupiscentiam, Ruben, & per iram, Symeon, & Leui prudentiam non recte directam significari posse distinximus: sed hunc iam in Iuda ostendimus pœnitentem, & in Zabulon ex multa parte cõuersum, in Issachar verò qui merces interpretatur, iam videmus eum etiam mercedem boni operis expectantem, quia non solum abiecit malum sed & concupiuit bonum, etiã in medio sortium requiescit. In medio autem est qui secũdùm commonitionem sapientię, non declinat neque ad dextram neque ad sinistram, hoc est enim, recte lineam tenere, & viam virtutis incedere, in quo etiam sortes sic possunt intelligi. Sors dicitur, per quam hæreditatis portio vnicuique tribuitur, non quæ euentu aliquo constare videatur, sicut gentes putant, sed quę Dei iudicio & dispensatione decernitur. Sortes ergo nobis in hac morali expositione, mandata Dei, per quæ hęreditas cælestis capietur intelligendæ sunt. Iste ergo, qui iam conuersus, etiam mercedem operum suorum sperat, semper in medio sortium, id est, in medio mandatorum Dei requiescit, videns requiem quia bona est, & terram quia pinguis est. Posteaquam pugnam quę erat intra se cogitationum, dum in eo cõcupisceret caro aduersum spiritum, & spiritus aduersum carnem, depulit & exclusit, requieuit spiritus eius in Deo, & tunc vidit bonam esse requiem, quãdo iã dicere ei poterat Iesus: Venite paululũ & requiescite, sed & tertã vidit quia bona est: quando vidit terram bonam? quando carnem suam à vitiis, & concupiscentiis expurgauit, tunc eam vidit tetram esse bonam & pinguem sine dubio, quæ adfert fructus iustitiæ in operibus bonis Hoc enim vidēs *suppositi[illegible] laborandũ, & factus est vir agricola.* Agricola terræ [illegible] sãpos animæ suæ, cordísque sui noualia inde[illegible] scripturatũ vomere scindit & sulcat, qui planta-

Merces boni operis.

plãtaria fidei & charitatis ac ſpei & iuſtitiæ de Iſraël fontibus rigat, & omnem agriculturæ diſciplinam in animæ ſuæ rure deprehendit.

Benedictio Dan.

Dan iudicabit populum ſuum tanquàm ſi vna tribus in Iſraël, & fiat Dan ſerpens in via, adſidens ſuper ſemitam, mordens calcaneum equi, & cadet eques retrorſum, ſalutem exſpectans à Domino.

Huius loci hiſtoria, quoniã in ſcripturis ſanctis quãtùm ad mei ſenſus paruitatẽ ſpectat, nõ facilè inuenitur euidenter expreſſa. vel quomodo iudicauerit Dan, populũ quaſi vnã tribuũ, vel quomodo in via adſederit, ne fortè aliquid quod probamenta de ſcripturis minus videatur habere, proferamus, magis quæ ſcripta ſunt ad ſpiritalem intelligentiam mihi videntur aptanda: niſi fortè in his bellis quæ ſiue ab Ieſu Naue, ſiue in Iudicum libro ſcripta referuntur, aliquibus inibi geſtis, hæc quę ſcripta ſunt conferantur, curioſius perquirentes, nos tamen licet nondum quod intentioni noſtrę ſatisfaceret, deprehẽdimus, tamen quę in nonnullorum opinione habentur, exponimus. Dicunt quidam Antichriſtum per hęc vetba prędici, de iſta tribu futurum: alij de Iuda proditore hæc ſcripta eſſe ſuſpicantur, & equitem atque equum, Dominum cum carne ſuſcepta, deſignari volunt. Sed vix mihi videtur explicari poſſe talis intelligentia: quia & ſi in equo Deitatem ponere voluerint, morderi vtique à ſerpente non potuit, ſi in equite, cadere retrorſum & ſalutem exſpectare à Domino, Deitas vetbi non competenter dicetur. Inde puto, quod Dan fortaſſe ad illum rectius transferatur qui iudex exſpectatur viuorum & mortuorum, quia Dan, iudicium vel iudex interpretatur. Dominus ergo Ieſus Chriſtus qui dicit, Ego in iudicium veni in hunc mũdum: & iterum, Pater neminem iudicat, ſed omne iudicium Filio dedit. Ipſe populum ſuum tanquam vnam iudicabit Tribum, non enim vltra erit diuiſio tribuum, non vlla diuerſitas, ſed ſicut ipſe ait: Erit vnus grex, & vnus paſtor. Quod autem aliquos videtur deterrere in hoc loco, iſte ſermo qui ſequitur, dicens: *Fiat Dan ſerpens in via.* Et quia ſerpens frequenter in ſcripturis in diaboli perſona ponitur, putant hoc non poſſe domino conuenire, ſed ſi redeamus ad ſcripturas, ſicut inuenimus leonem dici diabolum, qui circumiens, quærit quem tranſuoret: Et tauros dici contrarias virtutes, ſicut ibi, Tauri pingues circundederunt me. & iterum leonem dici etiam Dominum, paulò antè nobis expoſitus Iudas edocuit. Taurum etiam dici ipſum Dominum, inuenimus, illum qui occiſus eſt pro ſalute & teditu filij pœnitentis. Sed & alia multa in ſcripturis ſimilia ſunt, quæ nunc ad bonam, nunc ad malam partem trahuntur: ita & ſerpens inuenitur aliquotiens etiam in perſona Domini ſcriptus, vt ipſe de ſe dicit in Euãgeliis. Sicut enim Moſes exaltauit ſerpentem in deſerto: ita exaltari oportet filium hominis. Sed & Apoſtolus, quum præcipit prudentes fieri ſicut ſerpentes, nunquid non ad bonam partem, appellationem ſerpen-

Antichriſtum naſcitur de tribu Dan.

Ioan. 9.
Ioan. 5.
Ioan. 10.
Pſal. 21.
Luc. 15.
Num. 21.
Ioan. 3

tis aptauit? Potest etgo & in hoc loco de ipso domino dici: Fiat Dan, serpens in via: assidens supet semitam, id est, ipse qui iudicat corda & scit quę intrinsecus conteguntur, videns in via, hoc est, in huius vitæ cursu, equites itinete equitare nō recto. Equires autem animæ in corporibus positę, pos-
Psal.75 sunt intelligi, sicut ibi dicit: Dormitauerunt omnes qui ascēdetunt equos id est, omnes qui sunt in corporibus peccauerunt, sicut pronunciauit etiā Apostolus. Horum etgo equorum vel equitum calcaneum serpens iste vię adsidens mordet, mordet aurē calcaneum, cùm corpus vel languoribus, vel aliis quibuslibet cruciatibus macerat, quò velocem cursum peccantiū reprimat. Cùm enim corpus adfligitur, & cōsumitur cato, tunc cadet eques retrorsum, id est, anima quæ malè curtebat & festinabat ad perditionem, cadet retrorsum, & ad patientiam reuocatur, vt à malo cursu inpedita re-
Mat.4. uocetur retrorsum, & fiat post illum qui dicit: Venite post me. Puto tale
Mar.1 aliquid etiam etga Petrum Apostolum gestum, cùm dicēte domino, Quia crucifigi oportet filium hominis, & mori, ipse dicetet, Propitius esto do-
Mat.16. mine, non tibi erit hoc: in quo, cùm ptæ amore nimio pet ignotantiam nō
Mar.8. rectè equitatet in fide, velut à serpente mordetur à domino, in eo quod dicitur ei: Vade retro me Satana, scandalum mihi es quoniam non sapis quæ Dei sunt, sed quæ hominum. Et sic retrorsum Petrus reuocatus, salutē exspectat à domino per crucem & resurrectionē, quam tunc feruidius equitans & curens, ignotantiam futuram nescibat. Hæc me mouerunt in loco, non tamen excludo etiam eorum opinionem, qui quod sentiunt, approbate scripturarum auctoritate potuerint. Vt autem ne ille quidem nostrum ptætereat locus, potest videri ille quem iamdudum in Issachar diximus profeciſſe: & in mandatis requiescere, atque animæ suę agricolam factum, nunc etiam in hoc proficere in Dan, vt discernendi & diiudicādi populum suum, id est, cogitationes cordis sui, intelligentiam sumpserit: tanquam vnam tribum in Israēl, id est, omnia in vnitatem atque concordiam deuocare, ita vt non sit in eo cogitationum vel consiliorum vlla dissensio. fit autem idem & Serpens secundum ptæceptum domini, quod paulo ante
Mat. 10. diximus, Estote prudentes sicut serpentes, in via tamen assidet, nec vnquā
Luc. 12. è semita discedit, semita etenim angustior via iutelligitur, quæ ostendit cùm nō per illam latam & spaciosam incedere, quę ducit ad mortē, sed per
Mat.7. angustam & arctam, quæ ducit ad viram. Mordet autem equi calcaneum
Luc. 13. faciens illud, quod Paulus Apostolus dicit: Quia macero corpus meum, &
1. Cor.9 seruituti subiicio, ne fortè cùm aliis ptædicauerim, ipse reptobus efficiat. Hęc autem facit vt cadat equus rettorsum. Iste enim talis semper elationes & altitudines timet, & vult cadere animam suam à mala altitudine ad bonam humilitatem, vt discat ab Iesu, quia humilis est & mitis corde.
Mat. 11 Etenim proprium est proficientibus elationem metuere, denique etiam
1. Cor. 12 tantus & talis Apostolus Paulus dicebat, Ne extollat, datus est carni meæ stimulus, angelus Satanę, qui me colaphizet. Sic etgo reuocat animam de altitudine, & retrorsum post humilitatē Christi redacta, salutem exspectat à Domino.

BE-

Benedictio Gad.

PIRATERIVM *tentabit illum, ipse autem tentabit eos post pedes.* Per historiam quidem non facile in scripturis referre tale aliquid inuenimus, nisi fortè quis velut extorquere velit & dicere, quoniã Tribus ista, vltra Iordanem hæreditatem in Arabiæ partibus consecuta est, & quia ibi frequenter prædonum bella consurgunt, & assiduis inter se congressibus coëunt, hæc eorum inter se velut pirararum more certamina in his sermonibus designari. Sed verior est spiritalis intelligẽtia quæ potest indicare illud domini nostri & saluatoris, quod aduersum diabolum habuit, positus in carne, certamẽ. Est ergo rribus istius habitaculum eremo vicinum, Gad verò nunc rentamenta interpretatur. Potest ergo illud inrelligi, quod dominus Iesus Christus ductus est in eremum à spiritu, vt tentaretur à diabolo. Sed vide quanta in verbis Patriarchæ mysteria continentur. *Gad*, inquit, *piraterium tentabit illum.* Ponamus vt diximus, personam domini esse in Gad hanc piraterium tentabit. Piraterium verò dicitur cohors quædam & conspirario piratarum. Certum namque est, quod veniens diabolus ad tentandum dominum, non absque ministris suis & satellitibus venerat, quia sicut aderant domino Angeli spectantes eius certamen (illi de quibus Euangelium dicit post tentationem, Et accedentes Angeli ministrauerũt ei) ira etiã diabolo aderant Angeli sui cum quibus ei gehenna præparata est, sicut dominus dicit: Ire in ignem æternum qui paratus est diabolo & angelis eius. Sed & sancti quum in agone decerrant, spectaculum facti dicuntur huic mundo & Angelis & hominibus. Tentabat ergo dominum conspiratio tentatorum, quum dicebat ei: Si filius Dei es, dic vt lapides isti fiant panes. Per hæc ergo tentabat dominum diabolus. Sed videamus, quid est hoc quod dicit: *Ipse autem tentabit eos post pedes.* Quomodo dominus tẽtabat tentantes se? Si in prima rentatione Saluator declarasset diabolo se esse filium Dei, certũ est quia secundò ad tentandũ non fuisset ausus accedere, nunc autẽ vide quomodo tentatur ipse qui tẽrat. Dominus enim in eremo est quadraginra dieb. & quadraginra noctibus, postmodũ esuriit. Si enim nõ esuriisset, agnouisset rentator filium Dei, nunc autẽ esurit, vt per hoc quod dominus fragilitarem in se carnis ostendit, tẽtaror ipse qui tentat, & tãquam ad hominem tentãdum denuo adeat. Sic ergo veniunr ad dominum tẽtatores, ipse autem tentabit illos post pedes, hoc est, eisdem vestigiis quibus accesserat diabolus tentare eum, tentatur. Moralis itaque locus simili editione differitur: ille enim homo noster † confesso errore pœnitens, se reddit cõuersum per intelligentiã, & aliquantulum profecit, vt post profectum veniat ad hoc vt tentetur ab inimico, & virtus animi eius & propositi constantia comprobetur, ira enim scriptura dicit: Quia † non est tẽtatus, non est probabilis, nec vllo tempore omnino quis perueniet ad perfectionem, nisi prius in tentationibus suis documenta præstiterit.

Mat. 4.

Mat. 4.

Mat. 25.

1. Cor. 4.

Damõ Christi tentator ab eo tentatus.

M S. quem post errorẽ pœnituisse, & conuersum per pœnitentiã & aliquantulã iam profecisse desetip simus necesse est vt post profectum. *Vir intentatus, non est &c.*

Benedictio Aser.

SER *pinguis eius panis, & ipse dabit escam principibus.* Credo assertores literæ, hoc in his verbis intelligere, quod regio eius & hæreditas terræ, vber & pinguis extiterit, ita vt etiã regiis vsibus ministraret. Aliqui autem nostrorum etiam propter Annam dictum putant Prophetissam, filiam Fa-
Luc. 2. nuel, ex tribu Aser, quæ prima cum Symeone, refertur de domino in Euangeliis prophetasse, & prophetiæ suæ fide velut escam dedisse principibus, id est, Apostolis cæterisque credẽtibus. quæ de ipso fuerant prophetata. Verùm, quoniã Aser, beatus interpretatur, illius viri quẽ ab errore per pœnitentiam reuocatũ paulatim per singulos gradus, vsque ad beatitudinis nunc incrementa perducimus, post conuersionem, post intelligentiam spiritalem, post tentationum victoriam, pinguis eius esse
Ioan. 6. dicitur panis. Edit enim illum panem qui de cælo descendit, & vitam dat huic Mundo, & pinguis est ille panis. Quod ait, pinguis panis, sic intelligere possumus. Illi qui nihil amplius in Christo intelligunt, nisi Christum Iesum hunc crucifixum, edunt quidem & ipsi panem de cælo, sed aridum & exilem: qui verò digni sunt, vt eis thesauri sapientiæ & scientiæ reuelẽ-
Philip. 4 tur christi, sunt quibus pinguis est panis, sicut erat Paulo, qui dicebat: Scio & abundare & esurire, ad omnia & in omnibus imbutus sum. Et enim si dominus & saluator noster, quum figuram tauri dignatur assumere, taurus pinguis & saginatus pœnirenti filio dicitur iugulari, cur non eodẽ modo qui ad beatitudinem perueniunt, panis pinguis esse dicãrur? Iste autem talis cui iam pinguis est panis, etiam escam principibus dabit. qualem escã? sine dubio verbi Dei, & dabit escam non quibuscunque pauperibus aut
1. Cor. 2 accipientibus, sed principibus dabit: loquetur enim etiam ipse sapientiã inter perfectos.

Benedictio Nephtalim.

NEPHTHALI *cerua † remissa* (vel vt nostra exemplaria habent) *vitis diffusa, pro-*
al. emissa. *ferens in fructibus decorem.* Historia designat priorem Gad hereditatis sortem cæpisse in vbertate camporum: & post hunc Nephtalim rura possedisse, fœcunda virgultis & arboribus nemorosa. In expositione verò mystica, iam & superioribus quum de Zabulon discuteremus, etiam de nomine Nephtalim, velut cũ illo in Euangeliis sociato, quæ nobis visa sunt, diximus: Id est, quod velut radix & origo beatorum Apost. existorum locis & regione processerit, & quod populi eorum qui sedebãt in tenebris, lucem viderint magnam. Sed & principes Zabulon & principes Nephtalim, qui per Dauid prædicantur, ad personam vtique referuntur Apostolorum. Quantùm verò ad explanationem tertiam spectat, Nephtalim nominis interpretatio hæc ipsa est, quã nunc benedicens eum pater eius exprimit: id est, vel arbor diffusa vel vitis. Ille igitur noster homo

qui

qui paulò antè pane pingui veſcebatur,& ex ipſo cibum principibus dabat qui panis confortat cor hominis, nunc conſequentet ei etiam vera vitis Chriſtus decorum protulit fructum, quo ſcilicet cor, quod pane confortauerat, nunc lętificet vino, in quo vtroque, in tãtum mihi iam videtur veniſſe profectum, vt etiam ſacerdotij ſacramenta ſuſcipiat. Si verò arborem magis quàm vitem diffuſam intelligi malumus, quæ proferat in fructibus decorem, quæ alia erit arbor quę decorem in fructibus proferat, quàm ſapientia Dei, de qua dicit Salomon, Arbor vitæ eſt his qui amplectuntur eã?

Benedictio Ioseph.

Filius ampliatus Ioſeph. filius ampliatus, In benedictione Ioſeph etiam ipſa prima literæ facies floret meritò, nãque ampliatus filius appellatur, quem Dominus familię ſuę conſeruandæ gratia, vſque ad ſecundum regni exaltauerat gradum. Ampliatum ergo intellige, ſapientia, cõſilio, cõſtantia, caſtitate, honore, regno, virtute, & quod eſt virtutum omnium faſtigium, pietate, in quibus omnibus auctus & ampliatus merito dicitur Ioſeph. Quod autem dixit: *Zelatus filius meus.* Videtur expreſſiſſe non tanquam eum qui inuideat, ſed tanquam eum qui inuidiam paſſus ſit: id eſt, cuius tanta ſit gloria quę mereatur inuidiam. Hoc eſt ergo quod dicit, *Zelatus filius meus adoleſcentior ad me reuertere*: filius meus non tam natiuitate quã meritis. Illud ſane videtur mihi non ocioſe poſitum, quod tertiò repetens Patriarcha, Ioſeph filium nominat, dicens: *Filius ampliatus Ioſeph, & filius ampliatus, Zelatus & filius meus adoleſcentior.* Quid ſibi vult, quod ſolus Ioſeph inter omnes fratres tertiò filius nominatur? Ego quidẽ pro paruitate ſenſus mei intelligo, quod ſemel ei Ioſeph filius natus eſt, tũc quum ex Rachel poſt deſperationem ſuſcipiendæ ſobolis renatus eſt: ſecundò verò ei quaſi iterum naſcitur filius, quum ei poſt perſuaſionem mortis viuere nunciatur. Tertiò verò ei filius efficitur, quum doctrina & eruditione & his omnibus virtutibus quibus ipſe Deum videbat, erudiens eum & inſtruens, etiam in ſpiritu eum filium procreauerat. Alioqui nec cõuenier ei quod adoleſcentior filius dicitur, quum habeat poſteriorem ſe Beniamin, niſi in patris eruditionibus adoleſcentior ſentiatur. *Ad me*, inquit, *reuertere.* Hoc eſt, conuertere ad me animos tuos, vt diligenter notes, & in corde quę dicuntur, inſcribas tu filj Ioſeph, *in quem conſiliantes maledicebant & intendebant tibi inſidias domini arcuum:* refertur enim & hoc à ſcriptura ſancta, quod habebant conſilium fratres ſui illo in tempore, vt occiderent eum, ſed interueniens Iudas repreſſit parricidiale conſilium. Quod autem dixit, *Maledicebant*, illud eſt quod dixerunt: Ecce ſomniator venit. Dominos verò arcuum, bellatores deſignat viros: quod autem diſſoluta ſunt brachia, & arcus contriti, fruſtrà tum deſignat incœptum per manum potentis Iacob, hoc eſt, Dei Iacob. *Inde qui confortauit Iſrael à Deo patris tui, & adiuuit te Deus meus.* Inde tibi auxilium venit, vnde & Iſraël pater tuus cõfor-

Pietas omnium virtutum faſtigium.

Gen. 30.

Gen. 45.

Gen. 42.

Gen. 42.

Gen. 32. Gen. 35. tatus est, tunc sine dubio, cùm colluctatus est in via, & iuuit eum Deus, & Israël ei nomen imposuit. Ipse ergo Deus meus etiam te benedixit, *Benedictione cæli, & à summo, & benedictione terræ.* Benedictio cæli, sapientiam: terræ autẽ, regnum potentiámque designat. *Propter benedictionem vberũ & vuluæ, benedictionem patris tui & matris tuæ.* Ipse exposuit quæ sit vberum & vuluæ benedictio, cognominans matrem, quod non solum paternas, sed etiã maternas consecutus sit benedictiones, quę benedictio patris, & matris prævaluit. Inquit: *In benedictionibus montium permanentium, & in benedictionibus collium æternorum.* Potest fortasse pro immobilitate permansuræ in eo gratiæ videri dictum, *permanentium montium & collium æternorum*, tebus vtique immobilibus & manentibus comparata, quæ benedictiones æternæ erunt, inquit. *Supra caput Ioseph, & super verticem eorum quibus præfuit fratrũ.* In fine verbi, videtur benedictiones ad omnem fratrum numerum contulisse, vt principaliter quidem sint benedictiones super caput Ioseph, per ipsum verò Ioseph etiam super illos venient quorum ipse dux fuerit & magister. Hæc secundùm literam sensimus: quòd si volumus etiam altius in hoc aliquid perscrutari, poterit fortasse Ioseph ad personam domini reuocari, vt quemadmodum Ioseph posteaquam putatus est mortuus, non solùm viuẽs, sed etiam in regno positus inuenitur, & per hoc dicitur ampliatus. Ita etiam dominus ac saluator noster qui apud Iudæos mortuus putabatur, in cordibus fidelium & viuens inuenitur & regnans. Ampliatus est ergo etiam & saluator noster post mortem: Antequam enim moreretur, sola erat Iudęa in qua notus erat Deus, & in solo Israël magnum erat nomẽ eius, postea verò quàm mortuus est ex infirmitate, & resurrexit à mortuis ex virtute, in omni terra offertur hostia nomini eius. Sed & zelatus dicitur filius Dei, & quis ita pertulit zelum? de quo etiam scriptum est, Sciebat enim Pilatus quòd per inuidiam tradidissent eum Iudęi. Filius adolescentior secundùm carnem, ipse est nouissimus Adam. Illud verò quod in expositione Historica, tertio filij appellationem signauimus, repetitam multò clarius in hac expositione deprehenditur. Est enim filius ante sæcula, de quo dictum est à patre, Quia de ventre ante Luciferum genui te. Et iterum filius, cùm è Maria natus est, & per Angelum dicitur: Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Fit autem tertiò filius, cùm primogenitus surgit ex mortuis, cui vtique pulchrè paterna vox conuenit, dicens, *Filius meus adolescentior, ad me reuertere*, posteaquàm resurrexit à mortuis, etiam ad me à quo profectus es, in cælum victor ascende. *In quem consiliantes*, inquit, *maledicebant*: consilium námque ecœperant Scribę & Pharisæi vt Iesum dolo tenerent: & maledicebant tunc sine dubio, cùm dicebant, Samaritanus es, Dæmonium habes. Insidias ei, domini arcuum, intendebant, & contriti sunt cum potentia arcus eorum, & dissoluti sunt nerui brachiorũ manuum eorum. Insidiantes domini arcuum illi intelliguntur qui accesserunt ad eum fictis propositionibus vt eum caperent in verbo, & dixerunt ad eum: Dic nobis, licet censum dare Cæsari, aut non? Hæc ergo illi verba velut sagittas quasdam de arcu oris sui promentes, tendebant in Iesum, vt si di-

Psal. 75. 1. Cor. 15. Mat. 27. Mar. 15. Psal. 109. Luc. 1. Mat. 26. Ioan. 8. Mat. 22.

si dixisset, quia nō licet date censum Cæsari, reus Cæsari fieret: si verò dandum dixisset, legem soluere videretur. Cùm verò ille tanquam ipsa Dei sapientia, inspecta superscriptione denarii, respondisset: Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo, *dissoluti sunt nerui brachiorum eorum per manum potentis Iacob.* Potest & illud certamen eius intelligi quod habuit in deserto, cùm tentaretur à diabolo intendente ei sagittas malatum suggestionum quas ille responsis suis depellens, brachia eorum qui eas intentabant, resoluit, & neruos. *Inde qui confortauit Israël à Deo patris tui, & adiuuit te.* Adiutus namque à Deo secundùm hominem dicitur etiam saluator: denique & scriptum est in Euangelio, Cùm in oratione desudaret, accedēs inquit, Angelus confortabat eum. Dutior hoc in loco fortasse videatur expositio, quòd velut ex persona Patris dici designabamus ad filium, quæ superius dicta sunt. Hìc autem scriptum est, *Et adiuuit te Deus meus, & benedixit te*: quomodo hoc conueniat personæ Patris? Sed videamus ne fortè sicut nihil obtutbat si dicat de filio pater, pro eo quod sapientia est filius, quia sapientia mea est: & pro eo quòd virtus est filius, non sit absurdum si dicat de eo pater, quia virtus mea est, & pro eo quod veritas est filius, non sit inconsonans si dicat pater, Veritas mea est, ita & per hoc quod Deus est filius, nō videatur absurdum si dicat Deus meus est: sicut nec illud absurdū dicitur, quod filius dicat de patre, Quia vado ad Deum meum & ad Deum vestrum. *Et benedixit te*, inquit, *benedictione cæli à summo, & benedictione terræ habentis omnia.* Benedictionem cæli esse in Christo nō videbitur inconueniens, secundùm hoc quod dicitur, Quia secundus homo de cælo cælestis. Terra verò, quod dixit benedictionē terræ habentis omnia propter benedictionem vberum & vuluæ, satis mihi mirū videtur & magnum, quomodo terra illa quę in filio Dei benedicta est habeat omnia, quod hoc modo intelligendum puto: Vnusquisque secundum mensuram fidei suæ recipit gratiam spiritus. Alij namque secundum mensuram fidei, datur sermo intelligentiæ, alij sermo sapientiæ, alij Propheria, alij discretio spirituum, alij genera linguarū. Hęc per singulos singula, aut simul tum bina vel terna inuenies, in illa autem terra, hoc est, in illa carne quæ in Iesu benedicta est, non solum erant omnia hęc, vetùm & plenè & substantialiter habitabant, sicut & Apostolus dicit: In quo inhabitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter. *Propter benedictionem vberum & vuluæ.* Hoc & quędam refertur in Euangelio proclamasse, sine dubio horum memor, & dixisse, Beatus venter qui te portauit, & vbera quę suxisti. Illud, *Propter benedictionem*, inquit, *patris tui & matris tuæ.* Patris cęlestis qui dedit benedictionē & matris virginis, quæ suscepit. *Præualuit in benedictionibus montiū permanentium.* Hæc, inquit, benedictio quę tibi data est à summo cælo & terra, præualuit benedictionibus montiū permanentium, & benedictionibus collium æternorū. Montes permanētes qui erūt, nisi illi ad quos dicit Iesus, Vos estis qui permansistis mecum in tentationibus meis: Rectè ergo montes permanentes dicuntur Apostoli, quia permanserunt vsque in finem, & ipsi salui erunt. Sed & colles æternos, quos alios intelligimus, nisi eos qui secundo gradu

Christus à Dæmone per suggestionem tētatus.

Luc. 22.

Ioh. 14.

1. Cor. 15.

1. Cor. 12.

Col. 2

Luc. 11.

Luc. 22.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Colles aeterni mystici, qui sunt.

Apostolorum meritis conferuntur, & qui vitam consequuntur æternam? Multo nanque verius isti, quam montes & colles qui cum mundo pariter inrereunt, esse credentur æterni. Hę autem omnes benedictiones etunt super caput Ioseph, & super verticem eorum quibus prefuit frarrum. Competenter omnes istę benedictiones supra caput Christi positæ dicuntur, à cuius capire veniant etiam ad verticem eorum quibus ipse pręest. Nec alia causa est quod omnes istas benedictiones in carne natus accepit, nisi vt eas in semetipsum, velut per rraducē quandā à patre diffusas, ipse rursum transfunderet ad credētes, & mediator Dei atq; hominū effectus, benedictiones quas pro infirmitate sui susciperе iam humana natura porerat, ipso mediante & prælibante eas ac rransfundente susciperet, sicut & ipse dixit, Quia ego sanctifico me pro his. Iā verò ille qui nobis tertio loco per gradus spirituales reparatus homo vsque ad Ioseph augumenta, amplificatus ascendit, qui per fidei profectum & per sancti spiritus dona in tantum emicuit, vt vsque ad inuidiam crescеret: quibus à nobis dictorum floribus coronabitur, cui tam bono certamine decerrato, cursu consummato, fide seruata, repositam iusticię coronam Deus iustus prępарat iudex. De hoc ergo dicit pater, *Filius ampliatus Ioseph, filius ampliatus.* Et quis ita ampliatus est vt hic qui post errores & lapsus per singulos virtutum gradus reparatus est ac restituras, vt vsque ad summam peruenerit palmam? sed quia paulatim conscēdit ideo in singulis dicitur ampliatus. Ampliatus namque primò omniū per confessionem esse cœpit in Iuda, & irerum cū nocturna opera abiiceret tenebrarum, ampliatus est in Zabulon: & rursum in Issachar ampliatus est cùm merces eius operis augeretur. Ampliatus est in Dan, cùm rectum iudicium propriis ac prauis cogitationibus præferret. Ampliatus est & in Gad, cùm tētatus obtinuit. Ampliatus est in Aser, quum ad beatitudinem venir.

Zelus duplex.

Dignè ergo & nunc ampliatus filius dicitur Ioseph, qui iā futuri sæculi consequitur bona. Sed & filius Zelatus quod dicitur, illud est, qui bonis quidē imitandus sir, malis autem inuidia ac calumniis persequendus. De hoc bono autem & malo zelo designat etiam Apostolus, dum dicit de malo zelo Iudeorum: Zelantur vos non bene. Et de bono zelo dicit de semetipso, Zelo aurem vos Dei zelo. Sed adolescentior filius dicitur, & quidni adolescentior dicatur qui deposuit veterem hominem cum actibus suis, qui cum Christo resurrexir, & in nouitate vitæ ambulat? Sed & ipse tertiò fuisse filius nominādus est: prima enim ei natiuitas secundum carnem fuir: secunda ex conuersione, siue per baptismum: rertia est & hæc quę & ipsa regeneratio dicitur, quæ est ex mortuis resurrectio: iam enim mihi videtur is filius esse positus, quales beati futuri sunt. Ideo deinde ei dicitur à patre *Ad me reuertere.* Redeunt enim post resurrectionem, omnes qui profecti sunt à Deo: sed & sanctæ scripturę sententia est, Ne laudaueris quenquam ante obitum. & ideo magis mihi videtur tanta ista beatitudo non esse nisi eius qui iam post obitum surrexit à morte. Quod aurem dicit, *In quem consiliantes maledicebant.* non maledicunt, sed maledicebant tunc quum in sęculo hoc in carne positus tentareris. *Et intendebant insidias domini arcuū.* Illi nimirum

Gal. 4.
1. Cor. 15.

Eccl. 11.

Psal. 10.

nimirũ qui ſedent in inſidiis vt ſagittent in obſcuro rectos corde. Sed, *contriti ſunt cum potentia arcus eorum, cum potentia Iacob.* Conterit arcus inimicorum, ille qui non ſolum vllam in ſe recipit diaboli ſagittam, verùm & alios ab eius iaculis vulneribũſque defendit. Et diſſoluuntur nerui brachiorũ manuum eorum, per manum potentis Iacob, quum ille qui potens fuit in Iacob, & adiuuit eum in certamine, qui confortauit Iſraël, vt faceret eum mente Deum videre, adiuuit etiam hunc & benedixit benedictione cæli à ſummo, & benedictione terræ habentis omnia: percepit nanque non ſolum quaſi manſuetus hæreditatem terræ, ſed quaſi & pauper ſpiritu conſequitur regna cælorum. Terra verò illa quæ omnia habet, Chriſtus eſt, quã in hęreditate ſuſcipit iuſtus, & dicit ad dominum: Portio mea in terra viuentium. Quæ eſt autem cauſa propter quam hæc meruit conſequi? *Propter benedictionem*, inquit, *vberum & vuluæ.* Cuius vuluæ benedictionẽ, vel quorum vberum? illius fortaſſe vuluæ quam Paulus† indicat, dicẽs: Filioli mei, quos iterum partutio. Inde conſtat eſſe Apoſtolicam vuluam quæ non ſolum pariat filios, ſed & ſi forte declinauerint à veritate, rurſum eos aſſumat, & ſecundò partutiat. Ex iſta igitur omnis iuſtus vel naſcitur vulua vel ipſe ſi iam perfectus eſt, filios parit, & ſugit nihilominus vbera Apoſtolica vel etiam ſugentibus præbet, de quibus Apoſtolus dicebat: Lac vobis potum dedi, non eſcam. & alibi, vt deſignatius exprimeret Apoſtolica vbera, adiicit: Sed fui inter vos tanquam ſi nutrix foueat filios ſuos. Venit ergo vnicuique iuſto benedictionis perfectio, propter vuluam & vbera Apoſtolica. *Et propter benedictionem*, inquit, *patris tui & matris tuæ.* Perfectorum patet eſt Chriſtus, ſicut & ipſe dicebat: Filioli: adhuc modicum vobiſcũ ſum: & mater Eccleſia. Quæ benedictio præualuit in benedictionibus montium permanentium & collium æternorum, id eſt eorum qui ſcientiam & opera ſublimia & excelſa ſectantur: *Quæ benedictiones erunt*, inquit, *in caput Ioſeph, & ſuper verticem eorum quibus præfuit fratrum.* Non ſolum inquit, caput iuſti, quod eſt Chriſtus, benedicitur, ſed & vertix eorum quibus præfuit: quia qui ſe rectè excolunt & florenter inſtituunt, etiam fidelibus proſunt ſicuti dixit Apoſtolus, Hæc autem faciens, teipſum ſaluum facies & eos qui te audiunt.

Pſal. 10.

Pſal. 141.

M.s. gerebat.

Gal. 4.

1. Cor. 3.

1 Theſ. 2

Ioan. 13

1. Tim. 4.

BENEDICTIO BENIAMIN.

BENIAMIN, *lupus rapax in matutino edet & ad veſperam diuidet cibum* Hiſtoriam huius narrationis adducere velim mihi quid in ſe Beniamin lupi rapacis habuerit, aut quomodo in matutino edens, ad veſperam diuidat cibum. Sed in iis etiã ipſi craſſi corde Iudęi refugiunt iniuriam litetæ, & alij ad altaris edacitatem quæ ſcripta ſunt referunt, tanquam in Beniamin portione conſtructi, quod ea quæ manè efferuntur, in veſpera à Sacerdotibus diuidantur. Alij aliis & diuerſis, licet fabuloſis narrationibus tamen fatentur per hæc conſequẽtium litterę ſtare non poſſe. In Eccleſia,

M.s. Hiſtoricæ huius narrationis Aduocati velum mihi dicerent, quid in ſe Beniamin.

autem apud quamplurimos ista habẽtur opinio quod ad Apostolum Pau-
Eccl. 21. lum referri posse quæ scripta sunt videantur. Quod quidem nec nos refu-
gimus aut improbamus, sed conamur facere sicut scriptum est: Sapiens au-
diens verbum, collaudat & adiiciet ad illud. Et nos ergo ad ea quæ recte
de Paulo dicta à præcedentibus non negamus, adiicimus etiam hæc. Be-
niamin, inquit, filius doloris interpretatur: forte hereditatis accepit eum lo-
cum in quo terrena Hierusalem typum habens & formam cælestis illius
Hierusalem collocata est. Cùm ergo manifestanda, Hierusalẽ cælestis &
Ecclesiæ primitiuorum ascriptæ in cælis tempus aduenerit, hæc nunc quæ
propter incredulitatem abiecta est & repulsa Hierusalẽ cum filiis suis, ine-
diâ verbi dei & sitim spiritualem multi temporis passa cùm plenitudo gen-
tium subintroierit secundum Apostoli repromissionem. Tunc omnis sal-
uus fiet Israel, qui nunc sub persona Beniamin designatur. Vltimus igitur fi-
lius Beniamin vltimam cõsequitur benedictionẽ, quia & vltimus saluãdus
est. Et dicitur de eo *Lupus rapax*, lupus propter auiditatẽ dicitur. Hoc mul-
ta enim fame verbi Dei & inedia venit. *Rapax* quia & ipse violenter diripit
regnum Dei. *mane edet*: adhuc mane illud tempus memorari puto quo le-
gem accepit, tunc enim mundo ptius quedam illuminatio scientiæ data est,
ex quo velut initium dies scientiæ credendus est accepisse: edit ergo adhuc
mane cibum quem mane accepetat, edit adhuc & meditatur, sequens le-
gem iustitię in legem non peruenerit. *ad vesperam diuidit cibum*: vespera &
est illud tempus nouissimum in quo conuertitur sicut & nobis vespera di-
citur istud nostrę cõuersionis tempus, in quo nũc sumus. Tũc ergo diuidit
escam: tunc enim intelligit diuidendum esse in lege litetam à spiritu, &
tunc cognoscit quia liteta occidit, spititus autem viuificat: quia ergo iam
per gratiã domini illuminatus incipit in lege à corporalibus diuidere & se-
parare spiritualia, ideo dicitur ad vesperã escam diuidere quod tota die in
lege meditans ante non fecit. Tertius vetò nobis pene vacat in hoc loco
sensus, quia ille noster homo qui secundum Deum creatus est, qui primo in
Ruben, & Simeone & Leui, rripartitis animę etrauerat motibus qui in Iu-
ca, errore agnito confitetur & pœnitet, qui in Zabulon exùit se hominem
veterem cum actibus suis: qui in Isacar etiam mercedem bonorum operũ
expectat, in Dan iudicandi ac separandi bonum à malo, & cogitationes ac
spiritus discernendi gratiam accepit: qui in Gad etiam in tẽtationibus pro-
babilis inuenitur, in Aser etiam & cibum diuidit principibus, id est ptę-
fectis quibusque sapiẽtiæ exhibuit dapes in Neptalim, vel vitis vel arboris sa-
cramenta iam susceptit in Ioseph ad perfectum & summum peruenies, fu-
turi iam seculi & resurrectionis gloriam tenet: quid etiam reliquum est in
Beniamin in se vt posteaquam veluti lupus esuriens, & rapax diripuit re-
gnum cęlorum, & inuasit ea quę in lege & Prophetia atque Euãgeliis lege-
rat, quorum scientiam ex parte hic habuit (ex parte enim & Apostolus Pau-
lus habere se dicit) & in mundo velut in matutino positus edebat, cùm
non in pane solo viueret, sed & in omni verbo Dei: hęc illa ibi positus in te-
gno iam non per speculum in ænigmate, sed facie ad faciem prospicit vni-
uersa

uersa & diuidit ac discernit, & ibi demum intelligit quę in scripturis sancti propter præsentē vitæ statum scripta sunt, quæ gloriā futuri regni designauerint: quapropter interiorem, quæ propter exteriorem hominē dicta sint ibi arte cognoscent plenius, quæ in his ipsis quæ nunc nos pedetentim pulsamus seruent hystoriæ fidem: quæ sola contineant sacramenta, quæ vero secundum Ethicam & moralem interrogationem scripturæ debeant exponi, quas si nos pauperes in scientię gratia & in carne adhuc positi minus digne potuimus explanare, veniam dabis: quia hoc ipsum vt in peritiam nostram prodire audeamus in publiquum nimia charitas tua facit: cui si non obtemperem maximum mihi dona delictum.

EXPLICIT RVFFINI AQVILEIENSIS
PRESBYTERI DE BENEDICTIONIBVS
Patriarcharum liber II.

RVFFINI AQVILEIENSIS
PRESBYTERI COMMENTARIORVM IN OSEAM PROPHETAM LIB. I.

PRÆFATIO.

IDICEN *ille sacerrimus támque regnandi arte nobilis quàm canendi, beatus videlicet Dauid enumerandis legis miraculis, frequenter interserit, Cōfitemini domino quoniā bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Siue enim spiritualia, siue corporalia dona cōsideres, consequenter vt agamus saltem auctori nostro gratias, cui referre neutiquam possumus cōmonemur. Qua tamen sedulitate nihil iocūdius, qua oblatione nihil est preciosius. Ipsa siquidem est eius clementia nec donis lassata nec seculis: quia deuotos facit, atque obtinendi quod poscimus plerumque dignos videri. Et nos perinde hanc illi hostiam grati pectoris offerentes, confidamus nos adepturos quæ precamur, cùm ea quæ postulauimus iam videamur assequuti. Salomonis quippe voluminibus disserendis, dispositionum eius gloriam sumus, inquantum posse contulit, executi, ita vt nusquam nos consequentia, penes quam explanationis debet esse auctoritas, desereret. Hiis autem præcedentis fructus indumus.* Ruffini commentaria in libros Salo-

strię, studiosum commendat laborem. Neque enim est quod acrius incitet ad inquisitionem nouarum quàm præcedentium votiua perceptio sub tam pio præcipue domino qui est ad largiendum paratus ea quibus nos mandauit inhiare. Nec operis ipsius debemus profunditate terreri nè post fiduciæ pignora recepta trepidationes non solùm ignauos sed etiam ingratos pergat arguere. Explanationes itaque duodecim prophetarum qui minores non pro meritis sed pro numero versuum nominantur, aggrediens, vos primo qui mihi hoc opus indixistis, admoneo vt ad promerendam intelligentiam veritatis, piis & intentis precibus me adiuuetis. Debinc

Regum de Iuda, quorum videlicet tempora vaticinij eius cõtingebat ætas, & vnius qui de Israelis parte regnauerat, intulit mentionem. Sed cùm prophetiam fuisset exorsus, hi quos dixit partibus illis præsidebant. Post non longum verò tempus apud Samariam finita dominatio est. Siquidem Zacharias filius Ieroboam qui sexto iam mense per successionem obtinebat imperium, ciuili seditione, id est Sellum rebellante, consumptus est. Sellum verò cùm vno apud Samariam mense regnasset, ascendit Manaen filius Gad, & dictum præcedẽtem tyrannum instaurata rebellione consumpsit. Atque ipse per decem annos tumultuario potius imperio, Assyriorum regi qui sul appellabatur, sub tanto tributorum onere, vt egestas aperta esset, famulatus est. Iam ergo in illam decem tribuum portionem, calamitatũ excitatarum turbines irruebãt. Sícque adhuc regno apud Hierosolimitas manente, decem tribus abstulit denũciata captiuitas. Postquàm ergo ad fines Assyrios populi Samariæ migrauerunt, sanctæ Oseæ in Iuda regione consistens, Ezechiæ regis, famosum miraculis tempus aspexit, & sub ipso, etiam vaticinandi munus exercuit. Ergo quæ Israeli iam pernicies imminebat, vnius tantum partis eius principem nominauit sub quo prophetare cœpisset. Quod autem posuit, *principium loquendi dominum in Oseæ*, id nimirum videtur ostendere quia ipse primus sit ad hoc genus sermonis ascitus, non quod prophetæ ante nõ fuerint, cùm & beatorum Helyę & Helizei & aliorum plurium, eadem regum hystoria, gesta dictáque commemoret: sed quod eorum quisque quod prænunciabant, etiam literis mandare ad sempiternam memoriam, iubetentur. Opetam Oseæ primus assumpserit, nec sane diffitemur: beatum Dauid & sapiẽtissimum Salomonem, euangelio & Apostolis testibus, legitimos prophetas dicta sua literis tradidisse, sed tamen inter illos atque istorum scripta quos nec explanare tentamus, non paruam esse differentiam peritus lector aduertet. Illi enim licet aliqua de populi captiuitate dixerint, tamen quasi quietis mentibus, id est, nulla mali vicinitate trepidantibus, ea quæ olim fore conspexerant, prędicebant. Hi autem inter ipsos positi vltionum fragores, attonitis omnino pectoribus, quippe qui calamitatum etiam participes rederentur, quasi lachrymosis quęstibus totum exequuntur, & affectum domini nostri, qui ad vindicandum nimis egre cõgatur, effingunt: implorantes quidem interdum diuinæ miserationis auxilium. Cæterùm quasi stilo tragico, calamitatum ordinem persequentes. Principium ergo istorum vatum qui hac prędicipue appellatione signati fuerunt vt prophetę nominarentur, à beato Oseæ susceptum esse noscamus, qui morum & generis sanctitate cõspicuus, talem operam concionatoris assumpsit vt sustineret personam & redemptoris & iudicis, quod per totum opus clarius apparebit. *Et dixit dominus ad Oseæ, vade, sume tibi vxorem fornicationum, & filios fornicationum, quia fornicans fornicabitur terra à domino. Et abiit & accepit Gommor filiam Debelaim, & concepit & peperit filium. Et dixit dominus ad eum: Voca nomen eius Iesrahel, quoniam adhuc modicum & visitabo sanguinem Iesrahel super domum Iehu, & quiescere faciam regnum domus Israel, &*

illa die conteram arcum Israel in valle Iesrahel. Notanda consuetudo, immo dignitas sanctorum virorum, quod postquàm ad id decoris ascenderint vt lingua eorum quasi calamo scribę dominus noster vtatur, non solum dicta eorum, sed etiam gesta, honore prophetico vestiautur: enunciandísque mysteriis, vel docendo, ponant operam vel gerendo. In ipso ergo compellationis exordio, hoc, inquit, beato Oseę facer conditor imperauit, vt & propositi sui & sanguinis splendore neglecto, vilissimæ fœminæ ac vulgariter prostitutæ per maritale consortium iungeretur. Neque vsquequaque nomen coniugis tantum tollerans, contumeliæ quoque paris in se iutę rurbaret: vt incertę sobolis genitor crederetur, quasi qui filios alienæ obscœnitatis aluisset. Non me autem fugit quanta doctorum hominum fuerit in loci istius opinione contentio, ita vt regiones integræ super eius assertione dissentiant. Nam Palęstina & ægyptus aliique omnes qui Origenis authoritate plurimum commouentur, coniugium illud ab Oseæ prophęta negant corporaliter institutum. Sed quomodo pleraque à prophetis in spiritu gesta narrantur, ita has aiunt cum meretrice nuptias, in verbo tantum fuisse completas. Neque enim temporis illius expetisse rationem vt contra instituta sacræ legis quæ denunciauerat nefarium esse cum meretrice consortium, Oseæ ad concionandum progrediens lasciuiret, & exerturus in peccata censuram, primus ipse committeret quod totus populus consequenter arguisset. Quàm autem esset incõpetens si ad defensionem flagitij obiiceret personam iubentis, assetens nimirum se quidem, quantum ad mores suos respicit, fœditatem illam consortij fœditer horruisse, sed cessisse authoritati eius domini qui ad arguendos populos cum destinasset. Videretur prorsus materiam irrisionis potius quàm formidinis attulisse, ei qui ex eius persona obscœnitates aliorum arguendas putaret, quem ipse commissi à se flagitij prædicaret authorem. Quæritur & quo hoc, per totam legem vel pręcepti vel facti, simili fulciatur exemplo. Sicubi videlicet dominus noster faciendum quippiam aduersum præcepta mandauerit, quorum vtique transgressores, denunciatis per prophetas cladibus vltum ibat: ad quod docendum, si imperatum beato Abrahæ parricidium proferatur, ipso fine operis, quanquam ante tempora legis editi, commouebimur non truculentiam cœdis, sed pietatem ac fidem patriæ mentis electã. Vnicum enim offerebat qui habebat repromissiones, cui dictum erat, quia in Isaac suscitabitur tibi semen: ostendens quod possit Deus etiam à mortuis excitare. Veruntamen vt aduersum timorem frustrandæ promissionis credulitas fixa eum tuebatur, ita non sinit Deus in exitium vsque pueri deuotionem parentis excurrere, sed compressit immolaturi manum, exploratæ virtutis interiecta laudatio. Claruit, inquit, quod solum volui publicare, nihil apud te vel amore vel honore meo esse vehementius. Nunc iam parce sanguini, quem nec ab alio licebat nec à te decebat effundi. Ne tamen sacerdotis videaris munere destitutus, ecce aries propter te assistit cornua vepribus illigatus, cuius vita, vt absoluendo filio pręsens valuit deferre subsidium,

An corporale fuerit coniugium Oseæ.

ſidium, ita & futurum merebitur ſignare myſterium. In negocio verò Beati Oſeæ non ſolum imperata, ſed etiam impleta multíſque temporibus frequẽtata permixtio, nec operis honeſtate nec pręcepti authoritate videtur poſſe defendi. Huc adiicitur quoniã in ipſis quoq; figuris, propheralis non fierit ordo ſeruatus. Nam ad ſignificationẽ Tribuum quæ quaſi ſub Dei contubernio & ſocietate degentes, in adulteria, id eſt, ſacrilegia proruperant, aſſumitur mulier proſtituta quæ tamẽ nobilis, caſtificata cõſortio filios non de flagitioſo ſed de reuerendo coniuge, id eſt, vate ſuſcipiat, & in honorem nuptiarum, præteritorum oblita vitiorum, fœcũditate magis quàm libidine perfruatur. Quomodo ergo iſta mulier quę matronalibus illuſtratur inſignibus, gẽtis illius probabitur figurare perſonam, quæ ante nuptias obſcœnitatis vitia nõ exhorruit? Sed cũ in ſacro prius domini ſui cõſortio cõſtitiſſet, turpitudinẽ ſectata deſcribitur. His & aliis pluribus argumentis docere contendunt, meretrici prophetã corporaliter non fuiſſe commixtum. Ad quod è regione, Syri & qui connubium illud carnaliter opinantur impletum, nominum præcipue atteſtatione nituntur. Quibus euidenter & mulier & eius tam parentes quàm regio publicatur, atque coniunctionis negotium ſecutis fœtibus comprobatur. Ad deuotionem autem magis prophetæ, quàm ad ſuſceptam ab eo temerationem legis debere reuocari quicquid cõtra conſuetudinem morum ſuorum per obedientiam curauit adiungere. Quanquam illud opus honeſtatis quoque potuerit ratione defendi, id eſt, ad pudicę in reliquum coniugi & munus à profeſſione meretricia fœminam tranſtuliſſet. Eiuſmodi ergo inter ſe diſputatione certantes, vtramque opinionẽ reddidere ſuſpectam, cùm reuera & cõpendioſius videatur & tutius, & ad ſignificationem rerum accõmodatius ſi res ſpiritu geſta credatur, vt quemadmodum beatus Hieremias de Iudeæ finibus non recedens, infodiſſe tamen in regione Parthorum, veſtimentum lumbare deſcribitur: Sicut ſanctus Ezechiel medio captiuitatis Babylonicæ conſtitutus in templo Hieroſolymitano ſpectator inducitur, imagines vtique ſolas locorum & actuum, longe alibi poſitus, contuendo: Ita etiam beatus oſes multorum geſta temporum ſignaturus, per imagines congruas tam culparum ſeriem viderit quàm pœnarum. Cuius ſane muneris teſtimonio ſub quauis opinione propenſo, reuerentia prophetantis apparet, quem nimirum perſona ſua rerum conditor videtur induere, vt de factis viri, iudiciorum quoque diuinorum ratio colligatur, tantáque inter æternum dominum & fidelem ſeruum neceſſitudo cõſiſtat, vt vtriuſque quaſi exiſtimatio miſceatur: & ſi prophetæ actio diluenda eſt, diuinæ quoque pietati excuſario videatur commodatura: Sinautem opprimit & depellit noſtrę atteſtationis obſequium, quicquid rerum eſt ſupergreſſa maieſtas, idem quoque ſibi complacitis mentibus auctoritatis attribuat, vt humani examinis nequicquam egere doceantur. Quod quidem & Apoſtoli Pauli cenſura denunciat cùm dicit: Mihi autem pro minimo eſt vt à vobis diiudicer aut humano die, ſed neque meipſum diiudico, nihil enim mihi conſcius ſum: Qui autem iudicat me dominus

bearus Moyſes exploratores terræ repromiſſionis de ſingulis duodecim tribubus deſtinaſſet: reuerſíque præter duos, omnes reliqui ignauum populum terruiſſent: ipſum quoque beatum Moyſen ſeditio exorta cõquaſſauit. Sed cùm ad rabernaculum confugiſſet, apparuit, inquit, gloria domini: & oſtendens quanti eum faceret, quámque omnibus illis populis anteferret, Dimitte me inquit, vt deleam populum iſtum, & faciam te ſuper gentem multò maiorem quàm hæc eſt. Ex quibus ſermonibus, quid apud eum vir ſanctus poſſet intelligens, indignationem iudicis protinus mirigauit. Sic & cùm Templo Hieroſolymitarum Babylonicæ captiuitatis immineret euerſio, Ezechielem prophetam, contemplatione duntaxat ſpiritus per adyta quæ olim fuerant veneranda circumagit, vt qualiter populus peccaret aſpiciens, deſineret admirari ſi fieret in contrarium tanta mutatio, vt gens ſingulari nuper veneratione ſublimis viliſſimè diſperiret. Ita ergo & beato Oſee per quem imminens populo nunciabatur exitium, pro quo videlicet nihil erant parentum valitura merita, nihil prophetarum valitura ſuffragia, negotij ſimilis indicitur apparatus, quatenus in ſuo ſentiat & perpendat exemplo vtrùm illum contumeliarum aggerem vel poſſit Deus ſuſtinere vel debeat. Perſonam ergo, inquit, aſſumito viri beneuoli, ſed iamdiu meretricios mores in coniuge ſuſtinentis, & ſuſcipe filios qui vel habeantur incerti, vel alienæ obſcœnitati conſequentius applicentur, atque experire vtrùm queas continuatam habère patientiam, & an credas veteris ſingularem medicinam doloris, ſi vel deſidio libereris ab ea muliere quam nunquam per beneficia, quamuis multa, correxeris. Siue igitur in ſolis mentis affectibus, ſiue etiam in negotiis fœdi corporis imperata cõiunctio prophetæ honorem̃ videtur aſpicere, qui vt ſeueritatẽ iudicis fideliter indicaret, guſtum eius qua Deus afficiebatur ſentit iniuriæ, atque rurſum quaſi obligatio fierer vltionis in impios proferẽdæ, hoc ipſum q̃ propter ſignificationem rei indignam ſe propheta contumeliam pertuliſſe. Igitur cùm idonea quam diximus parabolæ cauſa fuiſſe videatur, nos iam ordinẽ eius perſequamur. *Sume*, inquit, *tibi vxorem fornicationum, & filios fornicationum quia fornicans fornicabitur terra à domino.* Ad idioma ſermonis Hebræi ſpectat iſta geminatio, *faciens faciet, loquens loquetur*, & cætera in hunc modum. Sic ergo, & *fornicans fornicabitur*. Poſſet autem elocutioni huic ſubdere diſcrimen adhiberi, ſed non eſt negligendum veniens de ſcripturarum more compendium. Nota ſane quod nomine fornicationis nõ tam ineundę præuaricationis tempus quàm ſubeundæ iam captiuitatis appellet. Nec inconſequenter: Quia enim materiam damnationi prophanarum mentium fecit obſcœnitas, ideo cauſæ ſuæ nomine pœnæ ſignatur, vt dicamus forniçari populum, cùm pro fornicatione damnatur, quod quidem in præſenti loco occaſionem quoque magnam docet habuiſſe. Nã cùm liqueat nõ idẽ eſſe pœnã quod culpã: quippe cùm iſta honeſto aduerſetur, illa petulantię: ſatíſque comparatum ſit, definitionem rerum, communione nominum neutiquam poſſe confundi, atque ideo pœnam eſſe quod culpam. Haud vtique de nihilo pronunciauit fornicatorem populum quo rempo-

Fornicatio, in ſcriptu-ris, captiuitatem ſignificat, & fit.

re mala captiuitatis esset aditurus. Sed quia nouerat ipsam castigationē pro diuersitate mentium promoturam, & alios fieri afflictione meliores, alios impudentia nequiores, meritò dicit, Et pro impietate quam in suis finibus perpetrabant illos esse supplicia laturos, & in ipso captiuitatis tempore, quosdam emendationis insignia, quosdam verò criminis argumēta capturos secundum illud quod alibi comminatur: Seruistis in terra vestra diis quos nescierunt patres vestri, seruietis diis alienis in terra non vestra. Quia ergo eam prophanitatem quam perperrauerat gens libera, celebrauit ancilla, in mediis quoque suppliciis fornicatura prædicitur. Primus aurem filius quem quasi peperit meretrix, nomine ipso, cui imminet captiuitas, regionis inducitur. Ait enim, *Voca nomē eius Iesrahel*: Quo vocabulo, vallis Samarię adiacens signabatur. Per huius itaque loci appellationem, quid regio sit passuta denunciat. Denique sequitur. *Quoniam adhuc modicum & visitabo sanguinē Jesrahel super domum Iehu & quiescere faciam regnum domus Israel & in illa die cōteram arcum Jesrahel in valle Israel.* Exetcēdæ, inquit, vltionis tēpus insistit, atque ob hoc, in regnum Samariæ quæ nomine Iesrahelis, vicinæ vt dixi, vallis ostenditur, ira consurgit. Nascatur igitur animo tuo soboles destinata supplicio, vt scias id in meos filios esse peragendū quod quasi in tuos videris ordinatum. *Visitabo enim sanguinem Iesrahel super domum Iehu.* Ad quod explicandum, geminus sensus per consuetudinem legis occurrerer, nisi vnum, consequentia subiecta firmaret. Vsque ad familiam quippe Achab qui fuit Iesabelis maritus, soboles Ieroboam imperauit: Sed cùm Achab tam suis quàm vxotis, cuius seruiebat ausui, criminibus sordusset, Iehu filium Namsi Heliseus propheta, ex præcepto Dei, in assumendum imperium suscitauit. Qui paribus de causis seueritate commorus, omnem Achab & Iesabelis familiam, cunctósque Baal Idoli sacerdotes pariter & ministros internecione deleuit. Pro quo vltionis officio promissum est ei quod posteri eius vsque ad quartam generationē Israelitico imperio præsiderent. Verùm quoniam & ipse Iehu, & eius filij vel nepores non relinquendo sacrilegia Hieroboam, perdiderunt insignia suæ deuotionis qua persequuti fuerāt cultores Baal, colendis videlicet Samarię vitulis inhęrētes diuersisque morum criminibus, vt cultus prophanitatis exigit, seruientes: in hos quoque, Iehu videlicet postetos qui Achab familiam deleuerant, ideo dicitur ira cōsurgere vt illorū qui ab his extincti fuerāt sanguinē vindicarer: nō q̄ cędes fuisset iniusta, sed quoniā qui illa fecissent, per imitationē criminum decus iudicum perdidissent. Et similia illis quos deleuerāt exsequendo, transissent in numerum & societarem reorum. Sícque viderentur vltione digni, quos sceleratorum gladius peremisset: quem colorem in scripturis etiam frequentatum facile monstratemus. Ergo posset, inquā, duobus modis versus propheticus explanari: hoc videlicet quem præmisimus, & altero qui sequetur si non illum magis processus operis communiret. Nomine enim Iesrahelis, gētem ipsam, nomine verò Iehu, tegnum gēris voluit indicare: id est, ecce iam tempus aduenit vt populus Israelis qui vel in Iesrahelis valle vincendus est, vel vrbem regiam habet in eadem valle

positam

positam, vt qui regem habet de Iehu stirpe venientem, vim debitę vltionis incipiat experiri. Denique ad confirmationem istius intelligentiæ subiecit, *Et quiescere faciam regnum domus Israel, & in illa die conteram arcum Israel in valle Iezrahel.* Visitationis proinde animaduersionem, quietem verò, finem appellauit imperij: quod vt vtrumque planius indicaret, *Conteram*, inquit, *arcum Israel in valle Iezrahel. Et concepit adhuc & peperit filiam, & dixit: Voca nomen eius, sine misericordia, quia non addam vltra misereri domus Israel, sed obliuione obliuiscar eorum.* Quia statuerat vr exitus retum, imaginibus quæ forent eorundem iudices, præueniret, filia quasi nata describitur quæ susceperit vocabulum calamitatis alienæ, id est, absque misericordia: *Non enim*, inquit, *addam vltra misereri domus Israel, sed obliuione obliuiscar eorum;* His, geminæ pōdus sententiæ continetur: Neque enim solū ait, tempore miseriarum misericordiam denegabo, sed eos nec in memoriam meam redire permittam. Esset enim, licet in extremo anguore, solatiū, si vel quocumque tempore memoriam eorum quos abiecisset, assumeret. Nunc verò vt cōminatio prælata crudescat, vtrumque sibi affore pollicetur, & memoriam videlicet damnandorum, & obliuionem plenissimam damnatorum. Quod sane, quoniam apud aures sapiētis ministri, ad inuidiam posset crudelitatis accēdere, vt aliquid eiusmodi si non sermone vel cogitatione versaretur: vnde in istam benignitatem, quæ causa rerum est, iantùm acerbitatis influxit vt non obliuiscaris reatuum, si obliuiscaris reorum, & sis curiosus delinquentis: Si nunquam recordaris afflicti, metuo ne pœnitentium quoque desperanda salus sit, si tanto præsuli lapsorum subrepat obliuio. Ideo subiecit statim, non se miserendi abiecisse curam, sed libram debiti examinis admouisse, id est, eorum tantum quasi obliuiscī qui etiam post plagas de emendatione non cogitarent. *Quia non addam vltra misereri domus Israel, sed obliuione obliuiscar eorum: Et domus Iuda miserebor, & saluabo eos in domino Deo suo, & non saluabo eos in arcu & gladio & in bello & in equis & in equitibus.* Cùm populum, inquit, Samarię pręuaricatione fœdatum calamitatibus exitiisque subiecero, & ita eos pro culpa viles esse permisero, vt videar eorum prorsus oblitus, tunc in Iudæ parte sistentes, & in cultibus religionis spem salutis suæ ac fiduciam collocantes, non solùm protegam, verumetiam nouitate mirabili vindicabo: vt etiam palam clareat eos nequaquam armis munitos fuisse sed meritis, nec acie consecutos sed pietate victoriam. Illud autem tempus annunciat, quo, Ezechia apud Hierosolimitas imperante, Sennacherib rex Assyriorum magno ad obsidionem eius vrbis accessit exercitu, atque illic multa in contumeliam Dei & sacræ religionis locutus, diuinam in se sententiam concitauit, ac sub vna nocte omnes eius copię angelo feriente ceciderūt. Nam centum & octoginta quinque millibus bellatorum amissis, ipse in regionem suam cum paucis fugisse atque illic periisse describitur: Sed videamus & reliqua. *Ablactauit*, inquit *eam quæ erat absque misericordia, & concepit & peperit filium & dixit: Voca nomen eius, non populus meus tu, quia vos non populus meus, & ego non ero vester Deus.* Vsque ad Ezechię tempora, mansisse & prophetasse beatum Oseæ, titulus

indicauit. Quicquid ergo gestum per omnem vaticinij ipsius legitur ætatem, hoc in ipso breuiter consignat exordio, vt per totum volumen, gestorum seriem ordinémque, iam detexat. Cùm ergo ingratæ gentis prophanitas impulisset vt Deus noster operam vltionis assumeret, denunciauit se puniturum reos, & ita eos in miseriis relicturum, vt penitus eorundem videretur oblitus. Sed ne recepta in sacrum pectus obliuio, piis quoque formidinem commoueret: statim se, non vitio sed iudicio obliuionem vsurpare signauit, quandoquidem meritum inter affines discrimen agitaret, & Israelitis exitio permissis Iudæ populos cultui nimirum suæ religionis adhærentes, per miracula magis quàm per tela protegeret. Quod licet opportuno tempore panderetur, tamen quia & ipsa portio gentis Iudeæ nequaquam iugi deuotione complacuit, sed sicut exprobrant alij prophetæ, in cultum exarsit idolorum, similem quoque est perpessa sententiam, & de finibus suis, Babylonio vincente, translata. De qua tamen captiuitate, promissa est omnium pene vaticinio prophetarum, & sub Cyro Persarum rege impleta reuocatio. Vtrumque nunc ergo tempus, beati Oseæ sermo proloquitur: Sed in significationem Israeliticæ captiuitatis, filia inducta est quæ, *absque misericordia*, vocaretur. In figuram verò Iudæ, puer inducitur cui nomen sit, *Non populus meus*. Inter filiorum autem imagines, de sola tantum puella, quod sit ablactata, memoratur: nimirum vt ostendat, in decẽ tribus, illatæ captiuitatis quasi conualuisse sententiam. Reuera enim multo longior decem tribuum legitur fuisse captiuitas, & ideo prolatio ætatis, est puella ablactatione signata. Tertius autem qui captiuitatem Iudæ vltimus pollicetur, nomen accepit, *non populus meus*. Quandiu enim vel Iuda in suis finibus mansit, erat turba quæ Dei populus diceretur: postquam verò etiam ipsum captiuitatis procella conuellit, visus est à confusione gentilium ille discretus ante populus disperiisse: Et ideo ait: *Vos non populus meus, & ego non ero vester*: id est, hoc à vobis auferetur insigne quo eratis ante conspicui, ne populus Dei in toto orbe dicamini, necego princeps nec Deus vester appeller, iustum est enim vt qui instituta sacrę legis quæ vos à cęteris gentibus dirimebat, peccandi studiis corrupistis, illo quoque quo insignes eratis decore, priuemini. Vetùm hęc breuiter à seueritatis parte denuncians, transit ad prospera, quæ dispensatio reuerenda ita impleuit rebus, sicut prophetica oratione contexuit. *Erit enim*, ait, *numerus filiorum Israel quasi arena maris quæ sine mensura est, & non numerabitur. Erit in loco vbi dicetur eis, non populus meus vos. Dicetur eis, filij Dei viuentis. Et congregabuntur filij Iuda & filij Israel pariter, & ponent sibimet caput vnum, & ascendent de terra quia magnus dies Iesrahel.* His autem sacris vocibus, reuersionem populi de captiuitate Babylonica pollicetur, cuius etiam apud alios prophetas, sed pręcipue apud beatum Esayam ingens pompa describitur, quę sane valet ad commendandam Dei clementiam, & ad consolationem confirmationémque fidelium, quibus societatem illius calamitatis contra meritorum decus, pro genris suæ communione tolerantibus, spei solatia præbebantur, de prosperorum videlicet expectatione pendentia. Ea siquidem

dem tam forè ampla dicũrur, vt vocabulorum etiam nouitatem requirant: Nam cùm de lætis ad triſtia laberentur, ceſſauerunt Dei populus nuncupari, quaſi in reliquarum gentium vilitatem refuſi. Cùm vero tempus liberationis aduenerit, tanta ſucceſſione reducitur a triſtibus in læta, mutatio, vt non ſufficiat prioris reſtitutio digniratis, ſed vocabulorum augeantur inſignia. Arenarum enim inſtar excedet numerus fidelium, in quibus tantum & reuerentię ſplendebit & gratiæ, vt Dei omnia continentis non iam populus ſed filij nuncupentur. Emendati ſiquidem præmiſſæ ſeruitutis anguoribus, vt ſanguine, ita etiam charitate ſibi iungentur, illámque præcipuè ſeparationem, quę fuit illis magna & criminum & diſcriminum cauſa, vitabunt, atque vno rectore gaudentes, ad templum Dei cum alacritate conſcẽdent, tantúmque in illo ſtatu fœlicitatis locabuntur vt magnũ diem Ieſrahelis fuiſſe fateantur: id eſt, vel illud tempus quo aduerſa cœperunt, & de quo ſupra dixit propheta, *conteram arcum Iſrael in valle Ieſrahel*, & hoc aſſumet in memoriam populus liberatus. vt gaudia eius ex comparatione grandeſcant: vel certè Ieſrahelis ipſius interpretationem ſibi conuenire clamabit. Exprimit ſiquidem in noſtrum ſermonem, ſemen Dei, ſirque ſenſus eiuſmodi: Soluto captiuitatis tempore, erit tanta exultationis ambitio vt magnus dies dei filiis illuxiſſe dicatur. Hanc autem feſtiuitatem, vt reliqui propherę ita præcipuè in illo carmine beatus Dauid, exſequitur. *Lætatus ſum in his quæ dicta ſunt mihi, in domum domini ibimus: Stantes erant pedes noſtri in atriis Hieruſalem ad confitendum nomini tuo domine, Quia illic ſederunt ſedes in iudicio: ſedes ſuper domum Dauid, Rogate quæ ad pacem ſunt Hieruſalem.* Igitur ſecundum tenorem hiſtoriæ quam denunciatio prophetica continebat, totum quod eſt acturus, breuiter indicauit: decem videlicet tribus, Ieroboam authore corruptas, Aſſyrio capiente, tranſlatas: Iudam verò qui in Deo ſuo confideret, ſub Ezechia rege miſerabiliter liberatum, poſtea autem, etiam ipſam Tribum fraternæ impietatis veſtigia ſubſequutam, dominationi Babylonicæ fuiſſe permiſſam: Cuius tamẽ denuo vincla ſolueret promiſſa libertas, & iam nõ ſeparati ab inuicem fratres, ſed ſub vno rectore ſiſtentes, honorem Dei in Templi eius Adyris celebrarent: Huius verò temporis tanta eſſet fœlicitas vt iuuaret etiam aduerſa meminiſſe, & magnum diem Ieſrahelis vocare, id eſt, illud tempus captiuitatis illatæ: cuius videlicet occaſio tam multam exultationem creaſſet: *Ponent* igitur *ſibimet caput vnum, & aſcendent de terra.* Super quo rempore, & beatus Dauid ait, *A finibus terræ ad te clamaui dum augeretur cor meũ, in Petra exaltaſti me, Deduxiſti me quia factus es ſpes mea.* Notandum quoque eſt quia promiſſionem loci iſtius ſuper multitudine fidelium, ad prædicationem Euãgelij confluentium, beatus Paulus acceperit, aſſerens videlicet quod vnius gentis anguſtias annunciatio euangelicæ pietatis exceſſerit. Et non ſolùm de Iudæis, qui olim populus Dei vocabantur, ſed etiam de gentibus, quæ in multiplici errore deguerant, ad capeſcendam diuini ſtigmatis dignitatem agmina conuenirent, ſicut in Oſeę, inquit, dicit: *vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam, dilectam. Et erit in loco vbi vocabi-*

tur, non plebs mea vos, ibi vocabũtur filij Dei viui. Gentiũ ergo magister ostẽdit quod euãgelij tẽpore fœlicitaris huius promissio cõpleretur: nõ vtiq; vt ne garet illud quod totius prophetię textus inculcat: resolutionẽ videlicet captiuitatis quoq; Babylonicę fuisse promissam: Sed vt ostẽderet quã intelligentię regulã custodire in propheticis libris debeamus: i. vt cùm sub narratione iudaicarum rerũ ingentius, quàm vnius gentis mediocritas caperer, aliquid† promeretur, & ex parte in illo populo nosceremus fuisse completum, etiam per theoriam, aliis quoque, id est cunctis gentibus, cõuenire. Theoria est autem (vt eruditis placuit) in breuibus plerunque aut formis aut causis, earum rerum quæ potiores sunt considerata perceptio. Haud igitur illa iudæorum de Babylone reuocatio, secundum historiam, ista verò quę per fidem Christi est collata libertas, secundum allegoriam significata, propriè diceretur, cùm sermo propheticus solidè vtrumque promiserit vt præcedens mediocritas sequentes cumulos intimaret. Nam quod primò per exaggerationem dictum erat, id deinceps rerum magnitudine vix exæquauit. Atque ita quæ tunc populum Iudæorum terruit denunciata captiuitas, & quę postea erexit restituta libertas, aliarum quoque, (quæ multo graviores sunt) & captiuitatis & libertatis indicia præferebant: illius nimirum de qua ait Apostolus, Eramus natura filij itę sicut & cæteri. Deus autem cùm sit dives in misericordia, propter nimiam charitatem qua dilexit nos, cùm essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo. Illum siquidem hostem generis humani qui longa dominatione reos depresserat, fortior veniens alligauit, vasa eius cuncta diripuit: & captiuitatem gentium reddita libertate dissoluit, domúsque gratiæ nobilitauit redẽptos, vt qui aliquando eramus alieni & hospites, subitò plebs eius & populus misericordiam consecutus, immò genus electum & sacerdotale ac regium diceremur. Sic ergo quod Osee de temporibus Babylonis edixerat; Paulus ad negocia transtulit saluatoris, non vtique prophetæ quasi abnuente, aut ægre quò ducitur subsequente, sed Apostolico intellectui nimis faciente per tenorem vaticinij, quo docuit aucta esse hic prope vsque ad consummationem vel dona vel gaudia quæ illo iam seculo fuerant inchoata. Sed huc vsque sermo prophetæ eo tenore processit, vt de quibuscumque erat negotiis temporibúsque locutus, breuiter indicarer. Nunc autem ad ordinem institutæ reuertitur vel censurę vel querelæ, quod consulte prouidéq; curauit, ne quod ad pompã prędictionis valebat, inciperet salutari incommodare doctrinę. Nam quoniam vaticinãtis impetu ea attigerat quæ post erant longis secutura temporibus, & tam aduersis quàm prosperis fidem denunciandi confidentia subrogabat, ne per hoc ipsum, inquam, & meritum & votum pariter videretur extinguere, quandoquidem ne correctionis studium prodesset assumi insistente semel† prænunciãti necessitate supplicij: ideo prosperorum denuo necessaria videretur optatio, cùm omnimodis esset pro denunciantis veritate reddenda: ideo ad populos sermo dirigitur, & in communionem iudicij conuocantur, vt ipsi matrem suam (multitudinem videlicet parentum, cuius criminibus Deus fuerat asperatus)

Theoria quid sit.

forte mels promereretur.

forte prænũcian.

tus)intētis pergant exanimare luminibus, atque eam diuinæ admonitione clementiæ quæ ſolet vel denunciata remouere tormenta, ſi reos ad correctionem videat cōfugiſſe. Non ergo illos ſalutem deſperare debere ſi reddāturtimore meliores, cùm magiſter meritorum prēſideat expunctorum, quem multo magis indulgentia tenidēs quàm ſeueriras amara delectet. *Iudicate matrem veſtram, iudicate, quoniam ipſe non vxor mea, et ego non vir eius.* Oſea Cap. 2. Ingens (inquit) benignitatis meæ mominenium extat liberatio veſtra: & ideo fœdæ parentis veſtræ merita deteguntur quibus a meo depulſa eſt conſortio, ſed adeo fœde vt nec vobis iudicantibus poſſit abſolui. Vetùm quia non vnam perſonam ſed totam gentē præſenti æſtimatione taxamus, ſperamus aliquos fore quos ad meliora ſtudia, ſeueritas denunciata, commoueat, & ideo expectate quid præſtoler. *Auferat fornicationes ſuas à facie ſua et adulteria ſua de medio vberum ſuorum ne forte expoliem eam nudam, et ſtatuam eam ſecundum diem natiuitatis ſuæ:* Id eſt, a vultu ſuo verecundiam quæ ſolet obſcœnirati impedimentum eſſe depulerar, & faciē turpitudinis profeſſione durauerat: nunc ergo his cōtrarios capeſſat affectus, frōtemque impudētia exutā pudore cōueſtiat, ſciat neque hoc ſolùm labiis quaſi in ſuperficie feciſſe cōtenta, de vberū medio hauſtum virus eiectet vt toto protinus corde purgetur: Quod ſi facere neglexerit ad operā ſeueritatis accingar, & qualia tēpore illo quo hæc mihi in populū naſcebatur, exercui. Indicat autē egreſſionē ſynagogę de terra AEgypti quo videlicet tēpore nulla inſtitutionū legaliū vel ornamēta vel induměra ſuſceperat, nec quibuſdāveſti mētorū pollebat inſignibus, ſed quātùm ad precia motū, in eadē qua AEgyptij vilitate cōſiſtens, magnis tamē propter ſolū honorē parentū miraculis ſeruabatur. Denique quoniā prēceptis Dei tū proteruia, tum ignauia reſtiterūt, omnes etiā in hæremi ſolitudine legunrur abſumpti, nec prerer duos viros Ieſu & Caleb, de ſexcētis millibus virorum militari ætate gradiētium quiſquam in terram repromiſſionis intrauit. Hoc eſt ergo quod nunc per prophetam rerum dominus comminatur, quoniam gens illa niſi pectoris ſui arcana mundauerit, & facta in melius mutatione profecerit, nullum ei poſſit, quod per tot ſecula ab aliis egir diſcrea nationibus & inſtitutis legis atque ſpititalibus donis floruit, comparare ſubſidium. Quo videlicet inſiſtens criminibus ſententia moliatur, ſicut neque illa, inquit, ætate qua egreſſa eſt de AEgypto & recenti quaſi adoptione gaudebat, quicquam miſeris profuit, quominus ac ſi eſſent omnibus nudi priuilegiis diſperirent. Quem ſenſum & Apoſtolus Paulus ſcribens ad Corinthios diligēter excoluit. *Omnes*, inquit, *vnus miraculis liberati, eiſdem cibis ſpiritalibus vſi ſunt, eoſdem fontes de petra erumpentes biberunt: nec tamen ex his*, inquit, *deo vel vniuerſi placuere vel multi, ſed in illa exilij ætate, diuerſis horruere peccatis, diuerſis periere tormentis: quorū currecordaretur, oſtendens, Scripta ſunt*, inquit, *ad inſtitutionem noſtram ne eorum ſtudia quorum ruinas legimus, æmulemur.* Per hunc ergo prophetam dominus noſter cōſulentię ſuę pādit affectū, monētq; vt illa plebs feſtinata emendatione ſibi ſuccurat, & *de medio vberum*, videlicet pectore, impietatem quæ fornicatio nominatur, expellat, ne illius ſeueritatis experimenta

percipiat cuius dispositioñem difficultas remoratur: Siue enim pergat impios vltione consumere, obsistere non valebit pereuntium multitudo, siue filios punitorum, pro innocentiæ honore aut emendationis meritis: salvti restitui mandatit, etiam nihil impedimenti creare præmissæ calamitatis adgestio poterit. Vt ergo hoc totum propheta breuiter indicaret, eũdem ordinem in exemplo quem in vaticinio, custodiuit: & sicut in ipso titulo totã qua prophetasset ætatem, regum commemoratione signauit, ita etiam, quid negociorum prędicatio ipsius cõtineret, ostendit: captiuitatẽ videlicet, primò Israëlis, deinde Iudæ: deinceps eorundem populorum soluta captiuitate concordiam, & ad cultum ac templum veri Dei reddita libertate concursum. Cuius tamen regressionis ea describeretur ambitio quæ ad maioris negocii significationem valeret, idest, euangelii libertatem pariter ac liberalitatem sonaret: quæ transcendens vota muneribus, non solùm populum sed etiam filios Dei appellaret quos à seruitute funerea liberasset. Igitur breuiter ista percutiens redit ad concionem illis temporibus congruentem, & quasi filiis, obiurgandæ & docendæ matris munus indicit, vt quæ nihil de custodienda sanctitate curauerat, de arripienda saltem pœnitentia curaret, nec se putaret, contra precia morum, sanguinis tãtum nobilitate defendi, quoniam quando nihil prodesset adoptio his, quos non etiam deuotio communiret. Nam vt de præteritis futura colligeret, exitum illorum agminum quæ de Ægypto mirabiliter educta fuerant cogitaret: quorum vtique iniquitas, neque parẽtum, vt diximus, dignitate defensa est, & quorum interfectio, filiis ad gaudia promissa ducendis, obstacula non creauit. Is itaque, ait, iudiciorum ordo etiam in vestra nunc expunctione seruabitur, vt æqualentes sacrilegiis obruantur exitiis, & eorum posteri qui proposito genitorũ studiis melioribus discrepauerint, vel desperati libertate potiantur vel cumulatius prosperorum successibus augeãtur: quę vicissitudines temporum, ait, quoniam tam tristium videlicet quã lętorum, ratione diuinę prouidentię & iustę dispensationis assignant, nunc iam id quod causa præsens flagitat exsequamur. Denunciat ergo vt impendentis sibi damnationis molem anticipent tam studio corrigẽdi quàm gemitu pœnitendi, ne cùm sæuire vltro cœperit, omnis hæc natio sicut nullis vnquam insignita priuilegiis, sic intestecione dispereat: *ne forte spoliem eam nudam, & statuam eam secundum diem natiuitatis suæ, & ponam eam quasi solitudinem, & statuam eam velut terram inuiam, & interficiam eam in siti, & filiorum eius non miserebor, quoniã filij fornicationũ sunt, quia fornicata est mater eorum, confusa est quæ cõcepit eos.* Quia semel commemorationem & similitudinem egressionis Ægyptiæ induxerat, per eorundem locorum descriptionem cucurrit, solitudinem videlicet nominans, & terrã inuiam ac fontium solatio destitutã: ac tursum de occasionibus verba suscipiẽs, cõmemorata hæremi vastitate, sitis quoque discrimen adiecit. *Interficiam*, inquit, eos in siti, non quo eductus de Aegypto populus atque penuria legatus absumptus sed quoniam (vt Apostolus dicit) bibebant de spiritali sequenti petra, id est, potentia ductoris, non conditio regionis, castris pocula ministrabat.

ſtrabat. Quę ſi vtique defuiſſet, primo ſitis periculo populus fuiſſet extinctus. Idē denuncians quod in neceſſitates ſimiles improbi deducantur, nec ſuā occurſum ire clementiā, quando quidē etiā ſoboles taliū, obſcœnos ſibi parētes eſſe vitiotū imitatione fateatur: & tā filij de parētibus, quā parētes de filiis erubeſcant: promittit eos ſitieſſe perituros. *Quia dixit, Vadam poſt amatores meos qui dant panes meos & aquas, lanam meam & linum meum, oleum meum & potum meum: & propter hoc, ecce ego ſepiam viam tuam ſpinis, & ſepiam eam maceria, & ſemitas ſuas non inueniet, et ſequetur amatores ſuos et nō apprehendet eos, et quæret eos et nō inueniet.* Quis ab initio librum profanatæ genti perſonā meretricis aptauit, etiam reliqua, ſublimi deſcriptione proſequitur, & ad locutionem ſcortatricis inducit quam illa nimirùm etſi non in labiis tamē in operibus, geſtaſſe conuincitur: Sícque ſecundùm ſcripturarum morem ea quę per conſequentiam finiſterioris vitæ dicere impii quique poſſunt, quia ſibi & voce dixerint, arguuntur. Ergo & iſta (inquit) impudens mulier, conſectatui flagiciorum, faciem vtilitatis obtendit, vt ſequi ſe amatores ſuos ob liberalitatem potius quàm ob turpitudinem, mentiatur: illos enim ſibi, lanam & linum & oleum & potum: id eſt, victum & veſtitum vſque ad delicias redundantem, præbuiſſe commendat. Quibus ſane dictis, quanquam ad peccata ſacrilegii, ingratæ quoque mentis crimen adiungat, tamē illud quoque videtur inducere quod in prophanorum, etiam nunc, ore verſatur: inter varias, videlicet opiniones, nullum eſſe validius certæ religionis teſtimonium quàm quod vox afferat proſperorum. Ideo & iſta, in conſectatum amatorum ſeire pronuncians, & flagitium ſilentio ptemit, & quaſi honeſtiores cauſas, quibus illiciat, effingit. Amatores autem vocat vel Gentium proceres quorum conſectatione profanata eſt, vel ipſos nationum Deos riſu potius quàm veneratu digniores: quibus hæc, videlicet ſynagoga, paternæ legis, & veri atque vnici Dei oblita ſuccubuit. Spebus eius, ait, aduerſa ſuccedant, & improuiſis angoribus implicentur. Primò, vt ineundi fœderis cum his quas maxime cupit gentibus facultas ei nulla ſuppetat, & nec in aduerſis ſuis illorum vtatur auxilio, quorum in proſperis deliquit exemplo. Sícque ſepiam viam eius ſpinis, & non ſolùm vepribus, ſed etiam maceriis: vt quos ante triuerat calles, deinceps inire non poſſit. Quæ vtique conſequenter vniuerſa ſubrexuit, aſpiciens ad perſonam mulieris, quam induxit, clandeſtinis quaſi ſemitis, flagitii ſui frequentantis authorem. Haud vtique quod Iſraelis populus clanculo, prophanis gētibus miſceretur, ſed quod à muliere (vt ſępe diximus) ſimilitudo trāſlata, hunc deſcriptionis ordinem poſtularit. Cùm ergo ceperit vlciſcens ſeueritas ei obuiare, nullāque opē angoribus eius, poterunt cuncti quos diligebat afferre, non iam ratione, ſed angore commota, reuiuiſci incipiet fœlicitatis antiquæ, & dicet. *Vadam et reuertar ad virum meum priorem quia bene mihi erat tunc magis quàm nunc: & hæc neſciuit quia ego dedi ei frumentum vinum & oleum, multiplicaui ei & aurum, quæ fecerant Baal.* Si erecta ſaltem rerum periculis, ad priorem virum redire deliberat, quomodo conſequenter adiectum eſt: *Et hæc neſciuit quia dedi ei frumentum et vinum et oleum?* Eſt ergo

Impietas, vtilitatis facie, flagitius obtendit.

sensus eiusmodi per quem propheticis sententiis concinenti a vendicetur. Quia ad primam castigationis faciem patiatur hæc mulier, quod omneis quivana sectantur, votorum videlicet frustratione perterrita, non per emẽdationem sententiæ, sed per iudicii leuitatem eam tentet quæ repudiaret appetere: & ad hoc tantùm se Deo subditam repromittit vt impendentia quasi damna prosperitatis effugiat, secundum illud quod beatus Dauid exprobrat: cùm occideret eos, quærebant eum: & conuertebantur ante lucẽ & veniebant ad eum, cor autem eorum non erat rectum cum eo, nec fideles habiti sunt in testamentum eius. Igitur permanente gentis eius reatu quæ instar pecorum, neqnaquam magisterio verbi, sed sub actu verberis excitaratur: neque ira mea tentabitur per hoc quia dixit. *Vadam & reuertar ad virum meum priorem*. Cæterum in longa plagarum experimenta eam deducam, qua scire & indicare neglexerit hæc omnia dari posse a nullo nisi a me a quovtique fuerint & creata. Ergo quod ait. *Et hæc nesciuit quia ego ei dedi frumentum & vinum & oleum*. Voluntarię tarditatis spectar inuidiam, secundum illud Dauidicum, Noluit intelligere vt bene ageret: incipiet itaque inter pericula erumnarũ fateri quod prius scire neglexerat, me videlicet vnũ esse a quo alimonia præbeatur, qui & ipsum hominũ substantiã procreaui. *Quia ego dedi ei frumentum & vinum & oleum et aurum quæ fecerant Baalim*. Nõ solùm ergo instructa, sed etiam copiosa, donis meis abutebatur in crimina & ad contumeliam meã, idola, de his quæ àme acceperat opibus fabricabat. Iccirco & ego, cuius dispensationem propheta collaudans intelligenter canebat: Cũ sancto sanctus eris, & cũ viro innocẽte innocẽs eris, & cũ peruerso peruerteris. Censuræ tandem munus arripiam, vt ingratis, quæ fuerant collata subducam, ipsæque opes, liberationis quoddam beneficium consequantur cum prophanorũ vsibus subtrahuntur. Ideo autem distincte ait *Sumam frumentum in tempore suo et vinum in tempore suo*, quia non est frugum vna collectio, cæterum diuersis anni temporibus singula quęque rediguntur, atque ideo messem negabit æstas, autumnus vindemiã, mobilitat ẽ Bruma subducet, & cõtinget (inquit) creaturis quædã liberatio si eis nõ vtãtur: immeriti: *et liberabo lanam meam et linum meum quæ operiebant ignominiam eius*. Ad mundum quippe muliebrem eleganter alluſit, quod ita omne corpus, in quo sunt aliqua verecunda, contexerit, vt illud etiã venustaret. Acute tamen videtur ostendere quia plerumque sub prosperitate vitæ reorum fœditas delitescat: quos si digna rursus inopia cõsequatur, merita quoque quę latuerãt detegãtur. *Et nunc reuelabo stultitiã eius in oculis amatorũ eius*: Id est, illos ipsos qui authores vel participes sceleris extiterũt cõsequẽtia rerũ subiget cõfiteri nihil hac natione stolidius esse, quã nec consilia direxerint, nec pericula correxerint, sed eũ dominũ, ingratę mẽtis criminibus asperauerint, cuius potentiã, omnium cõtinentẽ, tam aduersis suis sit experta quàm prosperis. *Reuelabo*, ergo, *stultitiam eius in oculis amatorum eius, & vir non eruet eam de manu mea*: Id est, nullus erit principũ quorum est secuta prophanitatem, qui possit eam a mea indignatione defendere: non quòd aliquis id esset ausurus, sed quia per similitudinem mulieris & virorum oratio susceptа cõ

Criminum fœditas, vita prosperitate aliquã do latet.

texitur

texitur: ideo ait quia cum eam indignatio diuina perculerit, amatores eius nequibunt ei succurrere: nec miseriis quibus obruenda sit quicquam afferre solatii. *Auferam omne gaudium eius, solennitatem eius, neomeniam eius, Sabbatũ eius, & omnia festa tempora eius.* Posuit nomina feriarum in quibus plurimùm lętabatur, cùm tota regio, choreis, canticis epulísque lasciuiret: Quę vel ique luxuries nõ vigebat nisi cùm populus alta pace fruerętur. Vniuersa, inquit, hęc contrariis mutabuntur, & cessante, luctus adhibebitur, feriarum tempora, captiuitas occupabit, Sabbati ocia, labor erumnosæ seruitutis implebit: nec solùm tanta captiuitate, liberias, sed etiam terrarum fœcunditas, lugubri sterilitate mutabitur. *Corrumpam enim vineam eius & ficum eius, de quibus dixit, Mercedes hæ meæ sunt quæ dederunt mihi amatores mei: & ponam eã in saltum, & comedet illam bestia agri.* Exsecutus est quid partium damna conficerent, id est, cùm culturæ sedulitatem, iugis fuerit consecuta frustratio, amœnitatem pristinam succedente squalore rura exponent, fiérque lustris potius quàm agris regio tota consimilis, id est, quæ feris dignior quàm hominibus censeatur: † Quod quoniam hanc faciem, colentium rariras erat illatura, eleganter expressit, bestias agricius fructibus esse † vescẽdas. Spõte sua, inquit, lumẽ rationis abiecit, & post satietatem atque impinguationem calcitrauit dilectus, ac tantùm proprio impudentissima gens fauit errori; vt gaudia pacis & retum copiam quorum continuationem, si fuisset casta ac deuota ei promiseram, suis corruptoribus auderet adscribere: ideo hæc, sicut dixi, pars erit prima vindictæ vt his quibus non est bene vsa, & gaudiis exuatur & copiis, sciátque quoniam hæc ille propicius ante contulerit qui potuit deinceps iratus aufferre. *Ponam eam*, inquit, *in saltum & comedet illam bestia agri.* Permittam, ait, vt hostili consumatur incursu, sicque nullo meę dispositionis muniatur obiectu, sicut nec saltus nec lustra labotatis sepibus claudit agricola. Et quia videbatur verã sentẽtiam protulisse, causam denuo ipsius cõmonitionis adnectit, vt doceat se iustitiæ magis quàm irę, quicquid infremuit, præstitisse. *Et visitabo*, ait, *super eã dies Baalim quibus incendebat incensum, & ornabatur inaure sua & monili suo*, & ibat post amatores suos, & mei obliuiscebatur, dicit Dominus. Nõ nũc, inquit, inter peccandi vertatur exordia, vt processu temporis † suffundenda credatur: olim cùm eius improbitate patientia nostra contendit, nec tamen aliquid ad emendationem promouimus, quando hęc in sua profanitate consenuit: Ne etgo etiã iudicis famam impunitas longa commaculet, & videat fouere quod tam diu vigere permitto, quanquam serò tamen vel demùm ad opus vltionis accingar vt expungam etiam illos dies quibus Baalim, idolo videlicet turpitudinis, compta insuper monilibus, seruiebat. Quod autem non solùm monilium, sed etiam inaurium fecit mentionem, possemus quidem dicere quia quibus comantur fœminæ, nominauerit pauca de multis: Patitur tamen locus vt aliquid subtilius afferamus, idest, inaurium nomine obedientia videatur ostensa: Et quoniam tunc populus Iudæorum solus, præcepta legis, quibus obediret, acceperat, meritò quasi inaurium ornamenta gestabat. Sed postquàm funesto deceptus est errore vt Idolorum ritibus sub-

al. Et.

vescituras.

videtur deesse, pudore vel tale quidpiam.

deretur, idipsum precipuè nunc exprobratum putemus. Ac si diceret, aurũ & argentum quod me creante, terra protulerat, me largiente, synagoga susceperat, reliquarúmque rerum copiam, ad cultũ & ornatum Idolorum impiara conuixit, & illud insigne obedientię quo inter reliquos populos sola pollebat, † erube scentibus ritibus mancipauit. Aestimánsque quod in ea qua olim fuerat pulchritudine permaneret, sequebatur amatores suos cum tanta fiducia, eam plena vt nostri numinis subiret obliuio. *Propter hoc, ecce ego lactabo eam, & ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius, & dabo ei vinitores eius ex eodem loco, & vallem Achor ad aperiendam spem, & canet ibi iuxta dies iuuentutis suæ & iuxta dies ascensionis suæ de terra Ægypti: Et erit in die illo ait Dominus, vocabit me vir meus, & non me vocabit vltra Baalim, Et auferam nomina Baalim de ore eius, & non recordabitur vltra nominis eorum.* Notandus est diligenter propherici sermonis ordo: Qui vbicumque fuerit necessitas vt tormenta denunciet & meritum diuinæ seueritatis ostendat, statim causas quæ hoc meruere, subnectit: neque mortalium culpas dinumerasse contẽtus, gaudia secuturæ prosperitatis exsequitur, ostendens quod breuem illam dissimulationem veniæ Deus noster in apparatũ conciliationis quodammodo assumat. Quo tamen argumento, vt laudatur diuina clementia, ita iniquitas humana deprimitur, cuius videlicet efficit magnitudo vt tãtæ bonitatis dominus interdum ad iracundiam concitetur. Postquam ergo pronunciauerat quòd vniuersis gaudiis tristis esset inferenda cessatio, nec aliquis miseris, vel auxilium vel solatiũ laturus occurrerer, statim crimina populi, id est causas suæ indignationis exposuit, atque eorum magnitudinem ætatémque commemorans, ostendit: quia censura eius nulli esse deberet, de nimietate, suspectior, cùm si scelerum vel quantitatibus vel ætatibus conferatur, excusandam parcitatem, excusandam habeat tarditatem. Verùm non vno hoc colore inquam dulcem & familiarem sibi clementiam commendans, etiam de prosperorum illatione plagis adhęrente, idem istud consignat, & tantò ea ambitu maiore describit quasi qui vellet non solum compẽsare sed etiam excusare quod perculit. Ergo cùm dixisset quia poneret eam in saltum vt comederent illam bestiæ agri, id est cunctis regni & vrbium munitionibus amputatis, potestati hostium traderetur: censura, vt quondam in Ægypto, contumeliam vel erumnam luteæ seruitutis, quippequæ cosectatu idolorum, Dei sui fuisset oblita: tamen quia ipse miserator & misericors ageret, post captiuitatis terminum gaudia regressionis adnunciat: Et quia supra AEgyptiæ liberationis intulit mentionẽ ad illius instar, hanc quoque Israëliticis populis asserens conferendam, nunc quoque latius quidem, sed idem percurrit exemplum. Ecce ego, inquit, lactabo eam, & loquar ad cor eius: & dabo vinitores ex eodem loco, & vallem Achor ad *aperiendam spem* quia natiuitatem Synagogæ tempus AEgyptiæ liberationis appellat, lactatio quoque cibum Mannæ viderur ostendere: Locutio autem ad cor directa, promulgationem indicar legis quæ auditorum corda formauit. *Dabo autem vinitores eius ex eodem loco & vallem Achor ad aperiendam spem*, quid significet acceptio: Ante-

Melius, erubescendis.

quam

quam populus Terram repromissionis intraret, missi exploratores, fructũ vitis egregium portauerunt, id est, vuam eius magnitudinis quam vector vnum subire non possit. Postquam verò vrbem opulẽtissimam Hierico videlicet mirabili occupauere victoria, vir de tribu Iuda, Achar nomine, filius Charim, quiddam de præda quæ exustioni fuerat dicata subtripuit. Cúmque esset vincentium, aduersis subitis, impedita fœlicitas, admotis sortibus, suo anathematis vestigatur: Et cùm omnia quæ occuluerat protulisset, lapidante populo, in valle Achor interemptus legitur & sepultus. Quæ sane expiatio ita valuit ad melius †placendum Deo, vt incruentis deinceps potiretur triumphis. Sícque illa vallis, noua arua capientibus, spem fœlicitatis † apparauit, quam præcedentibus, culpa concluserat. His ergo commemoratis quæ illo tempore gesta constabat, etiam de Babylonia captiuitate tam lætum fore iudæorum reditum pollicetur. Denique sequitur, *Et canet ibi iuxta dies iuuentutis suæ, & iuxta dies ascensionis suæ de terra Ægypti.* Sicut enim tunc incisis fluctibus, sicco per pelagus itinere transierunt, ac Maria soror Moysi, musica instrumenta corripiens, laudes Dei, choris sequentibus præcinebat. In hunc modum exeuntes de Assyria captiuitate cantabant, non vtique Ierico aliquam deletúri, aut botrum denuò reperturi. Sed quibus ita tempora lætanda succedant, vt illam videantur quã sub Moyse & Iosue habuerant, gloriam consequuti. Cuius tamen historiæ quemadmodum sit memoria læta perpende, videlicet tam ad exemplum tristium, quàm lætorum: Dixerat quippe supra, *ne forte spoliem eam nudam, & statuam eam secundum diem natiuitatis suæ, & ponam eam quasi solitudinem & statuam illam velut terram inuiam, & interficiam eam in siti.* Ad illorum vtique similitudinem quorum cadauera, vt ait Paulus Apostolus, prostrata sunt in deserto: nunc verò cùm soluẽdam promitteret seruitutem, & gaudia de libertate ventura: ipsorum † totidem temporum recordatus est, quibus videlicet gloriosa liberatio sacris fuerat laudata carminibus. Cuius sane fœlicitatis, id est, post captiuitatem Babyloniam sentiendæ: vt dulcedo consolabatur iudæos, ita magnitudo signabat populos ad prędicationem Euangelij congregandos. Qui verò nouum carmen Deo canunt (notum enim fecit Orbi salutare suum, & ante conspectum Gẽtium reuelauit Iusticiam suam) eámque seruitutem qua peccatis & immũdis spiritibus subdebamur gratuita indulgentia & sanctificatione dissoluit, vt liberati ab iniquitatibus Iusticiæ seruiremus, atque populus adquisitionis effecti, diuini stegmatis insignibus fulgeremus, habentes de nostro corpore: de nostro, inquam, populo vinitores, vel ingentis botri gratiam nobis in mysteriis cõtradentes, vel ipsam artem atque industriam qua vinea Dei colitur, indicantes. In illo proinde tempore, cùm hæc quę enumerauimus optata contigerint, quanta fuerit prędmissæ castigationis vtilitas, etiam morum emẽdatio publicauit. Toto siquidem, inquit, corde, mihi sociabitur, ita vt non me vlterius ex interpolatione veneretur, sed continuum mihi cultum, mihi continuum impendet affectum: neque tantùm, suum virum appellabit & Dominum. nec vltra, Baalim, id est, Idolis, meum nomen ascribet. De

melius, placandum Deum.

forte, aperuit.

al. itidem.

quo sane Baalim vocabulo, Iudæorum traditio sensum aliquem voluit cõminisci. Sed apparet hoc esse solidius per quod consequentia tota decurrit, vt de ore videlicet correctæ gentis auferenda Idolorũ nomina repromittat; & Deum ac dominum se tantum vocandum. Dicendo autem, *non recordabitur vltra nominis eorum*, vel correctionem quæ esset plena signauit, vel ad illud aspexit quod supra posuerat, *Ibat post amatores suos, & mei obliuiscebatur, ait Dominus.* Hoc ergo vicium castigatione discludens, in contrarium migrabit affectũ, vt studium profanitatis plena oblitione deponat. *Percutiam eis fœdus in die illa cum bestia agri, & cum volucre cæli, & cum reptili terræ, Arcum, & gladium, & bellum conteram de terra, & dormire faciam eos fiducialiter; & sponsabo te mihi in Iudicio & Iustitia, & in misericordia & miserationibus. Et sponsabo te mihi in fide, & scies quia ego Dominus* Est, inquit, consequẽs vt quæ plagis fœdata subiacuit, bonis omnibus correcta potiatur: et ideo sicut ei omnes creaturas non solum aduersas sed etiam infensas indignatio nostra reddiderat, ita rursus beneuolas & commodas easdem faciat nostra placatio. *Percutiam* itaque *fœdus eis cum bestia agri*, vt nec aruorum fruges sæuicies ferina populetur, nec vindemias eorum aut oliueta volucrum præcipiat multitudo, nec per membra lassorũ angues venena diffundant. Quæ omnia cum liberationis tempore cessatura dicuntur, diebus vtique plagarum docentur illata. Cum his cladibus etiam bella cessabunt, ita vt in pacatis finibus dormire possint, id est, requiescere confidenter, quippe nec irruptiones nec insidias formidantes. *Sponsabo te mihi in sempiternum*, id est, rebus ipsis erudita cognosces nõ meo sed tuo vicio illud quo afflicta es cõtigisse dissidium. Cęterùm, me paratum esse vt in sempiternum mihi sponsa permaneas, id est, si talis fueris qualem nunc castigantia iudicia tetdiderunt, in sempiternũ tibi fœderatio prisca seruabitur. Sic enim paciscor te in nostro permanere consortio vt explorent iustitiã tuam admota iudicia. Vel si te subripiens negligẽtia vulnerauerit, & à me tamen remedium, toto flendi ambitu postulaueris, nihilominus desponsabo te mihi in misericordia & in miserationibus: quas cùm sane fideles constantesque persenseret. Hoc est enim quod ait, *Sponsabo te in fide*, alacritate debita prædicabis, quia ego sum dominus. Quod totum sic instituimus si ad vocationem Euangelij transferamus, manifestius constabit impletum. Speciosus enim forma præ filiis hominum, de cuius labiis fusa gratia mundo dedit salutẽ. Reginam quã sibi in cõsortium talami pro virginitatis honore despondit, adsciuit in iustitia quam iustificando dedit, adsciuit in iudicio cùm eam quę legitime esset laboratura, delegit, adsciuit in misericordia & in miserationibus, cùm præterita debita relaxauit, & despondit in fide qua vel corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, vel quod non est dubium quia diligentibus dominum omnia procedãt in bonum. *Et erit in illa die, exaudiam, dicit dominus, cælos, & illi exaudient terram & terra exaudiet triticum, vinum, & oleum: & hæc exaudient Iezrahel. Et seminabo eam mihi in terram, & miserebor eius quæ fuit absque misericordia, & dicam nõ populo meo, populus meus es tu: & ipse dicit, Dominus meus es tu.* Setiem votiuæ promissionis

Libertas infelicitati proxima.

missionis extendit, ac per diuersas species, scema voluminibus sacris familiare, componit, vt elementa inuicem fungi opere suo cupiant ad sustentationem fragilitatis humanæ, nec tamen queant nisi creator annuerit Qui sane illo tẽpore quo placidus aduersa depulerit, affatim prębiturum se omnia pollicetur: incipiet si quidẽ claudicare fœliciras si desideret copiã tot seculis expetita libertas, hæc autẽ, vt diximus, suauitas gaudiorũ, & in illa ętate prælusit cũ est Babylonis soluta captiuitas, & reddita est Apostolorũ tẽpore cumulatior, cũ ita omnis credentiũ multitudo sobriis rerũ copiis vteretur vt esset eis anima & cor vnũ, arque tũc primũ exęquatio à cunctis sapientibus prædicata cõluxit: vt in tanto discipulorum cœtu nemo esset diuitiis erectior, nemo pauperrare depressior: Cæterùm sicut vna cunctorum, in virtute, consensio: ita communi iure esset possessio. Neque enim aliquis eorum quæ possidebant, suum quicquam esse dicebat, sed cùm essent illis vniuersa communia, agrorum etiam precia pedibus Apostolorum offerebantur vt pro singulorum necessitatibus distributio proueniret. Et quia spiritalis populi starus, intra historiam iudaici populi tenebatur: reuertirur ad illa nomina à quibus vaticinium fuerat exorsus, & ait: *Terra exaudiet triticum, vinum & oleum, et hæc exaudient Iezrahel*, id est, populum, vocabulo vallis, in qua est superatus Ostensum, cuius peccata, quæ erat puniturus, supra expressit, ipsam, inquam gẽtem non in eisdem personis, sed in eisdem Tribubus permanentem, & plagarum verberibus expiatam, in consortium suum propitiatus adsciscar, & quasi terræ etiam bonę, pręceptorum semina diuersa concredat, vt per amplitudinem succedentium prosperorum etiam ille dies Iesrahelis quo est inducta calamitas, precios us fuisse atque optabilis censeatur. Miserebor quippe nunc eius cuius paulò ante nomen horrueram, & populum meum vocabo qui mei desertor extiterat, & aduersantium mihi iure defecerat. Ipsique vicissim, fiducia, vt me appellet verum & vnicum dominum conferetur. Verùm huc vsque prosperorum denunciatione prolara, rursus ad præsentis temporis starum, sermonem reducit: Sequitur enim. *Et dicit dominus ad me: Adhuc vade, dilige mulierem dilectam amico, & adulteram, sicut diligit dominus filios Israel, et ipsi respectant ad Deos alienos, et diligunt viuacia uuarum. Et fodi eam mihi quindecim argenteis, et choro ordei, et dimidio choro ordei, et dixi ad eam: Dies multos expectabis me, non fornicaberis et non eris uiro, sed et ego expectabo te, quia dies multos sedebunt filij Israel sine Rege, et sine Principe, et sine sacrificio, et sine Aliari, Et sine Ephod, et sine Teraphin: Et post hæc reuertentur filij israël, et quærent Dominum Deum suum, et Dauid regem suum. et pauebunt ad Dominum et ad bonum eius in nouissimo dierum.* Quia exordium vaticinij, captiuitatem populi illius † reuersis vocibus pollicentis, hic sicut in principio docuit propheta, susceperat ex persona Dei tristia, sed iam impendentia nũciabat, & eodem sacri spiritus gubernatu, quasi ex contrariis texit oraculum. Nã cùm infremuerit truculentis, starim quibus cõfoueat sauciatos, læta subiecit, vt vel audiendis tristibus, populus assuescar, vel ipsum Dominum cunctantem, & sicut supradiximus, studio differentem, cùm sit vindicatu-

Æqualitas a Sapientibus omnibus prædicata

Oseæ Cap. 3.

† al. diuersis.

rus ostendat. Per quod simul docet ne vnquam sub tali iudice desperēt salutem, nimirùm ita ad indulgendum parato vt placidis inter aduersa narrādis videatur id sedulò, quod iratus fuerit excusare. Præcipit itaque propheta ne charitatē quam obscenæ mulieri impenderat, præuia offensione deponat, sed cum impudentia illius, professa benignitate contendat, & sine ipsa re, siue, id quod consequens videtur, spiritu tantùm reuelante cognoscat quia illa meretrix leui mercede posset conduci, non solùm vt prophetica societate esset contenta, sed vt illius & aliorum conuentu pariter abstineret, quasi quæ valeret ostendere magis necessitate parandi victus, quàm consectatu libidinis se prostituisse: Denique si vel tenuis alimonia præberetur, eam facile flagitij voluptate carituram. Quo vtique exemplo redditur synagogæ causa deterior, quæ eam videlicet pactionem nec copiis inuitata seruauerit, quàm prostibula quæpiam, vel sub nimia parcitate veretur. Indulgemus ergo, ait, tempus errātibus, vt vel ad correctionem fletibus erumpant, vel graui demum vltioni succumbant. Qui nunc preciosa vilibus postferentes obliuiscuntur proprij Dei, & sequuntur alienos non aliter quàm si spretis vuis vinacia suibus magis quàm hominibus apta colligerent. Itaque primò mensura chori nominata est triginta modios continentis, Secundò ait: *dimidium chori hordei*, inde pactione constituens cōtinentiæ officium à muliere comparari, ad imaginem illius conditionis quam Synagoga passura est in Babylonia captiuitate, vbi tolerās quidem, sed sub spe reuersionis, exilium, nec Deo legitime, nec idolis cohærebit, sed quasi omni deget nudata solatio. Propter hoc enim aut non fornicaberis & non eris viro, sed & ego expectabo te. Hūc locum Iudæi vel eos secuti, ad præsentis temporis iudicium pertinere contendunt: Quod expulsi videlicet de Ierosolimis, nulla quidem habeant officij sacerdotalis insignia quæ propheta enumerat, sine rege eos, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine Ephod & sine Teraphin fore pollicēs: reuersionis tamen se pignora continere, id est, vocem Dei qui se quoque eos expectaturum esse promiserat: Sed falli eos in hac opinione vel fallere, adsciratum in fidē Christi nationum omnium documenta conuincunt. Postquam enim Euangelio Christi credere noluerunt, sublata est ab eis vinea & aliis commissa cultoribus, qui redderēt eius fructum in tempore suo. Ergo illo seculo in quo Babyloniis seruiebant, meritò se inuicem gens & Deus expectasse dicuntur, non quod totus populus gentiliū profanitatū esset immunis, quæ eis etiam à sanctis aliis doctoribus imputantur, sed quoniā erat illic permixtio iustorum virorum, & quia melior soboles quàm parentes gaudia liberationis erat habitura. Propter horum partem, deus se vtique expectaturū promittit, id est, nullam aliam gentem, in locum depulsæ, protinus adsciturū donec redeat, sicut & supra diximus, castigatione melior, & recipiens antiqui pontificatus quę admiserat ornamenta, in confrequentatione fidelium, cornua circundet altaris reddens deo vota quæ distinxerunt labia ipsius, & pauebunt ad bonum eius in nouissimo die. Causam proinde ipsius depulsionis exposuit, vt per eam videlicet abstinentiæ profanorum

Hordeum significat continentiā in scriptura

rũ, gens afflicta consueſceret donec legitimis caſtigata verberibus, in consortium denuò mereretur adſciſci, ex quo examen pium lætandúmque prodiret. *Audite verbum domini, filij Iſraël, quia iudicium domino cum habitatoribus terræ, non eſt enim veritas, & non eſt miſericordia & non eſt ſcientia Dei in terra. Maledictum, & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium inundauerunt, & ſanguis ſanguinem tetigit.* Quæ eſſet ratio vt in ipſo comminationis impetu, de illis quoque proſperis, quæ poſt multam ætatem erant vẽtura, loqueretur, ſemel iterúmque cõmonui, id eſt, vt vel gens haberet exulatura ſolacium, vel clementia pateret authoris qui ad vindicandum quaſi inuitus accederet. Hoc ergo conſilio etiam de futuris locutus, ad præſentium, vt ſupra fecerat, reuertitur ætatem, & merita puniendæ plebis examinat, vt ſoluat eam quam diuinæ pietatis allegatio fecerat quæſtionem. Oportune enim eiuſmodi cogitatio naſceretur ſi maneret fixa ſententia vt captiuitas illata ſoluatur & regreſſio glorioſa contingat. Cur non eſt continuata libertas, aut quum potuit eſſe culparum quod in tam magnam ſeueritatem animum noſtri gubernatoris accenderet? neceſſariò igitur ſubtexitur criminum enumeratio, vt grauitas vindicantis appareat. *Audite ergo*, ait, *verbum domini, filij Iſraël*, quia non reculat vobiſcum inire conflictum & rationem ponere iudiciorum ſuorum, meritorúmque veſtrorum cui dicit beatus Dauid, vt iuſtificeris in ſermonibus tuis & vincas cùm iudicaris. Audite, inquam, verbum domini, filij Iſrael, vos omnino ipſi, de quibus agitur, iudicate: & de quibus populi ſtudiis conquetamur, videntes ſi ſupereſt vobis aliquid ſenſus, ad confeſſionem & pœnitentiam conuolate. *Non eſt enim veritas, & non eſt miſericordia, & nõ eſt ſcientia Dei in terra.* Haud quaſi ex intetuallo aliquo, inquit, delinquunt, vt quidam videretur vltionum & virtutum facta commixtio, ſed ita peſſimis laudanda ceſſerunt, vt nec veſtigium probitatis vſpiam appareat, non fides, inquam, in teſtimoniis, non iuſtitia in iudiciis, non pietas remanſit in ritibus. Quid† dico vacare pectora timore diuino, cùm omnes, etiam nominis eius, occuparit obliuio, atque inuicem ſecum crudelitas & libido contendat, quando irruentibus quoque flagiciis, inundãtibus facinoribus, nec à pudoris nec à ſanguinis diſcrimine temperatur, ſed †iungentes maledicta mendaciis homicidia furtis, adulteria ſacrilegiis? Omnia, ſanctæ quondam regionis, loca cedibus impleuerunt, vt per multitudinẽ interfectorum ſanguis ſanguini miſceretur: Quod non per exaggerationem, ſed per fidem dictum eſſe prodit hiſtoria. Ipſa ſunt ſiquidem tempora in quibus & beatus Helias interrogatus à Deo quid in ſolitudine ageret, cum dolore reſpondit: Domine, Prophetas tuos occiderunt, Altaria tua deſtruxerunt, & ego relictus ſum ſolus, & quærunt animã meam. Tanta ergo profanitate populus erat corruptus vt internetione vltima pios quoſq;, id eſt, cultores Dei delere contẽderẽt. Quæ nefanda religionis corruptio quoniã nullũ quidem habebat, propter quod expeteretur precium voluptatis, impunitatem tamen factis, & turpibus pollicebatur & trucibus: Ideo Baalim vaccarúmque cultores, Iezabelis furori, fundẽdo piorum ſanguinem, ſeruiebãt.

oſeæ cap. 4.

Pſal. 50.

al. dicam.

al. iungunt.

Propter hoc lugebit terra, & infirmabũtur omnes qui habitant in ea in bestia agri & volucre cæli, sed & pisces maris congregabuntur. Propositis indignationis suæ causis, consequenter exclamat ipsam terram operiendam luctibus, sicuti est operta criminibus. Quibus tam multis támque ingentibus, si contigisset impunitas, etiam prouidẽtia negaretur. *Infirmabitur* ergo *omnis cultor regionis in bestia agri, & in volucre cæli:* Bestias agri appellare, armenta, & greges etiam solet diuinus sermo. Ergo cùm frugum (ait) & fructuum incubuerit egestas, pecorum quoque defectus & inopia consequetur, nec sic sane finis anguoris: Sed etiam pisces congregabuntur, id est, deficient vt desint, vt nec in aquis possit alimonia reperiri. *Veruntamen vnusquisque non iudicet, & non arguatur vir. Populus enim tuus, sicut hi qui contradicunt sacerdoti: Et corrues tu, Corruet etiam propheta tecum.* Si stante, inquit, republica, per sententiam iudicum nocentes aliqui disperirient, argueretur certe alter, & alter argueret, propriũ siquidem munus censura exerceret: Per quod simul ostenditur, quia non omnem simul populum scelerum tabes, morbi instar, aut pestilentię non possedisset, sed sicut alij turpia, ita plerique honesta sequerentur. At vbi vniuersos pene cœtus, iniquitas quasi cõiurata possederit, quod suis accidisse temporibus Osee propheta deplorat, meritò etiam tam doctrina quàm censura cessabit, vt effusa in impios pœna desæuiat: Ergo sub specie præcepti, vis est expressa iudicij. *Veruntamen vnusquisque non iudicet, & non arguatur vir,* id est, nemo iudicabit, neque aliquis arguetur: Hostili enim furore vastanda es, non iudicum expungenda sententiis. *Populus enim tuus sicut hi qui contradicunt sacerdoti, corrues tu, corruet etiam propheta tecum.* Pro iudicio non pro cõparatione istud, *sicut,* propheta constituit Ergo nihil nouum in vltione conspicies, sed quod exercuisti in culpis recognosces in pœnis. Populus quippe tuus restitit sacerdoti, id est, à vero pontificatu, consectando idola, recessisti. Contradixisti ergo sacerdoti, ait, cùm sactas ceremonias repulisti, cùm salutares monitus, & præcepta mores informantia respuisti: Et vt impiis ducibus, ita etiam profanis vatibus te tradidisti. Meritò igitur vtrosque sententia nunc immissa inuoluet, vt & tu cum prophetis tuis, id est, ariolis colabaris. *Nocte tacere feci matrem tuam, conticuit populus meus eo quod non habuerit scientiam. Quia tu scientiam repulisti, repellam te & ego ne sacerdotio fungaris mihi, & oblita es legis Dei tui, obliuiscar filiorum tuorũ & ego.* Idioma scripturarum est secundum quod frequenter ammonui, vt quoniam ad gentem sermo dirigitur, tum proprio, tum parentis cuius filia sit, nomine, videatur conueniri. Et ideo cùm dixisset, *corrues hodie, & corruet propheta tecum:* Id est, vastationis tuæ tempus aduenit, & quæ olim à discenda & loquenda iustitia destitisti, nũc etiam à profana voce cessabis Subdidit, *nocte tacere feci matrem tuam.* Id autem non sic accipiendum quasi per diem loqui permiserit, & tantum nocte reticere. Sed cumulum voluit indictæ taciturnitatis exprimere, & ideo vt ostenderet eam obmutuisse irruente pernicie, noctis intulit mentionẽ, ac si diceret, Sic eam effuso mœrore conuestiam, sicut nox terras operire consueuit, Vt sicut generale & commune silentiũ, conditio tenebrosi

tempo-

tempotis introducit: ita iſta turba ſeniorum quam matrem tuam vocaui, quæ paulò ante profanitate garrula perſtrepebat, ſub nocte aduerſi temporis conticeſcat. Poſt verò ſecundum inſtitutum ordinem, vbi terrore perſonuit, cauſam commotionis annectit: *Conticuit populus meus eo quod non habuerit ſcientiam*. Iuſtum erat (inquit) vt labia plebis meæ lugubri ſilentio clauderentur, quæ noluerunt loquendo condiſcere. Proinde quod dixit ſcientiam populo defuiſſe, ne tu ad aliquam neceſſitatem referres, continuo, quid accuſaſſet, oſtendit. *Quia tu ſcientiam repuliſti, repellam te & ego ne ſacerdotio fungaris mihi*, & oblita es legis Dei tui, obliuiſcar filiorum tuorum & ego. Noluiſti (inquit) intelligere vt bene ageres, ſed iniquitatem in cubili meditata, pro arbitratu tuo auſa es apud te legis meæ membra dirimere, vt iuſtitiæ parte neglecta hoſtiarum inſtituta retineres: ideo ibit obuiam peruerſitati tuæ digna fruſtratio, vt non ſit licentia offerendarum hoſtiarum, cui ſequendarum non fuit cura virtutum: dura tibi imminebit taciturnitas quę ab auribus tuis ſalutares monitus propuliſti. *Oblita es mei, Obliuiſcar & ego filiorum tuorum*, vt quæ ſpontaneam paſſa es in officiis cæcitatem, experiaris acerbiſſimam de liberis orbitatem. Quod ita ſane intelligendum eſt vt non putemus illum populum idolis mancipatum, Deo vero vel hoſtiarum oblatione ſeruiſſe, cùm hæc potiſſimum fuerit cauſa conſecrandorum in regione vitulorum, ne per oblationem hoſtiarum adeundi templum detur illis occaſio. Geminus ergo intellectus debet aſſumi, vt vel ſub conditione illius poſitum ſit, ac ſi diceremus: Etiamſi ſacerdotij partes grauiter impleretis, nihil profectò, ad defenſionem veſtram valeret, quos morum fœditas arguebat: ſed conſequenter etiam amittereris ſuperſtitionis veſtræ auguſta iſthæc & ridenda ſolatia, qui meritorum auxilia perdidiſtis. Vel certe, quia erant in ipſis Tribubus ſparſim habitantes & prophetæ & legitimi ſacerdotes, aliqui etiam de plebe eadem munuſcula offerre conſueuerant, & per hoc, impunitatem ſcelerum, credebant ſe poſſe obtinere. His quoque talibus, ſub perſona populi, comminatus, quod cùm irruerit aperta captiuitas, etiam illius opinionis amminiculis exuatur, qua ſe erga dominũ, vel ex interuallo, munificos æſtimabant. *Secundum multitudinem eorum, ſic peccauerunt mihi, gloriam eorum in ignominiam commutabo*. Quaſi dedita opera impenſoque ſtudio contra beneficia mea populus certare propoſuit, vt quantò ego fuiſſem in largiendo affluentior, tantò hic in abutendo appareret inſanior: denique, cùm ita pignorum ſucceſſibus eum extuliſſem vt latiſſimarum ſpatia terrarum, progrediens, cultor impleret, hic actus ſuos tendentibus in contumeliam meam ſceleribus, exæquabat. Prorſus vt videretur vereri, ne plura eſſent populi membra quàm ſcelera. Ergo quia gloriam ſuam in multitudinem tam facinorum poſuere quàm militum, ignominia ſuccedente illam mutabo: vt ad extremam videlicet paucitatem, ærumnis conſumentibus, perducatur. *Peccata populi mei comedent, & ad iniquitatem eorum ſubleuabunt*

animas. Cum exprobratione totum legendum: id est, sacerdotes vel illi qui idolorum erant ministri, & per hoc se Deo immolare dicebant, vel principes cum populis qui studium funesti erroris induerant: inter cætera quæ plectenda faciebant, vsurpabant quoque vocabula ex legis rraditione venientia. Nam quomodo circuncisionem ac sabbata seruabant Samariticæ Tribus, quamuis idolis seruientes, ita etiam aliqua instituta legis vsurpasse credendum est ipsos ariolos. Per institutionem igitur beati Mosis, diuersæ oblationum species erant, inter quas, & ista quæ pro peccato offerebatur. Ex qua tamen, adipes certis partibus igne consumptis, reliqua, in cibum sacerdotum, membra cedebant. Et quia his ritibus propiciabatur Deus, pontifices peccata populi, pro quibus orabant, edere, id est, absumere dicebantur: secũdum quem modum, arioli, vt variorum delictorum impunitatem, per lucri sui emolumenta promitterent, dicebant, se populi peccata consumere. Hoc ergo per prophetam nunc Deus, sub voce & vultu indignationis, exagitat: ac si diceret, En quæ prodigia, famam non de vllis vnquam pulchris facinoribus sed de solis flagitiis expetentia, reuerendæ legis instituta sub verborum vsurpatione temerarunt, vt promitterent, videlicet circunuento populo, quoniam si per manus eorum hostias obtulissent, statim fierent innocentes & consequerentur indulgenriam peccatorum. Sícque, *subleuabant*, id est, consolabantur & superbire faciebant reorum animas, in quibus nihil sinebãt de compunctione residere. Ergo quia nec magister loqui, nec discipulus audire id quod ad salurem attiner, assueuerunt, sed vtrosque, culpa quæ polluit, exæquauit, meritò eos etiam senrentia sequuta componet, vt fructum operum suorum sine fraude suscipiant, & vnã internecionem, sacerdos ac populus patiatur. Possumus autem in hoc loco faciliorem intellectum creare, si personam Iudæ quoque, quem post paululum nominat, inferamus. Vt quoniam & ipsam Tribum, licet minus adhuc ream non ramen omni exparte purgatam, seria admonitione castigat, illud quoque iam, quod sacerdotes: oblatas pro peccatis hostias, comedũt: intulisse videatur, fiátque sensus eiusmodi. Sed quid mirũ, tribus a Dei cultu & timore recedentes atque colendis idolis mancipatas, variis sordere crimínibus, cùm etiã illa pars populi quæ videtur cerimonias adhuc mysticas cõtinere, simili errore lymphetur, & corrupti sacerdotes peccantibus blandiantur, quod eis, videlicet per oblationem hostiarum quas ipsi deuorant, contingat impunitas? Subleuabant igitur his cõsolationibus, animos quos facinorum conscięntia deprimebat: & quod sacerdotes impudentissime pollicebantur, hoc libentissime populus audiebat, ideo & in tempore calamitatis, nulla inter plebem erit sacerdotésque discretio, sed qui vixerunt promiscuè, viliter etiam interibunt. *Visitabo super eum vias eius & cogitationes eius reddam ei. Comedent, & non saturabuntur: fornicati sunt, & non cessauerunt.* Cũ, inquit, ceperit se exercere vltionis cẽsura, hæ mensuræ dolorũ, quas ipsi in peccatis fecerãt, implebũtur, vt experiantur in suppliciis, quod in desíderiis perpetrarũt, fornicati sunt quippe, vel obscœnitates vel prophanitates sequendo

Arioli ipsius legis instituta quadam seruabãt.

ſequendo, nec eos vſurpatæ puduit fœditatis, vt qui de prima ſtatione deciderant ſaltem de ſecũdis remediis cogitarent, & quod nõ decuerat cõtigiſſe, vel frequentare deſinerent. Sicque imiraretur abſtinentiam erroris admota ceſſatio. Sed cùm fornicari eſſent, non ceſſauerũt: Ergo quod exercuerunt in viciis, experiantur in pœnis vt comedant & non ſaturentur, impleantur videlicet afflictionibus, ſed ira eas haurire non ceſſent vt eſuriem quandam ferre videantur. Neque enim cùm fornicationem audis, vſurpationem modicam, corporalis illius voluptatis exiſtimes, ſed ſacri, inquit, fœderis pacta violantes, omnipotentem dominum in cuius conſortium adſciti fuerant, reliquerunt: Er ideo intelligentiæ luce priuati ſunt, non conſiderantes poſt quę religionis inſignia ad quales eſſent ſortes rituum deuoluti, quæ profecto opinionum ſtultitia, nequaquam in animos irreperet, niſi eam temulentia conciliaret & crapula: atque ideo dicentes ſe eſſe ſapientes ſtulti facti ſunt, adeo vt prophetarum munus à lignis aridis poſtularẽt, & quæ eſſent futura vnicuique, baculus indicaret: Quam prophanitatis ſpeciem Græci rabdomantias appellant. Spiritus ergo prophanitatis, quem fornicationem vocat, decepit eos vt diſcederent à Deo vero, & multis, variiſque dæmonibus, in ore ſane & fronte adulterantiũ, miſcerentur. *Super capita montium ſacrificabant, & ſuper colles*, accendebant thymiama ſubrus quercum & populum & therebintum, quia bona erat vmbra eius: non vno inquit, modo erraſſe contenti qui diuina inſtituta contempſerunt, commẽra anilia ſectabantur, vt non ſolum baculis in fraudem aliquam leuigatis, ſed iam colliculis paulo eminentioribus, aut vmbris arborum paulo denſioribus mouerentur, & crederent illic diuinitatis eſſe plurimùm vbi aliquid amœnitatis vidiſſent. Sacrificabant itaque in verticibus montium, quod hiſtoria frequẽter accuſat cùm dicit de regibus, fecit hoc aut illud, veruntamen excelſa non abſtulit, ſed adhuc immolabat populus in excelſis: hîc aurẽ adiicit quod & ſubtus quercum & populum adoleret incenſum, cauſámque admirationis exponens, ſubdidit, *Quia bona erat vmbra eius*, Repudiantes lucis & luminis conditorem, vere quaſi filii tenebrarum, nemoris capiebantur vmbraculis: Audiamus ergo quid pœnarum amentia iſta mereatur. *Ideo fornicabuntur filiæ veſtræ, & ſponſæ veſtræ adulteræ erunt. Non viſitabo ſuper filias veſtras cùm fuerint fornicatæ, & ſuper ſponſas veſtras cùm adulterauerint.* Commiſiſtis, inquit, turpia, nec ab opere deſtitiſtis, vt ſi non eos quos innocentes vel eos ſaltem quos rei ſolent, ſenritetis affectus, id eſt, vt honeſti violatores puderet admiſſi, ſed in operibus noxiis confirmaſtis audaciam, eò vſque ſectantes quæ erant probroſa, vt ſtipitum ſaxorúmque vmbras præferretis elementorum omnium crearori. Hanc igitur impietatem, calamitatis vltimæ diſpungat illatio, ita vt mito genere vindictę, ad culparum ſimilitudinem, pœna formetur: eóque ſit acerbior quod non fuerit experta cenſura: libidini ſiquidem vincentium, ſponſæ veſtræ ac filiæ ſubiacebunt: nec apud aliquos Iudices, iſtam ignominiam, vel mariti arguent vel parentes: Cæterum totum flagitium conſumetur in dedecus, vt de eo ſuperſit nihil ad reatum. Quaſi acute, ergo, negata

flagitij obiurgatione, concluſit nihil eſſe acerbius quàm ſub cõditione ſeruitutis eiuſmodi conſtitiſſe, in qua, EXTREMA NECESSITVDINVM FLAGICIA VIDERE PERGAS, ACCVSARE NON AVDEAS. Ergo, cùm hoc eſſe miſeriarum vltimum præuidiſſet, quippe quod, niſi capriuitas non poſſet inferre, ſtatim cauſam tantæ commotionis, præmiſſorum repetitione ſubiecit. *Quoniam ipſi cum meretricibus verſabantur, & cum effœminatis ſacrificabant, & populus non intelligens vapulabit.* Neſciunt, inquit, quantum dolorem de peruerſitate eius quæ in conſortio meo quondam egit, experiar, ideo in neceſſitudinum ſuarum dedecore, magnitudinem criminum priorum recognoſcent: vt qui effœminatos & proſtibula, à quibus cultum dæmonum acceperant, ſubſequuti ſunt, abutentibus ſe, obſcœnis hoſtibus diſtrahuntur, voluntariæ ſtultitiæ fructus in contumeliis, quas tyranni victores intulerint, ſentientes.

Flagitiorũ impunitate nihil acerbius.

RVFFINI AQVILEIENSIS PRESBYTERI, COMMENTARIORVM IN OSEAM PROPHETAM, LIBER 2.

Oſea cap. 4.

Si fornicaris tu Iſrael, non delinquat ſaltem Iuda, Nolite ingredi in Galgala, & ne aſcenderitis in Bethauen quoniam ſicut vacca laſciuiens declinauit Iſrael: nunc paſcet eos Dominus quaſi agnum in latitudine. Quamuis vniuerſas tribus, idolorũ cultibus ſorduiſſe, vaticinii ipſius cenſura demonſtret, tamen deteriorem Iſraelis ſtatum denunciat, & qui damnationis magis quàm correctionis capax eſſe videatur: non ſolùm enim profanitatis audaciam intra fines proprios motéſque continuit, ſed contaminationem quoque fratris, quaſi lucrum aliquod expetiuit. Hoc ſiquidem, ad crimina ſollicitãtis, ſtudium propheta conuincit, cùm denunciat Iſraeli, vt non delinquat ſaltẽ Iuda, neque enim cura fraternæ cõmiſerationis ei fuerat impoſita, qui vt ſit diligẽs admonetur, ſed per iſtam præcepti ſpeciem, etiam illud crimen exagitat. Quod ſimiliorem ſibi maluerit Iudam reddere, quàm vt ipſe de emendatione quippiam cogitaret, fitque ſenſus eiuſmodi: O tu Iſrael, qui principem erroris ſecutus, id eſt, Ieroboam, à germani tui, videlicet Iudæ, conſortio receſſiſti, non ob aliud quàm ne tibi per honorem templi & ſacrorũ dierum celebritatem, reſpirandi atque ad meliora redeundi, eſſet occaſio, ſi non generis vel criminis tui pactionem tuere, & qui noluiſti laudabilem ſeruare concordiam, ſuſceptam ſemel diſciſionem tenero, neque in profeſſionem repudiatæ germanitatis, aſtu correptoris irrepas, ſed propria ſaltem lue contentus, parere innocentium manere conſorris, & inuitate ceſſa ad eum ſtatum, in quem, tu, veniſſe deflebis. Nunc enim maiorem in modum imprudentia graſſatur, ſi quorum elegiſti remedii timore diſſidium, cum iiſdem ineas ſacrilegii amore collegium. Illum ſaltem tibi affectum ſerua qui peccantibus conſueuit innaſci, vt te videlicet pudeat, defot-

defotmis admissi Cur ate scilicet tenue solamen excludis vt videare deceptus? nam reatum non euadet ascensio, tamen esse aliquid distinctionis inter incautos & procaces indicat quod alios audacia teddat exosos, alios formido miserandos. Tu autem, cùm nullum pateris tuæ fœditatis immunem quid aliud quàm non errore, sed spontaneo detestabilíque iudicio, te esse nocentissimum, confiteris? *Si fornicaris, tu Israel, non delinquat saltem Iuda.* Cur inquam, istum prioribus iungis errorem, vt minore te dolore periturum, si cum pluribus quàm si cum paucis pereas, arbitreris? Cur prodigus propriorum bonorum, eriam frarris iura contaminas? Quid vno tumulo genus omne vis inuolui? Parere superesse aliquam tui sanguinis potrionem cuius adiueueris suffragio, reformeris exemplo. *Si fornicaris tu Israel, non delinquat saltem Iuda: nolite ingredi in Galgala, & ne ascenderitis in Bethauen, neque iuraueritis, Viuit dominus.* Quomodo Israeli, ne Iudas delinqueret, imperasset, per subiecta patefecit, prohibendo ne in Galgala & Berhauen, quæ loca erant tribui Iudæ iuncta, studio permiscendæ religionis ascenderunt, & iurarent *Viuit dominus*: quod ita intelligendum, vt quia in iisdem locis sicut in Samaria vitulos consecrauerãt, & ipsis etiam veri Dei nomen adscripserant, perque eorumdem nomen numénque iurarent, ideo nunc præcipit vt quoniã ex vicinitate Iudæ, illò populi confluebant, ad Bethauẽ videlicet atque Galgala, isti illuc ascendere facessant & iurare, *Viuit dominus*, id est, in illis locis consensu populi consecratis ne Iudas hac familiaritate verborum deceptus, ipse quoque vitulos, primò non horrere, dehinc incipiat & iurare. Videtur autem & illud ostendere quod populi confundebat impietas, vt qui videlicet vitulis seruiebant, etiam per verum dominum quem Iudas colebat, in quibuscunque negociis adiurarent, & obtestationes suas, illius appellatione, conttingerent, quasi optimum iudicando, vtramque appellationem æquohonore venerari, vt hoc colere, eriam illis qui in fide manserant, persuaderent, & cultum suscipere vitulorũ, religionis, inquam, prioris manente reuerentia: sicque deuotionis non tam mutatio quàm quædam facta videretur adiectio. Hoc autem contra legis præcepta susceptum, sine dubio cumulata prophanitate miseros polluebat. Nolite itaque loca ista quæ celeberrima sacrilegis ritibus effecistis, eo studio frequentare vt eriam Iudæ pectora vestro crimine venenentur. Respiciat enim Iudas, si adhuc non torus emarcuit, qui status comprehenderit Israelem, & tunc, quid etiam sibi, nisi cauerit, impendat, recognoscet. *Quoniam sicut vacca lasciuiens declinauit Israel, nunc pascet eos dominus, quasi agnum, in latitudine.* Apte prorsus a vacca similitudo suscepta est, vt peccati ipsius species & rumor peccantium, & mugitus pereuntium signaretur. In cultu, inquit, virulorum, iugo meæ legis excusso, Israelis deliquit audacia, & a virrutis semitis declinauit credens se opimis bonis suis interpolatione fruiturum: sed impios tãta votorum frustratio consecuta est, vt ad agni exiguitatem, de taurina quasi mole, descenderint. Sic tota gens quæ confidebat in viribus, gloriam suam ignominia sequente vidit mutatam, & sub pastoris baculo cõstitutam, tanta, quãta solet agnus, facilitate cõpesci. Neque hoc tamẽ solũ, sed sicut agnus inva

sta loca perductus, & imbecillus, & solus, tam matris, quàm gregis solatio destitutus, metuit quicquid aspexerit, quicquid audierit: ita etiam gẽs subiecta hostibus truculentis, per solitudinem cogetur incedere, quam tamen non vsquequaque prouidentia diuina destituit, propter quod dicit, *Nũc pascet eos Deus*, sed vt impositæ calamitatis magisterio intelligat atque fateatur, nec cõtemptibilia fuisse sacræ legis præcepta, nec sua vel impunita crimina vel desidetia fructuosa subiungit. *Particeps idolorũ Effraim: dimitte eum: separatum est conuiuium eorum, fornicatione fornicati sunt, dilexerunt afferre ignominiam protectores eius, ligauit eum spiritus in alis suis, & cõfundetur à sacrificiis suis.*

al de solutione. Postquam Israelẽ de desolatione propheticus sermo conuenit, eique finẽ quia non fuerat dictis eius audiens, nunciauit, consequenter monitur, conuertit se ad Iudam. Ne enim videretur Israeli intenta cẽsuta, Iudam reatibus exemisse, qui vtique nunquam, nisi volũtario, corrumperetur assensu: ideo ipsum quoque, simili vigore, compellat. Vidisti, inquit, quoniam Effraim a iugo legis meę, ingrata & infœlicia colla subducens, idolorum particeps esse decreuerit: nullo ergo fœdere tu illi copuleris, sed dimitte eum, & toto, sicut locorum ita studiorum, fine dirimere. Cæterum si eite vlla societas alligauerit: etiam calamitas, nimiũm æqua, corripiet. Vis cõragionem profanitatis effugere? vallo continuæ separationis ambire, nunquã cum sacrilegis ineas vel publica fœdera, vel priuata conuiuia. Quæ enim societas luci cum tenebris? quis consensus templo Dei, cum idolis? *Fornicatione fornicati sunt*. Et ne hoc putes contigisse errore deceptis, *dilexerunt afferre ignominiam protectores eius*, dedito studio, & incẽso amore, profanitates sequuntur, nec solùm in plebeia parte delinquũt: à proceribus ad imos funerea profanitate sunt peruasi. Ideo nusquam eorum sensui cœtuíque miscere, si te castæ fidei sacramenta delectant. Prouisa est siquidem, ô Tribus Iuda, in adiumentum iudicii tui, talium festiuata damnatio, ne ruvidẽs differri exitia reorum, fieres etiam incerta meritorum. Adhuc te incolumi, subitus Samariam quasi ventus arripiet, *& confundentur à sacrificiis suis*, id est, erubẽscent & confitebũtur vanitatem spei eorum qui sibi libertatem & securitatem pollicebatur in iis hostiis quas idolis offerebant. Alas autem spiritus, quibus gens illigata discesserit: posuit secundum vulgarem opinionẽ quæ ventorum imagines, pennis instruere consueuit. Ergo sic ait: Isti qui sacrilegia sequuti sunt, pessundabũtur, & ad exilia diuersa, captiuitatis turbine, perferentur, vt ventorum alis innixi fuisse videantur. Nos autem cũ ista legimus, cogitare debemus quàm leuiter prophetarum voces vesanus populus æstimaret. Neque enim cùm sacerdotes & reges, ac popularis etiã multitudo, in apertum conspirasset errorem, paucis spiritalibus atque pauperibus, aut increpandi aut concionandi facultas aliqua præbebatur, sed sicut alia scriptura restatur, arrepticii vocabantur, & publico erant quasi pottenta derisui. Tamẽ isti, & opũ & honorũ pariter indigẽtes, merebãtur cũ deo inire colloquiũ: & quasi ab Aetheris solio, instraras humíque cohærentes animas, proferre sententiam. *Audite hoc*, inquit, *sacerdotes, & attẽdite, domus Israel & domus regis auscultate, quia vobis iudicium est*. Vniuersa nẽpe, ad sacrile

Sacrilegorũ societas fugienda.

Prophetæ pauci & pauperes.

Osea cap. 5.

gia

gia vaditis, nec aliquod in peccãdo diſcrimẽ, quale habebatis in ordinibus prçſtitiſtis. Nunc ergo vel ſacerdotali vel regali dignitate ſublimes, & tota Iſraelis turba, quoniam iam impendit exitium, conuenit vt intelligatis, vos non pro viribus ſed pro æquitate iudicis diſperire. Duas ſiquidem res, quæ viderentur eſſe contrarię, perpetraſtis, vt fieretis videlicet, *laqueus & rete*, Sed ita *in montis vertice* ac ſi in loco ſpeculæ eminentis extentum: hoſtias verò quas cælorum prçſuli deceret offerri, & quaſi vehẽte fumo ad ſuperna portari. Has, vos, ordine commutato, in profundo merſiſtis. Illud autem eſt quod in ſacerdotibus & regibus accuſo, quia cùm eum locum eſſent in gente ſortiti vt agerent non minus hõneſtate ac religione quàm poteſtate ac dignitate reuerendi, atque ad id quod rectum erat, tam ſermone quàm exemplo debuerint ſubditos incitare, illi contra, vel conciliationem criminibus præbuere, vel formam: ídque ſolum de faſtigio priore retinentes, vt procul quæ fecerant apparerent. Laqueos & retia tetenderunt quibus infœlix turba caperetur, eadémque peruerſitate, *ſacrificia*, inquit, *in profundum*, id eſt, quaſi ad inferna, *vertiſtis*. Quidue, cùm ea, aut dęmonibus mactaretis aut manibus? Quia ergo peccãdi amore, agendi ordinem confudiſtis, ita vt quidam in vobis ambitus appareret, diſcernẽdi ignorantia, quid ſequatur, accipite. *Ego eruditor ero omnium veſtrum*, vt docente vltione diſcatis, quod ſpreta eruditione neſciſtis. *Ego ſcio Effraim, & Iſraël non eſt abſconditus à me, quia nunc fornicatus eſt Effraim, contaminatus eſt Iſraël: non dabunt cogitationes ſuas vt reuertantur ad Dominum Deum ſuum, quia ſpiritus fornicationis in medio eorum, & Dominum non cognouerunt.* Quanta inquit obſtinatione deliquerit Iſrael nemo magis nouit quã ego qui peccatorũ interiora conſpicio. Neque eſt viſcerum vlla pars quæ meum ſuffugere poſſit obtutum. Totum eum ergo diligenter inſpiciens, cognoui quia nunc ſit penitus fornicatus, penitúſque pollutus. quod, ne in excuſatione præteritorum peccatorum dictum putates, quid tali affirmatu indicatum vellet, ſubiecto ſtatim ſermone patefecit: Ait enim. *Non dabunt cogitationes ſuas vt reuertantur ad Dominum Deum ſuum, quia ſpiritus fornicationis in medio eorum eſt, & Deum non cognouerunt.* Ergo, poſt ſuſceptionem peccati, diſſimulata compunctio, & recepta in pectus, non ſolùm vſurpatio etiminis, verum etiam emendationis obliuio, ita præcedentibus erroribus antefertur, vt hæc ſola iniquitas vel prima vel maxima cenſeatur. *Non dabunt*, inquit, *cogitationes ſuas vt reuertantur ad Dominum Deum ſuum, quia ſpiritus fornicationis in medio eorum.* Cauſam, cur nihil de emendatione cogitarent, hanc eſſe monſtrauit, quod immundus ſpiritus ipſe dæmon, vel ſacrilegiorum amor, in eorum medio verſaretur. Si enim ex interuallo delinquerent, appropiare eis immundus ſpiritus crederetur: Nũc autem cùm omne vitæ tempus, ſceleribus impendant, rite ſacrilegiorum author nequaquam vicinus eorum dicitur eſſe, ſed medius. Illo ergo, pectoribus eorum inſidente, de emendatione nihil cogitant, & ideo ſubdũtur exitiis. *Reſpondebit*, inquit, *arrogantia Iſraël in facie eius, et Iſraël, et Effraim ruent in iniquitate ſua, ruet etiam Iudas cum eis.* Ad ſimilitudinem ruralium la-

Reges & ſacerdotes non minus religione quam poteſtate reuerendi.

Dæmon quibus vicinus dicatur vel medius.

borioſorum, quibus ſępe reſpondet vbertas, & hos, ait, mercedem ſtudiorum protinus recepturos. Digne, inquit, reſpondebit induſtria, id eſt, vt ſub calamitatibus erubeſcant qui plurimum ſibi de criminibus arrogabant. *In gregibus ſuis & in armentis ſuis vadent ad quærendum dominum, & nõ inuenient: Ablatus eſt ab eis, In Domino præuaricati ſunt quoniam filios alienos genuerunt, nunc deuorauit eos meſſis cum partubus ſuis.* Cùm dixiſſet ſupra, iudicantis conuenire iuſticiæ, vt qui ſceleribus ſe dediſſent, ſtipendia quoque digna perferrent, Iſraëli ſociauit & Iudam, quem, licet paulò ſerius, in ſimilem tamen reatùm nouerat eſſe venturum. Poſtquàm verò iuſtitiam cõmendauit examinis, ad temporum diſtinctionem reuertitur, & Iſraëlis facta perſequitur, quem protinus ſciebat eſſe perituru̇m. Et primùm quidem, cùm dixiſſet Iudam quoque Iſraeli in calamitate miſcendum, ſubiecit, quod ad Iudam magis reſpiceret qui ſacratum Deo Templum tenebat. Nam licet pollueretur idolis, tamen & iam hoſtias offerebat Deo: Cúmque parùm ſtuderet moribus corrigendis, adquiſiturum ſe arbitrabatur, de aſſidua immolatione, ſubſidium. Ergo, *in gregibus*, inquit, *& in armentis ſuis vadent ad quærendum Dominum, & non inuenient*, ablatus eſt ab eis. *Vadent*, autem, poſuit pro, *Ibant* per præteriti ſiquidem temporis declinationem, inuectio rota detexitur. Superſtitionis proinde magis quàm religionis calle gradientes (ſic enim hoſtiarum cenſetur oblatio) ſi eis defuerit cura virtutum, non potuerunt inuenire Deum illum ad quem nemo niſi plenæ deuotionis calle deducitur. *Ablatus eſt ab eis*, non quod Deus potuerit auferri, ſed quod ita nuſquam eis occurreret eius auxilium, acſi ab eis funditus videretur ablatus. Poſtea vero ad Effraim, id eſt, Samariras vocem retorquens, aliam ſpeciem præuaricationis exagitat, quæ tamẽ vetuſtatem commiſſæ impietatis oſtendit: Quod ita, videlicet, legis ſtatuta contempſerint, vt prophanis gentibus etiam per cõnubia miſcerentur, ſtudentes prorſus, atque properantes, vt generis ſui nomẽ exuerent, & quiduis aliud, quàm Dei populus, vocarentur. *In Domino præuaricati ſunt, quia filios alienos genuerunt.* Tantum, inquit, odium mei nominis, concepére, vt à minis eripi ſe poſſe vel à moleſtiis exui crederent, ſi in numerum aliarum gentium, eorum ſoboles migrauiſſet. Quamobrem, nunc deuorabit eos meſſis cum partubus ſuis: vicinam & impendentem calamitatem nomine meſſis oſtendit. In quo, tam germina quàm fructus, vno pollicetur gladio demirtẽdos. *Clangite buccina, in Gabaa, & tuba, in rama, vlulate in Bethauem: poſt tergum Beniamin, Effraim in deſolatione erit.* Quia pronunciauerat illos breui tempore conſumendos, pondúſque ſententiæ in effectum abſque vlla dilatione gradientis, nouerat: quaſi iam rebus impletis, per eas vrbes quæ frequentiſſimæ erant, Tubis clangentibus & reſonis planctibus iuſſit iudicari quod totum Effraim vaſtitas occuparet. Omnia autem, quæ dixit loca, id eſt Tergum Beniamin quæ tribus fuit Iudæ regione contermina: Gabaa & Rama & Bethauen, Iudæ finibus vicina fuiſſe colligimus. Cùm igitur iſtorum calamitas quæ præceſſit illos ſolicitos debuerit facere, ipſo, nimirum, timoris exemplo, non ſolùm nihil ad emẽdationem

dationem promouit, sed etiam delinquendi præbuit incrementa: Hoc itaque vehementer exprobrat, & dicit, per id apparuisse peiores, per quod fieri debuerant vel pro ipsa humanitate meliores. *Facti sunt enim principes Iuda quasi assumentes terminum, super eos effundam quasi aquam iram meam.* Id est, tempore captiuitatis Assyriæ, quæ tribus decem, de finibus suis pepulit, Iudæ principes, quos fraterna calamitate in fletum oportuerat cõmoueri, ac decorem morum sedulo cogitare, ne & ipsi, videlicet in similes ætũnas laberentur: non solum nihil formidinis compunctionisue senserũt, sed parricidalem etiam animum publicarunt, addita sibi, videlicet, spatia terrarum, expulso fratre, gaudentes. In die ergo desolationis, id est, in tẽpore quo Tribus Israeliticę de suis finibus migrauerunt, ostendit fidem, subaudis, Iudę: cuius latens votum, detexit occasio. Atque ita in Leui habuit discrimina germanorum, vt ea sibi etiam commoda fuisse loquetetur, quod sanè tanti reatus est, vt coëgerit indignationem vlciscentis augeri: Sequitur enim, *Super eum effundam, quasi aquam, iram meam:* Id est, postquam dixerat, *effundam*, apette subdidit, *quasi aquam.* Deterior, inquit, Iuda per exultationis istius crimen apparuit: Et ideo mergetur inundatione pœnatum, quia cùm inter cætera beneficia hoc quoque clementia nostra ei præstiterit, vt timori eius emendationique Effraim impenderetur exitium: ille est eo abusus ad incrementa petulantiæ, germanique, sibi credidit non exempla prouisa, sed prædia contributa. *Calumniam patiens Effraim, fractus iudicio quoniam cæpit abire post sordem, Et ego quasi tinea Effraim, & quasi putredo domui Iudæ. Et vidit Effraim, languorem suum, & Iudas, vinculũ suum. Et abiit Effraim ad Assur, & misit ad regem vltorem: & ipse non poterit sanare vos, nec soluere poterit à vobis vinculum, quoniam ego quasi leena Effraim, & quasi catulus leonis domui Iuda. Ego, ego vadam, & capiam, & tollam, & non est qui eruat: Vadens reuertar ad locum meum donec deficiatis, & quæratis faciem meam:* Grauiter se Deus commendat offensum, quod nihil compunctionis de fraterna dãnatione susceperit, sed remanens Iudas, insultauerit exulanti, lętatus, fines suos, quacumque occasione proferri: Hoc ergo peccatum ita grauiter ęstimauit Deus, vt non admoturum se itam promitteret, sed instar aquę penitus effusurum: Et quia per incrementa pœnatum, nocentiorem fecerat iudam videri, quippe qui esset, inundante animaduersione, populandus assumptum colorem perrexit excolere. Aitque ita, Iudæ esse grauiorẽ reatum, vt ei comparatus Israel, videatur calumniam pertulisse. Fitque sensus eiusmodi: Si meritorum ratio, malum captiuitatis exegit, cur Iudas, & gentium motibus inquinatus, & odio fratris infectus, vim distulit vltionis? Sinautem post tot crimina, necdum mereretur expelle, nonne illi qui captus est, per calumniam magis quàm per iustitiam docẽtis oppressus? *Calumniam patiens Effraim, fractus iudicio.* Quid esset calumniã pati, curauit exponere: id est, iudicis non æquitate sed potestate deprimi. Ad eundem autem sensum respicit quòd ait, *Cæpit abire post sordem.* In superioribus enim & multitudinem & vetustatem peccatorũ exprobrauerat Israeli: Vbi vero Iudę crimen agitauit, videlicet, de fratris sui captiuitate, luctum quęrentis

Parricidalis est Animus, aliena calamitate delectare.

Calumniã pati quid sit.

& gaudium ſentientis, ídque cenſuit aliis præponderare ctiminibus: Eodem etiam tenore ſubiecit reliqua, vt diceret, & circumuentum in iudicio fuiſſe Effraim, & ipſum principia erroris habuiſſe: Acſi diceret: Tantam crudelitatem, Iudas, animi tui publicaſti, vt in ſceleribus, pro quibus eſt dãnatus Iſraël, tu horridior vetuſtiórque videaris. Vnde & iudicij mei, promeritorum differentia, modus acuetur, vt Effraim, quaſi tinea, inrerpolem, Te verò, quaſi inhærens putredo, conſumam. Notum eſt autem quantò minore, ea quæ tinea mordet, quàm quæ putredo peruadit, exitio cõſumãtur. Et vidit Efftaim, languorem ſuum, & Iudas, vinculum ſuum: id eſt, cõſpicietis & perſeretis vterque vindictam quæ veſtris ſtudiis deſtinatur, nec vobis proderit, auxilium à diuerſis regibus poſtulare: ſed rebus fatebimini, illos vobis corruptionis exempla ſolùm, non etiam ſalutis ſubſidia præſtitiſſe. *Et abiit Effraim ad Aſſur, & miſit ad regem vltorem, & ipſe non poterit ſanare vos, nec ſoluere poterit à vobis vinculum, quoniam ego quaſi Leena Effraim, & quaſi catulus leonis domui Iuda.* Vtrique populo promiſit ſe habitu leonis occurſurum, ſed vehemẽtiã, quam ſpecie nõ fecerat, ſeruauit in ſexu, vt illi ſe, quaſi leenam, huic verò, quaſi leonem diceret apparere. Impleuit autem aſſumptam ſimilitudinem, dicendo. *Ego, ego capiam, & vadam, & tollam, & nõ eſt qui eruat. Vadens reuertar ad locum meum donec deficiatis, & quæratis faciem meam.* nemo eſt, inquit, paſtorum qui peruaſam à me prædam auſit eruere: ſed deſpiciens ruſticorum tumultum, exetam vires, donec indignationis meæ eſuries expleatur. *Reuertar* autem *ad locum meum* pro cubili poſuit, ad quod leo non tertitus recipere ſe conſueuit. Erit autem iſtud donec vos ætumnis doloribúſque laſſati, *meam* inquit, *faciem requiratis:* quod ſane extra regulam ſuſceptæ de leone imaginis ex negotij veritate conſtat illatum. Cæterum, quantum ad compatationem reſpicit, quis eam faciem viſere laſſus optaret, cui nec validus potuiſſet obſiſtere? Itaque cùm aſſumptam indignationem expreſſiſſet, per famem leonis, iam de perſonæ ſuæ maieſtate ſubiecit, ſe ad libetandum non eſſe ventutum niſi vultum eius profitiens ipſo attritu populus concupiſſet, & ab eo ſolo cæpiſſet poſtulare remediũ à quo ſupplicium ſenſiſſet illarum. *In tribulatione ſua mane conſurgunt ad me. Venite & reuertamur ad Dominum, quia ipſe capit, & ſanabit nos, percutiet & curabit nos: viuificabit nos poſt duos dies, in die tertia ſuſcitabit nos, & viuemus in conſpectu eius, & ſciemus, ſequemúrque vt cognoſcamus dominum. Quaſi diluculum præparatus eſt egreſſus eius, & veniet quaſi imber nobis temporaneus & ſerotinus terræ* Dixerat quod inſtat leonis ad venationem progreſſi, in profanum populũ deſæuiret, munus videlicet exercens vltionis, quæ poſtquã incitata cœpiſſet impios atterere, nõ prius a pœnarum illatione ceſſaret, quam illi ad quærẽdum dominum, toto deinceps precum ambitu ſe contuliſſent. Sed quoniam magna eſt in ipſa ſupplicandi profeſſione, diſcretio, & offerunt alteram, ſolo terrore perculſi, altetam verò, cum metu, etiam rarione correcti, quid in vtraque momenti ſit, curauit exprimere, vt quamuis vna facies appareret ambatum, tamen intelligeremus quòd diuerſis radicibus niterentur: illa videlicet, ſolúmodò, perturbationis, iſta, etiam de correctione, virtutis.

Deus, in aduerſis, ſupplicandi ratio duplex.

tutis. Quia ergo dixerat, quod nequaquam ad iuuandum prodiret, nisi ad quæsitionem vultus eius, succumbens castigationi gens illa, se conuerteret, pergit necessario quam supplicationem præstolaretur, exponere, & illius, primò, verba sub irrisione percurrit, quam pro sui leuitate ostendit reprobãdam, id est, quæ solis vocibus adulatur, cùm rerum agitur destituta ponderibus, cuius habitum & genus, etiam factum carmen accusat. Cùm occiderct eos, inquit, quærebant eum, & conuertebãtur ante lucem, & veniebãr ad eum: Cor autem ipsorum non erat rectum. *In tribulatione sua mane consurgunt ad me, Venite & reuertamur ad dominum quia ipse cæpit & sanabit nos, percutiet & curabit nos. Viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, & viuemus in conspectu eius, sciemus sequemúrque vt cognoscamus dominum, quasi diluculum præparatus est egressus eius, & veniet quasi imber nobis temporaneus & serotinus terræ.* Cùm me, inquit, quærere cæperitis, non ista, quam gestatis in labiis, oratione placabor, nec si potentiam meam simul clementiámque laudetis, dicentes quòd tam sim ad ignoscendum paratus vt præueniam vota beneficiis, nec manere quam intuli plagam per spatia bidui, sinam, sed tertia die, viuificaturus aduenia. *Et viuemus in conspectu eius*, quam dederit, vitæ fœlicitate potientes. Sciamus atque sectemur eum qui noctes angorum dolorúmque nostrorum, quasi matutinum lumen, expellat, & tribuẽdis copiis illabatur instar imbris tempestiui & serotini. Ista, inquam, quę sine emendatione morum formaliter soletis cantare, despiciam. At, quæ referam, contuemini. *Quid faciam tibi Ephraim? quid faciam tibi Iuda? Misericordia vestra*, quam præmissis videlicet cantilenis, à me, vobis affore dicebatis, vt vestris vtar imaginibus, *matutinæ nubis instar*, euanuit, & *quasi crepusculatis humor*, sole venienre est siccatus: id est, ita illud quod tibi parcere consueueram, vapore nostræ indignationis absumitur, vt desit vnde malorum refrigerium consequaris: Neque id accidit ideo quod mea sit, sed quod tua non sit mutata sentẽtia. Ego enim iustitiæ & clementiæ pariter iura custodiens, noluerã punire quos terrui: Vos autẽ, nec plagarũ denũciatione commoti, in effectũ coegistis abire terrores. *Propter hoc dolaui in prophetis, occidi eos in verbis oris mei, & iudicia tua quasi lux egredientur.* id est, admoui prophetaliũ cõminationum secures, & cum tantis cumulis, mala inferenda descripsi, vt rei quique ipso facile consternarẽtur auditu: sed quoniam imprudentiã tuã coercere nequiuit elaborara maxime rerroris ambitio: necesse est inuehi, quæ non profuit inthimari. Ideo *iudicia tua quasi lux egredientur*, vt nemo iã quid mereatis ignoret, nec deformitas tua, sub aliqua religionis specie quã in offerendis habuisti sacrificiis, deliteſcat: cæterum, terum exitu pendere, colluceat, me bonas affectiones magis quàm hostias opulentas expetisse: illúmque mihi acceptum fuisse qui iuuando per misericordiam proximo, magis quàm imbuendo per sactificium altari, sedulus extitisset, & scientia Dei, præceptum eius, vniuersis sacrificiis prætulisset. Tu ergo, qui hæc didicisse contemnens, nihil de moribus, nihil de virtutibus cogitasti, sed me, quem diuturnis actibus asperabas, laudum & hostiarum muneribus placare posse arbitratus es, rerum saltem periclis, cuius sim grauitatis intellige,

Oseæ cap. 6

Misericordia, quam laudabas immeritus, quasi nubes maturina præteriit, iudicia vero, quibus conuictus addiceris, quasi dies adulta lucebunt: *Ipsi autem sicut Adam transgressi* pactum, preuaricati sunt in me. Instituto ordine sermonis ingreditur, vt postquam supplicia comminatus fuerit, materiam eorum, id est, culpas quibus est excitata offensio, subiungat. Vnde & hîc, postquam claram fore vltionem promisit, quo reatu obligatentur, adiecit, Cuius vt pondus exponeret, antiqui recordatus est exempli. Vbi sane notanda est elocutio prophetæ, multis eiusmodi locis, explanationis lumen adportans. Ait enim, *Sicut Adam transgressi sunt pactum*: Vbi preuaricati sunt in me. Non vtique quòd isti in Paradiso præuaricationem admisisse videantur, sed quoniam dixerat, Ita illos, sicut Adam, præceptum fuisse transgressos, subdidit, eos ibi peccauisse: in eadem nimirum similitudine delinquẽdum, quod tamen sagacem intellectum requirit. Adam quippe, & si violator fuit præcepti, nullis tamen legitur idolis supplicasse, nec aliquod eorum criminum, de quibus Israel arguitur perpetrasse. Vnde ergo illi primo homini degens in summis sceleribus populus comparatur? Haud ob aliud profecto quàm quod & si non æque sacrilegi, æque tamen docentur ingrati. Nam sicut Adam, qui in Paradisum, vt in laboratis copiis vteretur fuerat inductus, nulla angoris materia, nulla conquestione exorta, seductoris maluit quàm creatoris implere mandatum, plusque apud eũ valuit blãda, de falsitate, promissio, quàm tot muneribus, tot miraculis, creatoris stipata præscriptio. Quę vsum videlicet omnium sub vnius pomi exceptione contulerat, statimque temerator præcepti, experimentum cæpit exilij, & summam fœlicitatem, pene vltima captiuitate, murauit: Ita vt peccatum eius, arua deinceps fertilitatem suam negando castigarent: iuxta hunc modum populus Ephraim qui tetræ copiis, quasi Paradisi amœnitate, fruebatur: nullam offensionis materiam, id est, nihil quod de Dei indulgentia & liberalitate quęreretur, inueniens, quasi solo virtutum odio laboraret, errores prætulit veritati, & ad cultum idolorum, spreta, quę salutaris erat religione, defecit. In eandem igitur culpam cecidisse dicuntur, cum eo cuius conditionem videntur imitati, & magna ingratarum gentium percelluntur inuidia, qui nullius authorem muneris, tantumque ad euertendum peritum, opifici suo latgéque conferenti bona omnia, ptætulerunt.

Ada & Iudæorum peccatum an fuerit æquale.

In vulgata Editione, hæc verba in domo Israel, non iũguntur superioribus, vt hoc loco, sed in quæ sequuntur.

Galaad ciuitas operantium idolum, supplantata sanguine, et quasi fauces virorum latronum, particeps sacerdotum, in via interficientium pergentes de Sichem, quia scelus operati sunt † in domo Israël. Quia, vt sæpe diximus, non vnam quamcumque personam, sed populum coarguit, tum generali orarione, quæ sunt acta, percurrit, tum in quibus singulæ vrbes, reliquis quasi amplius, commisere, dinumerat. Quamuis ergo tota ipsa regio cultu horreret idolorum, tamen erãt sine dubio certa loca, quę eo plus sacrilegij collegerant, quo plus, vel de oppottunitatibus commerciorum vel de multitudine incolarum, celebritatis habuissent. Ex his ergo, & Galaad & Sychem vrbes insignes profanitatibus, introducit. Galaad, inquit,

præcipua

prȩcipua ciuitas eorum qui idola fabricantur, haud minus crudelitatis ſtudiis quàm profanitatis exultat. Nam quaſi fauces latronum, ita eius municipes ſanguini inhiant innocentum. Nam ſacerdotum ſuorum, id eſt Atuſpicum ſuaſionibus ſeruientes, ſi quis ad templum Dei voluiſſet, aſcendere, hunc illi aggrediebantur in itinere à templo Dei auertentes & ad ſocietatem erroris proprij pertrahentes, at ſi parum ſuadendo promouerent, etiam cædibus temgerebant, Propter quod dicit, *Particeps ſacerdotum in via interficientium pergentes de Sichem, quia ſcelus operati ſunt.* Primò videlicet ipſi, in ſacrilegia corruendo, rùm quòd propria non dent, prolapſione contenri ſed alios quoque in ſimilem ruinam, vel ſuadendo deducerent vel cogendo. Quod ſcelus meritò pronunciatur tantùm videlicet ſtudium impietatis habuiſſe, vt etiam inuitis & reluctantibus niterentur infundere. *In domo Iſraël vidi horrendum negocium, ibi fornicationes. Effraim contaminatus eſt Iſraël.* Vt totam regionem doceat fuiſſe profanatam loca etiam diuerſa commemorat, & ſicut ſupra, Galaaditas, latrocinantum more, ait viatoribus inſiluiſſe vt eos à recto calle diuerterent, ita nunc horrendum negotium in domo Iſraelis, vel in Samaria vel in tota regione, vidiſſe ſe pronunciat, id eſt, totum populum Effraim, abſque exceptione, ſacrilegiis maculari. Quibus quoniam criminibus ſæpe iam dixerat impendere ſupplicia, nunc ſola meritorum enumeratione contentus tranſit ad Iudam, eúmque commonens vt ſciat ſeueritatem iudicis non poſſe corrumpi, ſed ſe quoque, niſi corrigi feſtinauerit ſimilium calamitatum ſtipendia recepturum. *Sed Iuda pone meſſem tibi cùm conuertero captiuitatem populi mei.* Noli æſtimare, O tribus Iuda, forete damnationis immunem, quia in tuis finibus, eunte in captiuitatem Iſraelis populo, ſubſiſtit. Præuenerat te ſiquidem ille in iniquitatibus, fuit conſequens vt in miſeriis præueniret. Sed tu, quem comitaris in flagitiis etiam calamitatibus conſequere, hoc tamen deterior æſtimandus, quia nihil tibi profuit quod prior eſt ille damnatus. *Pone ergo meſſem tibi cùm conuertero populi mei captiuitatem.* Vide, inquit, ne dubites, quoniam cùm tempus debitæ vltionis aduenerit, captiuitas quam nunc populus meus, id eſt, germani tui, pronunciante iuſtitia pertulerunt, conuertatur ad te, vt etiam tu ſimiliter demetaris, quia ſicut in lachrymis pœnitentiæ ſeminantes; reuertunt † gaudiorum manipulos, ita qui gaudia polluta ſectantur, meſſem dolorum & planctum congregabunt. *Cùm ſanare vellem Iſrael, reuelata eſt iniquitas Effraim & Samariæ malitiæ quia operati ſunt mendacium. & fur ingreſſus eſt ſpolians, latrunculus foris.* Sedulo curat oſtendere quam ſit promptus ad veniam, Et quia velut inuitus perſonam vindicantis aſſumat, ſi iuſtitia ſineret, multò magis multóque iocundius partibus lenitatis vſurus. Cum igitur quaſi impetum indulgentia concepiſſem, inquit, & ad ſuccurrendum miſeris meditatet aſſurgere, conuerti paululum oculos vt quos liberaturus eram viderem, Et ecce, in faciem meam iniquitatum quas Effraim commiſerat,

† Metunt. Oſea cap. 7.

agmẽ inſiliuit. Quodammodo vociferantium, quia nemo talibus parſum iret quàm cũ labe iuſtitiæ, quãdoquidẽ tanto eſſent odio veritatis imbuti, vt impenſo ſemper ſtudio mendacia funeſta conſtruerent. *Cum ſanare vellem Iſrael*, inquit, *reuelata eſt iniquitas Effraim & malicia Samariæ quia operati ſunt mendacium.* Preter vicia autem diuerſa morum, ſacrilegium in nomine mendacij, ſicut ſupra obſcœnitatis, exagitat. Commentati ſunt enim quos venerarentur deos qui verum deum colere deſtiterunt, Sícque mendacium deteguntur operati, qui ſimulachris diuinum nomen adſcripſerunt. Vnde & magiſter gentium, tradidit illos deus, inquit, in deſideria cordis eorũ in immunditiam, vt afficiãt corpora ſua in ſemetipſis qui commutauerint veritatem dei in mendacium, & coluerunt & ſeruierunt creaturæ potius quam creatori qui eſt benedictus in ſecula, Amen. Abſoluit ergo deliberationem meam qua parcere cogitabam, commiſſi ab eis facinoris magnitudo, Et, in contumeliam ſacræ veritatis mendacia fabricatos, non permiſit effugere. Inde in omnia penetralia eorũ, ſcitus populator intrauit cum ſecuritate victoris, & cum diligentia furentis ingrediens, vt de his videlicet quæ diripienda erant, nec per negligentiam quicquam relinqueret, nec per abundantiam faſtidiret. Furis ergo & latrunculi intus, foríſque vaſtantis, & ſimilitudinem vſurpauit & nomen, vt ei comparatum hoſtem non trepidum intelligeres, ſed velocem. *Et ne forte dicant in cordibus ſuis, omnem maliciam eorum, me recordatum.* Interpoſitus eſt hic verſus pro commendatione modeſtiæ †. Cæterum ad ſequentem ſunt præmiſſæ contextum: Id eſt *Fur ingreſſus eſt ſpolians, latrunculus foris. Nunc circundederunt eos adinuentiones ſuæ, coram facie mea factæ ſunt: Et ne forte dicant in cordibus ſuis omnem maliciam eorum me recordatum* vel partem aliquam commiſſæ profanitatis exponam, vt minora longè intelligant ſupplicia eſſe quam merita. Circundederunt eos, hoſtes, & potiti eorum, iure victoriæ, ita diligenter omnia perſcrutati ſunt, quaſi aut in penetralia domorum fures, aut in agrorum aperta irruiſſent latrones. *Circundederunt eos adinuentiones ſuæ, quæ coram facie mea factæ ſunt*, ſicut ſupra dixerat, *cum ſanare vellem Effraim reuelata eſt malicia Samariæ.* Secundùm quod Beatus Dauid, ex eiuſdem populi perſona confiterur, Poſuiſti iniquitates noſtras in conſpectu tuo, ſeculum noſtrum in illuminationem vultus tui, & omnes dies noſtri defecerunt, atque in iratua defecimus. Veſtris igitur criminibus eſtis illigati, veſtrarum adinuentionum pondera ſuſtinetis, Fabricati eſtis mendacia Deorum, ſed in veritate dolorum. Quę ſint autem quę reuelata dixerit audiamus. *In malicia ſua latificauerunt regem, & in mendaciis, ſuis principes, Omnes adulterantes, quaſi clibanus ſuccenſus à coquente, quieuit paululum iuitas à commixtione fermeti, donec fermentaretur totum. Dies Regis noſtri ceperunt principes furere à vino: extendit manum ſuam cum illuſoribus, quia applicuerunt quaſi clibanum cor ſuum, cum inſidiaretur, eis tota nocte, dormiuit coquens eos manè ipſe ſuccenſus quaſi ignis flammam, omnes calefacti ſunt quaſi clibanus, & deuorauerunt iudices ſuos.* Meminit illius feſtiui-

Mendaciũ profalſa Religione ponitur in Scriptura.

tatis

tatis & temporis cuius ordo in regum hiſtoria continetur. Nam cum per ſtultitiam Roboam, populi fuiſſet impleta diſceſſio, & decem tribubus præſidere cepiſſet Ieroboam, dixit, inquit, in corde ſuo: nũc reuertetur regnum ad domum Dauid ſi aſcenderit populus iſte vt faciat ſacrificia in domo Domini in Hieruſalem. Et excogitato conſilio fecit duos vitulos aureos, & dixit eis: Ecce dii tui Iſrael qui eduxerunt te de terra Aegypti. Poſuitque vnum in Bethel & alterum in Dan, & factum eſt verbum hoc in peccatum: Ibat enim populus ad adorandum vitulum vſque in Dan. Et fecit fana in excelſis, & ſacerdores de extremis populi qui non erant de filiis Leui. Conſtituitque diem ſolennem in menſe octauo, quintadecima die menſis: in ſimilitudinem ſolemnitatis quæ celebratur in Iuda. Et aſcendens, altare ſimiliter fecit in Bethel vt immolaret vitulis quos fabricatus erat. Cõſtituit in Bethel ſacerdotes excelſorum quæ fecerat, & aſcendit ſũper altare quod inſtruxerat in Bethel, quintadecima die menſis octaui, quem finxerat de corde ſuo, & fecit ſolennitatem filiis Iſrael. Quia ergo refert regem Ieroboam, ſuę tantùm potentiæ conſulentem, tot miraculis totque ſeculis commendatum populo veri Dei cultum, leui pepuliſſe commento, totamque gentem, ita aulicis profanitatibus obſecutam, vt ſe nihil de obſeruantia veritatis habuiſſe, contentius indicaret, certamẽ quod dam inrus adulantium & dominantium impietatem fuiſſe deſcribit, quiſque videlicet in crimínibus pręueniret. Regem igitur quaſi rebus ſuis ſi ad cultũ tẽpli populus aſcẽderet, diffidẽtem, ſpretu religionis lętificauerunt Tribus, de cuius animo ſcrupulum formidinis abſtulerunt. *In mendaciis quoque ſuis, principes*: Id eſt, vel ſatellites regios, vel propinquos, mendaciis ſuis gaudere fecerunt, tantumque feruorem funereis adhibuere cõmentis, vt inſtar clibani, cui flamma ſubiicitur, viderentur ardere: vel certe vt fermentum ſolet, in maſſa quę fermentatur, abſcondi, breuique tempo ris ſpatio tota coacceſſit. Ita vniuerſas Tribus vnius viri ad prauitatem vocantis, penetrauit & infecit, iniquitas. Sícque à virtutis profeſſione degenere s, vt occaſione impietatis horribiles, illud tempus, dies regis ſui, appellare cepetunt, luſibus videlicet & conuiuiis celebrandos. Tempus, inquam, quo eis vel vita regis ſui, vel ſecuritas contigiſſet, talẽ feſtiuitatẽ cõſequẽter temulentia comprehendit, vt non ſolùm vulgares quique, ſed etiam nobiles, quos gentis principes nuncupat *inciperent furere*, à vino. Ipſe autem rex commaculator illius dignitatis, & ſacrilegi fabricator erroris, *extendit manum ſuam cum illuſoribus*, profeſſa adulatione illum palpantibus: vt quia illi, corda ſua præparauerant vt clibanũ qui ſubiectum impietatis igneſceret, ille, *nocte tota dormiuit coquens eos*, id eſt, ſuccenſum non remouit incẽdium, ſed quaſi calcata † lignis fornace, ſecurus ſe permiſit ſopori, ſciens quòd per totam noctem, eorum temulentia & profanitas, decoqueret: nec opinio fefellit artificem. Omni enim lumine rationis extincto, inuẽti ſunt diluculo, ita criminibus æſtuantes, vt iudices ſuos, quos videlicet habuerãt impietatis magiſtros, ſine ambiguitate ſuperarẽt. *Omnes reges eorũ ceciderũt, et*

Apoſtaſia Regu Ieroboam.

Hieroboam contemptũ Religionis ab Aulicis exhilara tus.

melius calefacta.

non est qui clamet in eis ad me. Quid ergo miraris si vniuersi cogantur subito tormenta, cùm ita vniuersi scelera perpetrauerint, vt non dicam populatium, sed nec nobilium aliquis inuentus sit qui lapsum publicæ impietatis effugeret? *Effraim in populis ipse commiscebatur:* quia supra, gentem præuaricatricem, decursis partibus iudicauerat, populum videlicet obsecutum regibus, ac deinceps principes pariter eum plebibus cecidisse signando, ita vt non esset qui interuenientis munus assumeret: hoc ipsum, sequente versu, cumulate & breuiter indicauit, dicens: *Effraim in populis ipse commiscebatur.* Id est, non vnus aut alter, paucíue vel plures de Israelis stirpe venientes nationum ceteris se inserebant: sed Effraim, totus quantus esse poterat, profanis gentibus se miscebat: Ambiebatque, ipsum, quo clarus fuerat, nomen abolere, gentiumque potius appellatione censeri. Quod sanc desiderium, cùm ei semper in aduersa erumperet, nequaquam fiebat, vel afflictione, correctior: Et ideo, vt imprudentem eum inter extremas miserias adnotaret, imaginem protulit congruentem. *Effraim factus est subcinericius qui non reuersatur, comederunt alieni robur eius, & ipse nescivit.* Sicut panis exiguus & non pistoris arte confectus, sed quasi tumultuarie ab eluriente compositus, quem subiectum fauillis nō versari; sed ab vna tantum parte torreri contigerit, altera videlicet cruda remanēre ita, cùm vires illius frequens percussisset afflictio, inquit, nihilominus in impietatis studiis permanebat, vt simul, & crudus quia indomitus, & exustus appelletur, quia tabe se gemebat afflictum. Tenuit autem metaphoram, vt quia stultum attritumque populum, subcinericio pani qui non reuersatur, aptauerat, vastatores etiam eius, votatores vocaret. Ait enim. *Comederunt alieni robur eius, & ipse nescivit:* Id est, discretionem boni & mali quam de virtutis meditatione non habuit, neque de verberibus illatis recepit. Sed nescit omnino qui robur eius absumerent, & pernicem suam mirabili stoliditate dilexit: nec sane, quod est vltimum eruditionis genus, vel post experimenta consipuit, sed in insipientia, quam in prima ætate est complexus, vsque ad canos eius: id est, vsque ad senectutis tempora perdurauit. Cumulanter, non appatuisse canitiem sed defloruisse & effusam esse, commendat, id est, vt non propiasse sed quasi senectutis annos eam impleuisse ostenderet, & tamen ignorantiam praui aut recti, in paruulis vix excusandam, ad extremum vsque attinuisse. Iam autem & supra adnotauimus, quia infantiam atque adolescentiam populi, illud quo de Aegypto egressus est, tempus, & tetram reptomissionis occupauit, appellet. Iuuentutem autem eius mediam, quo in illa regione regnauit: senectutem verò, captiuitatis annos, cuius finem, renouationem propheta nominat. In qua nimirum, instar aquilarum, reparata videatur iuuentute volitare. *Et humiliabitur superbia Israelis in facie eius, nec reuersi sunt ad dominum Deum suum, & non quæsierunt eum in omnibus his. Et factus est Effraim, quasi columba seducta, non habens cor.* Declinationes quidem temporum, prophetæ licenter immutant, quibus tamen cōsidetario dictorū, cōsequentiā possis aptare.

Israelitici populi adolescētia, iuuentus & senectus.

aptare. Vnde & hic *humiliabitur*, posuit, *pro humiliata est superbia Israelis in facie eius*. Id est, etiam sibi, quam deformis esset, apparuit. Qui amittens decora securitatis antiquæ, squalere se vlceribus miseræ seruitutis aspexit, & nec sic quidem, deum quem se offendisse nouerat, requisiuit. *Factus est Effraim quasi columba seducta non habens cor.* Quod supra, stultitiam vsque ad senectam progressam, vocauit, hoc nunc simpliciratem nominat, fraudibus nimirum patentem seductorum. Nos autem meminisse debemus, omnes similitudines quas de creaturis sermo diuinus consueuit assumere, tam pro vituperatione quàm pro laude posse constitui, sicut nunc, columbis vituperabilem stultitiam propheta composuit, quas in Euangelio dominus pro laudabili innocentia nominauit. Estote, inquit, astuti sicut serpẽtes, & simplices sicut columbæ. *Factus est Effraim quasi columba seducta non habens cor. Ægyptum inuocabant, ad Assyrios abierunt. Et cùm profecti fuerint, expandam super eos rete meum, et quasi volucrem cæli detraham eos, cedam eos secundum auditionem cœtus eorum.* Cum dei essent auxilio, quem reliquerant, destituti, & frequentibus iam eruptionibus pulsarentur, sicut regum narrat historia, ab Aegyptiis auxilia postularunt, vt eos, aduersùm Assyrios tuetentur. Sed nihil amplius quàm nummorum dispendia sentientes, ab illis capti sunt quibus eos subiecerat diuina sententria. Hoc est ergo quod dicit. Quoniam cùm Aegyptios inuocarent ad Assyrios abierũt, quia Aegyptiis nihil ad iuuandum valentibus, Assyrii eos ad regiones Medię transtulerũt. Et quia columbam appellauerat Effraim, quam etiam cæli volucrem vocat, ſetuans meraphoram, detractutum se eam, & operturum rete denunciat: id est, vos quidem imperium meum præuaricando, reliquistis, non tamẽ extra arbitrium meum captiuitatem fistetis, sed imminebit vobis, etiã ad alia arua migrantibus, potestatis meæ fixa dominario, & ideo ne arbitremini vos migratione ista periculis omnibus defunctos. Ecce prędico quod illic quoque vltionis meę rete patiamini, nec indignationem meã effugere valeatis, nisi ea studia, per quæ suscitata fuerat, corrigatis. *Uæ eis quoniam recesserunt a me. Uastabuntur quia præuaricati sunt in me, & ego redemi eos, & ipsi loquuti sunt contra me mendacia, non clamauerunt in corde suo, sed vlulabant in cubilibus suis. Super triticum & vinum ruminabant: recesserunt a me, & ego erudiui & confirmaui brachia eorum, & in me cogitauerunt maliciam, reuersi sunt vt essent absque iugo: facti sunt quasi arcus dolosus. Cadent in gladio principes eorum, a furore linguæ. Ista subsannatio eorum in terra Ægypti.* Necesse est, inquit, calamitate eos imprimente, † vexari qui recesserũt a me, & legis meæ statuta transgressi sunt, nec semel istud admisisse contenti, omnibus iudiciorum meorum, quæ ad sanandum illos adhibui, remediis obstirerunt, & quasi donis ac beneficiis redderentur offensi, ita contra meam beneuolentiam ingratæ mentis scelere certauerunt. Nam sicut iam inde ex Aegypto, ita etiam sæpe aliàs, rerum quoque vocibus, obstrepebant, & cùm fuissent de angoribus liberati, veris remediis officia falsa reddebant. Hoc est enimquod ait: *Aduersum me loquebantur mendacia*. Id est, non mihi pectore, sed summis labiis subdebantur. Quod vt planius indicaret, obiecit,

Melius optimẽto.

Non clamauerunt ad me in corde suo, sed vlulabant in cubilibus suis. Vbi enim deest sinceræ mentis affectus, a crapulatis fusa supplicatio, rite vlulatio nominatur. Denique consequenter adiunxit. *Super triticum et vinũ ruminabant, recesserunt a me.* cùm vbertatem videlicet frugum omnium contulissem, ita vt de conuiuiis ad conuiuia instaurata transirent, & instar pecudum, quibus est innata ruminario, isti quos vorauerunt cibos vel laudãdo vel instaurando quasi nihil scientes, melius retractabant, atque à me qui eram abundantiæ ipsius collator, iugiter recedebant. *Et ego erudiui & confortaui brachia eorum, & in me cogitauerunt malitiam.* Cùm verò, inquit, tempus fuisset vt in bella procederent, strenui ductoris munus implebam, vt certaminibus firmarentur lacerti, & victoriæ decus dulce gustarent: illi aurem meis aduersum me beneficiis abutentes, pectorum quam collegerant firmiratem, in contemptum legis protinus exercebant, & quia iugum hostilẽ depulerãt, mihi quoque subiici renuebant, illud operum voce, dicentes: labia nostra a nobis sunt, quis noster dominus est? *Facti sunt quasi arcus dolosus*: id est, rãtùm peruersitatis habuerunt, vt viderentur arcus dolosus, qui videlicet, fraude monstruosa, in ipsam cuius manibus tendebatur, tela dirigeret. Sic isti, inquit, audaciam quam aduersum hostes suos, meo fauore, conceperant, in contemptum nostri conrumeliámque vertebant. *Cadent in gladio principes eorum a furore linguæ suæ. Ista subsannatio eorum in terra Ægypti.* Quod duobus intelligi potest modis, & vt videlicet, dinumeratis eorũ diuersa ætate criminibus, pronunciauerit esse rectissimum vt principes cum populis interirent, & quæ esset subsannatio in terra Aegypti, id est, quæ contemnebant prophetarum minas, ab Aegyptiis auxilia pręstolantes, digno fine cognoscerent, & ideo quasi insultanter, a conuincente, post plagarum dinumerationem videatur illatum, *Ista est subsannatio eorum in terra Aegypti* id est, ruina principũ atque populorum. Vel certe quia dixerat, *reuersi sunt, vt essent absque iugo*: id est, legi Dei colla subduxerant, liberaríque ab eis dominatione cupiebant Non nunc primùm id velle ceperunt, ait, sed in Aegypto positi, antequàm a Pharaonis liberarentur imperio, & Moysi & Aaron, impietate simili, resultabant. Corruent igitur in gladio principes eorũ
Osee cap. 8 qui ita legem Dei, blasphemandi atrocitate, violarunt, vt viderentur non tam errare quàm furere. *In gutture tuo sit tuba, quasi Aquila super domum domini, pro eo quod transgressi sunt fœdus meum, & legem meam præuaricati sunt. Me inuocabant: Deus meus cognouimus te, Israel.* Proiecit *Israel bonũ, inimicus persequetur eum.* Etiam in superioribus partibus, notandum esse morem prophetici sermonis, admonui. Qui quotiens graui commination sonuisset, vel subdendis illicò indignationis causis, vel proferendis similibus exemplis, iudicia sua, & a fama iniquitatis assereret, & conuenire per cuncta iusticiæ comprobaret: ita ergo & nunc, postquam culpas & calamitates Israeliticæ plebis explicuit, eámque non solum acerbitate, sed etiam verustate horruisse monstrauit, ne videretur scelerum quidem fuisse conuicta, sed tamen vilùs æstimata quàm Tribus Iudę, quæ etsi non tantis, similibus tamẽ sorduisset erroribus: ideo subitò eius quoque captiuitatis intulit mentionem

quam

quam post multos longe annos constabat implendam, & ait, *In gutture tuo sit tuba*, id est, fauces tuæ, tubæ instar exclament, quia *super domum Dei*: templum videlicet Ierosolimis situm, *quasi Aquila*, ferox prædator adueniat: nõ quod religio loci, & virtus numinis illic apparere soliti, propugnare non posset, sed quia & ipsius vrbis indigenæ transgressi sunt fœdus quod inter deum hominésque fuerat percussum: id est, religionis pacta violauerunt, simulachris gentium seruiendo, fitque sensus eiusmodi. Quanta sit iudicantis grauitas, intellige, nec eam Tribum quę ceremonias legis aliquandiu, te præuaricante, seruauit, quæ tempore Sennacherib, miraculo maximo est vindicata: quæ altaris & Templi agit conspicua & reuerenda sub sidio, nec ipsum, in quam distuli, postquàm in tuos mores dilapsa est, præcellere. Frigida námque est, & nihil ad defendendum valens nominum sola iactatio, & quę impudentiam magis quàm religionem iudicet confitentis. Id est, quod profanis studiis inquinati, dicere tamen audent, Deus noster libera nos qui te soli in toto orbe cognouimus, & dato à te Israelis nomine gloriamur. Operũ quippe apud bonum iudicem grauiora sunt mẽta quàm vocũ: & ideo Israelis populus, qui bonũ suum cultũ, videlicet sactę religionis, abiecit, inimicis persequẽtibus subiacebit. *Ipsi regnauerunt & non ex me. Principes extiterunt, & non cognoui. Argentum suũ & aurum suum fecerunt sibi idola vt interirent.* Vetus ista, inquit, erga me populi contumacis insania est: olim meum regimẽ abiecere festinauit. Nam quasi parùm esset quod sicut reliquę in circuitu nationes, regibus magis quàm sacerdotibus obedire decreuit, ita etiam breui tempore, istam reuerentiã qua à me regem postulauerat, deseruit, & totus extra dominationem nostram consistere concupiscens, fecit sibi principes quos nec sacerdotium nec prophetarum vel nobilitaret electio, vel benedictio consecraret, sed qui me quasi nescięte, Aulę iura susciperent, sicque contextum in criminibus obtinentes, vt immeritissimis quibusque suffragia & diuitias suas impenderent simulachris. *Argentum suum & aurum fecerunt sibi idola vt interirent.* De quibus supra dixerat, *Et argentum multiplicaui & aurum quæ fecerunt Baalim.* Ergo cùm essent mea liberalitate ditati, sacrilegè abutebantur indulris, de ornamentis domorum fanorúmque ludibria fabricantes. *Argentũ*, ergo *& aurum suum fecerunt sibi idola vt interirent.* Notanda locutio quam sactorum præcipue librorum frequentat authoritas, vbi principaliter, id quod est consequens, collocatur: Id est, *fecerunt sibi idola vt interirent*, cum †nostro studio pereũdi, simulachra fecerũt, sed quia fecerũt merẽtur perire. *Pictus est vitulus tuus, Samaria: iratus est furor meus in eis, vsquequo non poterunt emũdari? quia ex Israel et ipse artifex fecit illud, & nõ est Deus.* In cũctis versibus, indignationis plena conquestio. Quod spõtanea iniquitate prolapsa, sis, inquit, O gens beneficiis tui conditoris ingrata, aduersitatis potissimum testimonio comprobatur. Esto enim, vt discretionis tuæ acrem, copia rerum ac securitas obliniauerit, putaueriscque, diuinitatem bubulis inesse simulachris: id quippe opinari, etiam finitimas nationes, videbas: saltem cùm tristibus læta mutasti, & victor hostis, illa in quibus fiduciam posuetas de-

Reges Prophetarum & Sacerdotum benedictione non consecrati.

Melius, non.

lubra, vastauit, atque ad arbitrium eius (indignationi tamē meæ, quē tu reliqueras, seruientis) vel deiecti sunt vel conflati vituli quos sacraueras, debuisti opinionis tuæ crimen horrescere, vt sentires nihil tibi opis ab imaginibus mutarum pecudum posse conferri, quę nec se, vel a ludibrio, vel ab exitio vindicassent. Et, vt quæ sunt acta replicemus, Tu, inquam ô populę, cùm esses conscius quia illis simulachris materiam tu dedisses, tu contulisses effigiem, perque hoc intelligeres, impie te appellare deos qui tuo beneficio substitissent, quibus sane nō vitam dare potuisses, sed formam: tamen, etsi illud omne tempus quod in otio luxuriante defluxit, his quoque temulentis ritibus occupaueras: saltem, postquàm inanitatem cultutæ talis consequens ærūma conuicit, debuisti protinus de emendatione curare, & oblimatum rationis ignem experimentis vigentibus fouere, sordesque tuas, quibus fueras indutus, exuere. Quod, quia non fecisti, meritò exclamat propheta. *Vsquequò non poterunt emundari? quia ex Israel & ipse, artifex fecit illud, & non est Deus. quoniam in aranearum telis erit vitulus Samariæ, quia ventum seminabunt, & turbinem metent. culmus stans non est in eis, germen non faciet farinam: Quod si & fecerit, alieni comedent eam.* Consilia tua, inquit, nisi perturbatet imitatio, iudicares non esse Deos quos manu artificis noueras fuisse compositos. Secutus est deinceps hostilis incursus, numina tua cum suis petiere cultoribus, nec magis morari vastantes, quàm aranearum fila, potuerunt: tamen etiam his rerum periclis, obstinatione & imprudentia, testitisti, nec sordes profanitatum talium abiicere cutasti. meritò ergo, & vota tua & omnes labores, ita frustratio lachrymosa consequetur, vt non frumentum videaris seminasse sed ventum, nec spicas sed turbinem messuisse: id est, apud te nihil fertilitatis firmitatisque remanebit, vt solet in culmo, cuius procetitas, per aliquam aeris iniuriam, spicæ plenitudinem non creauerit. Ita igitur & tu, inquam, nihil emolumenti de tuis laboribus consequetis, nec vlla culturæ respondebit industria, sed etiamsi aliquid de reliquiis priscæ fertilitatis cepetit appatere, id totum in hostium veniet potestatem. *Deuoratus est Israel, nunc factus est in nationibus quasi vas immundum quia ipsi ascenderūt ad Assur. O nager solitarius sibi, Effraim: munera dederunt amatoribus suis, sed & cum mercede conduxerunt nationes. nunc congregabo eos, & quiescent pauli sper ab onere Regis & principum.* Repetitu assiduo, ea quæ comminatur, exasperat, vt aduersorum longa descriptio sensum timoris exacuat, si quomodo priusquam puniantur corrigantur obnoxii, extertiti proinde iam statum ipsum captiuæ plebis inducit, & deuoratam eam consequenter appellat quæ est posita sub atbitrio consumentium. Cuique, non ampliùs ad internetionem superst nisi quantùm fetitas vincentium successibus expleta donauerit. *Deuoratus est*, inquit, *Israel, factus est in nationibus quasi vas immundum.* Superficies quidem sententiatum resultat: sed quantum ad sensum respicit, explanantur præmissa subiectis. Quid enim deuoratum appellasset, ostendit: id est, cuius omne robur fuerit exhaustum, & qui facile posset internecione consumi si hoc quoque poscceret ira dominantium. Porrò

illi

illi addendis contumeliis, quod minus sæuiere, compensant, & ideo non iniretimunt vniuersos, vt habeant quos semper exhorreant, atque inuidisse magis solatia mœris, quàm vitæ beneficia contulisse videantur. Haud enim miseros, fruendæ luci, sed ferendo seruauere despectui: & ideo ait. *Factus est Israel in nationibus quasi vas immundum*. Quod interpretes alij, matulam, transtulerunt. Nunquam, inquit, honesto Israel delegatus officio est, vt post libertatis & dominationis insignia, saltem inter seruos liberaliter censeretur, sed quasi vas ad naturæ requisita compositum, ita contumeliarum sordibus implebatur. Et bene commemorata nationum conditione, cumulauit iniuriam dicendo. *Factus est Israel in nationibus quasi vas immundum*: Ac si diceret, Heu, heu quam flebilis fuit, & quam magna conuersio, vt ille populus qui solus magisterio sacræ legis inter munda didiscerat immundáque discernere, qui ideo segregatus a cunctis erat gentibus ne eum contagio vllo pollueret: nunc earum quoque gentium iudicio comprobatur immundus, quæ a primis vitæ annis vsque ad postrema viuendi, squalore flagitiorum omnium sorduerunt. Itaque, *factus est in nationibus quasi vas immundum*. *Quia ipsi ascenderunt ad Assur; Onager solitarius sibi*: Id est, quæ diximus, Assyrio inferente patientur. Cui tantum eminentiæ in viribus collatum esse perspicient, vt ad eum qui peruenit ascendisse dicatur. *Onager*, autem, *solitarius sibi*, ad Effraim referendum: id est, *onager solitarius sibi, Effraim, munera dederunt amatoribus*. Populus, inquit, iudæorum, qui nulla externorum patiebantur imperia, sed instar onagri, iugum & onera nescientes: de quibus beatus Dauid in Dei laude cecinerat, qui habitare facit vnius moris in domo: Singulari videlicet institutione pollentes, in terra repromissionis fecit habitare: hic ergo, inquam, qui expers damnationis humanæ, diuinis tantùm subdebatur imperiis, nunc adeo iratus atque contristatus est, vt beatum se putet si ei vel seruitus honesta contingat. *Munera dederunt amatoribus sed & cum mercede conduxerunt nationes: nunc congregabo eos*. Cùm castigari ob profanitates suas decem Tribuum turba meretetur, prophetis denunciantibus, Assyriorum eis promissa est dominatio. Sed iudæi, prorsus cum animum comminationibus, quem etiam Tribus, exhibentes, extiterunt per omnia contumaces, maluerunt que vel Aegyptios mercede conducere, quàm Assyriis, quibus eos subiiciebat diuina sententia, subiugari. Hoc est ergo quod dicit, quia proposito fornicandi, quasi amatores voluerint Aegyptios experiri, & ipsis munera, sponte transmiserunt, annuáque stipendia in latum ire polliciti sunt, si eorum auxilio pollerentur Assyrii & prophetarum comminatio vinceretur. Dixit proinde, quoniam *cum mercede conduxerunt nationes*, id est, Aegyptios, *nunc congregabo eos* in captiuitatem, id est, pertraham & denunciato dominatui Assyriæ gentis addicam. *Congregabo eos*, ait, ne quis videretur effugere. *Et quiescent pauliſper ab onere regis & principum*:

Hoc cum irrisione videtur illatum, vt requiem videlicet appellaret, eam quæ fuisset illata captiuitas. Id est, quantùm consiliis suis studiisque promouerint, recognoscent cùm fuerint congregati, cùm in aliena exules arua migrauerint, desinentes siquidē vel ab Assyriis imperata, vel spontanea Aegyptiis tributa præbere, totis viribus exsequentur iussa dominorum, vt hoc quod tributa inferre cessarunt, in malorum augmētum sibi cessisse fateantur. *Quia multiplicauit Effraim altaria ad peccandum, factæ sunt ei aræ in delictum. Scribam eis multiplices leges meas, quæ velut alienæ computatæ sunt. Hostias affer, affer, immolabunt carnes, & comedent, Dominus non suscipiet eas, nunc recordabitur iniquitates eorum, & visitabit peccata eorum: Ipsi in Aegyptum conuertentur, & oblitus est Israel factoris sui & ædificauit delubra, Et Iudas multiplicauit vrbes munitas, & mittam ignem in ciuitates eius, & deuorabit ædes illius.* Per quam consequentiam delinquendum, Aegyptiorum auxilia conuocasset, ostendit: id est, Sanctis monitoribus per omnia resultando, vt sicut spreuerat docentes prophetas, ita etiam sperneret, comminantes: nec solùm sperneret, sed etiam impugnaret: & quantùm in se erat falsitatis argueret, si conductis nimirùm Aegyptiis repulisset assyrios. Nunc meritò beatus Osee, mala ventura captiuitatis enumerans, tum supplicia, tum delicta percurrit, & ab Effraim altaria idolis multiplicata, deplorat, atque aras ei vertisse in crimen conqueritur. Ac si diceret: ideo nempe rei diuinæ instituta curatio est, vt expiarent aræ quos flagitia polluissent: nunc autem, ita miseros funesta conuoluunt, vt nunquam eis grauius quàm apud aras contigerit impiari. *Scribam eis multiplices leges meas quæ velut alienæ computatæ sunt.* Confugiendo ad gentes, inquit, & earum misceri ritibus, ambiendo, absoluendam se, gens ingrata, à nostræ legis molestiis æstimauit. Sed quoniam præstò est censuræ meæ, freno atque camo, profana contumacium ora conterere, impunitum eis præceptorum non esse contentum, ipse pandet euentus. *Scribam* enim *eis multiplices leges meas quæ velut alienæ computatæ sunt.* Rem autem quam facturus erat ambitu iudicantis expressit, qui scriptam solet de libello recitare sententiam. Leges igitur meas quæ olim promulgatæ, Deuteronomii præcipue volumine continentur, multipliciter in eos scribam: id est, exsequar atque cumulabo. Tibi ergo, vt de multis pauca memoremus, in hunc modum sermo concluditur. Quod si audire nolueris vocem Domini Dei, vt custodias & facias omnia mandata eius, & cerimonias quas ego præcipio tibi hodie, venient super te maledictiones istæ, & apprehendent te. Maledictus eris in ciuitate, maledictus in agro: maledictum horreum tuum, maledictæ reliquiæ tuæ, maledictus fructus vteri tui & fructus terræ tuæ: armenta boum tuorum, & greges ouium tuarum. Maledictus eris ingrediens & maledictus egrediens. Has igitur leges multiplicaturum se profanatis plebibus comminatur: *Hostias afferent, & immolabunt carnes, & comedent: Dominus non sus-*

Prophetas non modo spreuerunt sed etiam impugnauerunt Israelita.

cipiet

cipiet eas, nũc recordabitur, iniquitatis eorum. Populus quidẽ Samariæ, id eſt, decẽ Tribus, non minus ſacrificia quæ vero deo offerenda erant, qu iudicia & præcepta eius contempſerant: Tribus autem Iudæ, ſororia impietate necdum ſordeſcens, tamen curam abiecerat hoſtiarum. Ergo in qualitate motum, pergit eos propheria coniungere, & ſub accuſatione Iſraelis, tranſit ad Iudam, vt ſicut ſupra iam fecit, exprobret, quia nihil de morum iuſticia cogitantes, ſpem ſalutis in victimatum tantùm oblatione conſtituunt & quaſi inuicem ſe exortantium vocem, id eſt, *affer, affer hoſtias* introducit: reſpondítque protinus, *Dominus non ſuſcipiet eas, nunc recordabitur iniquitates eorum*. Grauitas nimirùm conſideranda iudicij: dicit enim ſe tunc præcipuè in memoriam eorum iniquitatis adductum, cùm illi, ſub conſcientia contemptæ neglectęque iuſtitiæ offerendi, arbitrati ſunt ſe victimis protegẽdos, cùm vtique munera tum grata ſint, cùm non ab inimicorum, ſed à charorum perſonis fuerint oblata. Cæterum contumeliæ propius eſt, ſi ei quem criminibus aſperaueris, leuia munerum, quaſi non ſupplicantis ſed donantis ambitu, largiaris. Vobis ergo conuenit illa ſententia quam ſenſit Cain parricida, vt immoletis carnes, ipſique eas, non ſuſcipiente domino, conſumatis. Quidni cum ille obedientiam malit quàm ſactificium, & iuſtitiæ curam pluſquam holocauſtum? nunc etgo potiſſimum, inquit, accelerat vltionem quando vos liberationis veſtræ fiduciam in effundendo pecudum ſanguine collocatis. Nunc viſitabit peccata omnium qui in Aegyptum, ſcilicet & animo conuertuntur & precio, totus quippe pariter Iſrael, id eſt, tam Iuda quàm Effraim, ita ſunt proprii creatoris obliti, vt cum eum ſibi infenſiſſimum reddidiſſent, nihil de emendatione curarent. Sed partim inſtaurandis munitionibus, partim conducendis nationibus opes ſuas operáſque conſumerent, quaſi à ſacro carmine denunciatum eſſe non noſcent, niſi dominus ædificauerit domum in vanum laborant qui ædificant eam: Niſi dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtra vigilat qui cuſtodit eam. Iſtorum ergo ita creuit impietas, vt omnipotentem iudicem cùm ad iracundiam promouiſſent, fore ſe nihilominus beatos, per ſuam atbitrarentur induſtriam: ſi videlicet aduerſum eruptiones hoſtium, munitiones plurimas fuiſſent fabricati, ſicque manerent, non ſolum non adiuuante Deo verùm etiam pugnante, fœlices: Ideo, inquit, percellet eos digna fruſtratio, vt munitionibus ſuis concluſi videantur potius quàm defenſi: Omnéſque eiuſmodi ędes, ſęuiens flamma conſumat. Quę cùm ita ſint, id eſt, cum iuſtitiam Dei nec aliqua impediat difficultas, nec fraus vlla deludat: *Noli lætari Iſrael, noli exultare quia à fœdere legis ſacrilega pollutione diſceſſeris*: Id eſt, ne tibi æſtimes impunè ceſſurum, quod ſe reliquis gentibus miſcuiſti. Fugæ enim talis ambitiò, non te vanæ quam aptaueras, libertati vindicat, ſed ſeuerę tantùm ſubiicit vltioni. *oſee cap. 9*

Dilexisti mercedem super omnes areas tritici: area & torcular non pascet eos, & vinum mentietur eis: non habitabunt in terra Domini. Noli, inquam, ô gens nostra impudenter lætari, sed scito, omnia votiua tua mutaturam te esse, contrariis: non solùm enim in religionis officiis, sed etiam in omni actione vilis & intemperans extitisti. *Dilexisti* nempe *mercedem super omnes areas tritici*: id est, Nihil melius, nihil amabilius, terrarum vbertate & ventris impendiis censuisti. Tota ergo tibi, & frugum & fructuum, subducetur vbertas: vt quæ magis vota discrutient. Diu apparens vindemia, ita subitis disperibit procellis, vt in dolorem tuum, non solùm læsa, sed etiam mentita videatur. Verùm, quid ego minora damna commemoro, cùm penuriam tuam consequantur exilia, nec vobis colendi patrii soli vlla detur facultas? cuius tamen calamitatis magnitudinem, non poteris, quasi conquerens, admirari. Terræ enim istius, quantùm ad studia respicit, voluntarius deterior fuisse conuincens: Assyriorum námque & AEgyptiorum, tum crimina, tum auxilia concupisti. Qua ergo impudentia regionis istius fertilitatem capessas, cuius insignia, & in ritibus & in moribus, respuisti? Abibis potius, illò, pullus, †quò istì ante corruptus voluisti Et sicut ad AEgyptum, voto, ita ad Assyrios, captiuitate, profectus, eam penuriam sustinebis, vt pollutis & obuiis cibis cum dolore vescaris. *Non libabunt Domino vinum, & non placebunt ei sacrificia eorum, quasi panis lugentium: omnes qui comedunt eum, contaminabuntur, quia panis eorum, animæ ipsorum, non intrabit in domum Domini.* mala iam captiuitatis exsequitur, & dicit, quoniam, cùm rerum copiæ extrema egestate fuerint mutatæ, nec fœlicitatis aliquid nec consolationis occurrat, transigéntque omne tempus in luctibus: Quippequi nec sacrificium Deo sinantur offerre, nec de expiatu aliquid sperare culparum: per quę videlicet officia, Deo se placituros esse arbitrabantur. Omnis ergo eorum oblatio, non feriis sed inferiis aptior, polluet potius quàm purget adeuntes: *quia panis eorum, animæ ipsorum, non intrabit in domum Domini.* Eadem est, quæ in superioribus fuerat, inrenta sententia, cùm repudiata à Deo sacrificia, ipsorum qui obtulerunt esse dicuntur. Ergo & nunc, inquit, repuli eorum oblationes quos ob nimietatem criminum, etiam de solo patro, commotus exegi: ipsorum funebri cedet alimoniæ panis ille quem in domum Dei non merentur inferre. *Quid facietis in die solemni in die festiuitatis Domini? Ecce enim profecti sunt à vastitate, Aegyptus congregauit eos*, Memphis sepeliet eos. Desiderabile argenti eorum, verticæ hæreditabunt, lappa in tabernaculis eorum. Quamuis maior sit beato Oseæ intentio, decem Tribuum gesta percurrere, arque eorum vel exaggerendis criminibus, vel explicandis calamitaribus immorari, tamen pro potestate vaticinij, quæ Iudæ quoque Tribui accidet eatringit. Et quoniam nouit Ierosolymitas

melius quo rec. ante corru. - tu, voluisti.

ſolymitas, ſed paulò tardius, pro æquatione meritorum, Samaritis ſimilia latum ite: Templi etiam, ſacrificiorumque commeminit, toti quaſi genti, quod duabus præcipue Tribubus concordet, adſcribens. Proinde, cum diceret eos oblationum per quas ſe purificati æſtimabant, ſolatia perdidiſſe excoluit incidentem colorem. Et quia eiuſmodi officiorum inquinata ceſſatio, his præcipue crudeſcit diebus quibus exercebatur iocunda ſolemnitas: ideo ait, *Quid facietis in die ſolemnitatis domini?* quæ vos videlicet tenebræ, quæ amaritudo, quis animi angor implebit, cùm illum feſtiuitatis Dominicæ diem, quem inſignem vobis atque dulcem cœtus populi cantuſque reddebat, exules, inuiti, in vinculis & in ſeruitute barbara tranſigetis? Et quoniam per occaſionem Efraim, etiam quæ eſſent, vt diximus Iudeæ ventura, ſignauit, ſequitur. *Ecce enim profecti ſunt à vaſtitate. Aegyptus congregabit eos, Memphis ſepeliet eos.* Cùm regionem eorum hoſtilis dominatio populata fuerit, inquit, cunctis Tribubus continget, exſequente ſupplicio, quod antea peccante deſiderio perpetrarunt: vt ſicut pars in Aſſyrios ducta eſt, ita etiam pariter Aegyptus congreget & Memphitica terra ſuſceptos conſumat. Id autem poſt victoriam Nabuchodonoſor qui Ieroſolimitas eruit, illis accidiſſe Iudæis quos agrotum cultores Babylonij reliquerant, & beatus Hieremias, & regum narrat hiſtoria. Quod autem ſubiicit, *Deſiderabile argenti eorum, vrtieæ hæreditabunt.* Ex vſu captiuitatis euenire, vtinam nos lectio tantùm, & non etiam experimenta docuiſſent. Conſtat quippe vel ædes magnis ſumptibus fabricatas, cùm defeciſſent incolæ, ſyluis fuiſſe contectas, vel plerumque etiam auri & argenti defoſſos theſauros, his qui occultabant, interemptis in continuam obliuionem petiſſe. *Venerunt dies viſitationis, venerunt dies retributionis. Scitote, Iſrael, teſtultum prophetam, inſanum virum ſpiritalem, propter multitudinem iniquitatis tuæ, & multitudo amentiæ.* Oportuerat quidem vt ratio te potius ad diſcernendum, quàm calamitas erudiret. Sed quoniam rationis velut protſus impatticeps, flagra & ſtimulos exegiſti, vel nunciam, cùm viſitationis, id eſt, damnationis tuæ tempus aduenit, expergiſcere, vt quid meteatis, intelligas. Et ſtudiis tuis deberi ſtipendia tam dura, fateatis, quæ te, vtique, deſpectu ſpiritalium magiſtrorum, collegiſſe perpendis. Eò ſiquidem vſque furoris eruperas, vt prophetas qui ad ſancti ſpiritus loquebantur arbitrium: & quæ te manebant, patentum ſtudio, nunciabant, ſi forte ageret formido præmiſſa, ne inueniret vltio quos puniret: in eos non ſolùm nihil ſupra reliquos præuidere, ſed etiam humana ratione dicebas ptiuatos, & quos veſania potius quàm reuelatio commouerat. Ita autem per abundantiam profanitatis, appellati illo tempore prophetas ſolitos fuiſſe, Regum quoque pandit hiſtoria. Nam cum in Ramoth Galaad, miſſu beati Heliſei, Prophetæ quidam, vt Hieu in regē vngeret, aduenisſet, circunſedentes proceres dicunt ad Hieu, Quid ſibi vult fa-

Iudæi, cōtempto ſpiritualium Magiſtrorum Prophetarum meruerunt abduci in captiuitatem.

naticus iſte? Ita igitur apud eos exſoleuerat diuini ſermonis authoritas, vt præcepta virtutum, iam non eſſe medicantia, ſed furioſa cenſerent. Cuius criminis magnitudinem, concionator horteſcens, iudicãter †exclamat: *Propter multitudinem iniquitatis tuæ, & multitudo amentiæ.* Acſi diceret non eſt hic ſimplex quidem error, ſed multiplicata dementia, videlicet ſpiritales magiſtros & prophetico ſplendore pollentes, eo potiſſimùm tempore, quaſi ſtultos veſanóſque deſpicere, quo ipſi tantam egeſtatem prudentiæ ſuſtinerent, vt deos eſſe quos conflauerant, æſtimarent. *Speculator Effraim cum deo meo, propheta loquens*, ruinę factus eſt ſuper omnes vias eius, inſania in domo Dei eius. Hic, quidam nomine Effraim ſignificatum Ieroboam putarunt, quem, & de Tribu Effraim veniſſe conſtat, & ſtudioſum culturę templi fuiſſe, atque, ob hoc in offenſionem incidiſſe Salomonis: Sed poſtquam decem tribuum imperium adeptus eſt, author etiam profaniratis euaſit, ad cultum vaccarum, ſubditorum corda rraducens. Ergo nomine Effraim, appellari Ieroboam purant, qui ideo ſpeculari cum deo dictus ſit, quod ptiùs & curam religionis habuerit, & diligenter quæ fuerant recta conſpexerit. Sed qui olim inquam, erat propheta ita ſubitò ad praua defecit, vt ruina & laqueus ſuis ſectatoribus redderetur. Quidni, cùm in domo Dei ſui quem elegerat, quanta eſt maxima, verſaretur inſania? Verum hic locus, hoc modo poteſt compendioſius explicari, vt dicamus, quia de contumeliis prophetarum aſſumpta conqueſtione, ex eodem illud tenore ſubiecerit, ac ſi diceret: O tu populę, profanis ritibus ſubiugale, ad cumulum iniquitatis tuę, ſpiritalium magiſtrorum contumelias addidiſti, ita vt prophetas Dei, inſanos, & ſpiritales magiſtros ſtultos vocares, quæ amentia, de magnitudine iniquitatis erupit. Audebas quippe interdum, quoddam cum promiſſis eorum inire certamen, & dicere: Ecce ſpeculandi munus, ambo pariter ſortiamur, & conſpicemur vtrum illa omnia veniant, quæ iſti nobis ventura denunciant. Addebáſque, nihil aliud prophetas debere cenſeri quàm hoſtilem laqueum, in ruinam miſerorum ciuium fabricatum: Sicque blaſphemiam contumeliis copulantes: in domo Dei prophetarum, eſſe inſaniam dicebatis. Quam opinionem, ſane maximi eſſe ſacrilegii, inuectio ſubiuncta conuincit. *Exclamauit enim profundè: peccauerunt ſicut in diebus Gabaam. Recordabitur iniquitatis eorum, & viſitabit peccata eorum.* Non eſt, inquit, tale facinus vt cenſura iudicis valeat ipſius obliuiſci. Et quoniam hiſtoriæ veteris fecerat mentionen, ait: *Recordabitur iniquitatis eorum*, & vindicabit, inquit, præſentem contumeliam prophetatum: non ſerius quàm ſi illud crimen ad examen adducetet, quod ante regum ætatem, iudicibus gentem iudęam regentibus, perpetrarunt. Illo ſiquidem rempore, leuita quidam cùm ad habitationis propriæ locum rediret, in vrbem Tribus Beniamiticæ, cui nomen erat Gabaam, die iam adueſperaſcente deflexit. Cumque nullum illic hoſpitem reperiſſet

forte. in iudicantes

Ieroboam ſmitio, inuſus Salomoni ob pietatem, regnandi cupiditate apoſtatauit

Prophetarũ contẽptus, de magnitudine iniquitatis conicmnẽtium venit

reperiſſet, in publico, cum propria vxore conſedit. Sed perdita ciuitatis iuuentus, non contenta, diuerſorij negatione, peccaſſe, Sacerdotis coniugem in vſum obſcœnitatis arripuit, tantumque inſolentiſſimæ fœditatis exercuit, vt illuſa mulier, ſicut amiſerat pudicitiam priuaretur & vita. Sed poſtero die, leuita conſurgens, iumento ſuo extinctæ coniugis cadauer impoſuit, idque in fruſtra concidens, per omnes Tribus gentis illius deſtinauit, vt cauſa tam trucis ſpectaculi cognita, communem arriperent vltionem. Sícque Gabaonitis bellum, niſi noxios traderent, indicentes, tertio, vix ſuperatos, deleuere conflictu, ita vt de tota Tribu Beniamin, non amplius quàm quingenti homines ſuperfuiſſe referantur. Illi ergo ſceleri, præſens peccatum propheta compoſuit, quod videlicet perpetrabant, ſpiritales viros ſtultos & veſanos vocando. Commendat autem reuerentiam prophetarum, æquatio facta culparum, quorum honorem audaci tamen ſermone violatum, oſtendit non ad minorem reatum valere quàm illum quem obſcœnitas quondam publica, & eadem cruenta atque incœſta contraxerit. *Quaſi vuas in deſerto, inueni Iſraël, quaſi prima poma ficulneæ in cacumine eius, vidi patres eorum. Ipſi autem intrauerunt ad Beelfegor, & abalienati ſunt in confuſione, & facti ſunt abhominabiles ſicut ea quæ dilexerunt.* In vnum colligit quæ diuerſis geſta ſunt temporibus, vt exæquet, ſicut diximus, rearum religionis violatæ & contumeliæ prophetalis. Fecit autem exceſſum in laudem parentum, per quam, degenerantibus filiis creſcat inuidia, appareatque auſo† culmine ſanctitatis, in quæ criminum profunda deſcenderint. Cum denſis inquit, impietatis vepribus ſqualeret & tegeretur natura mortalium, Abraham, Iſaac, & Iacob, generoſitatis iudicia præſtiterunt: ita, ſuauitatem debiræ erga Deum confeſſionis, quaſi vuas ficuſue parientes, quam illorum fidem atque virtutem, non pro ſua paucitate deſpexi, ſed tantò maioris honoris & gratiæ iudicaui, quantò plura gentium profanarum exempla contempſerunt. Sicut ergo, vitem in vaſta ſolitudine germinantem, ſicut ficus præcoquas, in quarum appetentiam & rempeſtiuiras commoueret & ſuauitas, ita eos in gremium meum debita ſedulitate collegi, ne quid de eorum aut fructibus periret aut laudibus. Sed cum ego appellari Deus eorum, qui eram rerum dominus, elegiſſem, ſobolem quoque eorum multiplicare perrexi, ſed degendo populus, & malorum ſuorum pariter, & conditoris oblitus, ad cultum eorum Idolorum quæ ſola cõſecraſſet obſcœnitas, introiuit: *Ad Beelfegor* videlicet quam figuram Priapi dixerunt tenere. Id autẽ commendat hiſtoria librinumerorũ, id eſt, quia ſecundũ conſiliũ Balaã, inſtructæ Madianitarũ mulieres Iſraelitico exercitui, obuiã meretricio habitu geſtuque proceſſerũt, vt cũ illos in appetẽtiã libidinis cõcitaſsẽt, nõ prius ſtupri facultatẽ præberent, quàm, Beelphegoris idoli ſui ſacrificio polluiſſent. Deni-

Prophetas inhonorare, quàm graue ſcelus ſit.

Religionis violatæ, & contumelia prophetalis crimen par eſt.

legendum à quarto.

que lis tain populum plaga ſurrexit, vt viginti & tria millia vno die pariter interirent. Confuſio, ergo comprehendit obſcœnos, ne minus abhominabiles Deo fierent, quam ipſa idola quorum conſectationem deliquerant. Haud igitur illius ætatis populi, quos Oſee propheta compellat, in Beelphegor peccaſſe dicuntur? ſed quia commemorario antiquirariſ inducta eſt, & ſanctorum patrum laudara generoſitas, quę poſteri eorum diuerſis ætatibus commiſerunt, explicatur, vt quorum ſimiles ſint, hi qui in præſenti arguuntur, appareat, ac ſi eis diceretur. En, in quę dedecora ab illuſtri ſtirpe fluxerant. En, quibus tantę fuit paternæ dignitatis obliuio, vr cùm maiores eorum in ſalutem eligi, mundo pereunte, meruiſſent, iſti deinceps, ſtultitia, in eis, & obſcœnitate certantibus, Priapos vitulóſque venerari ſint. *Effraim quaſi auis auolauit, gloria eorum à partu & ab vtero, & à conceptu. Quod ſi & enutrierit filios ſuos abſque liberis, eos faciam in hominibus. Sed væ eis, cùm receſſero ab eis. Effraim*, inquit, *quaſi auis auolauit*. Iam ſupra dixerat, *Factus eſt Effraim quaſi columba ſeducta non habens cor. Aegyptum inuocabant, ad Aſſyrios abierunt.* Iſte ergo populus qui noluit inter pia impiáque diſcernere, ſed factus eſt abhominabilis ſicut & ipſa ſimulachra, meritò, tanta in captiuitatem velocitare transferetur, vt non tam ambulaſſe quàm volaſſe videarur: Nec tamen ſola exilij flagra patietur, ſed præcedens inopiæ morborúmque, calamitas filiorum conſumet examina, vt puniat orbitas, eorum pectora quæ prius fœcunditas efferebat. *Gloria eorum*, inquit, *à partu, & ab vtero, & à conceptu. Quod ſi enutrierit filios ſuos, abſque liberis eos faciam in hominibus.* Id eſt, cum æternum iudicem criminibus aſperaſſent, nihil de eius placarione curarres, multiplicandis tamen familiis geſtiebant: Eam fœlicitatem ſuam gloriámque cenſentes, ſi liceret tum ſociare nubentes, tum ſpectare grauidas, tum audire parientes. Illic ergo eos feriam vbi maximè lætabantur, vt non eis licear filios nutrire ſuſceptos, vel ſi conrigerir nurtire, depereant, donec ad ſolitudinis ſqualorem optata dudum ſoboles defectu perducatur. Sicque ſenriant, quia cùm non poſſit bene eſſe his quos deſero, multò ſit his dererius quos depugno. *Effraim, vt vidit, Tyrus erat fundata in pulchritudine, & Effraim educit ad interfectorem filios ſuos. Da eis Domine. Quid dabis Domine? Da eis vuluam ſine filiis, & vbera arentia.* Etiam apud alios prophetarum, deſcriptam Tyricæ ciuitatis amœnitatem & frequentiam legimus. Ita vt eam meretricem, beati Iezechielis Canticum nominauerit, propter multitudinem videlicet carminum, quibus tota vrbs, per noctem, in luxuria concrepabat. Quia ergo, hic, Samarię mutationem populo comminatus erat, vt augeret ſenſum doloris, pulchritudinem eius, quę fuit in proſperitate miratur, ac ſidiceret: Calamiratis iſtius magnitudinem, qua de finibus ſuis Iudæi conſumpra ſobole migrauerunt, non bene inrelligit niſi qui priora conſiderat:

tunc

tunc enim aduertet, quanta, in deterius, fuerit facta mutatio, cùm cogitarit, quanto, ptius, letitiæ flore vernauerint. *Effraim*, inquit *vt vidit, Tyrus erat*, æstuans populus, affluens copiis, perstrepens lusibus, resonabatq; carminibus, vt cuius situs, ita & à litore & à continenti venientibus arrideret, vt posset dici, ipsa eius fundamenta in quadam pulchritudine constitisse. Sed huic, inquam, ciuitati, deliciis quidem circumfluenti, nullum tamen sibi de iustitia & religione præsidium compatanti, vt ad interfectionem suos filios educeret, impetauit, sæuientiúmque hostium pateretur arbitria, quæ nostræ legis præcepta calcauerat. Mutatis autem in declinationem temporibus, quæ adhuc sub Nabugodonosor futura sunt, quasi alia † facta commemorat. Effraim ergo, id est, Samaria reliquarumque Tribuum multitudo, tanto est vlciscentis terrore compressa, vt sobolem suam, ipse prope, interficientibus præparatet offerre. Quod vtique non agendo impleſſe dicitur, sed merendo. Fit autem de consuetudine scripturarum quasi schema dubitãtis, & sub rogatione, quid veniat nunciantis. *Da eis domine. Quid dabis eis? Vuluam, inquit, sine liberis, & vbera arentia.* Ea, inquit, plaga condemnet, sciantque se internecione delendos. Supra enim dixerat, Quod si enutrissent filios, orbitatem illorum illicò sustinerent, nunc autem addidit, *arida vbera*, & prodigialem sterilitatem fœminis ingerendam, vt populorum, quos depasta est captiuitas, etiam repatatio desperetur. *Omnes nequitiæ eorum in Galgal, quia ibi exosos habui eos, propter maliciam adinuentionum eorum. De domo mea eiiciam eos, non addam vt diligam eos, omnes principes eorum recedentes. Percussus est Effraim, radix eorum exsiccata est: fructum nequaquam facient. Quod si & genuerint, interficiam amantissima vteri eorum. Abiiciet eos deus meus quia non audierunt, & erunt vagi in nationibus.* In Galgal quidem, præcipue, idola coluisse referuntur, & ideo omnes eorum nequitias, ibi collectas esse pronunciat, propter quas, eosdem se odisse testatur. Putauerunt autẽ quidam, quia propter Saulem, loci quoque huius sit recordatus propheta. In Galgal enim susceptit, gentis ipsius, principatum: Quæ quoniam, Ieroboam authore, vitulos videlicet consecrante, deliquerat, ideo pro occasione præsentis reatus, etiam illum originem accusat erroris, cùm, sacerdotum regimine fastidito, esse sub regibus ad similitudinem vicinarum gentium, concupiuit. Sic ergo ait, *Omnes nequitiæ eorum in Galgal:* Ac si diceret, Ista quę nunc eos deuotauit impietas, inde habuit causas, illic susceptit exordium, vbi rempublicam, de sacerdotali ad regiam transtulerunt. Sed hic sensus videretur esse subtiliot, ille autem clatiot & validior, qui institutæ concionis tenore, in Galgala & in aliis locis cultum arguit idolorum, propter cuius erroremeiecturum se eos de domo sua, iustus arbitet, comminatur, eíque sententiæ, aliud quod magis vtat, adiũgit: id est, *Non addã vt diligã eos.* Quod & in principio filia illa, *Absque misericordia*, futura signauit. Eiiciẽdas autem de domo sua tribus, id est, de Terra repromissionis, annunciat, quia quantum ad Templum respicit, olim ab eo, Ieroboam Regis perfunesta commenta discessetant. Seueritatem igitur qua de finibus propriis eiiciuntur profani, fixã in eos man-

forte metu.

ſuram promittit, vt videatur nullius miſericordiæ ſucceſſu temperanda. Quod, quoniam graue animaduerſionis pondus docebat, ſtatim cauſam quæ eſſet magna, ſubiecit. *Omnes enim* ait *principes eorum, recedentes.* Quod vtique ira poſuit, non vt ſolos optimates lapſos in peccata ſignaret, ſed vt de vulgi iniquitatibus dubitatio nulla remaneret, cùm nec de principibus, aliquis qui non a culru Dei recederer, extitiſſet. Reliqui ſane verſus geminant ſententiam paulo ante ptæmiſſam, id eſt, per quam, eis & orbitatem & ſterilitatem patiter fuerat comminatus. *Percuſſus eſt Effraim: radix eorum exſiccata eſt, fructum nequaquã facient. Quodſi & genuerint, interficiam amãtiſſima vteri eorum. Abiiciet eos deus meus quia non audierunt eum, erunt vagi in nationibus.* Ipſos inquit, hauriet captiuitas, ſobolem verò eorum qua nihil dulcius eſt parentibus, calamitas multiplex variaq; conſumet. *Vitis frondoſa Iſrael, fructus adæquatus eſt ei ſecundum multitudinem fructus ſui, multiplicauit altaria. Iuxta vbertatem terræ ſuæ, exuberauit, à ſimulachris diuiſum eſt cor eorum, nunc interibunt. Ipſe confringet eorum ſimulachra, depopulabitur aras eorũ, quia nunc dicent, Non eſt rex nobis, non enim timemus dominum, & rex quid faciet nobis?* Vna eademque matetia eſt per quam prophetæ currit oratio, id-eſt, populi illius exaggerare crimina, denunciare ſupplicia, & ideo plerũque, ſimiles, & eoſdem retractat colores, quantùm tamen poteſt, aliquid quo nouentur, admiſcens: igitur frondoſam vitem nominans Iſraelem, fructum ei adæquatum eſſe pronunciat. Hæc autem vinea cùm, tranſlata de AEgypto, terram repromiſſionis impleſſet, diffuſis, inquit, conſtitit læta palmitibus, & tantam vberratem fructuum, i. filiorum nepotumque produxit, vt anguſta terratum quas acceperat ſpacia redderẽtur. Sed, quid profuit auctus ſobolis contigiſſe, cùm ita in contrarium erũpere ſtuduerint, vt in meas contumelias, qui tanti muneris auctor fueram, pro numero multitudinis armarẽtur, & quaſi copias ſuas ſceleribus æquate contenderent: publice priuatimque, Deos ſibi quos colerent, fabricarent? Sicque illa vitis, quæ de electorum pattum fuerat ſtirpe plantata, in botrum amatitudinis, & in palmirem ſodomorum eſt conuerſa, vt tam populares quique quàm principes, non tantum neglexiſſe iuſtitiam, ſed eam etiam impugnaſſe gauderent. Ergo, *Diuiſum eſt cor eorum, nunc interibunt.* i. intentione tota à me ſeparati ſunt, & à cultu legis, firmata diſceſſere ſententia: Quid ſupereſt, niſi vt fixa clade depereant atque opinionis ſuæ intelligant vanitarem, qua ſe ita aſſueuerant conſolari, vt dicerent, meliorem ſtatum ſuum, vel ſub captiuitate, cenſendum, quàm cùm à ſanctis aut pontificibus gubernabanrur aut regibus? Inter ſe igitur ait, per impudentiam colloquentur, quoniam tunc quandam obtineant libertatem, qua nec legi cogantur obedire, nec regi. Quippe quorum principem hoſtis abduxerir, & qui religionis iugum, antiqua profanitate, depulerint. In his ergo, ait, ſceleribus geſtientes, felicitarem putant, quod non ad diuturna regum ſuorum vocentur officia, ſed procul degentes annua victoribus tributa dependant. Sicut enim illi de quibus ait Apoſtolus, Deſperantes, ſemetipſos tradiderunt impudicitiæ in operationem immundiciæ omnis

oſe. cap. 10

& aua-

& auariciæ, vel ſicut illi quos innuit propheta, quia dixerunt, Linguam noſtram magnificabimus, labia noſtra à nobis ſunt, quis noſter eſt dominus? Ita & de iſtis beatus Oſee pronunciat, quod eo vſque profanitatis eruperint, vt vel dixiſſe vel dicere poſſe videantur, *Non eſt rex nobis, non enim timemus dominum*, & rex quid faciet nobis? i. à diuini timoris moleſtiis ſumus abſoluti, nec habemus regem qui hanc dictorum licentiam poſſit vlciſci. Quod, quoniam grauem, bene conſidetanti, mouit horrorem, increpat & exclamat, *loquimini verba viſionis inutilis, & ferietis fœdus, & germinabit quaſi amaritudo, iudicium, ſuper ſulcos agri*, ſcilicet quibus cordi ſit tanta demenria iniiſſe vos fœdus, cum extremis calamitatibus ſentietis, adeóque ómnes veſtræ regiones diuerſis cladibus implebuntur, vt in ipſis terris, pericula magis videantur pullulare quàm germina. Competenter autem, quia eos non negligentia ſed ſtudio deditáque opera peecauiſſe ſignauerat, ſulcos nominauit impreſſos aruis, in quibus amaritudo iudicii, id eſt, vindictæ ſeueritas naſceretur. Ideoque ſe noſſent, quod ſeminauerant, meſſum ire.

RVFFINI AQVILEIENSIS
PRESBYTERI COMMENT. IN OSEAM PROPHETAM LIBER III.

Vaccas Bethauen coluerunt habitatores Samariæ, quia luxit ſuper eum populus eius, et aditui eius ſuper eum exultauerunt in gloria eius quia migrauit ab eo, ſiquidem et ipſe in Aſſur delatus eſt, munus regi vltori. Effraim confuſio capiet, et confundetur Iſrael in voluntate ſua. Oſea cap. 10.

Hunc locum, traditio iudaica ita conſueuit exponere, illis videlicet temporibus quibus necdum fuerant Iſraëlitæ ad Medorũ arua tranſlati, ſed in propria adhuc regione ſiſtentes. Aſſiriis tributa pendebant, exhauſto ærario, etiam vitulos quos colebant pro vectigalibus, Aſſyrio, fuiſſe directos: Quos tamen, cùm Ieroboam aureos fabricaſſet, ab Ædituis ſuis, quibus eorum fuerat delegata cuſtodia, ære fuiſſe mutatos. Cùm ergo neceſſitas extitiſſet, vt adſupplementum tributorum etiam vituli mitterentur, luxerunt quidem populi qui ſe æſtimabant nunima perdidiſſe: Fraudis verò conſcij reſultauere † cuſtodes, quia tranſlaris alio ſimulachris, etiam inquiſitionem furti, vlterius timere deſiiſſent. melius exultauere.

Quamuis autem huic ſenſui, occaſionem præſtitiſſe lectio videatur, tamẽ poteſt etiam ſub tenore inſtitutæ ab initio explanationis liquere, vt poſtquam comminax denũciarat auctoritas, quod per ſulcos agri, amara miſeris vltio germinaret, ſtatim cauſam indignationis, ſuo more, ſubiecerit *Vaccas Bethauen*, inquiens, *coluerunt habitatores Samariæ*, id eſt, regiæ ciuitatis, qui alios debuerant ab errore reuocare, ad exigua oppida adoratum vitulorum imagines, curſitabant. Poſt quæ, ſequentis verſus, per hipetbaton, ordo mutetur, fiatque iſta diſtinctio: *quia confundetur populus Samariæ*, cum vtilitatem & inutiliatem deorum eius, aduerſa detexerint. Nam co-

gente penutia, etiam ipſi ad vectigalia ſupplenda iungentur, non plus videlicet habentes momenti, quam ratio poſcit metalli. Et ideo, Infœlix populus, eos lachrymis proſequetur quos paulo ante cum honore maximo & ariolorum gaudiis conſecrauerat. *Confuſio Effraim capiet, & confundetur Iſrael in voluntate ſua*, cuius tantam nimirum deformitatem, & tam acerbum ſtipendium recognoſcet. *Tranſire fecit Samaria regem ſuum, quaſi ſpumam ſuper faciem aquæ. Diſperdentur excelſa idoli, peccatũ Iſraelis. Lappa & tribulus aſcendent ſuper aras eorum, & dicent montibus, Operite nos. & collibus, Cadite ſuper nos.* Quantum ad diuinam pietatem clementiamque reſpicit, inquit, voluerant vt fieret eis terræ ſuæ longa & ſecura poſſeſſio, ſed grauia eorum ſacrilegia reſtiterunt, &, *regem*, id eſt, regnum tuum, celeri compulerant fine deleri: ita vt inſtar ſpumę, aquæ cutſibus innatantis, & profanitas gentis laberetur & dignitas. Cunctis igitur delubris, quorum frequentatu conſueuerat me aſperare, hoſtili igne conſumpris, aras eorum, dumeta conueſtient ita vt qui reliquus fuerit, vel pudoris ſui vel timoris impulſu deliteſcere cupiat, ſi non datur aliter, vel ſub montium aliquorum ruinis. Notandum aurẽ quia hunc verſum, & in Euangelio dominus aſſumpſerit, vt metuentiũ vota ſignaret, atque de ſcripturarũ more deſcendat, prolatas in cauſam aliquã ſententias ad ſimilia negocia decenter aſſumi. *Ex diebus Gabaad, peccauit Iſrael: Ibi ſteterunt. Comprehendit eos in Gabaa prælium ſuper filios iniquitatis.* Iam ſupra temporis ipſius intulerat mentionem, vbi ait, Quoniam hi quibus erant prophetarũ dicta, deriſui, ita peccauerint vt illa Gabaonitarum iuuentus quę vxorẽ leuitæ vſque ad interitum polluiſſet: Sed ne eſſet ieiuna repetitio, quos ibi conſulerat, hic proponit dicens: Simile etiamen videri quidem illorũ qui incœſta obſcœnitate peccaſſent, & horum qui viros ſpiritales, ſtultos amentéſque, cenſerent. Et ideo ſæuituram captiuitatem ad ſimilitudinem illius cladis quę Beniamitas pene internicione deleuerat. Nunc ergo quaſi culparum & momenta penarum ad examinandum ſuſpendens, hanc quę eſt poſterior grauiorem prònunciat vltionem: Non vtique de nihilo, ſed quod illic interacies decem & vnius Tribus diu certamen etrauerit, & Gabaonitę quamuis exigui numero, magno tamen ſint labore ſuperati. Hic verò ita omnes Samaritarum opes, prędecedentes vltimam euerſionem calamitates euerſionéſque conſumpſerint vt nemo eſſet qui haberet fiduciam reſiſtendi. Ex diebus igitur Gabaa, Iſraelem peccauiſſe pronunciat, ſed illo tempore aliquandiu conſtitiſſe, ac vitium ſuarum documenta grauiſſimis edidiſſe conflictibus Nam tertio demùm certamine, auxilium Dei lachrymis implorantes Iſraelitę omnes, confecere victoriam, Nunc verò, quoniam non ſolùm in aciem aduerſum Aſſyrios nemo proceſſit, ſed neque muros ſuos voluerunt tueri, ideo dicit propheta, Ex miſeriarum cumulo, quantitatem etiam debere iniquitatis intelligi. Nam illo, inquit, tempore, tam fortiter reſtiterunt Beniamitę vt aliquandiu nec comprehenſi prędio viderentur. Hi verò decem tribuum populi cum ſuis regibus atque principibus, quoniam me offenderant, nec ſteterunt. Ergo quoniã abſque vero certamine in reos promulganda mihi eſt ſentẽtia, *iuxta de-*

ta desiderium meum corripiam eos: Quod secundum nostram prorsus consuetudinem videri illatum, qui cùm indignatione aliqua commouemur, desiderare nos dicimus vltionem, & voluptatem de reorũ afflictione sentire: Nunc iraque eos, *iuxta desiderium suum*, corripiendos esse promittit. Sequitur enim. *Congregabuntur super eos populi*: id est, quasi ad paratam prędam, diripientium multitudo conuenient, vt isti supplicia geminæ iniquitatis excipiant: Sic enim ait, *Corripientur propter duas iniquitates suas*. Quarum tamen vt indicauit numerum, ita species non notauit. Possemus proinde dicere, illas iniquirares quas non distinxit, alium prophetam signasse: id est, quod reliquerint deum fontem aquæ viuæ, & lacus sibi contritos, videlicet idola, fabricarint, ex quibus nullum possint sentire refrigerium. Sed quoniam optima est exponendi regula quæ de consequentia lectionis assumitur, duas illum iniquitates appellasse, eas nimirum quas in præsenti loco arguit, ar bitremur: Id est quod non solùm veros prophetas conrumeliis & cladibus operiebant, sed è de regione, falsos ac dęmonibus seruientes de officiis & muneribus honorabãt. Per quod vrique docebãtur, nõ labi errore sed studio qui pari instanria vtrúmque faciebant, & honorando pernicioſos & detestãdo salutares, magistros per contrarium quippe ita gradiens sanctus ita quisque describitur. Domine quis habirabir in tabernaculo tuo, aur quis requiescet in monre sancto ruo? Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam. Qui loquitur veritatẽ in corde suo, & non egir dolum in lingua sua, nec fecit proximo suo malum, & opprobrium non accepit aduersùs proximum suum. Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus, timẽres autem dominum magnificat. Propter has ergo duas iniquitates, ea quę mihi minus iocunda sit afflictione consumam impios. *Effraim vitula docta diligere triturам, & ego transiui super pulchritudinem colli eius, ascendam super Effraim, orabit Iudas, confringet sibi sulcos Iacob. Seminate vobis in iustitia, & metite in ore misericordiæ. Inuocate vobis nouale. Tempus autem requirendi Dominum, cùm venerit qui docebit vos iustitiam.* Affectum indignationis suæ, verbis irridentibus publicauit, vrgenrem quæ erat pœnis obnoxia, oportunam dignámque terẽdis frugibus vitulam nominaret. Cuius sane imbecillitatem, sexu pariter & ætate signauit: Quippe quam, supra collatam, Gabaonitis omni ex parte postposuit. Ergo irridendo, eam & vitulam appellat, & pulchram & earum pressurarũ quas malis studiis meruit diligentem: Non vtique quod ærumnas suas amare posset afflicta, sed quod ita eis per sententiam necteretur sicut solent pectora amore inflammata sibi cõiungi. Ceruix igirur subiici digna tormentis, æstus & auras latum ire promittitur, vt quę ei cum de risu, comminator, insultet, eorum malorum quibus est dignissima, & cupidam eam pronunciat & peritam. *Effraim*, inquit, *vitula docta diligere triturã, & ego transiui super pulchritudinẽ colli eius, ascendã super Effraim, Arabit Iudas, cõfringet sibi sulcos Iacob.* Ego, inquit, colla Effraim hactenus superba defringã vt quẽ docentẽ indulgenrẽque contẽpserit, demùm senriat vindicantem. Nec sanè censurã meã vtilitas optata destituet: quãuis enim istos subdat exitio, alios eorum sanabit exẽplo. Effraim

tudaici populi duplex iniquitas.

quippe qui fermentũ esse noluit, nec medulla pietatis impletus est sed totus in paleas, leuitate mentis euanuit, sustinebit exurentẽ, se, arearũ laborẽ. Iudas verò feliciore cõditione succedet iugo timoris, nã defixo præceptorũ vomere, inter bonum malúmque discernet, glebámque pectoris sui, studiis religionis, edomans, sementem scientiæ, cum opere iustitiæ & misericordiæ collocabit, eámque innouatis noualibus, de quibus videlicet exegerit siluestria virgulta, concredet, vt competens tanto opere respondere possit vbertas: Quod eo tempore videtur impletum, quo de manibus Sennacherib, Ezechiam totámque vrbem, missum celitus liberauit auxilium. Denique sequitur: *Tempus autem requirendi dominum cùm venerit quod docebit vos iustitiam.* Beatum quippe Ezechiam, commendandæ religionis studium habuisse, ita vt principis & doctoris munus impleret, Sacri loquũtur annales Neque enim Tribus suæ incolas ad cultum Dei reuocasse contentus, per vicinas etiam regiones, in quibus aliqui de Israël capto translatóque remanserant, nuncios atque edicta dispersit, vt ad cultum veri dei, repudiatis idolorum reuerterentur erroribus. Hoc est ergo quod dicit Ierosolimitas messum ire misericordiam, cùm ad requirendum Deum, principis quoque iusticiam eos, docentes, deuotio concitaret. Quod sane opus atque munus licet sub Ezechia breuiter videatur effectum, ramen plenius à domino nostro, qui rex regum est, dominusque dominorum, per quem non vni Tribui aut regionis sed vniuersis terris atque nationibus lux pietatis ostensa est & virtutum disciplina contradita, docetur effectum. Propter quod & Apostolus dicit, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, nec vllam in vllo dantes offensionem, vt non maculetur ministerium. Tunc siquidem requirendi dominum, oportunum tempus apparuit, cùm verbum caro factum est vt habitaret in nobis, & vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à parre, plenum gratiæ & veritatis. Sed videamus & impietatem. *Aras reliquisti, iniquitatem messuisti, comedisti frugem mendacij, quia confisus es in viis tuis, in multitudine fortium tuorum, consurget tumultus in populo tuo, & omnes munitiones tuæ vastabuntur sicut vastatus est Salmana à domo eius qui indicauit Baal in die prælij, matre super filios allisa. Sic fecit vobis Bethel à facie malitiæ † nequitiarum vestrarum.* Per occasionem Effraim, cuius peccata per totũ fere volumen exaggerat, mentio Iudæ fuerat intromissa: in quo, quid deuotio & fides, periculorum tempore, meruisset, apparuisset: hũc ergo commemorationis excursum breuiter adnotasse contentus, ad ordinem susceptę actionis reuertitur, & arguendis sceleribus Israelis, insistit. Vos verò Samariæ populi, inquit, oppidò secùs quàm Iuda sæpe ac Beniamin, cùm in discriminum extrema venisses, nequaquam in deo sed in ruis conciliis, agminumque tuorum virtute es confisus: Fructũ ergo recipies competentẽ, vt populum ac munitiones tuas hostilis tumultus interimat atque subuertat, atque ad similitudinem, impiissimi ducis cui Salmana fuit vocabulũ, consummaris, quem sicut in libro Iudicum legimus, Gedeon potitus victoria, extinxit, &, vel cum ipsis necessitudinibus quas nomine miserę parentis ostẽdit, vel, cum ipsa in qua regnauerat vrbe, quæ videri potest mater appellata,

al. militiæ.

lata, consumpsit. Sicut ergo Salmana, inquit, Gedeon qui Baal idolum destruxerat, internecione deleuit, ita & tibi fecit Bethel: In qua vrbe videlicet, statuisti idola, quę Dei tui desertor, adorares. More autem scripturarum vt cumulum profanitatis exprimeret, eadem verba geminauit dicens. *Sic fecit vobis Bethel, à facie malitiæ nequitiarum vestrarum.* Ergo facies malitiæ ex multiplici iniquitate composita, nihil aliud gestit ostendere, quàm dignum illos stipēdium, captiuitatem videlicet, pro suis moribus, percepisse. *Sicut mane transit, pertransiit rex Israël, quia puer Israel, & dilexi eum, & ex Ægypto vocaui filium meum.* Iam supra dixerat, *Transire fecit Samaria regem suum quasi spumam super faciem aquæ.* Et nunc ergo idem repetere curauit, dicendo: *Sicuti mane transit, pertransiit rex Israël*, Id est, regnum gētis vestræ quod peccando desideraſtis, peccando etiam deleuistis, Omnísque arrogantiæ vestræ pompa consenuit, quia regalis potentia quam ad similitudinem vicinarum gentium, concupistis, nihil vobis, sine auxilio meo, defensionis parauit. Propter quod, vos etiam propheta commonuit, Nolite, inquit, confidere in principibus neque in filiis hominū quibus non est salus. Exiit spiritus eorum & reuertetur in terram suam, in illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Ita ergo, nihil illorum vobis insignia, sicut nec vestra illis, profuere suffragia. Totum siquidem quod videbantur posse, vel viuere, ea velocitate consumptum est, vt non diutius appareret quàm matutina crepuscula, quæ, noctis videlicet digressu, & dies coartantur exortu, secūdùm illud quod in simili causa apud Beatum Dauid legimus: Cū exorti fuerint peccatores, inquit, sicut fœnum, & apparuerint omnes qui operantur iniquitatem in seculum seculi & vltra: Ita ergo & principatus Israelis adhærente criminibus vltione collapsus est, vt non tam floruisse quàm raptum apparuisse videatur. *Quia puer Israël, & dilexi eum, & ex Ægypto vocaui filium meum.* Huius versus vltimam partem, in personam domini nostri Iesu Christi beatus Matthęus Euangelij scriptor assumpsit, Dispēsatoriè factum esse commendans, vt ad declinandum Herodis furorem, qui Redemptoris nostri persequebatur infantiam, ad Ægyptum, Ioseph & Maria pergerent. Oportebat siquidem illud impleri quod propheta pronunciauerat, *Ex Ægypto vocaui filium meum.* Quod igitur de populo dictū esset prophetiæ textus ostendit: hoc etiam ad personam Domini Iesu Christi posse transferri, Apostolica monstrauit authoritas, Per quem videlicet ea quæ iudæis data erant diuinę pietatis insignia, & cumulatiùs nobis conferrentur, & gratiùs. Contextio verò explanationis, vim censoris ostendit, qui prętę rirę nobilitatis ad hoc inferat mentionē, vt eos grauiter vrat quos degenerasse cōqueritur. Enumeratis ergo criminibus denunciatísque suppliciis, intulit subitò memoriam prætęritę dignitatis, ac si diceret, En dolor! en lachrimæ! & quod hoc genus hominum est, quod sub tanta vilitate censetur? Post quę veluti susceptа responsione, proclamat. *Quia puer Israel, & dilexi eum, & ex Ægypto vocaui filium meum.* Hic ille est, inquit, quem seuiente impietatis locata, dolores messuisse defleui, quē instar Salmana à Gedeone consumpti, populandum esse denuncio. Hic inquam

Osee cap. 11.

eſt qui regnũ ſuũ fecit aboleri, vt tã celeriter quã diluculi poteſt tẽpus eſſe, trãſiret Hic, inquam, eſt qui de ſanctorum ſtirpe deſcendens, in ipſis mihi conſectatus fuerat exordiis, & inter tot gentes toto orbe diſperſas, vnus populus qui Iſrael vocarerur, electus eſt: cuius merita, affectione præueniens, meum puerum meum, inquam, filium nuncupaui, tantumque illi decus cùm adhùc de Aegypto educeretur impoſui, vt & vocibus quodammodo panderetur & rebus, quia tantũ inter iſtum populum & vulgus Aegyptium, apud me diſcrimen vigeret, quãtùm eſſe inter optimos filiorum & peſſimos ſeruorum ſoleret. Cùm ergo iam tunc ſuper omnia liberationis miracula & libertatis illius dulcia, hoc à me cœpiſſet inſigne vt meus filius diceretur, adeò nunc ad profanitatem ima defluxit, vt mei ſuíque pariter oblitus, ſolis dęmonũ cultoribus obediret: qui, ad probãdum quàm nihil religionis nihílque rationis in iſtius populi mente reſideret, non elaborata quibus ſe ducerent admouere commenta, ſed quaſi pecudes ad exitium paratas, ſic eos vocauerunt, & quod volebant, facili ſignificatione traxerunt *Baalim immolabant, & ſimulachris ſacrificabant*, id eſt, ad cultum variorum Idolorum quibus erant diuerſis ritibus ſeruituri, vocantes ſe, tanta facilitate ſequuti ſunt, vt deſiderium eiuſmodi, occaſionis habuiſſe continuerentur. *Et ego quaſi nutricius Effraim, portabam eos in brachiis meis, & neſcierunt quòd curarem eos.* Interpoſiti duo verſus, narrationis ſimplicis abrupere contextum: & per hoc, difficultatem intelligentiæ præſtiterunt: Cæterum quod ait. *Quaſi nutricius Effraim portabam eos in brachiis meis.* Illi ſententiæ quæ eſt prælata, reſpondet. Id eſt, *O puer Iſrael & dilexi eum, & ex Aegypto vocaui filium meum* Poſt hæc autem, quid ſcelerum perpetraſſet interſerens, in ordinem commemorandæ leuitatis reuertitur: quod quidem videtur ad conteſtandos indignationis fluctus valere: vt non videlicet vno tenore inſtituta curat oratio: ſed etiam in tempore, quo, quę ſunt olim geſta, recoluntur. Vis præſentariæ cõqueſtionis erumpat, quaſi etiam breuis diſſimulationis intolerans. Ergo cùm inſtituiſſet inſignia antiqua contingere, vt degenerantis nimirùm populi grauaret reatum, & quod ſpontanea pietate dilexerit eum, & quod filii appellatione decorauerit, exclamauit ſubinò quod aures ſuas miniſtris dæmonum limphãtibus permiſiſſent & eos ita celeriter eſſent ſequuti vt nullum in aſſentiendo crearent laborẽ. Quod de impetu, vt diximus, conquæſtionis incertum: ſi paululum ſeponas, liquidum habebunt quæ ſequuntur ad ſuperiora contextum: id eſt, *Quia puer Iſrael, dilexi eum, & ex Aegypto vocaui filium meum, & ego quaſi nutritius Effraim, portabam eos in brachiis meis & neſcierunt quod curarem eos*: acſi diceret: nõ eſt huius populi noua profanitas, quia ſigna mentis ingratæ, inter ipſa mihi oſtendit exordia Nam cùm illum filium nuncupaſſem, beneficiis etiam delineamenta ſubuinxi, & quaſi paruuli mei curam indulgentiſſimus nutritor exercui Quidni, cùm eum nec vaſtæ ſolitudinis moleſta ſentire permiſerim: neque noui & longi itineris labore vexari: quaſi funiculus eius, id eſt, ſortitio, cùm Adę videlicet primi hominis peccato, è fœlicitate deciduſſet, qui paradiſi fuerat cultor & habitator effectus vt

in laboratis

in laboratis copiis veſceretur: ita & iſte, incomparata hominibus,& ſolis miraculis cõparata pabula poculaque ſuſcepit, ſicque ſolis charitatis vinculis eum alligaui ac præceptorum habenis. Ob hoc ſolum,vt tuti incederent, ora compoſui, oſtendens me ideo ad eorum requiem deflexiſſe, vt oportuna requie ac voluptate fruerentur: quippe qui non ſentirent potẽtiam deprimentem, ſed in illa neceſſitate per loca vaſta cum illis gradientem: exaltatum habetent iugum, id eſt, remotum, ſicut in curribus fieri videmus, in quibus iuga cùm ſoluuntur, eriguntur. Ille tamen populus nec prouidentiam meam,nec indulgentiam,qua erat informandus & ſanandus, aſpiciens, ſemper mihi reſultantis animum oſtendit, donec ad eũ in quo nunc eſt ſtatum, pertinaci impudentia peruenirẽt. *Non reuerteturin terram Ægyptiam, & Aſſur ipſe rex eius,quoniam noluerunt conuerti. Cœpit gladius in ciuitate eius, & conſumet electos eius, & comedet cupita eorum, & populus meus ad reditum meum pendebit. Iugum autem imponetur eis ſimul quod nõ auferetur.* Supra dixerat, *vocauerunt reos*, Sicut, *abierunt à facie eorum*: nunc verò, *noluerunt conuerti*, ait: Id eſt, quia pietate ſe auocantibus promptam obedientiam commodarunt, nunc, vt à proauis ad meliora remearẽt, neque varia ſunt afflictione compulſi. Nam cùm amiſſis opibus de ſeruitutis mutatione contenderent, vt Ægyptiis potius quàm Aſſyriis ſubderentur, ne hoc quidem obtinere meruerunt, quoniam immobilis eſt quæ de noſtro proceſſit ore ſententia: illos videlicet haud aliis interim,quã Aſſyriis eſſe dominis ſeruituros. Vnde in opus ſuum vltio inchoata gradietur, vt perrumpat gladius ciuitates, omnémque nobilitatem ferrum pariter flammaque populetur, cunctáque hoſtes, quæ ſolent diuitibus chara eſſe, diripiant. Sic populus hic olim meus, omnibus viribus, cunctis etiam ſolaciis deſtitutus, ad meum reditum tarda expectatione pendebit, ſeris videlicet precibus,& gemitibus ingratis,vt ei auxiliator fieri digner expoſcẽs. *Iugum autem imponetur eis ſimul quod non auferetur.* Inefficaces videlicet fuiſſe lachrymas ſuas rebus probabit, quia non refigam† iſtam promulgationem quam coactus multis eius ſceleribus tandem in opus exire mandaui. *melius* refringam.

Et quia dixerat manere decretum, iugumque eos Aſſyriæ captiuitatis protinus ſubituros, ſchema etiam delibetantis aſſumit, quali videlicet vlrione reos conſumat, proponítque exempla vrbium quas delatum cælitus deleuit incendium.† *Quomodo dabo te ſicut Adama, apponam vt Seboim? Conuerſum eſt in me cor meum, pariter conturbata eſt pœnitudo mea. Non faciam furorem iræ meæ, & non conuertar vt diſperdam Ephraim: quoniam Deus ego & non homo, in medio tui ſanctus, & non ingrediar ciuitatem.* Ea quæ olim fuerunt geſta recolendo, oſtendit & Iſraëlitas non minus quàm Sodomitas vel poſſe vel meruiſſe conſumi, ſe tamen beneficiorum memorem quæ in honorem ſanctorum parentum etiam immeritis eorum liberis contuliſſet, nõ ea vſque adeo velle reſcindi, vt eos effuſa penitus internecione conſumat. Et ideo, ſe quaſi paterno affectu motum eſſe concuſſumque denunciat, & quandam pœnitudinem ſuſcepiſſe, quod Sodomitarum perniciem Iſrae-

Hic deeſt quod habetur in Editione vulgata: Quomodo dabo te, Ephraim, protegã te Iſraël.

li, vel sub deliberationis specie fuerit comminatus: subiicítque continuò, *Non faciam furorem iræ meæ, & non conuertar vt disperdam Effraim.* Id est, nõ eò vsque clementiam meam indignatione mutabo, vt nullum de Israelitis superesse permittam, *Quoniam deus ego & non homo*: cuius beneuolentiã videlicet venis vndantibus effluentem, exhaurire non posset offensio † protinus subituros scema etiam deliberãtis offensio: vel cuius dispositionem, dicata semel firmitate gaudentẽ, ingratorum culpa nõ mutet. Quod & magistet gentium breuiter indicauit, dicẽdo: Sine pœnitẽtia enim sunt dona & vocatio Dei: dico enim, inquit, nunquid repulit deus plebem suam videlicet quam antè præsciuit? nunquam illam patietur impiarum gentium more deleri. Et nunc ergo, cùm debitas plagas pollutis denuntiasset agminibus, habere se tamen rationem eorum quibus sit parciturus ostendit. *In medio*, inquit, *tui Sanctus, & non ingrediar ciuitatem.* Hunc versum Hieronim. cùm vellet exponere, petrexit enumerare qui ciuitates cõdidisse legerentur, & ait primum Cain vrbis sibi præsidium comparasse, postea etiam nonnullos ctiminibus insignes fuisse vrbium conditores.

ANNOTAT.

Miror quî venerit in mentem viro sancto, & qui nil minus quàm calumniator audiit hæc D. Hieronimo adscribere, cùm longe aliter dicat in huius loci interpretatione quàm hic habetur: nisi forte in alia quàm nos commentationis huius exemplaria incíderat Ruffinus.

Et ideo, Deum commendantẽ propriæ reuerentiam sanctitatis, dixisse quoniam ciuitatẽ caueret intrare: atque in hunc modũ porrexit assertete, sanctos quosq; & vitã suam philosophiæ mancipantes, celebritatẽ vrbiũ declinare & montiũ secreta diligere. Talem autem explanationis colorẽ, quis sine irrisione consideret? Neque enim hîc Deus noster, dicendo se non ingressurum ciuitatem, vrbes generaliter pronunciauit horrere, de quo dictũ legimus: Diligit dominus portas Syõ super omnia tabernacula Iacob: &, Deus in medio eius non cõmouebitur: Adiuuabit eam deus vultu suo. Sed quoniam commemorationem induxerat Sodomorum vicinarumque vrbium, quas sicut in libro Geneseos legimus, vt deleret, ingressus est, dixerátque: *Quomodo dabo te Effraim? quomodo expugnabo te Israel? Quomodo dabo te vt Adama, ponam te vt Seboim?* Intuleratque continuo: *vt non faciam furorem iræ meæ, & non conuertar vt disperdam Effraim*, consequẽter adiecit: *Quoniam deus ego & non homo: In medio tui sanctus, & non ingrediar ciuitatem.* i. de omnibus populis vos elegi, quibus peculiari numine præsiderem, idque in honorem parentum vestrorum qui mihi acceptissimi vixerant, decreui atque promisi, quòd & si offensionem meam sacræ legis temeratione metuisses, visitarem iniquitates tuas, misericordiam autem meam non penitus auferrem, vt te nimirùm finerem internecione consumi, memoriamque tui nominis prorsus aboleri. *Et quoniam Deus ego & non homo*: cuius scilicet decretum vatiatio nulla conuellit: ideo in medio tui versor quidem æterna sanctitate conspicuus, per quod in peccata tua castigator insurgo, & fœdera quæ cum patribus tuis sunt percussa

non

non temero, vrbes tamen tuas nequaquā ita ingrediar vt Sodomæ portas, cùm delenda esset, intraui. Et quoniam intulerat de prosperorū parte sermonem, non fuit contentus dixisse, quia nequaquam Israelitæ instar aliarum gentium disperirent, sed quid etiam aliud de eis ordinauerit misericors percurrit, atque illius temporis quo soluta captiuitate ad solum patrium reducendi essent, intulit mentionem. *Post dominum ambulabunt quasi leo rugiet, quia ipse rugiet & formidabunt filij maris, & volabunt quasi auis ex Ægypto, & quasi columba de terra Assyriorū. & collocabo eos in domibus suis, dicit dominus.* Quid vtique, ait, mirum, si vltionem tum maxime calentē pietas nostra moderetur, cùm in hoc ipso iam tempore gaudia conferendæ liberationis informem, nec celatum esse velim, quanta eos maiestate & de seruitute barbara liberare, & ad regionem patriam reuocare disponam? Veniet, inquam, tempus vt me vindictæ operam capessente filij maris, hostilium videlicet turba nationum haud leuius tetreantur atque diffugiant, quàm gurgites rubri maris Israël transeunte sunt discissi. Dauidem iussionis potentia in principem AEgypriorum reflui, qua in salutem piorum fuerant paulò ante suspensi. Tam igitur ex AEgypto, quòpost Babyloniam triumphum Israelitæ confugerant, quàm de Assyriorum regione quò eos Sennacherib abduxerat, quasi columbarum agmine reuertentes, nidos pristinos, auitas videlicet regiones, stabili habitatione complebunt. *Circundedit me in negociatione Effraim, & in dolo domus Israël. Iudas autem testis descendit cum Deo, & cum sanctis, fidelis. Effraim pascit ventum, & sequitur æstum. Tota die mendacium & vastitatem multiplicat, & fœdus cum Assyriis iniit, & oleum in Ægyptum ferebat.* Cùm inter comminationum fremitus, quos illius temporis ratio postulabat, per excessum breuem, liberationis gaudia contigisset: ad consequentiam susceptæ actionis regressus, Effraim studia, vel quasi mœstus vel quasi indignatus exsequitur: sedulò curans, sicut frequenter notaui, denunciatis suppliciis subtexere species magnitudinesque culparum, quæ nihil inuidiæ commotioni eius relinquant, ostendantque illa supplicia non vitio sed iudicio fuisse prolata. Sic ergo quę sunt per excessum interiecta, ponēt facilem præsentis versus ad superiora contextum: id est, lugum imponetur eis quod non auferetur. *Cum* itaque *circundedit me in negociatione Effraim, & in dolo domus Israel*, id est, sicut quidam negociator malus, fraude quam mihi intulisset populus lætabatur, putabátque, cùm precabatur, se illudere: nec quia clementiā meā nouerat subuenire vexatis, plagarum tempore suum confitebatur errorē. Sed quia cor eius non erat rectum mecum, nec emendationē fideliter promittebat, instar illius Pharaonis, qui vbi primùm à calamitatibus respirasset, ad flagitia recurrebat: vel certe vt in ipso libri volumine exprobrauit propheta, quia aurum & argentum cæteraque vel ad victum vel ad cultū pertinentia quæ à Deo susceperat, idolorum cultui mancipabant. Idem nunc quoque voluit intelligi negociatum Effraim in suam contumeliam, conquerendo: cùm videlicet mentiretur se ab idolis, cūcta quę à deo per-

ceperat, consecutum. Sed cum decem Tribus sub regibus qui in titulo præferuntur, his quas diximus iniquitatibus sorduissent, *Iudas* adhuc aliquantùm à fratre dissimilis *descendit cum deo testis, & cum sanctis, fidelis.* Id est religiosum ducem Ezechiam secutus, studuit maiestatem diuinæ protectionis & fidem promissionis ostendere, atque in eius viribus, salutis suę fiduciã, vel inter extremas miserias collocauit: Sícque liberari, mirabili defensione, promeritus, ostendit nec patres suos fuisse deceptos qui hunc vnum deum tota mente coluissent, nec se potuisse diluuio captiuitatis operiri qui veraci propugnatione gauderet. Ad competentes igitur fines, populus vterque peruenit, vt verum deum sequutus & Iudas patrum sanctorum & miraculorũ testis euaderet. Samaritæ verò, sicut falsos deos relicta veritate coluerunt, ita ventis pasci, secuti æstuum, id est, vanitates & perniciem, deteguntur. Relicta quippe propugnatione Dei, quæ meritis erat impetranda non precio, tum ab Assyriis tum ab Ægyptiis auxilia mercabantur, & Assyriis videlicet pecuniam, & AEgyptiis oleum, id est, munera soli fertilia destinando, per vnam quippe speciem, multa signauit: Quod ergo secutum est audiamus. *Iudicium Dei cum Iuda, & visitatio super Iacob. Iuxta vias eius, & iuxta adinuentiones eius reddet ei.* Nomine Iacob, decem tribuum populos indicauit. Diuersitas studiorum, inquit, diuersitatem quoque expugnationis † exegit, vt iudiciũ Domini pro Iudę salute consisteret, Samaritas vero visitatio seuera percelleret. *In vtero supplantauit fratrem suum, & in fortitudine sua directus est cum Angelo, & valuit ad Angelum, & confortatus est, & fleuit, & rogauit eum. In Bethel inuenit eum, & ibi locutus est nobiscum, & ad dominum deum tuum conuerteris. Misericordiam & iudicium custodiet, spera in deo tuo semper.* Recordatur, vt supta cœpit, nobilitatis antiquæ, vt quicquid honorum stirps electa promeruit, vel quicquid virtutis ostendit, ad arguendum posterorum vtilitatem proficiat. Ac si diceret: En quo parente generati, ad quæ ludibria perucnerunt. Quantumque à priscorũ degenerauere virtutibus, Iacob siquidem ita fuit apperens gloriæ, † vt antequam in hanc lucem de vtero matris exiret propheticũ inierit cum fratre certamen. Quodque vix ipsa natura credi permitteret, plantam germani cui erat etiam primogenita non fraudibus sed meritis erepturus, inuasit. Auspicium ergo lucis cum testimonio dignitatis assumpsit, ostendens videlicet, quòd placita deo polleret generositate, cui frugem secuturæ virtutis contigisset etiam ante sentiendi tempora, polliceri: Sícque deinceps, cùm ad iuuenilem venisset ætatem, & percepta iam primogeniti benedictione conspicuus, trucibus fratris appeteretur insidiis, longum exilium, consilium sanctæ matris secutus arripuit: nulliſque de † humanis opibus, cæterum Dei tantum cui apud Bethel sibi apparenti decimas nouerat, confisus & prosperatus auxilio, virtutum ac virium suarum magnitudinem, quam ante experimento nescibat, agnouit. Nam cùm post longi temporis spacium, ad habitationem paternam locupletatus rediret, & subito germani territus fuisset occursu Ange-

melius visitationis

forte melius gratiæ

alias nec de vllis humanis opibus, sed dei tantum, & c.

Angelus in ſpecie hominis ei obuiauit dignatuſque eſt cum timente luctari, ita ſanè vt non illum exerta maieſtate deprimeret, ſed quaſi æqualis cum æmulo, inferiórue certaret. Quod vbi beatus Iacob, vt fœlix robore, ita etiam prudentia oculatus, aſpexit, videlicet dominum ſuum magna pietate ſe ideo ſubmittere, vt quæ de ſerui ſui ſublimatione diſpoſuerat, indicaret, id eſt, quòd eo protectore ſublimandus eſſet quo colluctatore penè extitiſſet ſuperior, fieretque ad intelligendum idoneus, quòd ita eum nemo mortalium violaret vt nec ſuperior natura idipſum poſſet efficere. Proinde cùm tam profundum conſilium patriarcha ſenſiſſet, ſpiritum illicò humilitatis non elationis aſſumpſit, & vt benediceretur ab eo cui videbatur præualuiſſe, lachrymoſis ſupplicationibus depoſcit. Nec illa colluctatoris ſui ſimulatione deceptus eſt, vt ſe quaſi fortiorem putaret: ſed ſicut ad ferendum aduerſa magnanimus, ita ad dignoſcendum occulta ſollicitus, intellexit ipſum eſſe qui ſe cõprehenſibilibus imaginibus dignaretur induere, quem vidiſſet apud Bethel, ſcalæ à terra in cælũ pertingentis cornibus innitentem. Ibi ergo breui compellatione didiciſſe meruit, & quanta eſſet diuinitas apparentis, & quod ſerui fidelis officium, ſine quo Deo penitus placere non poſſit, vt omniporentiam videlicet credat & fateatur authoris, eique tota mente per omnem vitæ ſuæ confidat ætatem. *Dominus deus exercituum, Dominus memoriale eius*, Id eſt, ira Dei tui memor eſſe debebis, vt ipſum ſemper propugnatorem dominumque fatearis. Sed hoc ad dogma reſpicit: a parte verò morum, ſtudium iuſticiæ miſericordiæque cuſtodis. *Spera in deo tuo ſemper*, vt, vel cum eo continua virtute conſiſtas. vel ſi fuerit interpolata deuotio, ad eum, ſuſcepta emendatione, concurras. Quas virtutis regulas, ad beatitudinis apicem certo tenore ducentes, & fœliciter exercuit, & poſteris ſuis cuſtodiendas reliquit. Vnde & ex exiguo loco, in tantùm dignitatis aſcendit vt terra repromiſſionis ipſius poſteris traderetur. *Canaam in manu eius ſtatera doloſa, Calumniam dilexit & dixit Effraim. Verumtamen diues effectus ſum, inueni idolum mihi, omnes labores mei non inuenient mihi iniquitatem quampeccaui.* Cùm generoſa beati Iacob facta narraret, à quo poſteros ſuos degeneraſſe conqueritur, Canaam ſubitò intulit mentionem, non vt ad gentem aliam tranſiret oratio, ſed vt more prophetarum, per nimiam indignationem, Canaam, ipſos iſraëlis poſteros, nominaret, cui nimirùm ſimiliores moribus extitiſſent. Hanc autem inuectionis ſpeciem, & apud alios quidem, ſed præcipuè apud beatum Eſaiam, & Ezechielem, & apud Danielem cùm ſenes adulteros conuinceret inuenimus. Huius ergo tenore cenſuræ, in præſenti quoque loco commemoratio Canaam, id eſt, profanę gentis inducta eſt, vt fieret ſenſus eiuſmodi: Sed quid ego varia inſignia paternæ generoſitatis euoluo, à quibus turba iſta quam defleo tanto ſpacio dilapſa conuincitur, vt non immeritò ſoboles Canaam nuncupetur? In eius ergo manu, calumniam diligenti ſtatera, ſed nimis doloſa conſiſtit: quod eò valet, vt oſtendam illum non errore ſed ſtudio potius iudicióque delinquere. Vbi enim talis animę verſatur af-

Deus luctatus cum Iacob.

fectus, vt non impetu aut negligentia, ſed cum delibetatione, quaſi ſuſpenſis ab vtraque parte ponderibus, nefanda committat, dicitur peccaſſe ſub trutina. De quo ſenſu illud etiam apud beatum Dauid legimus: Verùmtamen mendaces filij hominum in ſtateris, vt decipiant ipſi de vanitate in idipſum. Cùm ergo hoc præcipuum ſit humani ingenij munus, vt quid obedire debeat, quid vitare, perpendiculo rationis & momẽtis collationis examinet, profanatus populus veritatem in mendacio detinens, admouit quidem ſtateram negociis ſed doloſam: melioribus videlicet detetiota præponens, & noxiis magis quàm vtilibus adquieſcens. Quòd autem ait, Calumniam dilexit: poteſt & ad illud referri quod in ſuperioribus accuſauit: id eſt, quòd tantam impudentiam plebs ingrata quaſi obſcœna mulier induiſſet, vt ei omnia quæ vel ad cultum, vel ad victum, rerum vnicus creator contulerat, à ſuis id ſe conſequi amatoribus mentiretur. Propter quod iratus dominus, ablaturum ſe & lanam & linũ quæ operiebant eius ignominiam, repromiſit, vt ingratorum ſcelera, deformitas & nuditas ſecuta, conuinceret. Huius autem calumniæ denotantur apud beatum quoque Hietemiam. Nam cùm denũciatis per multos ptophetas cladibus Hieruſalem interiiſſet, atque tota gente Iudæorum in Babiloniã tranſlata, pauci ad colendos agros eſſent relicti, tantam mentis ſuę in delinquendo pertinaciam publicatunt, vt dicere non timerent, quia ex quo reginam cæli colere, atque reliqua vicinarum gentium idola deſtitiſſent, ex illo quoque tempore, cuncta eos aduerſa ſequerentur. Ergo einſmodi opinionibus, vero & clementiſſimo Deo quaſi calumniam commouebãt, falſiſſimè ptædicando, fœlices ſe habuiſſe dies cùm ab eo diſcedetent, miſetos, cùm ad illum redirent. Proinde fallax mentis trutina, Canaam magis illos quàm Iſraëlis fecit poſteros nuncupari, non momentaneo vt diximus impetu, cæterùm † explorata impietate peccantes: & ideo veri iudicij pondeta non habentes, in rebus breuiſſimis, & vmbrarum inſtat elabentibus, ſalutis & proſperitatis ſuæ fiduciam collocabant. *Omnes*, inquit, *labores mei non inuenient mihi iniquitatem quam peccaui*: Id eſt, cùm perpetratis ſceleribus vrgerentur, tamen tutos ſe fore elabotatis opibus autumabant, tantùm ſe opulentiæ collegiſſe dicentes, vt ad eos non poſſet ærũna peruadete. His proinde ſtateræ ſuæ fraudibus ludebantur, cùm Deo excelſo adiudicandi † operum ptodeunte, putarent, quòd ſupellex varia vel pecunia concluſa teos protegeret. *Et ego dominus Deus tuus, ex terra AEgypti, adhuc ſedere te faciam in tabernaculis, ſicut in diebus feſtiuitatis.* Stateręergo illius, id eſt, deliberationis tuę fraudes exitu rerum atteſtante cognoſces: vt, quod ratione noluiſti, angore fatearis me eſſe vnicum Deum tuum, qui te à tempore liberationis AEgyptię, in peculiarem populum ſum mihi dignatus adſciſcere. Cuius animaduetſionẽ, adeo, nullis aut præſidiis, aut poteris diuitiis ſubmouere, vt non ſolùm denunciatę ſeruitutis iugum ſubire tibi neceſſe ſit, verùm ſtatutis ſub ea manete tempotibus, quibus demùm euolutis, gaudia libertatis poſtrema guſtabis. Ergo hoc ſenſu, inter comminationis ftemitus, aliquid de proſperis videtur illatum

al. ſed.

melius, ad iudicij.

tum, vt ad confirmationem præceſſuræ captiuitatis valeret, ne quis ambigeret inferēdas miſerias, quas didiciſſet ſuccedentibus proſperis terminandas. Poſſemus autem etiam illud adferre, quòd ex vſu nimirum ſcripturarum veniret, denunciationem permiſceri triſtium vel lætorū, vt nec continuata gaudia mentes reſoluant, nec triſtia continua debilitent. Sed illum priorem ſenſum loci videtur iuuare contextus. Denique ſæuera, vt cæperat, oratione progreditur: *Locutus ſum per prophetas, & ego viſiones multiplicaui, & in manu prophetarum adſimulatus ſum.* Nunquam, videlicet, depoſui curam medendi, ſed per prophetas meos, tam loquendo reſtiti quàm gerendo, vt prouidentiam meam intelligerent atque fererentur, qui tanta eis indulgentia conſulebā, vt non ſatis dignas maieſtate mea ſpecies, in quibus propius eis conuerſaret, aſſumerem in manibus, Ergo † idem, operibus in oculis prophetarum non ſum dedignatus his aſſimilari formis ſiue perſonis, quæ & ſi clementiā decerent, vt eſt illud quod paulò ante dixi, quia vt formidinem de corde Iſraëlis expellerem, perſonam inualidi luctatoris aſſumpſi, vt beati Moyſi tempore, transfigurari in ignē quo rubus non conſumeretur, elegi, velut agni ſanguine Iſraëlitarum limina communiui, multáque alia quæ in hunc modū diuerſis temporibus acta legimus: vt appareret videlicet deus noſter in his imaginibus quas diſpenſatio ſuſcepta poſcebat, non quæ maieſtati illius competebant. Sed videamus reliqua. *Si Galgal idolum, tamen fruſtra erant in Galgal bobus immolantes.* Poſt eorum commemorationem quę clementer egiſſet, reducta eſt vnde fuerat inchoata conqueſtio, ſuo ſenſu, eiuſmodi. En quæ ſcelera ingratæ plebis experior poſt tot beneficia mea, poſt tot dona, totque miracula: apertos in cōtumeliā meā ſectatur errores, & nō aliqua argumētorū ſubtilitate decepta, cōfeſſę amentiæ ſubiugatur! *Si Galgal idolū: tamen fruſtra erant in Galgal immolantes bobus*: De quo loco, & ſup ràdixit: *Omnes nequitiæ eorū in Galgal.* Per cauſalē ergo cōiunctionē, id eſt, *Si*, ſententiā cōuincētis induxit: Id eſt, cùm nulli ſit dubiū, ſolas eſſe in ipſis locis brutatū pecudū imagines collocaras, in quibus vtique, & ſi ipſas pecudes ſtaruiſſent, ſupplicantibus tamen prodeſſe non poſſent: nunc verò, cùm rerum vilium viliora illic ſimulachra ſentiendique ignara viſantur, neque ſibi neque aliis quampiam vtilitatem daturа, ramē fruſtra erunt in Galgal bobus immolantes: ac ſi diceret, crederetur ne hoc committi poſſe, antequam fieret, vt apertam ſtultitiam & profanitatē, nihil in ſe amplius quàm reatum vltimum continentem, plebs quondam virtutibus clara ſequereretur: poſtquàm illos ritus & maieſtate reuerendos, ad vilia fanaticorum inſtituta deſcenderet, atque idola, vel mediocriter ſapientum ſubiecta diriſui, fruſtrà, id eſt, abſque vlla vel breuis commodi vtilitate ſuſpiceret? Sed cùm eſſet amentia clarior die ſi homines pecudibus ſupplicandum putarent, fore tamen turbas, quæ ſibi a boūm imaginibus fœlicitatem conferri poſſe arbitrarentur †. *Nam & altaria eorum, quaſi acerui ſuper ſulcos agri.* Conſequenter autem profanos ritus, obſeruationum quoque vilitas ipſa conuincit, vt ſine aliquo locorum delectu aras extruant, & probroſos deos

ſer. melius inſtitui.

† *melius ego.*

† *Hic deeſt, quis vnquā exiſtimaſſet vel ſimile quidpiam.*

tumultuariis venerentur altaribus. Ergo quasi cum gemitu & admiratione quam dissimulamus prolata vox est: *Si Galgal Idolum, tamen frustra erant in Galgal bobus immolantes. Nam & altaria eorum quasi acerui super sulcos agri.* Sed quid subiiciat, audiamus: *Fugit Iacob in regionem Syriæ, & seruiuit Israël in uxorem, & in uxore seruiuit. In propheta autem eduxit dominus Israël de AEgypto, & in propheta saluatus est.* Quia non historicæ narrationis tenore, cõmemorationem intulit antiquorum, sed sub impetu & dolore degeneres posteros arguẽdi, recoluit facta maiorum, ideo quasi fluctuabundus sermo progreditur, vt inuicẽ sibi exprobratio laudatióque succedat, obiurgationíque pondus, prædicatio antiqua nobilitatis adiungat. Proinde, vt instituerat, labores beati Iacob, qui & Israel appellatus est, prouentúsque dinumerat. Cuius vtique nomine, gens tota signatur. Propter quod & ipsius prę cipuè intulit mentionẽ, atque vt dicere cœperamus, Iacob ille de cuius stirpe descendunt, consiliis sanctæ matris obtemperans, in Deo suo tantùm spem ac fiduciam futurę prosperitatis reponens, regionem patriam dereliquit, ac Mesopotamiæ fines solus atque exul intrauit, nullum habens nisi de generosa indole commẽdationis auxiliũ. Cuius conciliatu statim societatem eius Laban auunculus concupiuit. Et ne gratuitus esset labor generosi iuuenis, a matę virginis nuptias toleranda septennij seruitute despondit: in quo tempore cum magna eius fides industriaque patuisset, seruitutis & nuptiarum geminata conditio est. Hoc est enim quod ait, *in uxore seruiuit:* id est, officium pastorale pro impetrãdis nuptiis, sicut historia narrat, exercuit. Quod autem ait, *Et in uxore seruiuit,* id est, coniugij mercede proposita, gregem soceri custodiuit. *In propheta autem eductus est, quoniam eduxit dominus Israël de AEgypto, & in propheta seruatus est.* A paruis nempe exordiis, & adeò paruis vt opere mercenario pasceretur, vsque ad eam magnitudinem populi diuitiarumque peruenit, vt eum iam AEgyptus tota quodammodo capere non valeret, atque vt primò fœlicitati eius inuiderat, sic deinceps liberationi & Pharao cum suis periret agminibus, illamque arrirę AEgypti gloriam, haud humanis viribus, cęterum tam declarandis patrum meritis quàm instituendis sacris ritibus agnosceret se consecutum. Nequaquam verò in duce aliquo bellicoso, sed *in propheta seruatus est,* videlicet beato Moise qui cum famosis illis, quæ legimus, miraculis vendicauit. Quę ergo erit satis digna conquestio quòd gens quę fuerit tam illustri stirpe conspicua, nunc stultitia insignis & solis agat famosa criminibus? *Aduersum me prouocauit Effraim in amaritudinibus suis, & sanguis eius super eum veniet, & opprobrium eius restituet ei dominus suus.* Commemoratio patrum reddidit filiorum crimen horridius, idque indicat exclamatio subiecta censoris, qui se ad amaritudinem & indignationem, quę in peius vltum iret, adactum esse testatur. Et ideo vigore licet pronunciantis insurgens, à se tamen vindictę ipsius repellit inuidiam, elaboratísque suppliciis Effraim interiisse denunciat, qui salutariũ disciplinarum desertor se prorsus authore & degenerauit & corruit. *Loquente Effraim horror inuasit Israël, & deliquit in Baal, & mortuus est, & nunc addide-*

Osea cap. 13.

addiderunt ad peccandum, feceruntque sibi conflatile de argento suo quasi similitudi nẽ idolorũ factura artificum totũ est: his ipsi dicunt, Immolate homines, vitulos adorantes. Induxit eorum quę à tempore diuisarum tribuum commiserant mentionem, sed eo ordine quem indignatio magis quàm narratio postulabat. Effraim siquidem, in præsenti loco, Ieroboam principem diuisionis appellat, qui, vt simulachra vaccarum populus veneraretur, edixit. Posteà verò Baal idoli cultum, Acab cum Iesabel suscepit, quam profanitatem Hieu seueritate congrua legitur vindicasse. Proinde, ista idolotum consecratio, & prima cæpit in populo, & vltimo tempore conquieuit. Sed cùm hic sit historię ordo quem diximus, nunc partem eius mutauit inuectio. *Loquente*, enim, *Effraim*, id est, ad cultum dæmonum cõuocante Ieroboam: *horror Israelem inuasit.* Videlicet enim timorem illicò superstitionis assumpsit, & quasi verum numen extimuit: vel certè eum colẽdi suscepit effectũ, per quem æterno iudici mereretur horreri. Nequę hoc perpetrasse contẽtus, aliis quoque sacrilegiis colla submisit, & Baal instituta complexus, calamitatum etiam experimenta persensit, neque vllum studium emendationis assumens, ex illorum tuinis qui varia hostium inruptione corruerant, vel cùm Hieu vindicãte ipsum idolum cum suis cultoribus delebatur: nullus tamen, inquit, in istis excitari potuit correctionis affectus. *Sed nunc*, inquit, *addiderunt ad peccandum, feceruntque sibi conflatile de argento suo, quasi similitudinem idolorum*: non vtique quòd post tempora Achab vitulorum cęperint simulachra venerari, sed quòd ea quæ nec post castigationẽ reliquerunt addidisse dicantur. Ipsa enim profanitas, nisi rebellibus studiis, augeretur, nec posset esse continua. *Factura*, inquit, *artificum totũ est: his ipsi dicunt Immolate homines, vitulos adorantes.* Hoc non sine ratione repetiuit, toto iam volumine ventilatum, sed vt fieret sensus eiusmodi: Quia leui † rerum, etsi nouitas incauta cõciliet † mora tamen examinante profectò vilescũt, nec continua veneratio, nisi his quæ certis pollent insignibus, exhibetur. Hîc autem cùm vilitatem & vanitatem operis, vt ratio ita ætas longa detexerit: id est, numinibus gentium, non dico potestatem, sed nec formam vllam in esse nisi cum † manus opificum fingendi gnara tribuisset, profanus tamẽ populus, ariolorum vocibus libenter auscultat, nimirùm imperantibus, vt vitulis ratione sensuque carentibus supplicent homines, precum ac victimarum oblatione famulantes: *Iccirco erunt quasi nubes matutinæ, & sicut ros matutinus prætereiens, sicut puluis turbinis raptus, & sicut fumus de fumario.* Suprà dixerat quòd sanguis eius super caput illius esset, & opprobrium eius restitueretur ipsi, & nunc idem repetiuit vel execrãdo cũmulauit, quòd quoniam extremę se stultitiæ subdidissent, honorem videlicet dei ad simulachra pecudum transferendo, & ipsi ita viliter disperirent vt fumus, vt puluis, vt ros, vt nebulæ matutinæ solis radiis consumantur. *Ego autem dominus Deus tuus eduxi te de terra Ægypti, & deum absque me nescies, & saluator non est præter me.* Horum versuum est ad superiora contextus, vt fiat sensus eiusmodi: Cum à ceruicibus tuis iugum Ægyptiæ dominationis excutetem, maiestatemque meam fœliciter, cùm manciparetis, il-

aliquanto melius, leuitati

Hic videtur deesse gratiam, reuerentiam, vel quidpiam tale. for. melius quam.

luſtribus illis miraculis intimarem, iſtud quoque abſolura voce conſtitui, vt gens meo cultui ſemper intenta, nulli vnquam alij quaſi Deo ſubderetis, quia nec inuenires alterum qui tibi præſtaret ſalutem, quia tunc videbaris elementis ſeruientibus fuiſſe colligata. *Ego cognoui te in deſerto, in terra ſolitudinis.* Sed quid nunc ego, inquit, ad ſacrilegia tua quaſi noua commouear, cùm in illo ipſo libetationis tuæ tempote, talem te qualis nũc detegeris, id eſt, ingratum & contumelioſum ſemper ſim expettus? Quod autẽ, *in terra ſolitudinis*, adiicete curauit, illud vtique voluit intelligi, quia non eos ſemper exempla corrupetint: quandoquidem & in illis deliquerint locis, in quibus nullos quos imitarentur habuetunt. *Iuxta paſcua ſua adimpleti ſunt, & ſaturati ſunt, & leuauerunt cor ſuum, & obliti ſunt mei.* Cũ beneficiis meis, inquit, nequaquam deuorione, cæterum imptobitate gens tota certabat, quod vt facile clareret illis temporibus, etiam iſta eonnectit & per inuectionis tenorem, ad præſentem à qua exotſus erat recurrit ætatem, breui tamen tranſcurſione ſermonis, illius quoque ſententiæ inferẽs mentionem quæ in Deuteronomij Cantico, beato Moyſe denunciante, fuerat prolata, id eſt, Satiatus eſt & impinguatus, & calcitrauit dilectus vt faceret ſibi deos nouos, ſicut panem hotdeaceum, quos neſeierunt pattes eorum. *Iuxta*, enim, *paſcua ſua adimpleti ſunt*, ait, *& ſaturati ſunt, & leuauerũt cor ſuum, & obliti ſunt mei.* Quam peccatorum ſetiem ideo prẽmiſit, vt vltionem quam illa turus eſſet, non paſſione incitatam oſtendetet, ſed iuſtitia & tatione munitam. Sequitur enim, *Et ero eis quaſi læena, ſicut pardus in via Aſſyriorum: occurram eis quaſi vrſa raptis catulis, & erumpam interiora iecoris eorum, & conſumam eos ibi quaſi leo: beſtia agri ſcindet eos.* Eas calamitates, quas etat illatura hoſtium barbaties, docet iubente ſe eſſe & contingere: nec dedignatur commonitionem ſuam ferinis imaginibus explicare, quas & ſcit, licet non natutæ ſuæ ſententiæ, tamen id eſt, damnatotũ miſeriæ conuenire. Elegantet autem eum intet leonum hiatus, vtſum quoque poſuiſſet, feritatẽ eius ſtimulis orbitatis exacuit, necubi comparatio illata deteteſceret. *Sicut vrſa*, inquit, *raptis catulis*: *Et dirumpam interiora iecoris eorum*, qui me videlicet ſimilibus affeeere diſpendiis. Nam cùm ego hunc populum mihi in filios multa ſedulitate fotmarem, eotdaque eorum quaſi lambendo eomponetem, iſti me, non ſolùm optatis ſed etiam elabotatis fœtibus orbauerunt, ea videlieet ſceleta petpettando, quæ pernicie totius gentis exigetent. *Perditio tua, Iſraël, tantummodò in me auxilium tuum, vbi eſt rex tuus? Maxime nunc ſaluet te, in omnibus vrbibus tuis: & iudices tui de quibus dixiſti, Da mihi regem & principes. Dabo tibi Regem in furore meo, & auferã in indignatione mea.* Queſtioni oportuna ſententia, & quã non niſi pietatis norma diſſoluat. Ex perſona enim Dei dicitur, *perditio tua, Iſraël, tantummodò in me auxiliũ tuum.* Atqui tune eſt fidelium eerta defenſio, cùm in Deo liberationis fiducix collocatur. Et hoe eſt quod in profanatis populi moribus beatus propheta per totum volumen accuſat, quia non in Dei, ſed in fauorum propugnatione confiderent: quomodo nunc etgo, quaſi ordine commutato, manifeſtam iſraeli nunciat impendere perniciem?

quod

quòd eius ſalus in ſolius Dei virtute cõſiſteret? Animaduertẽda igitur illa diſtinctio quæ id quod ambiguũ putabatur illuſtrat: nõ enim hic irridet fidẽ plebis, in ſola Dei potẽtia ſpẽ ſui gaudij teponẽtis (quod vtique cut† nõ feciſſet, offendetat) ſed pronũciauit tãtùm impẽdete plagarũ, vt auxiliũ ferte niſi diuina virtute ſola nõ poſſit Ergo imminet, ait, *perditio tua Iſrael, tantũmodo in me auxiliũ tuũ*. Quod ſi diligẽter cõſideres, nõ ſolùm nõ abſurdè, ſed etiã moraliter & de vſu ſermonis humani videbis illatũ. Inde eſt enim quòd ſi quãdo vel graui morbo aliquẽ, vel deſperabili calamitate oppreſsũ videtimus, ſpẽ eius in Deo eſſe dicimus: nõ vtique mẽtis officiũ, ſed põdus cladis quæ deprimat, indicãtes. Indubitata igitur, inquit, perditio te cõpteh ẽdet, & de qua nemo niſi omnipotẽs poſſit etuete: quẽ quoniã tibi infenſum criminibus teddidiſti, ſupeteſt vt ab exitio inhiante rapiaris. Quẽ ſenſum vt faceret lucere, ſubiecit: *Vbi eſt rex tuus? maximè nũc ſaluet te in omnibus vrbibus tuis: & iudices tui de quibus dixiſti, Da mihi regem & principes*. Secũdùm cõſuetudinẽ ptophetalẽ, illũ quoque populis exprobrat ertorẽ quẽrecedẽtes à ſacetdotali tepublica, in appetitu regis, habuerunt. Eũ ſiquidẽ, quoniã de vicinarũ gẽtiũ æmulatione cõtraxetãt, tebus malè cadẽtibus, cõſilia quoq; quæ prẽceſſetãt arguuntur, ac ſi diceret: Vetus tibi eſt iſta demẽtia, vt videlicet, melius te tibi quàm me putes poſſe cõſulete: de cuius opinionis exordio, ptincipes tibi dari ad ſimilitudinẽ reliquarũ gentiũ poſtulaſti. Nũc etgo, cõſulẽtiẽ tuę fructus appateat, & cõtra indignationẽ meã, regũ te tueatur induſtria. Debebãt nimitùm docere te, quid proſint poteſtates iſtæ tuis ambitionibus expetitæ. Sed trãſeam' ad teliqua. *Dabo tibi regem in furore meo, & auferã in indignatione mea*. Quidã tegẽ in futote datũ Ieroboã, qui ſepatãdis tribubus autor fuetit, accepetunt: ablatũ verò indignatione, Oſee, ſub quo eſt Iſraël captus, intelligitut. Quod quidẽ, licet poſſit admitti, tamẽ, quoniã ſub futuri temporis pronũciatu, vttumq; ſignauit, i. *Dabo tibi regem, & auferã*, intelligi ſententia poteſt habiliori cõpẽdio: vt auferẽ dus nimitùm Iſraëlita ptinceps, dandus verò ptonuncietut Aſſyrius. Denique, ex moteptophetali, poſt cõdemnationis ſarcinam, quæ fuiſſet eius cauſa ſubieeit: *Colligata eſt iniquitas Effraim, abſconditũ eſt peccatũ eius*. i. ſcelera quæ multis tẽporibus perpetrauit, vt nullis eſſent interpolata vittutibus ſed funeteo cumulata proceſſu, quaſi ſub aliquo cuſtodira ſignaculo, in memoria iudicis cõſtiterunt: eorũ, inquã, temuneratione † perfectum eſt, vt amiſſis libertatis inſignibus, ſetuituti attociſſimæ ſubderẽtur, & eos dolores angoreſque ſentirent, quos fœminæ ſolent in partubus experiri. *Ipſe filius nõ ſapiens, nũc enim nõ ſtabit in cõtritione filiorũ*. Iã & ſupra iiſdẽ coloribus diſputauit, quòd patefactã ſtultitiã Iſraelis aduerſorũ atteſtatione ſignaret, atque meritorũ deformitas, quę aliquandiu ſub proſpetitate latuiſſet, ętũnis demum coarguentibus pandetetur. Ergo eſſe te filiũ & nõ ſapientia † graui teſtimonio cõprobatut, quia in eo tẽpore quo hoſtis irrupit nequa quã ſtare meruiſti. Et quoniã ſtultitiæ nomine, prophanitatẽ notabat, cui decẽtibus, ſicut ab exordio voluminis arguit, toto ſe ſtudio mãciparunt, ob eãque ſtultitiã, procella captiuitatis eos arripuit, opportune tranſit ad

melius cum.

melius cumulatione.

forte melius, & non ſapientem, grandi teſtimonio &c.

up

Iudam, & eum non solùm nomine, sed gestarum etiam rerum pandit iudicio, vt simul ostenderet, qui exitus filios sapientes reneret, sicut etiam eum qui insipientes mãserat, publicasser. Ad prosperiora ergo quæ sub Ezechia rege magnis collata sunt miraculis, propheticus sermo commigrat, & ait: *De manu mortis liberabo eos, de morte redimã eos. Ero mors tua, O mors: ero morsus tuus inferne. Consolatio abscondita est ab oculis meis, quia ipse inter fratres diuidit. Adducet vrentem ventum dominus de deserto ascendentem, & siccabit venas eius, & ipse eripiet thesaurum omnis vasis desiderabilis.* Primò, vt solet, prosperis pollicendis gaudia liberationis annũciat: postea verò, eadem voluptate, vlriones accumulat. Ergo, *de manu mortis liberabo eos*: id est, cùm in tantam rerum difficultatem venerint, vt iniecta manu mors eos cõprehendisse ac tenere videatur, tunc ego liberaror adueniam. Id aurem præcipuè exprimebat oratio beati Ezechiæ dicentis, venisse dies afflictionis & opprobrii, siquidem venissent filii vsque ad partum, & non esset virtus pariendi. Cùm ergo opibus Assyriis vrgerentur, & vrbem hostis obsidione clausisset, ira pernicies imminebat, vt iam iamque videretur miseros voratura: sed quoniam diuinum auxilium iustis precibus impetrarunt, edidit illud grande miraculum, & centum octoginta milibus Assyriorum Angelo ferienre deletis, liberatio piis votiua resplẽduit: secundùm illud quod carmina sancta præcinuerãt: *Iste pauper clamauit, & dominus exaudiuit eum, & ex omnibus tribulationibus eius eripuit eum: immittet Angelos dominus in circuitu timentiũ eũ, & eripiet eos.* Mors itaque & infernus, rex Assyrius & totus eius appellarur exercitus, quem se extincturum diuina sententia pollicetur: præmissoque fragore vindictæ, ex suo more subdit causam quæ indignationem illam mouerit. *Consolatio*, inquit, *abscondita est ab oculis meis, quia ipse inter fratres diuidit.* Habitum & verba lugentis assumpsit vt Assyrii crimen augeret, & quasi ex persona Iudę, magis de fratris, id est, Israelitarum quos in capriuitatem Sennacherib duxerat, quàm de propria calamirate solliciri, dicit oculos suos adeo maduisse lachrymis vt consolationem recipere non valerent, quòd & rex superbus atque trueulentus tristem inter fratres separarionem esset operatus, in captiuitatem videlicet decem tribus ad regionem Mediæ trãsferendo. Vbi sanè diligens poterit lector inquirere, cur hęc Iudę tribui quę discessionem fratris lugeat adscribatur affectio, cùm supra de eodem negocio propheta loquens, impietatem ei exprobrauerit gaudiorum? Nam cùm dixisset Effraim in desolatione erat. *In die*, inquit, *desolationis in tribubus Israel ostendi fidem: facti sunt principes Iuda quasi assumentes terminum: super eos effundam quasi aquam iram meam.* Cùm ibi de expulsione germanorum lętati esse dicantur, per id quòd agrorum suorum terminos dilatatos putarent, quomodo nunc inducuntur, expulsionem fratris absque vlla consolatione lugentes? quod gemina expositione valebat absolui: quia enim nõ de singulis, vt dixi, sępe personis, sed de totis agminibus sermo est: ideo in illa multitudine diuersos quoq; mores intelligimus fuisse, vnde & alia ex piorum personis, ex impiorum alia proferuntur. Cõsequenter ergo aliquãtos illic fuisse colligimus, quos germanorum cõtristaret expulsio: plures verò

Medorum captiuos Sennacherib posuit in Halam & in Abor iuxta fluuiũ Gozã in ciuitatibus Medorum. 4. Reg. 17.

quos

quos finium delectaret extensio. Sed videamus iam & alterum explanationis modum, qui ita nimirum valebit iudici, vt causis magis quàm personis videatur aptari. Et necessitudinis quidē vox ista sit, quā prope finē libri prophera constituir, id est, calamitatē se expulsi fratris dolere, & vicissitudinē debitā hostibus imprecari: illud autē, quod quibusdā etiā voluptatē creauit, ad parricidas crimē aspiceret. vt fiat sēsus eiusmodi, fuisse aliquos in quibus † prophanitas nō solū leges, sed etiā naturæ iura cōturbauerit, vt in capriuirate fratrū nō debuerūt cōpati, maluerūt gloriari. *Adducet vrentē ventū dominus de deserto ascendentem, et siccabit venas eius, et desolabit fontes eius, & ipse diripiet thesauros omnis vasis desiderabilis.* Vrentē de deserto ventum angelū dicit, qui Assyriū sub nocte vna deleuit exercitū: non quòd in deserto angeli credātur habitare, quos quotidie facie patris visere Euāgelica cōmēdat authoritas, sed quoniā ob vindictę celeritatē (18500. siquidem sub vna nocte cæsa referuntur) similitudinem ignis assumpserit, & deserri ad hoc intulerit mentionē, vt totū illud agmen afflatu poriº quā operatu quopiā videretur absumptū. Sic enim & beatus Dauid dixerat: Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos ignē vrentē. Hanc ergo nūc adustionem de locis per ardorem solis inhabitabilibus signauit acciri, qui fontes Assyrios venasque. i. regem cùm exercitu ac stirpe deleret. *Et ipse diripiet thesaurum &c.* Si cōsuetudinem prophetarum respicias, qui declinationes tēporum nō satis anxiè ac diligenter obseruant, videtur Sennacherib regis collectā de triumphis opulēriam denotasse: ideo videlicet illū prędicta inflāmatione cōsumptū, quoniā multa crudeliter egerit, nec auaritiā eius direpta satiauerint: & nūc ideo vomere cogatur, quicquid per iniquitatē antea deuorauerat. *Pereat Samaria, quoniā ad amaritudinem cōcitauit dominū suū &c.* Paulò antè dixerat: Cōsolatio abscōdita est ab oculis meis, quoniā ipse inter fratres diuidit, & eū effectū quo Israëlis miseretur ostēderat, nunc verò Assyrii internecione descripta, aduersum Samariā rursus incāduit. Quod vtiq; nō de varietate fecit, sed de grauitate sententiæ. Postquā enim & pietatē & virtutē veri Dei, qui superbū regem quasi nullo negotio consumpsisset, ostendit, sicq; eum paratum esse ad defensionē piorū, vt gaudiis eorū magnarū gentiū impēderet vltiones: meritò Samariæ, vt disperiret, quasi inflāmatus optauit, quæ suis videlicet sceleribus effecisset, vt hic tā bonus dominus nō propugnator illius, sed depugnator existeret: acsi diceret. Cū beneficia nostri, qui æternus est, tectoris aspicio, magis magisque Israelis crimē horresco, qui videlicet catere tali prēsidio laborārunt. *Cōuertere Israël ad Dominū Deū tuū, quoniā corruisti in iniquitate tua.* Miro contextu procedit oratio. Exclamauerat quippe quod ad grauandū Samariæ peccatum valeret, sed quoniam idipsum miserando potius quā execrādo fecerat, secunda saltim remedia quæ vulneri medicētur apporrat: & quia noluerunr cōtinuę deuotionis prēsidia cōplecti, subsidia pœnitenriæ & emendationis assumant. Si ergo te faciunr, ô tu Israël, vel pericula meliorem, conuerrere ad Dominum Deum tuum à quo nunquam debueras auerti: & illud ipsum quòd in tua iniquitate corrueras execratus, munera confessionis assumito. Hoc est enim quod iat *Tollite vobiscum verba, & conuertimini ad dominum, & dicite ei: Omnem aufer ini-*

Fortasse prophanas

quitatem, et accipe bonum: tu enim ſolus potes preatũ, quo remimur, amouere. Quid autem bonũ ſit, quod vt acciperet obſecrabat, ſequens verſus oſtendit, *Et reddemus vitulos labiorum veſtrorum.* Sic enim carmina quoque ſancta docuerũt, vt immolemus deo ſacrificiũ laudis, quia grata ei ſit oblata ex puro corde laudatio ſupervitulum nouellũ, vngulas & cornua producentẽ. Eloquere ergo aduerſũ te, Iſraël, iniuſtitias tuas domino, quarũ cupis remiſſionẽ mereri. Sed quid his adiiciar, audiamus. *Aſſur nõ ſaluabit nos, ſuper equũ nõ aſcendem⁹, nec dicemus vltrà, Dij noſtri opera manuũ noſtrarũ: quia eius qui in te eſt miſereberis populi.* Quod air aſſur nõ ſaluabit nos, de exemplo Iudę videtur aſſumptũ. Nam regũ narrat hiſtoria, quoniã cùm Rapcaſes nomine dux Aſſyrius miſſu regis Sẽnacherib, ad cõpellẽdos atque terrẽdos eos qui Ieroſolimis clauſi fuerãt, adueniſſet, inter cætera, quæ glorioſè ac ſuperbè de Aſſyriis prædicabat, adiecit quòd duo millia equorũ Sẽnachetib eſſet paratus educere, quorum ſeſſores totus Iudæ exercitus nõ poſſit offerre: & qua deméria aduerſùm ſe tãti principis copias incitarent. Si ſaluti ſuæ proinde cõſulerẽr, eius dederẽtur imperio qui nõ min⁹ ſubiectis liberalis, quàm ſęuus cõtumacib. appareret. Verùm incolę Ieruſalẽ in ſolius Dei virtute liberationis ſuæ fiduciã reponẽtes, cõminationũ hoſtiliũ taciti ſpreuere iactãtiam. Ad Iudę ergo cõfidentis exemplum, etiam Iſraëlem ſermo nunc momenris inſtituit: vt ipſe videlicet longa ſeruitute correctus, iam deuotionẽ incipiar fratris imitari, quã ille tẽpore Aſſyriæ obſidionis oſtendit. *Nec dicemus,* inquit, *vltrà, Dei noſtri opera manuũ noſtrarũ,* Id eſt, deſinemus quæ manu artificum fiunt ſimulachra venerari, poſtquã & fratre teſte cognouimus, quia populi in tuo cultu permanentis miſereri bonus atbiter nõ deſiſtas. Huic autẽ veſtræ confeſſionis oblatui quid a Deo noſtro referatur, accipite. *Sanabo contritiones eorum, diligam eos ſpontaneè: quia auerſus eſt furor meus ab eis. Ero quaſi ros Iſraeli, germinabit quaſi lilium, & erumpet radix eius quaſi libani: cõuertentur ſedentes in vmbra eius, viuent tritico, & germinabũt quaſi vinea, memoriale eius ſicut vinũ libani.* Diuerſis comparationibus & liberationis dulcia, & libertatis inſignia, & amœnitatẽ excultorum deſcribit atuorum, quę ſicut tempore nimirum quo perſultar hoſtis ſqualore plurimo veſtiuntur, ita cùm ſecuritas pacis cultorum exercet induſtriam, & vbertas paſſim viſitur & venuſtas. Sic ergo, Iſrael, cùm captiuitatem tuam proſpera quæ ſunt promiſſa depulerint, pulchritudo te libertatis, & lætitiæ dulcedo ita implebit ac veſtiet, vt non vilibus quibuſque germinibus ſed liliis & roſetis ſtillãtia prata viſantur: mea quippe clemẽtia meaque gratia, inſtar tibi totis illabitur, vt omni pedore depoſito inuocationis ornamẽta percipias. Quod ne tibi dubires pro magnitudine ſui poſſe cõtingere, procedit in fratre. i. in Iuda de Aſſyriis manibus liberando. Qualẽ ergo illi gloriã † cõfetret optara quidẽ, ſed vix ſperata libertas: talis etiã remanebit, ſi tamẽ dignus cui cõferatur appareas. Viuetis quippe rtitico, & germinabiris quaſi vinea quę trãſlata ex Ægypto Palęſtinã latis finibus occupauerat, & memoriale veſtrũ ſicut vinum erit libani: id eſt, gloriæ veſtrę erit tanta flagrantia, quanta vini quod optimum in mõte libano generatur. *Effraim, quid mihi vltrà idola? ego exaudiã & dirigam eum vt abietem virentem, ex me fructus tuus inuentus eſt.* Quæ cùm

† Fortaſſe, contulit.

ita

ita ſint, inquit, vt diſputatio noſtra perdocuit: id eſt, vnam hanc eſſe viam ſalutis, quam cultus noſtri numinis religióque patefecit. Ponite profanitatis ſaltem modum, cuius nunquam ſentire debueratis exordium: & vni, qui verus eſt, domino, tota fide ac deuotione cohæreſcite: nec vetitatem eius in mendacio tenendam putetis, vt incommunicabile nomen idolis adſcribatis. Sed ſcitote quòd nõ ſolùm præceptis, verùm ipſa negociorum voce didiciſtis me vnum eſſe, cuius ſicut cultores æterna fœlicitate potiãtur, ita deſertores æternis miſetiis obruantur. Ego ſum enim qui exaudio ſupplicantes, qui poſſum & ſoleo ſanare contritos, dirigere contortos, fæcũdare ſterriles, inuenire pereuntes, ſuſcitare mortuos, & in eam celſitudinem quos vegetaueto ſublimate, vt de palmis aut rubis in abietes & cupreſſos profeciſſe videantur. *Quis ſapiens intelligit iſta? intelligens, & ſciet hæc quia rectæ viæ domini, & iuſti ambulabunt in eis: præuaricatores verò corruent in eis.* Meritò volumen ſuum admiratione concluſit, cuius vtilitatem & per præcepta, & per exempla monſtrauerat. Simul, vt doceret cauſam omnem peccatorum & miſeriarum de ſtultitia contigiſſe, laudauit ſapientem, qui omnia quæ ſunt diſputata perpendens, vtilitatem viarum ſacrarum finẽque cognoſceret: quòd per eas iuſti videlicet cum ſecuritate graderentur, præuaricatores autem quique corruebant, admittendo videlicet ſacrilegia, & exitia ſuſtinendo. Notandum ſanè quòd etiam loca iſta, quæ ſecundùm prædictam à propheta hiſtoriam, prout captus noſter ferebat, expoſui, etiã ad maiorum rerum ſignificationẽ poſſint valere. Nam illud quod de Sennacherib dictum eſt, *Ero mors tua O mors, ero morſus tuus inferne.* etiam de ampliore negocio, ſecundùm quod gentium magiſter oſtendit, accipi poteſt. Nam cùm ad Corinthios ſuper manifeſtanda reſurrectione loqueretur: Vbi eſt mors, inquit, aculeus tuus? vbi eſt mors victoria tua? Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Hic enim quaſi ventus vtens, quippe qui ignem venerit mittere ſuper terram, de deſerto aſcendiſſe perhibetur, quia de vtero virginis, ad quam ſecundum naturæ leges vir quaſi cultor ceſſerat, germinauit: & venas mortis fontémque eius fecit ateſcere, vt non haberet ius ſecundò repetendi eos, quos ſemel in æterna gaudia redemptor ſuſcitaſſet. Incarnationis ſiquidem ipſius ſacramento, ros gratiæ in eccleſiarum arua deſcendit, vt paſſim diuerſis virtutibus fructuoſa vitis liliáque prodirent, & fieret multiplicationis fidelium tãta fœlicitas, quanta eſſet agri pleni frugibus, fructibus, floribus gloriantis. Sícque conuertentur ſedentes in vmbra eius, id eſt, diuerſæ nationes ſub protectione eccleſiæ requieſcere cõcupiſcẽt, vt & corporalis, & ſpiritalis vigoris alimoniã in vino & tritico conſequãtur. Igitur illa, quæ ſub Ezechia eſt, impleta libertatio, à libertate quam Chriſtus tradidit, & cumulatius explicetur, & gratius. Quis ſapiens & intelliget iſta? Intelligit, & ſciet hæc? Quia videlicet poſitus ſit Dominus in ruinam & reſurrectionem multorum: nec per calles eius confidenter incedant, in quibus ſectatores criminum collabuntur, niſi qui ex toto pectore confitentur Chriſtum Dei eſſe virtutem deíque ſapientiam, vnuſque cum eo fieri ſpiritus, votis ſtudiíſque contendunt.

RVFFINI AQVILEIENSIS PRESBYTERI IN IOHEL PROPHETAM COMMENT.

CVM ad hæc prophetica vel abdita, vel si cõpetẽtius nemora dixerim, audax quidem, sed amminiculis religionis potius quàm temeritatis innexus, percũctator accederẽ: si frui sensibus liceret, aut plebeia luce perspicuis sed arcano splẽdore reuerendis, quam editionem assumerem (sunt enim plusculæ): delegissem. Notaui videlicet vltimã quę secundũ hebræum vocatur, quòd in ea magis elocutionum esset integritas, quæ vel docẽtis affectũ vel cõminantis exprimeret. Ipsius ergo translationis iudicio cõperimus alium esse xij. prophetarũ ordinẽ apud hebręos, quàm quẽ vulgatior editio contineret: per illud, quòd non in omnibus prophetis indices temporum tituli prælegantur, neutiquã incertum fieri quibus ętatibus eorum singuli prophetauerunt. Quandoquidẽ traditio per manus missa commendet, sub illis regibus eorum qui sine titulis legantur viguisse doctrinam, sub quibus ante eos prophetauerint qui titulis instruuntur. Proinde & Beatus Ioël videris an ęquęuus inter coęuos S. Osee, quem ante eum legimus, comprobetur: eorumdem videlicet regum crudelẽ atem contumeliasque perpetiens, eadem sacrilegia populi furentis accusans, eadem impendentia criminosis tormenta denuncians. Incipit autem ab admirantis potius & quasi commiserantis affectu. *Verbum domini quod factũ est ad Ioel filiũ Fatuel.* Hoc, inquit, doctrinæ, imo censuræ munus imposuit famulo suo doctor ęternus: nomine quippe verbi totã quam visurus est doctrinam pariter indicauit. Patet quoque prophetæ non de nihilo memoratur: sed quoniam sanctitate pollentium, quotiens non solùm virtutes, cęterum maiores etiam nominantur, fiat eis cum parentibus suis dignitatis æquatio. Sicque & illi vel iusti, vel prophętę, vel pontifices iudicentur. Hęc ergo causa laudandę radicis in germine, & honesta & grauis dęcetur. Illud autem quòd quidam commentatores ethymologias etiam nominum prosequuti sunt, de his videlicet laudum semina colligentes, i. Ioel apoKe. Hoc, quod incipientem transferre possumus, bhatuel latitudo dei, & reliqua in hunc modũ, vt puerilia & inepta sunt, ita plus negotii videntur habere quàm commodi. *Audite hoc senes, & auribus percipite omnes habitatores terræ, si factum est istud in diebus vestris aut in diebus patrum vestrorum.* Habitu concionatoris ingreditur magnitudinem calamitatis quæ israelitis contigit narraturus. Ecce, inquit, vocem vestri fletus anticipo, & quod ad inuidiam motura erat conquestio primus enuncio, non vos † vnis, videlicet alterisque subiacuisse verberibus, excitatas calamitates spumantium instar vndarum nouis semper præcedentes miserias depulisse. Omnes ergo iam ad audiendum incolæ conuenite: vel vos qui senio vitæ istius plurima pericula collegisti, † vel vos qui minus licet habeatis annorum, tamen vigenti memoria potestis continere, si quid simile à parentibus accepistis, quale in præsentem confluxit ætatem.

sola Traditio xii. prophetarum tempus declarat.

vnius videlicet alterius ue.

collegistis

Immo

Immo quid dicã? solos cõsulamus annales quasi exẽplorũ solatia requirẽtes, cùm in eũ cumulũ miserias gentis nostræ ascẽdisse perpẽdam, vt nihil rale vel apud futuros possit existere. Et senes ergo, & habitatores terrę q vel percipere auribus, vel audire iubẽtur, non diuersa aut merita signat aut studia, sed simplicitet vt audiãt imperarur: qualeest illud in psalmo: Audite hæc omnes gẽtes: auribus percipite omnes qui habitatis orbẽ, quiq; terrigenæ & filij hominũ, simul in vnũ diues & pauper. Pluribus vtiq; modis nihil aliud quàm homines quos cõuocat iudicando signauit. Quod ideo breuirer adnotaui, quia quidã in his vocabulis multã esse differentiã crediderũt, per quæ hoc plurimũ inutilũ expẽdere verborũ. Sed nos, quid propheta cũ tãtę admirationis ambitu deferat, audiamus. *Residuũ erucæ comedit locusta, & residuũ locustæ comedit brucus, & residuũ bruci comedit rubigo*. Diuersitas calamitatum species cõprehẽdit, quas Iudeorũ populo deplorat illatas: quarũ singulæ cùm incidunt, ira fructus anni spẽmque consumũt, vt agricolarum pectora ærumna pariter & formido comminuant. Quæ sanè incõmoda illis non semel sed pleríque accidisse temporibus, vel ipso quem disserimus propheta, vel Deuteronio denunciante colligimus. Vnde & illorum opinionem, qui hæc omnia de hostibus dicta æstimant, refutamus. Nam & erucam, & locustam, & bruchum, & rubiginem, ad Assyrij & chaldæi, & macedonici, & romani populi putauerunt significarionem valere: quorum opibus nimirum Iudæorum est attrita Respublica, sub descriptione videlicet locustarum, vicissitudinem hostium publicatam esse credenres. Quod vtique videnrur per aliquã consequentiam suspicati, si nihil calamirarum Iudæi nisi ab hostibus perrulissent. Cùm verò & famen grauissimam, & prodigialem sicut beati Helię temporibus siccitatem, & mortem subitam variasque corruptiones pertulisse doceãtur, quid fuit necesse eam quoque penuriam, quamuis locustarum & brucorum intulerit menrionem, gentium incursionibus applicate? Intelligentes ergo simpliciter verba prophetica, magis quàm eadem aliò quò libuerint transferẽtes, locustas & erucas non cataphractos equires aut clypeatos pedites, sed vermiculos taripedes & minutas pennatasque accipiamus animantes: quæ ita sibi tunc in profanatæ gentis tormẽta successerũt, vt sedulò custodirentvices nocẽdi, & si quid præcedẽtibus remãsisset, id totũ quæ sequebãtur absumerẽt. Quam sanè pernicię sanctus Ioël impẽdenrẽ magis, quàm iã illatã prophetali intuerur aspectu: & ideo illis de quib. agatur miserabili securita re torpẽtibus, ipse quasi benignus & spectaculo tali cõsternatus inclamat: *Expergiscimini ebrij, & flete, et vlulate omnes qui bibitis vinũ in dulcedine: quoniam perut ab ore vestro*. Moraliter prorsus inchoara conquestio: quę in calamitate te cõmuni illos primũ qui gtauius cęreris eadẽ laturi docẽtur appellat. Acerbi⁹ enim mordet penuria deliciis assuetos, & luxuriosis nõ solũ inopia, sed etiã frugalitas ipsa tormẽtũ est. Cũ ergo egestatis esset incõmoda narratur⁹ à mediocribus cœpit, & deliciarũ tantũ damna cõtingit, quę non in cõmune cunctis, sed helluantibus tãtum possunt esse metuẽda: eosque tã viliter æstimat, vt propter solam voluptatem viuere voluisse pronunciet. Proque

vt ſtatus taliũ meretur, adiungit vt diligerẽt, & expergiſcãtur earũ ſaltem retũ imminente diſpendio quarum ſtuduiſſent indormire cõſortio. Nulla vos, inquit, ſtudiorũ hactenus habuit cura diſtrictos nec compunctionis ſtimulũ tantorũ criminũ conſcientia ſuſcitauit: ſed ſeruiſtis omnibus deſidẽtis quaſi ageteris à iuſtitia liberi: victa eſt patientia iudicis æterni, impoderia & obſtinatione peccãtiũ: decreuit vos debitis ſubiugare verberib⁹ & prima iſthęc deliciarũ, quibus aburimini, inſtrumenta ſubducere. Cuius ſanè penuriæ quanquam proceſſus etiam ad mediocres inopeſque perueniat, vos tamen etiam exordia ipſa cruciabunt. Quos ergo nihil docuit diſciplina iuſtitię incipiat ſaltem timoris ſtimulos experiri, & date lachrymas viciis quas officiis non dediſtis: quique nunquam doluiſtis ſauciatam innocentiam, flete demum temulentiam deſtitutam, expergiſcimini ebrii & flete: vlulare omnes qui bibitis vinum in dulcedine, quoniam perit ab ore veſtro. Cauſas, inquit, offenſionis grauiſſimæ cõſectatu luxurię prętitiſtis: nec lautis rempeſtiuiſque conuiuiis aut ſimplici ebrietate contenti, ſed vinum permiſcendis dulcibus corrupiſtis, & irritamentum epulis artificio comparaſtis, vt omne vitæ ſpacium inter laſciuiã & temulentiã diſperiret. Ecce nũc tempus eiuſmodi vltionis aduenit, quę populandis terrarum fructibus deliciarum poriſſimùm inſtrumenta ſubducat. Hæc vos ergo primos, inquit, ærumna vexauit, quia frugalitatis ignaris experientia pœnarũ fit imminutio copiarum. Et quoniam rationis obliti, beſtiarum vos ſimiles reddidiſtis, in ipſis ſaltem quibus incubaris thoris & cubilibus, vlulate omnes qui bibitis vinum in dulcedine, quia periit ab ore veſtro. Cùm denũciationi propheticæ cenſoris exprobratio permiſcetur, oſtẽdit quia homo in honore conſtitutus non intellexerit, & iccirco brutis quibus ſe ſimilem reddidit comparetur, damnum quippe, vt diximus, virę putãs derrimenta, vt quia luxuriæ ęgrè ſub ipſo fragore motæ vltionis euigilat, vt quia neſcit flere vel vluler: quale eſt illud in pſalmo: Famem patiẽtur vt canes, & circuibunt ciuitatem. Oportuerat ergo vt ratio vos potius compunctionis ſtimularet, quàm ærumna doloris morſibus excitaret: ſed quoniã ciulatu nimio conſulentiam perdidiſtis, vt non iam prouidere, ſed tantummodo ſentire poſſitis, vlulate percuſſi, qui non rimuiſtis admoniti. Et quæ eſt cauſa taliũ lachrymatum? *Gens enim aſcendit ſuper terram meam fortis & innumerabilis: dentes eius vt dẽtes leonum, molares eius vt catuli leonis. Poſuit vineam meam in deſertum, & ficum meam decorticauit: nudans ſpoliauit eam & proiecit: albi facti ſunt rami eius. Plange ſicut virgo accincta ſacco ſuper virum pubertatis tuæ.* Temporibus quidem illis quæ beati Oſee titulo continentur frequens etiam Aſſyriorum narratur eruptio: ſed quia non vno genere temeratores legis ſuæ rerum conditor affligebat, ideo inter hoſtiles populatiõnes, has quoque lues accidiſſe, quas denunciat prophęta, colligimus: in quarum ſanè deſcriptionem, multam opetam intentus expendit, cõſilio nimirum & arte medicãtis: vt ſalutarem illum timorem qui illecebras cogit horreſcere, in audientium pectoribus commoueret, nec denunciati terroris ſtimulos ſub incidii† breuitate trãſcurrere, ſed cõſideratione† rerum immorari auditorem

Fortaſſe iudicii m.ſ. Codex conſidera turis

tem doceret, cuius † emẽdatui tota hæc plagarum ambitio parabatur. Nec solùm descripsisse contentus, pergit etiam verborum ponderibus augere quod gesserit: denique locustarum agmini gentis nomen adscripsit, quasi pet turmas manipulosque gradientis, & cuius non minus esset nouitas quã magnitudo formidini Huius enim si efficientiã potius quàm mẽbra cõsideres, videbis dentes eius leonũ catulis, imo ipsis prędandi petitis leonibus conferendos: neque enim difficilius ab his germina, quàm ab illis armenta vastantur. Et quantò minus ad victum mortalibus greges constat commodare quàm fruges, tãtò amplius frugum quàm gregum populator incommodat inhiantiaque sanguini guttura bestiarum. Sed ipsum lac frugum & graminum fœtus locusta consumit, & ideo etiam pecora qui non mandit interficit. Omnes enim syluas virore despoliat, & quasi naturę ipsius cõditionẽ vi cladis imitatur: vt quemadmodum sole in hyberno diu exo humor arborum ad interiora compellitur, sicque frõdium honore depositio robora nuda consistunt, quæ si rusticandi ignarus aspiciat, desperat posse reuiresccre: ita istud agmẽ quod aduenire deploro, haud solùm mollia graminum, sed matura etiam vineta consumet, nec pomis albata vindemia tẽperabit, dulces quippe ficus amaro dente populabitur, & ira dedita operarorum corticem persequetur per quem vitalis nimirum poterat succus illabi, vt alba proviridi sylua visatur. Cùm ergo, ne creditam sibi frugem terra restituat, nec spõtaneus palmitem fructus inclinet, nec pomorum solatia ęgris annus cultoribus subministret: quid superest, noster populc, nisi vt calamitatem tuam flctibus persequaris? sed ita irriguis & plurimis, vt solent fœminæ quas luctus viduitatis oppressit, & eorum virorum societate priuãtur quibus fuerant a virginitatis suæ tempore copulatæ. *Plange sicut virgo accincta sacco super virum pubertatis tuæ, periit sacrificium & libatio de domo Dei.* oportunè ad regionẽ migrauit oratio, quia enim dixerat viduitatis luctum totius gentis planctibus exequandum, cur hanc similitudinem protulisset, commemoraru regionis, absoluit. Nam sicut sæpe aliàs, ita & apud beatum Osee quasi in locum vxoris se Deus noster synagogam adsciuisse pronunciat: sed illam adulretarum more coniunctionis istius pacta violasse, ac se diuersorum deorum cultui subdidisse. Ergo quoniam & hic ab impendẽtis calamitatis exordio in immensum narratione processit, & post dispendia quasi primæ temulentiæ quæ luxuriosis dolenda signauit, ærumna cumulatissimè est egestatis illata, culta patiter & lustra vastantis, per quæ, hæc non solùm communis alimonia, sed nec illa quæ secundùm religionẽ etãt offerenda superessent. Ideo quasi ad similitudinem viduatæ mulieris conuenitur, quippe quæ per hoc videatur mariti discessione cruciari, quòd oblationis & ceremoniarum instrumenta perdiderit, quibus per diutna sacrificia & placere deo, & adhærere credebat. *Luxerunt sacerdotes ministri domini, depopulata est regio, luxit humus quoniam deuastatum est triticum, cõfusum est vinũ & elanguit oleum, confusi sunt agricolæ, vlulauerunt vinitores super frumento & ordeo quia periit messis, agri vinea confusa est & ficus elanguit malo granata, & palma, & malus, & omnia ligna agri aruerunt, quia confusum est gaudium a filiis homi-*

emendationi

num. Eò vſque ad publicam inopiam peruenisse, vastante videlicet locusta, bruco & rubigine, vt hostiarum quoque indigentia sequeretur, nec panes propositionis imponerentur altari, consequenter primi sacerdotes leuitæ que lugebant: plebs autem reliqua quasi ab æterno coniuge repulsa, viduarum instar (vt diximus) ingemiscat, quia & ipsa terra ornatu omni viriditaris ac fertiliratis amisso, squalore lugentis adoperta est. Non enim tristi huic populatui frumenta messor eripuit, non fertilitatem suam vitis qua grauata constiterat ad dulcia musta perduxit: sed tanta culiores fruſtratione decepit, vt mēdacium suum videatur erubescere. Similis oleas pulsauit inuidia elanguerunr malogranata cum ficubus: nec vllum genus pomorum meliore potuir cōditione subsistere: sed cum gaudiis spebusque mortalium, tam germina periere, quàm gramina. Non est dissimulandi tempus doloris, omnes lugentium habitum mentemque susci pite: teterrimū enim genus impendit exitii, quibus tam spes anni lamentanda quàm res est. *Accingite vos & plangite sacerdotes, vlulate ministri altaris, ingredimini, cubate in sacco ministri Dei mei, quoniam interiit de domo Dei vestri sacrificium & libatio. Sacrificate ieiunium, vocate cœtum, congregate senes omnes habitatores terræ in domum* Dei *vestri, & clamate ad dominum*. Magnitudine calamitatis exposita, omnibus quidem populis fletus impendere descripsetat, sed quia lachrymarum tantummodò spectaculo commoueri, miserantis potius quàm docentis officium est, propheta aurem animo parentis indutus, nihil nisi pro vtilitate conciliat: nunc quoque ordinatè ad lamenta conducit, vt non vacuis fletibus tempus absumant, miserias suas lugubtibus nimirum vocibus persequētes. Quod vrique, & religiosos & fortes animos deceret: sed ipsa lachrymarum munera secundùm sacræ legis regulas ordinantes, messem præparent gaudiorum, tantumque æstumnis mentis indulgeant, quantùm sufficir ad indignationem iudicis, offensionem quàm retum amissionem dolētes. Vos proinde ait sacerdores, asperis vestimenta mollia mutantes, habitum lugentium animumque susci pire, sed & quod ad cutam vestram specialiter pertinet allegāres, deesse videlicet vnde diuino cultui seruiatis. Quod verò spectat ad populum: sanctificate ieiunium, id est, indicite sub ea denunciatione, vt si quis fortè contempserit quasi sancta, violauerit arguatur. Hoc est, quod air, sanctificate ieiunium. Simul autē, inquit, omnes, id est, non solùm ętate validos, sed quos etiam imbecilles habet vel infantia vel senectus, pro magnitudine periculi ad communionem officii conuocate. Est enim consequens, vt cunctorum repellar afflictio eam calamitatem, quę erar in omnes communiter sęquitura. Non autem debet nobis oportunitas intelligentię subrilis elabi: vniuersis siquidem ieiunium communiter imperatur. Conuocate, inquit, senes omnes habitatores terræ in domum Dei vestri. At si illa inopia (quæ suptà descripta est) totis regionem finibus obtinebat, ita vt nec sacrificium solenne possit offerri, quomodo iterum magnæ sanctificationis ambitu ieiunium eisdem plebibus imperatur: cùm vtique sub tanta indigentia constitutis, difficilius factum esset cibum parare quàm conrinuare ieiunium? Ergo

debemus

debemus aduertere, quia aliud ſit eſurire, aliud ieiunare: hoc ad exercitationem virtutis reſpicit, illud verò ad mortalitatis angorem. Ideo nõ placat dominum afflictio reorũ, ſed correctio pœnitentium: neque opus eſt tabe ſed compunctione curandis. Sordes enim luxuriæ nequaquã ærumna bonis malisque communis, cęterum amica tantùm generoſis mentibus diſciplina depellit. Et ideo ieiunium peto, inquit, quod de officio venit, non eſuriem quæ de ſupplicio plerumque contingit: vel eſurientibus inquam conciliate ieiunium, vt quod inopia moleſtum fecerat, reddat deuotio fructuoſum. Sed hæc nos pro ædificatione audientium dixerimus. Cæterum poteſt conſequentia propheticis ſenrentiis maiore compendio vendicari. Impendentem enim calamitatem magis quàm iam irruentem vaticinator annunciat, meritoque ammonet ſacerdotes vt plebem ad ieiunia conuocent, & legitimis ſupplicationibus occurrãt his calamitatibus quas audiunt imminere. Denique ſequitur: *AAA dies! quia propè eſt dies domini & quaſi vaſtitas a potente veniet. Nunquid nõ coram oculis veſtris alimenta perierunt? de domo dei veſtri lætitia & exultatio: computruerunt iumenta in ſtercore ſuo, demolita ſunt horrea, diſſipatæ ſunt apothecæ quoniam cõfuſum eſt triticum. Quid ingemuit animal, mugierunt greges armenti? quia non ſunt paſcua eis. Sed & greges pecorum diſperierunt.* Poſtquam lugentium habitum, vt ſacco videlicet operti, id eſt, amicti ciliciis conuenirent propheta compoſuit, nunc etiam qua fungi debeant oratione ſubiungit, & exclamationem dolentis bis terque congeminans quaſi vim ictuum quibus plagæ incutiantur expreſſit. Haud ob aliud profectò quàm vt formidinem & compunctionem in cordibus audientium pronũciatę calamitatis ambitio ſuſcitaret, acſi diceret: Credite oculis meis, credite ſenſibus, acie prophetali non ſolùm illata ſed etiam ventura cernentibus: eius nimirum quę tolerari nequeat calamitatis pondus inſiſtere, & ad cuius ictus ſingulos quaſi conuulſi viſceribus collabamur. Sic enim ſibi eruca & locuſta, brucus, rubigo ſuccedet, vt ceſſatio præcedentis incommodi quæ reſpiramentum videbatur aliquod polliceri, grauiora miſeris tormenta comporter. Ac dies ille domini, quo reos videlicet deſtinauit vlciſci, non quaſi renui ſit vexatione terribilis, ſed eam vaſtationem ferar quam potentiſſimus quiſque vltor inueheret. Cuius videlicet viribus, nec audacia reſiſtentum quiret obſiſtere, nec ſubtrahere quippiam calliditas oculentum. Quod igitur ait, *Vaſtitas à potente veniet*, vel cõparationem poſitam accipe, vt non minus valituram caſtigationem ſciamus quàm ſi eſſet potentiſſimi alicuius regis ſæuitura victoria. De quo colore etiam illud in pſalmo eſt: Excitatus tanquam dormiens dominus, tanquam potens crapulatus a vino: &, Percuſſit inimicos ſuos in poſteriobus, opprobrium ſempiternum dedit illis: vel certè non per exemplum ſed pro ſingularitate factam intelligamus comme morationem potentis, neutiquam vnum aut duos ſed cuncta quæ voluerit abſque difficultate parrantis, ſicque potens omnipotentem expreſſiſſe videatur. *Quia prope dies domini, & vaſtitas à potente veniet. Nunquid non corã oculis veſtris alimenta perierunt?* nõ eſt, inquit, tempus vt impedimentum mediocre formides, &

colligendis tantùm fructibus haud etiam collectis calamitas inferatur, sed sub ipsis oculis vestris, vt iam repositis confidatis alimentis: nec solùm prinatis domibus, sed etiam templi ærario inopiam imminere prædico, ita vt lætitia, imo cõsolatio vniuersa depereat. Nec sanè ablatis frugibus victum pecora ministrabunt, quia & ipsi perniciem depasti montes, & comsumptio viroris indicent. Quibus vtique propiantibus malis ostendit se ptopheta pulsati, quod vel ad spiritalium sensuum iudicium valet multùm se vltra hos corporeos potrigentium, vel ad pompam (vt diximus) descriptionis, in populorum cordibus affectum formidinis commouentem. Ergo quasi speciem interrogãtis assumpsit, dicendo. *Quid ingemuit animal, mugierunt greges armenti?* vt a respondentis parte subiiceret, *quia non sunt pascua eis. Sed & greges pecorum dispersierunt.* Proinde, cùm me ex omni parte intolerabilis circundet afflictio, ad te vnicum dominum, manus, voces, vota sustollo: & vt calamitates terræ iam dexter, iam mitis aspicias, animo & corpore sttatus imploto. *Ecce enim speciosa deserti flamma comsumpsit.* In quo sanè loco diligens auditor inquitat, quæ in desertis pulchritudo prædicetur agrorum, quam noua hæc exustio inuidiosa consumpserit: præsertim cùm nusquam incendii præcessisset querela? consequentia proinde lectionis ostendit, pulchritudinem hîc agrorum frondentes syluas & læta pascua nominati. Ideo autem non culri, sed deserti ruris amœna laudauit, quia armentorum & gregum fecerat mentionem: qui quoniam per nemora lætantur & pascua, his vtique aliqua clade corruptis, illi quoque subduntur exiriis Ignem autem posuit pro vastatione quam locusta intulisset & bruchus, sicut etiam legimus in psalmo: Posuit pluuias eorum grãdinem, ignem comburẽtem in terra ipsorum, & percussit vineas eorum, & cõtriuit omne lignum finium eorum. Proinde cùm omnium syluarum & graminum vitorem ita locusta bruchusque comsumpserit, vt nõ adæsa sed exusta videantur: consequenter etiam feræ bestiæ ad famis pericula peruenerunt, & ad te vnum naturali magisterio doctæ suspiciunt, vt remediũ peticulo propiciatus apportes. Attestãtibus quippe sacris cum veritate ac suauitate carminibus, omnia à te expectant, vt des illis escam in tempore: dante te, illa colligent: aperiente te manum tuam, vniuersa implebuntur iucunditate: auertente te autem faciem tuam, turbabunrur: Auferes enim spiritum eorum & deficient, & in suum puluerem reuertentur. Proinde sicà te etiam ferarum greges remedium, & si liquidarum vocum inopes, tamen diuersis faucium sonis postulant: sicut terrarum area susceptis aptata seminibus, aut rorẽ, aut pluuiã, quò germina producantur expectat. Quod si benè consideres noster audiror, inesse videbis pondus exemplo: animatũ enim sitim elemẽtorum naturali appetẽtię, quæ est vtique multò vehementior, cõparauit. Sed videamus & reliqua. *Canite tuba in Siõ, vlulate in mõte sãcto meo, cõturbẽtur omnes habitatores terræ, quia veniet dies domini, quia propè est dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis: quasi manè extensum super mõtes.* Cùm inquit tẽpus magnę vastationis appropier, ciuitatis incolę agrorumque cõueniãt, & orationibus atque fletibus tẽpus dennuciatæ ca-

calamitatis antichipēs. Cuius si ego possem ante ipsa rerū experimēta acerbitatem explicare dicēdo, videntur mihi fore tales angorū tenebrę, quales, si cōtingat atta geminati, vt cùm noctē caligo, & tenebtæ faciūt densiorē: imo si his nubes dēsas, turbinēsq; cōsocies, vt solario syderūpenitus exclusō, per cęcum aërem fulminum terror intermicet. Quæ tamen imagines solam mali qualitatē laborauetunt indicare, cuius de quantitate in maiorē modum acerbitas augeatur. Ira enim vis, de quo loquimur, mali, vniuersa spacia nostræ tegionis implebit, quasi limitibus explicatis, omnes simul montes atque colles manè nitidum, id est, tutilans aurora perfuderit. Vnā ergo rem & nocti comparauit, & lumini, vt non conrarium aliquid inferrer, sed vt dilatationem eius & acerbitatem diuersirate comparationis exptimeret. *Populus multus & fortis: similis ei non fuit à principio, & post eum non erit vsque in annos gentrationis & generationis.* Quod de locustis magis, quā de hostibus sit instituta nattatio, processu orationis ostendit. Examen quippe ipsum locustarum & btuchorum, cuius irruptio multiplicem calamitarem peperisse describitur, nūc armaro exercirui frementíque composuit: quod vtique per compatationem non posset inferre, si de militibus fuisser instituta descriprio. Petgir itaque effectum, inquam, mali per varias species explicate, & dicit qualē rerrarum faciem eùm veniret inuenerit, qualem reliquerit cùm abiret. Nihil, inquit, simile maiorum nostrorū vidit ætas, nihil minorum simile videbit. *Ante faciem eius ignis vorans, & post eum exurens flamma, quasi hortus voluptatis terra coràm eo, & post eum solitudo deserti: non est qui effugiat eum.* Ante faciem eius quòd dixir, ipsum locustarū incursum voluit indicate, nō vtique vt faciem locustarum aliud peritet incendium, & illæ exustæ deinceps rura corrumperent: sed ira, inquir, totas regiones eotum vastabit incursio, vt non minus quàm ignis absumpserit. Et quia nō efficientia probatur incendij, vetùm leuia quęque rerum vr frondes, vt culmos, vt paleas, crepitantibus volitantibúsque flammis, celeriter solet penitúsque consumete: quæ vetò materiæ plus habuetint firmitatis, maiore incendij mora supetar: ideo, & antè & post, flammam vigere denunciat. Augendi autem ordinem ex atte custodiens, postquam locustam incendio contulit, regionem quæ vastara sit, rerris amœnis irriguisque ait potuisse conferri. *Quasi hortus voluptatis terra coram eo, & post eum solitudo deserti: non est qui effugiat eum.* Vt runc vtique vis mali grassantis appareat, vt ea quæ fuerint nimis amœna consumpsetit. *Quasi aspectus equorum aspectus eorum, & quasi equites sic current. Sicut sonitus quadrigarum super capita montium exient, sicut sonitus flammæ ignis deuorantis stipulam, sicut populus fortis præparatus ad prælium. A facie eius cruciabuntur populi omnes, vultus mutabuntur in ollam. Sicut fortes current, sicut viri bellatores ascendent murum: viri in viis suis gradientur, & non declinabūt à semitis suis. Vnusquisque fratrem suum non coarctabit, singuli in calle suo ambulabūt: sed & per fenestras cadent, & non demolientur, vrbem ingredientur, in muro current, domos conscendent, per fenestras intrabunt quasi fur.* A *facie eius cōtremuit terra, moti sunt cæli, sol & luna tenebrati sunt, & stellæ retraxerunt splendorem suū, & domin⁹ dedit vocē suā ante faciem exercit⁹ sui, quia*

multa sunt nimis castra eius, quia fortia & facientia verba eius. Magnus enim dies domini, & terribilis valde: & quis sustinebit eum? Paulò antè commonui quia magis magísque processu rationis appareret, non de armatis aciebus (sicut quidam opinati sunt) sed de bruchis & de locustis narrationem simpliciter institutam Harum itaque vt vim effectumque signaret, armatorum & equitum similitudines congregauit. Nec solùm narrandi ambitionem, sed etiam comparandi eruditionem sequutus, vt magnificè quod susceperat, ita etiam eleganter explicuit: & cursum ipsum, videlicet irruentium locustarum, incessui quadrupedantium componendo, & sonitum ei crepitatui, quem in stipula solet ignis efficere, comparando. Quas quoniam imagines vidit decenter assumptas, multa in eis commemoratus industria est: & non solùm stridorem atque incursus ignibus equitatuique composuit, sed illud etiam sedulò, quòd non sparso, sed composito agmine, plenóque gradus vaderent, planè vt legiones aliquæ sub signi & centurionibus agentes (quia id poscebat terroris causa) signauit. *Sicut populus*, inquit, *præparatus ad prælium, à facie eius cruciabuntur populi omnes, vultus redigentur in ollam.* Si vim, inquit, copiarum militaris etiam disciplina componat, vt non vagi & latrocinantium similes, sed per turmas aciesque compositi, constantibus & animis & ordinibus in bello procedant, ante certaminis aduentum, ipso facilè timore soluuntur hostes, vt plerumque eorum facies futuræ mortis lurido vestiantur: ita, inquit, agmina nostræ gentis, nec aspectum ipsum ferre ingruentis calamitatis valebunt, sed ad similitudinem ollę quam fumus infecerit, non solum palescent, sed etiam penitus attrahentur: quippe quibus nec in campo virium, nec in vrbibus murorum succurrat auxilium. Locustarum siquidem agmina quę ventura denuncio, officium populationis obeuntia sicut bellicosissimi viri, quocunque indignatio vel cupiditas vocauerit, excurrent. Nec solum arua vastabunt verùm etiam intta, vrbium tecta penetrabunt. Nulla erit impedimento obsistentium multitudo: nullum quod irruentes moretur obstaculum: inoffensis callibus victrix turba gradietur. Hoc enim aït: *Vnusquisque fratrem suum non coarctabit, singuli in calle suo ambulabunt: sed & per fenestras cadent, & nō demoliantur.* Ne solum, inquit, ciuitatum ædibus irruentes, quasi publico erunt timore contentæ: sed in penetalia priuatarum domorum, furantum iustar, intrabunt. Sicque vniuersos regionis istius incolas lętabilis † anxietas occupabit, vt eis cęli moueri, & tremere terra videatur, splendorem suum astra subtrahere, palpabilibus tenebris sol ac luna vestiri. Nequaquam autem dubitem vniuersa cum tanto malorum cumulo ventura: quando hæc agmina, ipse qui est omnipotēs ductor indicet & in pernicié reorū tali abutatur exercitu: atq; ipse signum præcepti, quo incitentur, attollat: eisque vires, quibus exsequantur sententiam, subministret. Magnus enim dies domini, & ipso vltionis cultu ambituque metuendus: cuius deprimentem ruinam nō posse tolerari facies prima demonstrat, Possumus autem has beati Ioelis concionantis querelas, quāuis cum ipso sæueritatis suæ fragore ad ędificādum

fortasse lætalis

valentes

valentes, tamen per ſubtiliorem quoque intelligentiam transferre ad animorum figuras: vt per deſcriprionem calamitatum, quas regionibus totis ob cruciatum peccantium impendere denunciat, ſqualorem criminoſarum mentium ſignaſſe credatur. Neque enim cenſura ſapientis magis miſeros exiſtimat quos ærumnis, quàm quos vitiis viderit ſubiugatos. Secundùm quam regulam, ſtatum profaniſſimæ genris nullis omninò ſceleribus abſtinentis, rum miſeratus, tum indignatus arguit: denuncians primò, ſe nec facta meminiſſe, nec futura concredere, quæ ſuis videat accidiſſe temporibus, id eſt, exiguis quidem mole vermiculis, & qui vix capiant nomen animárium, tanram vim ad vndarum ſimilitudinem (quæ ſe continuè ſequerentur) illatam, vt omnem pararum regionis vultumque delerent. *Reſiduum enim erucæ comedit locuſta, & reſiduum locuſtæ comedit bruchus & reſiduum bruchi comedit rubigo.* Si ergo humanos animos indicanter inſpicias, & vitia necdum punita conſideres, deprehendes profectò in eis ralem ſtatum, qualem regionibus lues miſeranda conrulerar. Quatuor ſiquidem ſpecies corruprionis incommoda deferentes, quę ſibi quadam affinitate iungantur, intulit, id eſt, erucam, & locuſtam, bruchum, & rubiginem: quas quatuor illis animorum paſſionibus poſſumus competenter aptare, ſpei videlicet, & gaudio, timori, ac dolori. Ex his enim quatuor affectionibus, ſed de vna origine motionis (videlicer qua afficiamur) emanantibus; vniuerſa mala, & diuerſa pariunrur incommoda. Nos autem ea tali deciſione ſignemus, vt erucam folia tantùm arborum virentia perſequenrem, & locuſtam ſaltribus magis quàm greſſibus promouentem, ad ſpem referamus & gaudium, quadam nimirum ſua ſaltarione peccantia: è regione verò bruchum & rubiginem, qui abſque vlla operis alacritate inſidendo inhærendóque conſumat, pauori ſecernimus & dolori. Cùm ergó viderimus aliquẽ per ea quæ dicũtur lęta peccantẽ, vt pore modeſtiæ & pudoris alienũ, poſtquã honeſtatis ornamẽta cortuperit, etiã patrimoniũ ſuũ flagitiis victumque ſubmittere, exclamemus licebit: *Reſiduum erucæ comedit locuſta.* Cùm verò ediuerſo alrerũ adeo ignauię ſeruienrẽ, vt nullũ decus libertatis exiſtimer, ſed cũ ipſe nullo amictu ſeriæ dignitatis exultet, ſi eũ etiã latere cupientẽ deprehẽderit alicuius ſuperioris improbitas, & ſceleribus ſuis vel adiut orẽ popoſcerit, vel miniſtrũ: aut certè abnuere tẽtantem malũ aliquod aut quodpiam minetur incõmodũ, ſtatimque illũ videris etiã máioribus, quã putauèras, ſeruitũ ire criminibus, dicito cũ propheta: *Reſiduũ locuſtæ comedit bruchus, & reſiduũ bruchi comedit rubigo.* Secũdũ hãc itaque regulã, in omnẽ vitã mortaliũ ſi perſpicaciter acię dirigamus, diuerſis quidẽ negociis, ſed in cũctis ferè ſtudiis eorum atq; tẽporibus, vbi his propherę exclamationib⁹ cõgruè vtamur; offendim⁹. rali ſiquidẽ vitiorũ multiplicatione perfectũ eſt, vt nõ ſolùm gramina & germina quaſi naturę generoſitas interiret, ſed ipſa & vinearum, & olearũ, ac ficorũ quæ religionis videlicer fuerãt inſtituta munerib⁹, & poma corrũperẽrur, & robora. Cùm ergo etiã ſub chriſtiano, inquã, nomine cõſtitutos, ſacramẽtotũque adoptione gaudẽres, tamẽ eos nullã virrutũ curã habere cõſpexeris, imo ipſi⁹ altaris miniſtros anibitioni tantùm luxurięque famulari, miſeranter atque

indignáter exclama: *Posuit vineã meam in desertũ, & ficum meam decorticauit, nudans spoliauit eam & proiecit: albi facti sunt rami eius, confusum est vinum, elanguit oleum, confusi sunt agricolæ, quia messis agri periit.* Hic autem ecclesiarum status, qualem hac potissimùm tempestate conspicimus, illam indignationem Dei, quam intremuit propheta, succendit, id est, *Magnus est dies domini & terribilis valde, & quis sustinebit eum?* Quo autem sit consilio proditus, qui sustineri nequeat, audiamus. *Nunc ergo dicit dominus: Conuertimini ad me in toto corde, in ieiunio, & in fletu, & in planctu, & scindite corda vestra & non vestimenta vestra, & conuertimini ad dominum deum vestrum: quia benignus et misericors est, patiens, et multus in misericordia. Quis scit si conuertatur et ignoscat, et relinquat post se benedictionem, sacrificium et libamen domino deo vestro?* Ergo pompam sæuetitatis, qua stipatus egrediens ad vindicandum ętetnus dominus, intuentes, animos desperatione prohibete, speique melioris effectu scitote, illum non sęuiendi, sed parcendi desiderio terruisse. Neque enim propriæ benignitatis oblitus, tam multiplici fragote motæ animaduersionis insonuit, sed vt in vobis affectũ fotmidinis excitaret. Denique, ipsa vos terum voce compellat, vt ad eum ægta dèmum pectota conferatis, eiusque medicinam æternis virtutibus obligantes, non solum habitum lugentium sed totum impleatis affectũ, cordaque vestra potius quàm vestimenta rumpatis. Quod cùm exaggerenter, tum etiam eleganter ammonuit, vt quia mos plangentium est à pectoribus vestimenta didncere, illos quoq; quasi admotæ pectoribus manus, altius vt imprimerentur, ammonuit: Ac non solùm videlicet indumenta, sed etiã viscera, si fieri posset, ipsa rumpetent. Verbum quoque accommodatissimum rei, de qua agebatur inuenit: Scindite corda, & non vestimenta vestra. Quæ vtique scissio prætet ambitionem lugentis, discretionem quoque boni malíque videtur indicere, & separationem à flagitiis, quorum commixtione sotduerãt. In melius ergo murate propositum, vel ea qnę sunt prius male gesta deflete, quippe quibus causa sit cũ benigno, & misericordi Domino, & præstabili supet malicia, id est, qui eius calamitatis, quam maliciam vocat remissionẽ, si compunctos videtit quos comminatione terruerat, libenter indulgeat. Ex vsu autem scripturarum quasi speciem dubitantis assumpsit, dicendo: *Quis scit si conuertatur & ignoscat, et relinquat post se benedictionem?* Quod vtique pto teuerentia iudicantis inseritur, cuius tantum vult esse terrorem, vt etiam tuta timeantur. Relinquet autem post se benedictionem, ideo ait, Quia supra dixerat tantam vim egestatis locustis vastantibus inferendam, vt post transitum eatum remanetet terra sicut solitudo deserti. Ergo nunc ait, Offerte lachrymas, Offerte gemitus. Talibus forte hostiis, vis animaduersionis denunciata lætabitur: vt si imminnit copiam, non etiam absumat alimoniam. *Et relinquat post se benedictionem, sacrificium, et libamen, Domino Deo nostro.* Per ordinem ad præmissa respondit. Supra enim dixetat: magnitudinem egestatis eo vsque venturam, vt periret sacrificium & libatio de domo domini: hic itaque, cùm spem solatij correctis aepœnitentibus vendicaret, adiecit, quòd relinqueret benedictionem, quæ libamentis seruiret altaris. *Cantte tuba in Syon, sanctificate ieiunium*

nium

nium, vocate cœtum, congregate populum, sanctificate Ecclesiam, coadunate senes, congregate paruulos, & sugentes vbera: egrediatur sponsus de cubiculo suo, & sponsa de thalamo suo. Inter vestibulum & altare plorabunt sacerdotes ministri domini, & dicent: Parce domine parce populo tuo: et ne des hæreditatem tuam in opprobrium, vt dominentur eis nationes. Quare dicunt in populis, vbi est deus eorum? Familiare prophetis, vt non sollicitè tempora, vel quæ dicuntur geneta verborum in declinatione custodiant: cæterùm sensum impleuisse contenti, quasi obuiis elocutionibus abutuntur. Vnde & nunc cùm dixisset, *Egrediatur sponsus de cubiculo suo, & sponsa de thalamo suo*, subiecit, *Inter vestibulum & altare plorabunt sacerdotes*, pro eo vt diceret, plorent sacerdotes. Contentus enim officio censoris, non fuit curiosus modorum: vel certè, vt efficacem fuisse hortationem suam proderet, dixit curatutos quod vt facerent imperasset. Inter vestibulum iraque & altare, cœtus, ait, lamentantium personate: & vos præcipui sacerdotes, quibus sacrorum rituum delegata custodia est, madentes ora fletibus exclamate: *Parce domine parce populo tuo*, & ne hos, quos decreuisti iure hæreditario possidere, nunc profanis (quibus cingimur) nationibus execratui fieri, despectuique patiaris: & si nihil aliud, nobis id saltem apud tuam clementiam suffragetur, quòd absque tua contumelia petire non possumus. Qui ergo nos tuos credi vocarique seruos, ac filios, non solùm creando sed etiam adsciscendo voluisti, noli sinere vt dicant gentes: *Vbi est deus eorum?* quo videlicet solebant propugnatore gaudere. Quæ postquam officio præceptoris explicuit, vaticinantis continuò fiducia pollicetur fuisse populi efficaces precatus, & quasi pro zelo stimulatum rerum dominum, defensionem fidelium recepisse. *Zelatus est*, inquit, *dominus terrã suam, & pepercit populo suo.* Interesse, inquit, propriæ dignitatis aspiciens, ne gens, quæ ipsius proprie nomine censebatur, quasi indiga defensoris periret, & desperatione eam prohibuit, & spe iocunditatis impleuit. Ex eius ergo responsione subiungitur: *Ecce ego mittam vobis frumentum, vinum, & oleum, & replebimini ex eo, et non dabo vos vltrà opprobrium in gentibus. Et eum qui ab Aquilone est, procul faciã à vobis: & expellam eum in terram inuiam & desertam, faciem eius contra mare orientale, extremum eius ad mare nouissimum: & ascendet fœtor eius, & ascendet putredo eius.* Beatus quidem Ieremias & alii prophetæ, Assyrios & Chaldæos dicũt ab Aquilone venturos. Et hic ergo Assyrius posset intelligi, nisi, vt suprà notaui, alias quoque plagas, secundùm quod in Deuteronomio sanxerat, prophanato populo constaret illatas: Proinde, secundùm institutum ordinem, locustas accipiamus & bruchos, quarum amolitionem placatus Dominus pollicetur: qui hoc sanè ad gratiam & dulcedinem liberationis adiecit, quòd illa agmina in deserto iussit occumbere, ne fœtoris magnitudo de cadaueribus excitati incolis morbum crearet. Ascendet ergo illic fœtor eius & putredo, quia superbè egit: superbè autem eum egisse pronuncians haud vicium mentis, cęterorum magnitudinem calamitatis expressit. *Noli timere terra, exulta, lætare: quoniam magnificauit dominus vt faceret. Nolite timere animalia regionis: quia germinauerunt speciosa deserti, quia lignum attulit fructum*

indignáter exclama: *Posuit vineã meam in desertũ, & ficum meam decorticauit, nudans spoliauit eam & proiecit: albi facti sunt rami eius, confusum est vinum, elanguit oleum, confusi sunt agricolæ, quia messis agri periit.* Hic autem ecclesiarum status, qualem hac potissimùm tempestate conspicimus, illam indignationem Dei, quam intremuit propheta, succendit, id est, *Magnus est dies domini & terribilis valde, & quis sustinebit eum?* Quo autem sit consilio proditus, qui sustineri nequeat, audiamus. *Nunc ergo dicit dominus: Conuertimini ad me in toto corde, in ieiunio, & in fletu, & in planctu, & scindite corda vestra & non vestimenta vestra, & conuertimini ad dominum deum vestrum: quia benignus et misericors est, patiens, et multus in misericordia. Quis scit si conuertatur et ignoscat, et relinquat post se benedictionem, sacrificium et libamen domino deo vestro?* Ergo pompam sæueritatis, qua stipatur egrediens ad vindicandum æternus dominus, intuentes, animos desperatione prohibete, spemque melioris effectu scitote, illum non sęuiendi, sed parcendi desiderio terruisse. Neque enim propriæ benignitatis oblitus, tam multiplici fragore motæ animaduersionis insonuit, sed vt in vobis affectũ formidinis excitaret. Denique, ipsa vos rerum voce compellat, vt ad eum ægra dèmum pectora conferatis, eiusque medicinam æternis virtutibus obligantes, non solum habitum lugentium sed totum impleatis affectũ, cordaque vestra potius quàm vestimenta rumpatis. Quod cùm exaggerenter, tum etiam eleganter ammonuit, vt quia mos plangentium est à pectoribus vestimenta diducere, illos quoq; quasi admotæ pectoribus manus, altius vt imprimerentur, ammonuit: Ac non solùm videlicet indumenta, sed etiã viscera, si fieri posset, ipsa rumperent. Verbum quoque accommodatissimum rei, de qua agebatur inuenit: Scindite corda, & non vestimenta vestra. Quæ vtique scissio præter ambitionem lugentis, discretionem quoque boni malique videtur indicere, & separationem à flagitiis, quorum commixtione sorduerãt. In melius ergo mutate propositum, vel ea quę sunt prius male gesta deflete, quippe quibus causa sit cũ benigno, & misericordi Domino, & præstabili super malicia, id est, qui eius calamitatis, quam maliciam vocat remissionẽ, si compunctos viderit quos comminatione terruerat, libenter indulgeat. Ex vsu autem scripturarum quasi speciem dubitantis assumpsit, dicendo: *Quis scit si conuertatur & ignoscat, et relinquat post se benedictionem?* Quod vtique pro reuerentia iudicantis inferitur, cuius tantum vult esse terrorem, vt etiam tuta timeantur. Relinquet autem post se benedictionem, ideo ait, Quia supra dixerat tantam vim egestatis locustis vastantibus inferendam, vt post transitum earum remaneret terra sicut solitudo deserti. Ergo nunc ait, Offerte lachrymas, Offerte gemitus. Talibus forte hostiis, vis animaduersionis denunciata lætabitur: vt si imminuit copiam, non etiam absumat alimoniam. *Et relinquat post se benedictionem, sacrificium, et libamen, Domino Deo nostro.* Per ordinem ad præmissa respondit. Supra enim dixerat: magnitudinem egestatis eo vsque venturam, vt periret sacrificium & libatio de domo domini: hic itaque, cùm spem solatij correctis ac pœnitentibus vendicaret, adiecit, quòd relinqueret benedictionem, quæ libamentis seruiret altaris. *Canite tuba in Syon, sanctificate ieiu-*

nium

nium, vocate cœtum, congregate populum, sanctificate Ecclesiam, coadunate senes, congregate paruulos, & sugentes ubera: egrediatur sponsus de cubiculo suo, & sponsa de thalamo suo. Inter vestibulum & altare plorabunt sacerdotes ministri domini, & dicent: Parce domine parce populo tuo: et ne des hæreditatem tuam in opprobrium, vt dominentur eis nationes. Quare dicunt in populis, vbi est deus eorum? Familiare prophetis, vt non sollicitè tempora, vel quæ dicuntur geneta verborum in declinatione custodiant: cæterùm sensum impleuisse contenti, quasi obuiis elocutionibus abutuntur. Vnde & nunc cùm dixisset, *Egrediatur sponsus de cubiculo suo, & sponsa de thalamo suo*, subiecit, *Inter vestibulum & altare plorabunt sacerdotes*, pro eo vt diceret, plorent sacerdotes. Contentus enim officio censoris, non fuit curiosus modorum: vel certè, vt efficacem fuisse hortationem suam proderet, dixit curaturos quod vt facerent imperasset. Inter vestibulum iraque & altare, cœtus, ait, lamentantium personate: & vos præcipui sacerdotes, quibus sacrorum rituum delegata custodia est, madentes ora fleribus exclamate: *Parce domine parce populo tuo*, & ne hos, quos decreuisti iure hæreditario possidere, nunc profanis (quibus cingimur) nationibus execratui fieri, despectuique patiaris: & si nihil aliud, nobis id saltem apud tuam clementiam suffragetur, quòd absque tua contumelia perire non possumus. Qui ergo nos tuos credi vocarique seruos, ac filios, non solùm creando sed etiam adsciscendo voluisti, noli sinere vt dicant gentes: *Vbi est deus eorum?* quo videlicet solebant propugnatore gaudere. Quæ postquam officio præceptoris explicuit, varicinantis continuò fiducia pollicetur fuisse populi efficaces precatus, & quasi pro zelo stimulatum rerum dominum, defensionem fidelium recepisse. *Zelatus est*, inquit, *dominus terrã suam, & pepercit populo suo.* Interesse, inquit, propriæ digniratis aspiciens, ne gens, quæ ipsius proprie nomine censebatur, quasi indiga defensoris periret, & desperatione eam prohibuit, & spe iocunditatis impleuit. Ex eius ergo responsione subiungitur: *Ecce ego mittam vobis frumentum, vinum, & oleum, & replebimini ex eo, et non dabo vos vltrà opprobrium in gentibus. Et eum qui ab Aquilone est, procul faciã à vobis: & expellam eum in terram inuiam & desertam, faciem eius contra mare orientale, extremum eius ad mare nouissimum: & ascendet fœtor eius, & ascendet putredo eius.* Beatus quidem Ieremias & alii prophetæ, Assyrios & Chaldæos dicũt ab Aquilone venturos. Et hic ergo Assyrius posset intelligi, nisi, vt suprà notaui, alias quoque plagas, secundùm quod in Deuteronomio sanxerat, prophanato populo constaret illatas. Proinde, secundùm institutum ordinem, locustas accipiamus & bruchos, quarum amolitionem placatus Dominus pollicetur: qui hoc sanè ad gratiam & dulcedinem liberationis adiecit, quòd illa agmina in deserto iussit occumbere, ne fœtoris magnitudo de cadaueribus excitati incolis morbum crearet. Ascendet ergo illic fœtor eius & putredo, quia superbè egit: superbè autem eum egisse pronuncians haud vicium mentis, cęterum magnitudinem calamitatis expressit. *Noli timere terra, exulta, lætare: quoniam magnificauit dominus vt faceret. Nolite timere animalia regionis: quia germinauerunt speciosa deserti, quia lignum attulit fructum*

ſuum, & ficus, & vinea dederunt virtutem ſuam. Et filij Syõ exultate, & lætamini in domino Deo veſtro, quia dedit vobis doctorem iuſtitiæ. Conſequenter ad totam regionem quaſi ſermo dirigitur, vt ei promittatur recidiua fertilitas, cui fuerat dénunciata vaſtario: Et per eaſdem ſpecies ſermo decurrit, per quas eriam ſub aduerſirate rranſierat. Dicir iraque montes paſcuis veſtiendos, frondoſam faciem ſyluis redire, ficus & vires munera ſuæ fœcunditatis offerre. Hoc enim eſt, quòd earum virturem vocauir, quæ quoniam omnia vſui ſunt hominum mancipata, merirò ſubiecir: *Et filij Syon exultate & lætamini in Domino Deo veſtro: quia dedit vobis doctorem iuſtitiæ.* Coronauit omnino præcedentes monitus eruditionis plena ſententria: quæ poſt depulſionem ærumnarum, & ſucceſſus optatiſſimos proſperorum, vſurpari à populo gaudia, ſed ex qua potiſſimum deberent parte, ſignauit: Nõ vrique quòd fruenda appeterent, ſed quòd doctorem iuſtitiæ reperiſſent. *Et filij*, inquit, *Syon*, exultate, & læramini in domino deo veſtro: quia dedit vobis doctorem iuſtitiæ. Eſt quidem, inquit, miſericors, & qui vna ſuccurrendi virtute depellat triſtia, & ſecunda cõrribuat: Sed te populemeus in eo potiſſimùm exulrare debes, quo cæteris narionibus antecellis: quia doctores videlicer iuſtæ conuerſarionis acceperis, quorum informatu, & modeſtus ageres & beatus. Quale eſt illud apud alium propheram. Beati ſumus Iſraël, quoniam quę deo placent, nobis nora ſunt. *Et deſcendere faciet ad vos imbrem matutinum & ſerotinum in principio. Et ſic implebuntur horrea frumento, & redundabunt torcularia vino & oleo. Reddam vobis annos quos comedit locuſta, bruchus et rubigo, et eruca: fortitudo mea magna, quam miſi in vos.* Per diuerſas ſpecies id quod cæpit exſequitur, & futuram murationem de triſtibus in læta deſcribit. Promiſſurus ergo fœcundiratem tempeſtiui ac ſerotini imbris, prędicauir in lapſum, *deſcendere*, inquiens, *faciet imbrem matutinum & ſerotinum, in principio*. Quod Sepruaginta, nonin principio ſed ſicut à principio, tranſtulerunt, vr facerent ſenſum: quia offenſionibus, quibus annuorum temporum oportuniras erat quaſi perturbata, ſublaris, ad morem ſuum annus reccurrat: vt pro diuerſirate ſeminum, vel tempeſtiuis, vel ſerotinis arua plumis irrigentur. Quæ tantam ſane fertilitatem creabunt, vt & horrea tua ſuperenrur, & dolia. Poteſt ergo hoc quod dixit, tempeſtiuum imbrem & ſerorinum in principio, ſic intelligi: vr ſignaſſe videatur ordinem commodorum, nec ſit vlla in ſenſibus contrarietas, quaſi quomodo in principio dictus ſit imber, qui eriam ſerotinus vocatur: ſed vt fœcunditatem fructuum pluuia præceſſura dicatur: ſitque ſenſus, Mittam primùm imbrem, & poſtea frugum lætitia ſubſequetur: Quæ cùm cultores ſuos gaudiis vitibuſque compleuerit, obliuiones inopiæ præcedenris infundat, & ærumnæ pergat abolere veſtigia: Ita vt non ſolùm penuriæ moleſtia conquieſcat, ſed etiam detrimenta quæ præceſſerant ſuppleantur. Hoc eſt enim quod dixit, *reddam vobis annos quos comedit locuſta*: Non vtique vt momenta temporum, ſed vt fœcunditas redderetur annorum. Notandum quoque, quia fortitudinem ſuam & magnam erucam Deus appellauit, & locuſtam: haud vtique,

quod

quòd eiuſmodi vermes ad coæternam dei potentiam aliqua ratione referantur, ſed quòd earum miniſterio arque populatu in afflictionē reorum munus impleuere vltionis. Erucarum ergo & locuſtarum ipſa exiguitas, potentiam indicat & crearoris & vindicis: qui vbi populos decreuit atterere, nec dentibus beſtiarum aliquarum vtitur, nec venenis, ſed per bruchum & rubiginē opulēta paulò antè regna cōſumit. Et ideo virtus dei appellatur, cuius ſententiā, quaſi ſtrenuus lictor, impleuerit. Cū ergo iſtorū temporū damna, fertilitas, inquit, optata correxerit: *Et comedetis, & ſaturabimini, & laudabitis nomen domini dei veſtri qui vobis fecit mirabilia: & non confundetur populus meus in ſempiternum. Et ſcietis quia in medio Iſraelis ego ſum dominus deus veſter, & non eſt amplius: & non confundetur populus meus in æternum.* Venit autem ex more prophetico, vt quotiens quæ ſunt læra promiſerit, ita etiam in ſempiternum manſura denunciet. Quod vel ſub conditione duntaxat, quæ ſcripturis celebrata eſt, debemus accipere, id eſt, Si illi ſtudiis probitatis inſiſtant, tunc etiam proſpera māſum ire: vel certè, quòd ad vaticinantis officium aliquid ſemper de optantis parte coniungat. Poteſt autem ſenſus introrſum ferri, cui ſanè proceſſus ipſius orationis alludit. Nam iam ſuprà dixerat, *filij Syon exultate, & lætamini in domino Deo veſtro, quia dedit vobis doctorem iuſtitiæ*: Quod quamuis multipliciter poſſit intelligi, tamen quantùm ad rationem temporum reſpicit, beatum Ezechiam propriè videtur oſtendere: quem magno circa cultum Dei ſtudio ferbuiſſe, fides pandit annalium: cuiúſque perſona regis, ſicut præcipue Eſaias propheta demonſtrat, ad ſignificationem maioris negocij videtur electa. Ea ergo quę per Ezechiam geſta ſunt, ad redemptoris noſtri negocia tranſferamus: vt illo quidem tempore mediocriter impleta, ſub Euangelio verò ingentes cumulos adquiſiſſe videantur. Verus quippe doctor iuſtitiæ ille eſt, in quo ſunt omnes theſauriſapientiæ, & ſcientiæ abſconditi: qui traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexerit propter iuſtificationem noſtram: vt iuſtificati gratis per gratiam ipſius, per redemptionem quę eſt in Chriſto Ieſu, & à veteribus liberaremur erroribus, & ſoli iuſtitię ſubderemur: omnemque præteritā rerum ſalutarium penuriam noua fertilitate pellentes, & doctrina impleremur, & copia, Euangelio pollicente: Quærite primo regnum dei & iuſtitiam eius, & hæc omnia apponentur & adiicientur vobis. Sicque non confundetur adquiſitionis populus in ſempiternum, qui ſententiæ redemptoris innititur: Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus, vſque ad conſummationem ſeculi. Illo ergo duce in ſui medio commorante, fidelium agmina ſecura ſemper alacriaque conſiſtunt: & quæcumque in certaminibus aduerſa tolerauerint, ea ita ſentient proſperis ſuccedētibus antiquari, vt ad lætorum tantùm commendationem proceſſiſſe videantur. *Et erit poſt hæc: effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem, & prophetabunt filij veſtri, & filiæ veſtræ: Senes veſtri ſomnia ſomniabunt, & iuuenes veſtri viſiones videbunt. Sed & ſuper ſeruos meos & ancillas, in diebus illis effundam ſpiritum meum.* Huius loci meminit in actibus apoſtolorum beatus Petrus, dicens hanc propheriam illo fuiſ-

ſe tempore, cùm in Apoſtolos Spiritus ſanctus deſcendit, impletam. Animaduertendum proinde, quia hoc ſolùm de contextu propheticæ orationis Apoſtolus, quod ſuo tempori congruebat, aſſumpſerit, Id eſt, *Effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem, & prophetabunt filii veſtri, & filiæ veſtræ*. Quia enim linguarum ſcientiam Apoſtoli fuerant miraculo conſecuti, prædictam hanc effuſionem ſpiritus Eccleſiæ doctor oſtendit, & prophetiam appellauit linguarum ſcientiam: quæ etſi non de futuris, ſed de recentibus dominicæ incarnationis myſteriis diſputaret, tamen non niſi virtute ſancti Spiritus contigiſſet. Nequaquam verò ſolam mẽtionem donorum feciſſe contentus, ſubiungit etiam illa quæ ad pompam terroris aſpicerent: *Dabo prodigia in cælo, & in terra, ſanguinem, & ignem, & vaporem fumi. Sol conuertetur in tenebras, & Luna in ſanguinem, antequam veniat dies domini magnus & horribilis: & omnis qui inuocauerit nomen domini ſaluus erit.* Itaque toto continuatu illo ſuadere feſtinat, quòd cùm dies domini, id eſt, tempus vltimi iudicii cum tanta ſit potentia & fragore venturum, vt trepidantibus perculſiſque ſyderibus, machina iſta velut combuſta diſſiliat, ac ſola fides ſit quæ agmina piorum, mundo collabente, tutetur: debere illos Euangelio credere, ſi peruenire cupiant ad ſalutem. Quia ergo non explanandi prophetæ, ſed prædicandi Euangelij curam beatus Petrus ſuſceperat, tantùm ex dictis eius, quantùm ſibi conducebat arripuit: nec per hoc vtique illam explanationem, quam facit contextus, prophetici operis abrogauit. Quod ideo breuiter ammonemus, vt illorum repudietur audacia, qui temerè imperitéque contendunt, hoc ſolum tempus à propheta indicatum fuiſſe, de quo Petrus Apoſtolus diſputauit: cùm operis, inquam, tota contextio primò populi iudęorum, deinceps verò noſtra tempora quaſi per cumulum doceatur amplecti. Sicut ergo non officit ſignificatui prophetico, ad Euangelij negocia transferendo, quod hiſtoriam Iudaicam totum volumen exſequitur, ita etiam, imo longè magis apud lectorem duntaxat eruditum, nunquam ſinitur conſequentia fidem negare, ſi qua prędicatio ex gentibus, quoque credentium queat negociis applicari. Videamus ergo quemadmodum tenor quaſi hiſtoricæ explanationis incedat. Sub beato nempe Ezechia ſanctum Iohelem prophetaſſe colligimus: cuius regis ætate, & grauia inſtitere certamina, & ingentia miracula. Inter cæteras autem clades, quibus & decem tribus vſque ad translationem leguntur afflictæ, nonnullæ ciuitates, de Iudæ quoque & Beniamin ſortibus, corruerunt: morbo quoque Iudæos, & penuria laboraſſe deprehendimus. Denique, cùm Rapſaces alloqueretur obſeſſos, & denunciaret interitum niſi regi Aſſyrio ſe protinus dediſſent, mala quoque eis famis ac ſitis toleranda promittit. Et propter hoc ergo eis miſeticors dominus pollicetur, quia triſtibus in læta mutatis, damna quoque penuriæ ſuppleantur. Sed quam ſeriem rerum & temporum fecerit, audiamus. *Effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem, & prophetabunt filij veſtri, & filiæ veſtræ, Senes veſtri ſomnia ſomniabunt, & iuuenes veſtri viſiones videbunt. Sed & ſuper ſeruos & ancillas*

ancillas in diebus illis effundam spiritum meum, & dabo prodigia in cælo sursum. Prophetico nempe ore instructa promissio. Nam postquam vitę præsentis commoda percucurrit, spiritalia iunxit insignia, quibus vtique populus Dei præcipuè gloriabatur. Consequèter itaque pollicetur, quia præter ista, vt diximus, corporalia bona, reuelationum quoque sint ornamenta capturi, & spiritalium donorum abundantiam consequantur. Ergo quòd ait, *Effundã spiritũ meum super omnem carnem*, & vtrumque sexum, & variã signauit ætatem. Denique sequitur. *Prophetabũt filij vestri, & filiæ vestræ: & senes vestri somnia somniabunt, & iuuenes vestri visiones videbunt.* Diuersis videlicet reuelationũ speciebus, ea quæ sunt ventura conspicient. *Sed et super seruos, et ancillas effundam spiritum meum*, id est, ab his sanctitatis insignibus sicut nulla ætas, ita nec conditio, quæ vilis putatur, excludetur. Cæterum & in seruos, si donorum talium inueniuntur capaces, sacra hęc inundatio commeabit. Omnia beati Ezechiæ temporibus, quasi primo duntaxat gradu dicuntur implenda. Quia enim ingruentibus periculis in graues est coartatus angustias, & contra spem vicinarum gentium sola religione defensus, ideo tempus ipsum cum magno ambitu, & sub pari scemate propheta describit, ad exprimendam nimirum potentiam Dei, cuius ope ex tanto diluuio, ciuitas potuisset emergere. Secundùm quẽ sensum, ordinata nimirum vatis nostri cucurrit oratio. Nam prętereà consolationem redeuntium copiarum, etiam dona spiritus id est, reuelationum promisit insignia, quibus ille populus ad Deum specialiter pertinere proderetur: & ideo deberet inter aduersa confidere, quandoquidem non possit viliter disperire, qui carus Deo perque eriam preciosus existeret. Ipso autem de quo loquimur attestante propheta, colligimus etiam somniis aliquid quasi minoribus & familiaribus oraculis, quod ad consolandum valeret fuisse monstratum. Cuius loci sanè occasione, distinguendum videtur quod in Deuteronomio legimus, id est, ne somniis crederemus. Quomodo enim nunc somnia ad sancti Spiritus dona referuntur, si illic eis penitus fides abrogata crederetur? Vnde apparet, cũ vtraque sit pari authoritate sententia, diserimen rationis adhibendum, ac si personæ somniantis causa congruetit: vt sicut illa reuerenda de meritis, ita ista sit de suis æstimata ponderibus: intelligamus amminiculũ aliquod per somnia contigisse. Si verò nihil adsit testimonij, quod vel tempus, vel persona mereatur, imagines somniorũ legali esse authoritate temnẽdas. Sed quę iã ab eo latè adiecta diximus, audiam⁹. *Dabo, inquit, prodigia in cælo & in terra, sanguinem, & ignem, & vaporem fumi. Sol conuertetur in tenebras, luna in sanguinem, antequam veniat dies domini magnus et horribilis: & omnis qui inuocauerit nomen domini saluus erit.* Consuetudo prophetica est: vt quotiens annunciatur deus vel ad propugnandum, vel ad vlciscendum cum indignatione consurgens, mutata polorum facies, & elementa ipsa trepidantia describuntur. Quale est illud apud beatum Dauid, qui occursum & habitum æthrei propugnatoris effugiens, Ascendens, inquit, fumus in ira eius, & ignis à facie eius exardescet, carbones succensi sunt ab eo, inclinauit cælos, &

descendit: & reliqua. Secundum hunc ergo modùm, vt diximus, ex legis more venientem, etiam nunc propheta sub tempus animaduersionis cęlitus inferendę, elementa ignibus peruadenda, sydera vel fumo vestiẽda vel sanguine, natura præmittit. Non quòd ira hæc vt dicuntur effecta sint, sed vel quòd eiusmodi apparatus exlorum præsuli conueniret, vel ita facilem effectum eius sententia duceret, quasi eam consternatus orbis, & cur sitantia elementa perdueerent: quòd tanta postremò reorum animos occuparet anxietas, acsi polorum machina solueretur, atque luna sangueſceret, terra cinereſceret, astra nigreſcerent. Quod ergo metuendum animis accidebar, sic narratur, quasi ipsis eueniret elementis: vlrima siquidem illa creditur & vna conuulsio, sub ipso videlicet fine mundi, vel terris vel sideribus inferenda. Illo autem prophetæ (de quo differimus) in tempore, non cælo ae terris (vt supra dixi) eiusmodi perturbatio, sed solis reorum mentibus insidisse credenda est. Cuius quoniam speciem modumque deprehendimus, narrationis quoque seriem inuestigemus. Pronunciat ergo illa omnia, quę beati Ezechię temporibus legunrur impleta. Quia enim decẽ iam tribubus ad Medorum arua translatis, in Iudæ fines Assyrius irrupit exercitus: & cùm Sennacherib vrbes alias obsideret, ad Ierusalem Rapsacem quendam cum magna copiarum parte direxit, qui ad deditionem populos (vt suprà dieere eœperamus) Hębraieo sermone, cuius erat peritus, illiceret: eœperũt impendio hi qui muris præerãt postulare, vt Syro sermone & non Hæbraieo loqueretur. Tunc Rapsaces pondus maximi terroris adiecit, asserens se elades maximamque pernieiem, non paueis stemmatibus, cæterum vniuersę genti, nisi imperium Assyriorum reciperet, attulisse. Quibus minis adeo & beatus Ezechias, & reliquiæ sunt ipsius populi comminutæ, vr ad Isaiam prophetam toto lachrymarum ambitu verterentur, dieentes: Venerunt filij vsque ad partum, & virtus non est pariendi, id est, in eam se coarctationem spiritus peruenisse, quam tempore parrus edendi vsu filij, si virtus nõ esset in pariente, sentirẽt. Sub illo ergo æstu imminentis discriminis Ezechia Iudęisque positis, & sol nimirum videbatur in tenebras, & in sanguinem luna conuerti, antequam veniret dies Domini magnus & horribilis, qui illam videlicet molem atrocis exitii trãsferret a populo Iudæorum, & ad Assyrios subita virtute comuerteret. Horribilem proinde diem domini & magnum vocauit, non quòd tristis esset fidelibus sed quòd operis maiestate reuerendus. Denique sequitur. *Et erit: omnis qui inuocauerit nomen domini saluus erit: quia in monte Syon, & in Ierusalem erit saluatio.* In illo inquã monte, in quo minimùm defensionis ferè paulò ante viriũ pollieebatur attritio: in illa inquam vrbe, quę populos suos libertati, si- *imbecillis.* cut edẽdos mũdo huic filios mater †imbeeilla eœeperat, imo quę pariẽdi viribus destituta, indubitatum fœtui minaretur exitium. Apparuit subitò tam glorioſa defensio, vt præter eam nusquam esset certa saluatio. *Et erit: omnis qui inuocauerit nomen domini saluus erit: quia in monte Syõ & in Ierusalẽ erit saluatio, sicut dicit dominus, & in residuis quos dominus vocauerit.* Hęc autem vniuersa, quæ cum summa propugnatoris Dei nostri laude perfecta sunt, tempore

pore incarnationis Dominicæ cumulatius in donis ſpiritalibus docentur impleta: ita vt ipſa quæ patrum temporibus præceſſere miracula, nõ ſolùm hiſtoricam, ſed etiam propheticam vim habuiſſe videantur: quippe ad eorum ſignificationem valentia, quæ longè poſt venturis ſeculis redderentur. Sic enim rempore dominicæ paſſionis, cùm acerbiſſimam mortem viræ aurhor intraret, diem medium nox improuiſa ſubduxit: A ſexta, inquir, hora tenebræ factę ſunt vſque ad horam nonam: vt quòd ſplendoris ingeniti decus atro ſydus ore depoſuir, ad officium videretur vel lugentis reſpicere, vel timentis: quia nollent contumeliam crearoris, vel Iudæorum facinus intueri, antequam dies domini magnus & horribilis aduenirer. Videlicet, antequam gloria reſurrectionis emicaret: vel certè dies ille quem dominus noſter in Euangelio, quaſi ſub gemina narratione digeſſerit. Nam cùm vltimi temporis ſigna contraderet, prius Ieroſolimorum deſcripſir exitium, & quibus calamiratibus Iudæorum regio compleretur. Sicut ergo illic euerſioni Ieroſolimorum finem orbis adiunxit, ita etiam omnis iſta apud prophetam elementorum aſtrorumque concuſſio, plenè ſub mundi fine peragetur: Quando, vt air Beatus Petrus, cæli ardentes magno impetu tranſibunt: & elementa ignium ardoribus decoquentur. Nunc enim fides ſola proteget ſuos, & qui inuocauerit nomen domini ſaluus erit: quia in monte Syon & in Ieruſalem erit ſaluatio, ſicut dixit dominus: & in reſiduis quos dominus vocauerit. Ieruſalem, inquit, cæleſtis, quæ eſt mater piorum, municipatui adſcribẽtur omnes qui ad gaudia ęterna migrabunt: qui tamen omnes reſidui nominanrur, quia multi ſunt vocati, pauci autẽ electi. Sed videamus & reliqua. *Quia ecce in diebus illis & in tempore illo cùm conuertero captiuitatem Iudæ & Ieruſalem: congregabo omnes gentes, & adducam eas in vallem Ioſaphat: & diſceptabo cum eis ibi ſuper populo meo, & hæreditate mea Iſrael, quos diſperſerunt in nationibus, & terram diuiſerunt meam: et ſuper populum meum miſerunt ſortem, et poſuerunt puerũ in proſtibulũ, et puellam vendiderunt pro vino vt biberent.* Terminato illius quæ in longum præceſſerat ſignificationis excurſu, reuertitur ad tempora de quibus vaticinium fuerat exorſus, & immoratur eis quæ propediem cernit implenda: vt vel eorum atteſtatione, confirmet etiam illorum fidem quę longè poſt ventura promiſit: vel vt oſtendat ſe non depoſuiſſe ſtudiũ conſulendi, per hoc quòd impetum vaticinantis aſſumpſerit: ac ſi diceret, Si illa quæ olim ventura ſunt temporis ſui rationibus inuitẽtur, nunc verò quod inſtat & imminet exſequamur. Nempe iam decem tribus Aſſyrio transferenre migrarunt, Iudæ in ſortem infeſtus populatur exercitus, nec ſpes vlla virium quibus obſiſtamus remanſit. Denuncio ergo quod nunc potiſſimum propugnator occurrat, & captiuitatem populi ſui Iudę ſcilicet, quæ iam videbatur inhiare, depellat, ac poſt deſperationem ſalutis eius, vltionis gloriam quæ toto celebretur orbe contribuat. Cùm enim ad obſidionem Ieroſolimitarum Aſſiria multitudo conuenerir, ita eos, inquit, faciamus ſubiacere vindictæ, vt non tam ad bellum concitati, quàm ad tribunal videantur exhibiti. Cùm ergo cœ-

pero diſceptationem mouere in vallem Ioſaphat, temunerabo Aſſyriis diuerſiſque hoſtibus quod merentur: vt & proceres abſumat immiſſa pernicies, & malis captiuitatis gens relicta ſubiaceat: atque populi mei filios qui in ſeruitutem aut turpitudinem vendiderunt, ipſi quoque patiantur arbitria nundinantium: ſentiantque quales ſint anteactæ fructus audaciæ, qui ob hoc quòd mea nuper arua peruaſerint, patiuntur agrorum ſuorum acerbiſſimos diuiſores. *Verùm quid vobis & mihi Tyrus & Sidon, & omnis terminus palæſtinorum? Nunquid vltionem vos redditis mihi, et vlciſcimini vos cõtra me? Cito velociter reddam vicißitudinem vobis ſuper caput veſtrum. Argentum enim meum et aurum tuliſtis: et deſiderabilia mea et pulcherrima intuliſtis in delubra veſtra. Et filios Iudæ, et filios Ieruſalem vendidiſtis filiis Græcorum, vt longè fateretur eos de finibus ſuis. Ecce ego ſuſcitabo eos de loco in quo vendidiſtis eos: et cõuertam retributionem veſtram in caput veſtrum. Et vendam filios veſtros, et filias veſtras in manibus filiorum Iuda, et venundabunt eos Sabæis genti longinquæ, quia Dominus locutus eſt.* Vicinorum, quibus circundati erant Iudęi, iniquitatem & odium, vel leuis ſæpe detegebat occaſio. Nam quoniam propriis viribus Iudęos oppugnare non potetant, maiorum hoſtium iungebantur agminibus. Quod eorum facinus carmẽ accuſans, Tabernaculum, inquit, Idumæorum, & Iſmaëlitæ, Moab & Aggareni, Gebal, & Amon, & Amalech, & alienigenæ cum habitantibus Tyrum. Etenim Aſſur venit cum illis: facti ſunt in ſuſceptionem filiis Loth. Secundùm hunc ergo morem, conterminæ nationes ad euertendam Syon cum Aſſyriis copias miſcuiſſent, conuenit eos diuini cenſura ſermonis, & quaſi cauſam ab eis talis poſcit iniuriæ. Deinceps verò, conuictorum & tacentium parti reſpondit, ne fortè memoriam præteriti doloris aſſumpſerint: quando videlicet filij Iſraël egreſſi de ægypto, Ieſu Naue duce terram repromiſſionis intrarunt, & traditam ſibi certis dimenſionibus poſſederunt. Nunquid ergo rebelli ſpiritu illud, ait, tempus paratis vlciſci? & quaſi inuenta opportunitate occupatos fines recuperare contenditis? Sed ſi eiuſmodi vos meditatio concitauit, & imbecillitatem, & profanitatem veſtram irruens vindicta conuincet. Non ſolùm enim nihil valebitis de antiquis mutare decretis, ſed ſub ipſorum poteſtate ſiſtetis, quos oppreſſum ire veſtris cõſpirationibus æſtimatis. Per ſpecies autem varias mala captiuitatis enumerat, quæ pro nocentium nimirum arbitriis inferuntur. Atque ideo, cùm dixiſſet quia aurum & argentum auiditate prædantium ſuſtuliſſent, addidit, *& deſiderabilia mea & pulcherrima intuliſtis in delubra veſtra*, vt vel reliquam videlicet ſupellectilem, vel monilia diuerſa ſignaret. Cum his etiam domorum ornamentis etiam pignora miſerorum venundediſtis: quod qualem orbatis parentibus creet dolorem, illatum viciſſitudinis ſentietis. Eo quippe, cuius iudicia conuulſum ire tentatis, vindicante, tempus aduenict, vt non ſolùm gaudia Iudæi liberationis adquirant, ſed etiam vindictæ voluptate paſcantur, déntque venum veſtros filios non vicinis gentibus (à quibus ſperent recurſum) ſed populis Saba, quem gentiles literę Meroën vocarunt. Quod totũ ſane vel ſtatim poſt Aſſyriorum

syriorum exitũ, vel post reuersionẽ de captiuitate Babylonia Machabæorũ tẽporibus videtur impletũ. Norandum autem, quia nõ omnia quæ illis sunt gesta tẽporibus ad spiritalẽ intelligentiã, id est, significationẽ Euangelici muneris probabilitet trãsferũtur, sicut alia quæ paulò antè diximus de cõmotione syderũ, de magnitudine prodigiorũ, de effusione donorũ: quæ & illis videlicet tẽporibus cõtigerũt, & sub Dominica passione, vel vltimo eius iudicio cumulatius implera implendaque credunrur. Haud ergo, inquam, eo modo cuncta, quæ his propheta subrexuit, ad spiritalem intelligentiam copulantur. quos enim tyrios, quosue Sydonios, vel reliquos Palęsthinorum terminos ambienres, præter simplicem inrelligenriam suspicabimur, vt eos fidelium liberos vendidisse fingamus? Quos si tamen quia pellexerũt † ad vitia, venam etiam tradidisse fingãrur, quomodo eis eandẽ vicissitudinem cõminabimur, vt nos videlicet mercaroribus Sabæis, eorũ denuo filios contradamus? Proinde renenda illa inrelligentiæ regula, vt cùm renore simplici institura currar oratio, per excessus interdum vaticinio congruentes, ea intersonent quę fururis eriam possint conuenire mysteriis. Sed peracto rursus officio, ad propositum sui temporis res ducatur, ac per cõsequentiam vel comminationis, vel exhortarionis incedar. Vnde & beatus Iohel, postquam imperu propherandi extremis etiam seculis vẽtura sed breuiter indicauit, ad temporis sui rationem reuertitur: conrerminisque hostibus exitia comminarus, pergit ea gaudia quę iam adpropiate conspexerat explicare, vt & longè post *ventris* fidem faciant, quæ propediem denunciat exhibenda, & eos, quibus consolarionem parat, percipienda iucunditate perfundat. Pompam autem subrogat, vt instituerat, nuntiandis. *Clamate hoc in gentibus, sanctificate bellum, suscitate robustos: ascendant omnes viri bellatores, concidite aratra in gladios, & ligones vestros in lanceas. Infirmus dicat, Quia fortis ego sum. Erumpite, et venite omnes gentes de circuitu, et congregamini: ibi dominare faciet robustos tuos. Et consurgant, et ascendant gentes in vallem Iosaphat.* Quãta belli cupiditate ad euersionem Iudæ conscenderent, imagine exhortationis huius, vim iudicii cõtinenris, expressit. Omnis, inquit, cultor agrorum arma corripuit, in gladios falces, & vomeres in pila mutarunt. Nonnulli etiam vel imbecillitate corporis, vel præiudicio senectutis negociis bellicis abnuentes, tamen sponte ad prelia cucurrerunt: pte multitudine videlicet copiarum, quas tam Assyrius belli princeps, quàm teliqui minuti & contermini hostes trahebant, indubitata se potituros victoria suspicantes: qui sane propugnatoris nostri profundum consilium noscitis. Nam cùm ad vallem Iosaphar, id est, ad obsidionem Ierosolimarum superbo, inquit, ac truci spiritu omnis vestra conuenerit multitudo, tunc in vos capiet versuram iusta pernicies. Et quoniam sicin me contumelias ditexistis, sicut solebatis in obuios tela iaculari: inde trepidabitis, id est, sentietis exitium, vnde neutiquam suspicari ommino poteratis. Id est, nullæ acies laborabunt aduersum vos signa proferre, nec aliquis clamor pugnantium personabit: cæterum omnes vna nocte feriente angelo corruetis: Et quasi magni certaminis incapaces, cum quodam despe-

† pepulerũt.

Textus & expositionis pars quadã videtur esse.

ctu atque derisu, nocturna atque iocunda antea quies æterno deceptos rtadet sopori. *Populi populi in valle concisionis: quia iuxtà est dies Domini in valle concisionis. Sol & luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt splendorem suũ, & Dominus de Syon rugiet & de Ierusalem dabit vocem suam. Et mouebuntur cæli & terra, & Dominus spes populi sui & fortitudo filiorum Israël.* Ritè, inquir, Iosaphar vallis concisionis locus vocatur: sicut enim opinabantur hostes, istic erat Iudæorum furura concisio. Verùm quia eos spes profana destituit, & in ipsos est directa sententia vltionis, vallis hæc concisionis, sed Assyrię nominabitur: ad quam primò cùm hostiles copię conuenissent, tanra in Ierosolimis conclusos anxieras & formido peruasir, vr eis neque magna quicquam astra lucerent. Verùm cùm vlciscendi operam omnipotens propugnator assumerer, illæ renebræ quas angor animi creabat, barbarorum & animis & oculis inciderunt: arque ad vindicandum Deus noster tanra maiestare prosiliuir, vt nõ solum clamorem instar bellantium ducum, sed rugirus quosdam videretur & fremitus edidisse. Quorum videlicet virturem & magnirudinem haud solum corda hominum, sed nec ipsa possent elementa proferre. Ait quippe: *Dominus de Syon rugiet & de Ierusalem dabit vocem suam, et mouebuntur cæli ac terra. Et Dominus spes populi sui, et fortitudo filiorum Ierusalem.* Fier ergo, vt diximus, ista cõuersio, vr renebras quas nequaquam astris, sed rimenrium pectoribus insidenres Iudæorum primò gens senserat, deinceps ita hostium turba patiarur, vr videanrur & astra nigtescere & elemenra mutare. Filiis ergo Israëlis fortitudo cõtinger, sciéntque docti rerum periculis, quia Deus eorum Dominus sir vniuersæ rerræ, qui tamen in monte Syon ob nimiam clemenriam dignerur habitare. *Et erit Ierusalem sancta, & alieni non transibunt per eam amplius. Et erit in die illa: stillabũt montes dulcedinem, et colles fluent lacte, & per omnes riuos Iuda ibunt aquæ.* Facies, inquit, torius regionis derristibus in læra mutabirur. Et quoniam peculiare nostræ gentis insigne est vr sancta dicarur, non solum remplum, sed etiam rota vrbis mænia ita reuerenda faciet admiratio prosperorum, vt nemo eam profanus adire posse credatur. Dulcem autem libertatem tanta consequetur vberras, vt non solum de aluariis aut arboribus, sed de ipsis montibus videantur mella defluere, arque in fontanorum riuorum gratiã torrentes quique murari, vt conrinuè videlicet fluentium copiam non deponanr. Hanc aurem, inquit, nouam venarum fœliciratem, de illo fonte qui de domo Dei erumpit, adiris consequentur. Quæ omnia vrique vel pro exaggeratione dicuntur, vel quòd populi recuperata salute gaudẽtes ciusmodi patianrur affectus: vt sicur supra rristibus, & in vlrimo discrimine constitutis obscurari astra & elementa rremere videbantur: ita rursus gaudij effusione, temulentis lac videarur manare de rupibus, mella de mõtibus, rorrentes cumulati fontibus, variisque floribus non solùm prata, sed eriam saxa vernare: fontem quoque egressum iri de domo Dei, qui torrentem spinarum riger, id est, loca quæ eranr vepribus occupara, faciat oportuna culturis, per id quod conrinuò rigationis fomenra suppediret. Capir iam iste conrextus quo Ierusalem fœliciras prædicarur, etiam eccle-

siæ

ſię ſacramenta quę & impugnationem aduerſarię poteſtatis, & Iudæorum pariter gentiliumque perpeſſa eſt, ſed cunctis eis ad nihilum aquæ inſtar dilabentibus mirabili more conualuit, & ad fines orbis terræ vinea dilatata proceſſit: oppreſſaque idolorum profanitate conualuit, atque in quodam ſolio perceptæ dominationis auguſta dignitate conſedit: quantumque ad inſtitutionis eius regulas aſpicit, ita pręceptorum ſanctitate vallata eſt, vt nemo valeat per eam alienus, id eſt, profanus, etiamſi ſuſque tranſire Quidni cùm pro ea ſe Chriſtus tradiderit, vt exhiberet ſibi eccleſiam nõ habentem maculam aut rugam, ſed quæ ſancta & immaculata conſiſteret. Hæc ergo virgo æterni regis dicata conſortio, ſicut in præſenti ab improbis quibuſque virtutũ inſtitutione, ita in futuro ſeculo præmiorum quoque fœlicitate diriuitur, vt nemo in eis tabernaculis conquieſcat, niſi qui ingreditur ſine macula operaturque iuſtitiam. Cui ergo municipatus illius fœlicitas æterna contigerit, ita inebriabitur vbertate domus Dei, vt voluptatis ſanctæ quodam torrente potetur, ſentiatque dolorem aut mœrorem pariter aufugiſſe. Quæ beatitudo ſicut plena reſurrectionis tempore conferetur, ita & in hac vita partem eius maximam ſibi Apoſtoli eorumque diſcipuli vendicarunt. A perſecutoribus ſiquidem verberati, lætabantur, quia meruiſſent pro nomine Chriſti contumeliam pati. De his ergo celſis montibus doctrinarum ſalutarium videmus mella fluxiſſe. Teſte enim propheta, dulcia ſunt piorum faucibus eloquia Dei, ſuper ſuauitatem mellis ac faui. De Apoſtolorum inquam pectoribus viuificantia mundo fluenta manabãt, & ex dumetis in qua inciderant picta floribus ingrauata frugibus arua reddebant. Quidni cùm abundantiam de illo fonte perciperent, ex quo qui bibiſſet nõ ſitiebat vlterius, ſed flumina de ventre illius fluebant aquæ viuentis. Pet hæc itaque donorũ incrementa cõſpicuis ad cumulum fœlicitatis vindictæ dulcedinem pollicetur. *Ægyptus*, inquit, *in deſolationem erit, Idumea in deſertum perditionis, pro eo quod inique egerint in filios Iuda. Et effuderũt ſanguinem innocentem in terra ſua.* Cõcluſit ad tẽporis ſui vaticiniũ propheta ſermonẽ. Et ſicut ſupra Tyriis ac Sydoniis denunciauit viciſſitudinẽ calamitatis, ita nũc AEgyptiis & Idumeis ob eadẽ ſcelera cõminatur. Quod quidẽ nos ad eccleſiæ negotiũ ea poterimus ratione trãsferre, ſi Idumeos & AEgyptios crudeles ac tenebroſos animos nominemus. *Et Iudæa in æternum ædificabitur, & Hieruſalem in generatione & generationem. Et mundabo ſanguinem eorum quem non mundaueram, & dominus commorabitur in Syon.* Aſſyriis, inquit, aliiſque populis qui cum eis arma ſociauerant, mirabili vltione deletis incolæ Syon in omnibus ſpebus & actibus augebuntur, curamque religionis aſſument, meque fient protectore conſpicui. Quod ſicut ex parte ſub Ezechia legimus effectũ, ita etiam cumulatius ſub Dei & hominum mediatore prędicamus impletum. Mortuus eſt ſiquidem propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram, vt iuſtificati ex fide pacem habeamus ad dominum: qui commorari ſe in media Syon vrbe promiſit dicendo. Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi.

RVFFINI AQVILEIENSIS PRESBYTERI COMMENTARIORVM IN AMOS PROPHETAM,

Liber primus.

EXPLANATIONE ſancti Iohelis, prout captus noſter adiuuãte Deo protulit, abſoluta, ipſa munetis ſerie vocamur ad tertium propheram qui dicitur Amos, virum nõ minus generis humilitate quàm virtutis eminentia gloriãtem. Nullis quippe parentũ fultus inſignibus, ſolis meritis vt in prophetarum numero locaretur: obtinuit prophetarum inquam, qui non ſolum magiſtetium ſynagogæ, ſed etiã fundamentum eccleſiæ præſtiterunt, teſte magiſtro gentium, qui ędificari eccleſiam ſuper doctrinam apoſtolorum prophetarumque commendat. Ergo ad illum cœtum ſydetea luce radiantem, & ſi nullo adiutu clariorum natalium, morum tamen (vt diximus) ac totius vitæ ſanctæ profectus eſt, abũdè ipſo etiam ſi nihil ſermone docuiſſet probaturus exemplo, quia ad capeſcendam veram fœlicitatis gloriam pietas mentis deuotioque ſufficeret, quandoquidem impedimentum ei nec paupertas poſſit nec obſcuritas comparare. Et quia quantum meruit cognouimus, quid docuerit audiamus. *Verba Amos qui fuit in paſtoralibus Thecue: quæ vidit ſuper Iſrael in diebus Oziæ regis Iuda, & in diebus Ieroboam filij Ioas regis Iſrael, ante duos annos terræ motus, et dixit*: animaduertendũ ptimò quod eadem ſunt huius tempora quæ etiam prędecedentium propherarum, Oſęę videlicet & Iohelis, tum ſiquidem cùm maximè in decem tribubus quæ Iſraël appellantur ferucbat impietas, & omnino quaſi diſcernendis luminibus effoſſis tenebras quibus ſe induerat populus diligebat, ita vt nec ſalutaribus monitis, nec ſæueris verberibus quicquam omnino reſpiceret, ſed impietati impudentiam copulantes, vt culpas ſuas pariter & miſerias videtentur amplecti. Quia ergo dominus noſter munere ſe vltionis accingens, idipſum variis prænunciabat modis, quippe cùm emendandi potius quàm puniendi commoueret intentio, prænunciat quæ ſe nouerit illaturum. Ante duos, inquit, annos quàm prodigiali motu terra quateretur, quod factum eſſe licet regum non prodat hiſtoria, tamen nos ipſo propheta ſumus auctore contenti, nec dubitamus indicem venturæ calamitatis terrarum commotionem præiſſe. Ergo per interpoſita temporum ſpacia quæ vindictam ſeriò differebant,

vt de

vt de emendatione cogitet populus admonetur, & fit pompa terroris ne molem ipſam terroris incipiant experiri. Quæ ſanè diſpenſario cùm nihil apud illos promouet, non ſolùm ſecuritate ſed excuſatione priuantur. Cõcionatoris autem ipſius qui reuelationum magnitudine ſublimetur, animaduertenda mediocritas eſt: quia iſtam qua inclaruit dignitatem ſolorum cum eſſet morum non etiam natalium, ſicut alij, ſuffragio conſecutus, quorum videlicet maiores in titulis colocantur, tamen vilem qua exercitus erat nõ celauit induſtriam, ſed in Thecue alendis pecoribus ſemper ſe inſtitiſſe ſignauit. Thecue autem viculus eſſe dicitur in quo paſtorũ haberet multitudo, ſeptimo a Bethleẽ vetbe miliatio ſeparatus, poſt quẽ vaſta iam vſque ad Oceanum ſolitudo porrigitur. Ergo in Thecue inter paſtores loca inculta ſed pecori oportuna ſectantes, ideo ſe educatum eſſe commendat ne occaſione noui muneris videatur elatus, & de ſe aliquid æſtimare ſublatius. Quod propoſitum feriæ parcitatis in proceſſu quoque operis explicauit, dicens: Nõ eram propheta nec filius prophetæ, ſed paſtor eram ex rubis poma decerpens, & tulit me dominus: & miſit ad prophetandum. Hæc autem modeſtiæ virtus eſt quam & gentium doctor oſtendit, cũ dicit: Reuelationum magnitudine ne extollerer datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ, Angelus Sathanæ qui me colaphizet. Propter quod ter dominum rogaui vt diſcederet a me, & dixit mihi, ſufficit tibi gratia mea nam virtus in infirmitate perficitur. Patuit ergo prophetalibus oculis illam terrarum commotionem, ad ſignificandam impetij comuulſionem valere, & hunc eſſe rugitum domini iraſcẽtis appellat. *Et de Ieruſalem*, inquit, *dabit vocem ſuam*. Hanc nimirum vocem, quę irę eius congrua non naturæ infremuiſſe. Ergo æternum iudicem tremor orbis eloquitur, cuius tãta vehemẽtia fuit vt ſtatim viror graminum diſperiret, & non ſolùm hominibus ſed etiam gregibus ſubducerentur alimenta: ſpecioſa ſiquidem paſtorum læta paſcua nominauit, & exſiccarum Carmeli verticẽ ad eandem voluit ſignificationem valere. Siquidem paſtores ſoleant æſtiuas præcipuè in verticibus collium quærere paſtiones: quæ omnia illo terrarum concuſſu arefaciendadenuncians, opinione quoque naturali videtur aliquid cõtigiſſe. Plerique enim qui eorum curioſi in ciuſmodi negotiis extiterint, opinantur probare cauſas terrarum motibus ſiccitatem, idque exemplis probare & diſputationibus perſuadere conantur. Quas nunc tamen vobis replicare non eſt neceſſe, ſed illud breuiter adnotaui quia geminam plagam intulerit vix dum inchoata commotio: ſiue autem ſiccitatem quaſi contutbatis fontium venis crearit magna concuſſio, ad potentiam reſpicit conditoris cuius nutui elementa deſeruiunt: ſiue præueniens defectus humoris terrã primò areſcere, poſtea etiam fecit intremere, ſicque pereuntibus paſcuis ſiccitatis incommoda parũiſſe, nihilominus eandem potentiam iudicantis oſtẽdit: qui vt pietate continet quę creauit, ita eadem cũ opus eſt indignatione conturbat. Poſſemus autem per tropologiam, paſtorũ nomine proceres ac reges diuerſarũ gẽtiũ indicatos putare, verticẽque Carmeli eã potẽtiã quam cùm fœliciter degerẽt, obtinebãt, præſertim quia & ad diuerſas

gentes prophetę istius sermo dirigitur: sed & simplicior est prior explanatio & accommodatior historiis, si diuersa afflictionum species profanis instituisse dicantur. Sed iam videamus quid infremens vltor exclamet. *Super tribus sceleribus Damasci, & super quatuor non conuertam eum, eo quod triturauerunt in plaustris ferreis Galaad. Et mittam ignem in Domum Azahel, & deuorabit domos Benadab, & conteram vectem Damasci, & disperdam habitatorem de campis idoli, & tenentem sceptrum de domo voluptatis & luxuriæ, & transferetur, populus Syriæ Cyrenem, dicit dominus.* Scimus, ait Apostolus, quia omnia quæ lex loquitur, his qui in lege sunt loquitur. Cùm ergo & prophetis esset propositum scelera populi sub lege degentis arguere, & beatus Amos decem præcipuè tribubus quæ Israël appellantur, insisteret: dispensatoria tamen ac multiplicis ratione consilij Deus noster aliarum quoque gentium intulit mentionem, quas ęqui iudicij ratione dispungat, sicut & Iudęorum populum, ex eo sibi plurimùm contra vitę merita quod discreti ab reliquis agerent arrogantem. Cùm enim audiunt etiam vicinas gentes ad examen haud segnius quã suas tribus vocari, intelligãt profectò, & omniũ nationum vnum esse conditorem dominum. In eò ergo ipso quod Israelitarum dolor de vicinis gentibus vindicatur, superbia eorum vnà deprimitur, vt sentiant demũ quod non sit tãtum Iudæorum Deus sed eriã gentium: quandoquidem nullius populi studia debitis vel cõsolationis vel vltionis preciis exuantur. Ad postremum ostendit quàm sit ad pareendum promptior, qui ad irascendum cum tanta difficultate consurgat, vt nunquã eum vna culpa alteraue commoueat, nisi aliquæ tres quatuorue conuenerint. Qui tamen numerus pro infinita quantitate docetur assumptus: non vt verè quatuor crimina, sed multa signaret. Idem autem se ignoscẽdi quoque studium, & iam circa alias gentes habere consignat, quando commotionem suam per similitudinem alienæ iniquitatis excusat. *Super tribus*, inquit, *sceleribus Damasci, & super quatuor non conuertam eum, eo quod triturauerunt in plaustris ferreis Galaad.* Egit, inquit, solio meo coëterna iustitia vt munus demum iudicantis assumerem & horrore mihi multiplicem pariter & † impudentem crudelitatem conuerso in tristia statu nocentium perdocerẽ. Haud semel quippe nec iterũ Damasci populus, cæterũ sæpenumero Israëlis arua populatus est. Galaad autem ita etiã plaustris ferreis tribulísque comminuit, vt gratum spectaculũ putaret instar spicarum atque culmorum passim in campis incolarum membra tererentur. Quia ergo impunitam hãc diu feritatem nec potui ferre nec debui, mittam ignem in domo Azahel regis Damasci, & deuorabit domos Benadab, qui patri suo Azahel in imperio successit, & conterã vectem Damasci, & disperdam habitatorem de cãpis idoli, & tenentem sceptrum de domo voluptatis, id est, habitatores locorũ profanos vel summates quosque vel proceres, qui omne tempus in voluptatibus transigebant malis captiuitatis inuoluam. Ac ne eius captiuitatis ignorent aut spem reuersionis vsurpent, cùm ędes suas in cinere viderint cõcidisse ipsi ad Cyrenis arua ducentur. In Regum aurẽ volumine relegimus, hi reges quorum propheta commeminit, id est,

impendentem.

Azahel

Azahel & Benadab, decē rtibus quàm frequenri incurſione vexauerint, & ad miſeriarum extrema perduxerint. Ea ergo victoria ne viderentur Syris fœlicirer contigiſſe † cauſam illic facere calamitatis pœnarumque quæ deſcribitur. Sed iam ptogrediamur ad reliqua. *Hæc dicit dominus, ſuper tribus ſcel:ribus Gazæ, & ſuper quatuor non conuertam eum, eo quod tranſtulerit captiuitatem perfectam vt concluderet eam in Idumæa. Et mittam ignem in murum Gazæ, & deuorabit ædes eius, & diſperdam habitatorem de Azoto, & tenentem ſceptrum de Aſcalone: & conuertam manum meam ſuper Accarum, & peribunt reliquiæ Philiſtinorum, dicit dominus.* Eodem narrationis ordine quem & ſuprà aduerſum Damaſcum renuerat, Gazæ quoque vrbis crimina, ſuppliciaque dinumerat: & quaſi ſpeciem percunctantis aſſumit, debeatne tam longam tenere parientiam ſuper homines adeo ſceleribus inhærentes, vt putarent ſe nihil crudeliter petperraſſe, niſi id rer quaretque geminaſſent, mitamque ambitionem in delinquendo renuiſſent: ac non ſolum propriis, ſed etiam alienis criminibus paſcerentur. Dedit quippe operam vt de Iudæorum gente Idumęi, Eſau videlicet poſteri, quē beati Iacob fratrem fuiſſe prodit hiſtoria, pœnas agerēr. Hi ergo, inquit, propheta, qui ab nobis parricidali odio, cùm eſſer iunctus ſanguine, diſſidebar, Gazęorum auxiliis vtebatur, nec in ſuum gens truculenta compendium ſanguinem meum odiis donabar alienis: tantùm in me ſæuiens, quantùm ſaris ducerēr parricidæ. Hāc autem profeſſionē malignitatis qualiter ſit expunctarus oſtendit: *& mitam ignem in murum Gazæ, & deuorabit ædes eius, & diſperdam habitatorem de Azoto, & tenentem ſceptrum de Aſcalone: & conuertam manum meam ſuper Accarum, & peribunt reliquiæ Philiſtinorum, dicit dominus.* Per occaſionē vnius ciuitatis, aliorum quoque oppidorum nomina percucurrit, de quibus in regum hiſtoria frequenter legimus, quod penè continuos habuerint cum Iudæorum genre conflictus. Hi ſunt aurē qui & archā reſtamenti, cæſo Iudæorū exercitu, quaſi capram ad fanū idoli cui Dagō erat vocabulum, trā-ſtulerunt. Cuius ramē porentiā, poſtquā & Dagonis ſtatua cōminuta, & ſecura populi calamitate indicauit, cū officiis eā debiris remiſerunt: nec ſanè cultum Dei talibus miraculis ſuſcepere, ſed ingeniis & moribus, & ritibus perſtiterunt. Hi ergo iugibus odiis in Dei populū ſæuientes, quotiens ſuo nomine bellū inferre non poterant, cum maioribus hoſtibus copias & arma miſcebant, ſicut ea præcipuè rempeſtate, qua Aſſirij Iudæorum finibus irruerunt: fatigatum ab eis quē diſſerimus prophera conqueritur, & oſtēdit vniuerſas nationes quibus circundabantur Iudæi, in eorum perniciem quaſi cerrātibus ſtudiis laboraſſe. quia igitur eorum aduerſo tempore, vos quoque malorum cumulos addidiſtis, nec miſeria eorum viciniorē in vobis affectum, id eſt, miſericordiæ, cærerū magis truculenrię ſuſcitauit, magnitudinē facinoris veſtri quia ratione noluiſtis, vltione ſalrem pendente noſceris: immiſſum quippe expugnationis incēdium, non ſolum tecta, ſed etiā nemora deuorabit, id eſt, ornamēta pariter & munimēra cōſumēs. Sícq; incolas veſtros inrernicione delebit, vt nec in proceribus ſceprra retinētib⁹, qui erār verè vel poteſtate ſubnixi, vel vitæ iſtius deliciis & voluprate

† *M. ſ. codex cauſa, quare ſuſpicor ita legēdū cauſa illic futuræ calamitatis pœnarum quoque deſcribitur.*

conſpicui,adeo vt poſſint etiam reges vocari,vlla inueniatur exceptio:ſed ita ſuper omnes manum noſtræ aduerſionis extendam, vt Philiſtinorum eriam reliquiæ conſumãtur,& à ſummis adimos inſequiat vna vaſtatio.Hoc eſt autem quod etiam præcedẽs propheta ſignauit,Tyrum videlicet & Sydonem atque omnes Paleſtinorum terminos accuſando,quòd argentum & aurum atque omnia quæ pretioſa erant de Iſraëlis finibus abſtuliſſent: filioſque populi in libertate natos,græcis ac barbaris mercaroribus vendidiſſent,vt procul a patetnis regionibus auecti, exilium ſimul ſeruitiumque paterentur. *Hæc dicit dominus:ſuper tribus ſceleribus Tyri,& ſuper quatuor non conuertam eum,eò quòd concluſerint captiuitatem perfectam in Idumæa,& non ſint recordati fœderis fratrum:& mittam ignem in murũ Tyri, & deuorabit ædes eius.* Eius criminis arguit Tyrum quod & Gazæ nuper obiecerat,videlicet quia non breuem aliquam portionem ſed perfectam captiuitarem in Idumæa concludere feſtinauerit, vt periculis Iudæorum Idumæam gentem odio videlicet infenſi fratris expleret. Venict ptoinde vindicta quæ formam criminis tui & fingat & ſuperet: tu quippe quaſi ardentem inuidiam in pernicié fratrum tuis amminiculis incitaſti,& non es recordarus:id eſt,noluiſti penitus cogitare illud fœdus quod inrer germina nos natura ipſa conſtituit,quorum non tanta laus eſſet diligere, quantum crimen odiſſe: ſed quaſi externiſſimos,& nec ſermone ſibi nec opinione compertos, non ſolùm in iurgia,ſed etiam in prælia commouiſti. Conſequenrer itaque ardens vindicta corripietur & ingẽtes voluptates quibus famoſa geſtieras, horribili ſqualore murabũtur: tãtumque vaſtationi adhibebit, vt tã fundamenta quàm culmina turris celſę murique cinereſcant. *Hæc dicit dominus ſuper tribus ſceleribus Edom, & ſuper quatuor non conuertam eum,eò quòd perſequutus ſit in gladio fratrem ſuum,& violauerit miſericordiam eius,& tenuerit vltrà furorem ſuum,indignationem ſuam ſeruauerit vſque in finem:mittam ignem in Theman & deuorabit ædes Boſræ.* Inſtituri ordinem ſermonis exſequitur, & diuerſas gentes ſub inctepatione compellat,quas iudæorum duntaxat tam criminibus nouerat cohęrere quàm finibus. Ordinatè autem poſt Tyrum poſuit Idumeos, quia & ipſi parricidali aduerſum Iudæos impietate feruebant. Quòd ergo in Tyriis denunciauetar eſſe plectendum, cur videlicet Idumeos ſęuientesvel conſiliis adiuuiſſent,quò facilius fraternis miſeriis paſcerentur, conſequẽrer nunc ipſos quoque Eſau ob eadẽ crimina compellat, & deſtinat vltioni: ne qui eorum ſociis denũciauerat precia reddenda culparum, ipſis qui auctores criminis erant peperciſſe videretur. Dicit ergo eum populum non ſemel ſed ſæpe parricidali animo deliquiſſe, vt & ſi culpa nimirum veniam mereretur, exigeret aſſiduitas funeſta vindictam. Fratrem quippe non iurgio, cæterum gladio perſequutus,miſericordiæ vel claritatis, quam germanitas poſcebat oblitus eſt. Nec per indignationis quendam impetum furuiſſe conrentus,longum, inquit, ſceleri tempus impendit. Grande autem accuſationi pondus adiecit,dicendo:Et tenuit vltra furorem ſuum,& indignationem ſuam ſeruauit vſque in finem. Non ſolùm enim diſceſſit à moribus germanorum,

ftatrem

fratrem præliis insequendo, sed nec ipsorum consuetudinem, quos in sanguinolẽta certamina indignationum facibus incitat, custodiuit. Nam ita furuit quasi celeriter desiturus, ita in odio perseuerauit quasi iusticia magis quàm furore commotus. Iustè ergo immorarurum sibi vsque ad consummationem patierur incendium: vt & vrbes & castella, sicut vnis ciminibus sorduerant, ita eisdem calamitatibus atterantur. Multis autem no minibus, id est, Edom & Theman & Bosra, vnum indicat populum, videlicet Esau qui Bosra vocabulo habuerant metropolim ciũitatem. Hos ergo dicit & prælio & obsidione vincendos, & vincenrium arbitriis sęua passuros, & cædibus exustionibusque perituros: quę omnia partim à Chaldæis, partim à Machabęis docẽtur illara. *Hæc dicit dominus: super tribus sceleribus filiorum Ammon, & super quatuor non conuertam eum, eò quod dissecuerit prægnantes Galaad ad dilatãdum terminum suum. Et succendam ignem in muro Rabba, & deuorabit ædes eius in vlulatu et in die belli & in turbine, et in die cõmotionis. Et ibit Melchõ in captiuitatem, ipse et principes eius simul, dicit dominus.* Nec isti populi, Ammon videlicet & Moab, de Loth stirpe venientes à parricidali inuidia liberantur Israelitarum: sic quidem proximi deteguntur, qui tamẽ eorum pristinam gloriam non ferentes, nullam prętermiserunt occasionem nocendi Galaad. Denique regionem quam vltra Iordanem duæ in dimidia tribus, sicut narrat scriptura, susceperant, finitimam sibi Ammanitæ inuadere festinantes, nec ad grauidarum, inquit, mulierum cædibus abstinebant ipsam videlicet Iudæorum sobolem interficere cupientes, vt habitatore consumpto, regio Galaditarum eorum tota finibus iungeretur. Remunerabo ergo, inquit, & huic populo quod meretur: faciamque vt hostili igne Rabbe, quæ merropolis fuit, ædificia cõsenescant. Quo sanè belli turbine ita consternabuntur, vt videantur & præmori: non solùm autẽ principes eius, sed etiam Melchom, id est, simulachrum, cuius se numine muniendos credebant in captiuitatis ludibrium transferetur. *Hæc dicit Dominus: super tribus sceleribus Moab, & super quatuor non conuertam eum: eò quod incenderit ossa regis Idumææ usque ad cinerem. Et mittã ignem in Moab, et deuorabit ædes Camoth, et morietur in sonitu Moab et clãgore tubæ. Et disperdam iudicem de medio eius, & omnes principes eius, & interficiam cum eo dicit dominus.* Animaduertendum quoniam cùm omnibus quas annumerauit gentibus contumelias & pericula quæ Israeli congesserãt imputasset, nunc Moabitarum populo obicit, quòd in Idumeum regem sæuus extiterit: eosque ita furuisse causatur, vt non cõtenti bellum agere eum viuente, odium suum etiam circa eius funus ostenderit. Per quod vtique & Iudęorum arrogantia qui solos se ad dominum pertinere credebãt cõpressa est: & gentibus vel spei solacium vel intelligentiæ lumen obiectum: vt sentirent se sub vna creatoris sui prouidentia & gubernatione consistere, qui videlicet non solas Iudæorum, sed etiam aliarum gentium iniurias vltum iret. *Hæc dicit dominus: super tribus sceleribus Iuda, & super quatuor non conuertam eum, eò quod abiecerit legem domini, et mandata eius non custodierit. Deceperunt enim eos idola sua post quæ abierunt patres eorum. Et mittam ignem in Iudam, et deuo-*

rabit ædes Ieruſalem. Cùm facinora truculentia diuerſis gentibus obiecisſet, venit ad Iudam, & diſſimulatæ religionis facinus imputauit eodem quo cœperat ſcemate deliberationis: enuncians neceſſariam conuerſionem de lętis ſcilicet triſtia ſubituros, qui obſtinatè fuiſſent turpia quæque & profana ſectati. Non autem exiſtimare debemus quia eos populos: quorum paulò antè crimina percucurrit, probabiles in religionis parte cenſuerit, de qua eis nihil obiiciendum putarit: ſed quoniam etat millies confeſſa profanitas, qui ſemper fuiſſent idolorum cultibus mancipati, nec de pietate rituum noſcent competens habere iudicium, nequaquam vtique eis crimen diſſimulatæ religionis obiectat: cæterum illa morum vulnera, quæ etiam extra veram religionem poſiti, dignoſcere ac vitare potuerunt. Iudæ verò id principio obiecit quod & cęteris flagitiis eſſet horridius, & de qua ſtirpe meritò etiã alia ſcelera pullulaſsẽt. Abieceruntenim, inquit, legem domini per quam ſolam erant in toto orbe conſpicui: neque abieciſſe contenti, ad idolorum quoque tranſiere culturam. Recipient ergo ſtipendium quod merentur, vt Iudam videlicet & ieruſalẽ incendium hoſtile conſumat, qnod Babylonio vincente completum eſt. *Hæc dicit dominus: ſuper tribus ſceleribus Iſrael, & ſuper quatuor non conuertam eum, pro eo quod vendiderint argento iuſtum, & pauperem pro calciamentis*. Decem tribus quas nominat Ieruſalem, non ſicut Iudam, ſed ſicut reliquas gentes de morum facinoribus accuſat: vt eas nimirum ita prophanitati inhęſiſſe monſtraret, quatenus ſuper hac parte argui nec erubeſcerent, nec timerent. Accuſat ergo morum vulnera, non quòd eſſent grauiora quàm rituũ: ſed vel quòd hi fructus fœdæ religionis liquidò viderẽtur, vel quòd in illa quoque actuum portione oſtenderentur cæteris gentibus nequiores. Haud ergo diutius, inquit, cenſura noſtra tolerabit, vt in eo ſtatu maneat in quo impudens nequaquam ad meliora reſpirans, ſed ſuperueniet eis de proſperis in aduerſa mutatio, vt quod noluerint diſcere moniti, incipiant noſce damnati: agere me videlicet curam pauperum, nec prouidentiæ meæ defenſione ptiuari eos qui ſeculi iſtius ſunt opibus deſtituti. Vigeat apud illos tãtùm cura probitatis, & ipſa (qua humiliores cęteris erant) acceptos mihi reddet caroſque mediocritas. Id autem dixi, quia Iſraelis populus neglexit aduertere iuſtum & pauperẽ quaſi gemino apùd me ſuffragio nitentẽ: ſed meis ſemper iudiciis infenſus proterebat pauperes, & pedũ calciamẽtis ornamẽta ſeculi vilia æſtimabat, i. vel in officiis vel in negociis tãta fœlicitate peccãtes vt nõ ſolùm breuibus illecti plerũque cõpẽdiis, ſed ſæpe etiã gratuitis iuſtorũ ſupliciis paſcerẽtur quandã voluptatẽ putantes ſui, virorum virtute humiliũ, id eſt, ſuperbiæ malum innocẽtiæ ſanctitate vitãtium, capita ipſa pulueri mixta calcarent. Quod autem aït, viam humilium declinant, dupliciter accipi poteſt, id eſt, vel deflectũt ab ea & lõge diuerſum vitæ iter ſequuntur, vel certè in iudiciis iuſtam inopum cauſam fraude commaculant: quale eſt illud in pſalmo, Si videras furem ſimulcurrebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas. Sedens aduerſus fratrem tuum loquebaris, & aduerſum filium matris tuæ offenſionem callidus

lidus in ſtruebas. Exaggeratur autem illo ſenſu delinquẽtium reatus, quia dedita opera quæ erant funeſta ſectantes, non ſolum negligere ſed etiam odiſſe iuſtitiam deteguntur. Pergit autem propheta crimina diuerſa memorare, nam poſt iniuſtitiam & ſuperba libidinis peccata cõtingũt. Filius, inquit, & pater eius introierũt ad vnam puellam vt violarent nomen ſanctum meum. Oſtendit in quos cumulos delinquentium conſuetudo procedat. Primò, inquit, ciuibus iuſtitiã in iudiciis, affectum in calamitatibus negauiſtis: ſequutum eſt continuò, vt neque naturæ ipſius apud vos iura conſiſterent, ſed de flagitiis ad incœſta venientes, in ſeorta filij cum patribus irruebant, vt nullam reuerentiam, ſicut prius ciuibus, ira deinceps neque genitoribus exhiberent. Quo ſanè veſtro facinore ſecundum quoque meum nomen violabatur, colloquẽtibus inter ſe videlicet gentibus, Qualis eſt deus ille, cuius qui peculiaris populus dicitur tã deformis apparet? *Et ſuper veſtimenta pignerata accubuerunt iuxta omne altare, & vinum damnatorum bibebant in domo dei ſui.* Erat quidem conſequens vt cultores idolorum ſub multiplici fœditate conſiſterẽt: hîc tamen propheta in cunctis quę arguit illud curat exprimere, quia quaſi dedita opera diuinis præceptionibus repugnarent, per quę omnes ſpecies præceptorum ſcinderẽt. Ideo totum quod in lege prohibetur enumerans, etiam pigneratis eos veſtibus incubuiſſe pronunciat. Iuxta omne autem altare diligenter adiecit, quia aras eorum multiplicarat impietas. Et ideo vinum damnatorum bibebant, id eſt, de ea pecunia epulabantur in templis, quam acceperant ex preciis innocentiũ nimirum de quibus paulò ante dixit, quia vendidiſſent argento iuſtum, & pauperem pro calciamẽtis. *Ego autem exterminaui Amoreũ a facie eorum, cuius altitudo cedrorum altitudo eius, & fortis ipſe quaſi quercus: & contriui fructum eius deſuper et radicem eius ſubter. Ego ſum qui aſcendere vos feci de terra Aegypti, & eduxi vos per deſertum quadraginta annis, vt poſſideretis terram Amorrei.* Tenet conſuetudinem ſuam vt ad exaſperandum ingratorum facinus beneficia præmiſſa commemorer. Et ideo poſtquam eorum praua & prophana ſtudia, quibus erant dediti, pereuecurrit, bonorum quoque mentionem, quibus eos obliuio ceperat, intromiſit. Ac ſi diceret ſatis ſe fuiſſe deceptum qui antiquas gentes robore viribuſque potiores, vt his habitatio pararetur expulerit, cùm hi glorioſum certamẽ exiſtimarent, ſi illorũ crimina & emulentur & ſuperent. Ego autem exterminaui Amorreũ, cuius altitudo cedri ſimiliter & fortis ipſe quaſi quercus, contriui fructum eius deſuper & radices eius ſuper. Syluam, inquit, gentium longa iam ætate perualidam ita celſis verticibus eõminantẽ, & profundis radicibus innitentẽ ſedulus quaſi caſtrorũ meator excidi, ne habitationis leuia ſalrem impedimẽta ſentirẽt. Quicquid ergo roboris fuerãt ſtirpitùs amputaui, vt indigenarum ſyluæ quas amoliebatur noſtra ſententia, nequaquam vlterius pullularent, ſed collatæ victoriæ gaudia ſecuritas cumulata ſequeretur, quidni? cùm eis etiam priſcis temporibus beneficia contuliſſem? Nam eùm Ægyptia eſſent ſeruitute depreſſi ad celſa eos libertatis erexi: & per inuias ſolitudines quadraginta annis cibum potumque miraculis ſufficiens circumegi, vt poſſeſ-

sio fœlicium quæ fuerat decreta terrarum eò dulcius sapetet, quò tardius contigisset: simulque cognoscerent quòd vita hominis non in fertilitate arborum, sed in dei prouidentia gubernante consisteret. Nec tamen præsentis vitæ contulisse tantum instrumenta contentus, teddidi vos per spiritalia quoque ornamenta conspicuos, suscitans, inquit, de filiis vestris prophetas, & de iuuenibus vestris in Nazaræos, id est, vt peculiari deuotione ita etiam sacra illuminatione pollentes, quorum aliis futurorum certa cognitio, aliis delictorum esset gloriosa contentio. Hæc tamen vos omnia non solùm viliter æstimatis, verùm etiam impendio respuistis, audentes & prophetis ne vaticinarentur edicere, & Nazaræis vinum quo inebriarentur ingerere. *Ecce stridebo subtervos sicut stridet plaustrũ onustum fœno. Et peribit fuga à veloce, & fortis non obtinebit virtutem suam, & robustus nõ saluabit animam suam, & tenens arcum non stabit, & velox pedibus non saluabitur, & ascensor equi non saluabit animam suam, & robustus corde inter fortes nudus fugiet in die illa dicit dominus.* Familiare scriptutis sacris est, vt imaginibus etiam de exiguis rebus fortè susceptis ad hoc quod experimentum cupiuit abutantur: sed ita vt mysticorum in his sensuũ medulla consistat. Vnde & nunc quia diu peccantem populum iustus arbiter sustinebat, oneratum se plaustri instar asseruit, sed cui onus vilis materiæ contigisset. Quòd ergo ait, stridebo subtervos sicut plaustrum onustum fœno, non ita voluit intelligi vt aliter videretur plaustrũ fœno plenum stridere, aliter argento: sed quia sibi similitudinem plaustri stridentis aptabat, sensus arte permiscuit, ac si diceret: si plaustrum onustum haberet discernẽdi aliquam facultatem, videlicet indignantius sine dubio strideret si vilia quàm si preciosa portaret. Ita ergo sicut Apostolus docet super religionis fundamẽtum pro diuersitate meritorum: alii vt aurum, argentum, lapidesque precioſi, alii sicut fœnum, ligna stipulæ congerunt: meritò deus noster maiorem se sarcinam pronunciat experiri eorum peccata tolerando, in quibus nihil queat de precioſis studiis repetire, sed qui omnes ad vile fœnum, quod facilè ignibus consumatur, accesserunt. Cùm autem striduero, id est, infremuero, vestra illico vel arrogantia vel fiducia disperibit. Non enim velocitas quenquam subducet exitio, non proteget fortitudo pugnacem, non postremò peditum acies, nõ equitũ manipuli diuinã sententiã morabũtur: sed qui erãt bellandi arte clari, optabũt amissis latere regminibus, vt vel nudi sad tuendã vitã vtantur latebris. Quæ omnia mala hostili euenire victoria annuis magis cladib', quàm annalib' literis cõprobamus. In hoc loco sanè Iudæi quandã opinionem sequuntur, diuersorum videlicet ducum diuerso apparatu signatas fuisse personas: quod nos non magni ponderis æstimantes ad alia transeamus. *Audite verbum quod locutus est dominus super vos filij Israel, super omni cognatione vestra dicens, Tãtummodo vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ, iccirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras.* Nempe, inquit, hoc insigni præcipuè gauderis, quòd nulli in toto orbe genti nisi vobis solis qui sum mũdi creator innotui: & cùm omnes nationes eadem qua vos pietate formauerim, tamen vester solùm Deus appellari atque esse delegi, vniuersaque

ſaque veſtrę deuotionis officia munerib⁹ atque miraculis anteueni, valida in veſtrũ honorẽ tum Ægyptiorũ rũ Paleſthinorũ regna conſumẽs, vt vobis videlicet glorioſa egreſſio, opulẽta poſſeſſio probaretur: nec ſolũ ſeruitute depulſa gaudia cõtuliſſe cõtẽtus lumina quoque doctrinę ſpiritalis adieci, oſtendens vtique per hęc omnia quòd vos ex omnibus nationibus elegiſſem, quos etiam ſacris informationibus erudirem, vt qui ſine meritis multa ſuſceperant, quemadmodum etiam mererentur agnoſcerent. Verũ non iſta liberalitas negligentiorem conuerſationis veſtræ iudicem reddidit, ſed hòc magis malefacta veſtra caſtigo quò vos cunctis gentibus prętuli. Eſt enim conſequens vt diligentius inſpiciantur quę precioſius æſtimantur. Decor ergo genti veſtræ, vel mea indulgentia vel parentum virtutibus comparatus, nullam ſinit culpam incaſtigatam relinqui: quia vileſcit conceſſa nobilitas, ſi non auferatur indignis. Haud itaque impunitatẽ eximinum, ſed cuſtodiam mandatorum nobilitas adquiſita commendat. Sed videamus & reliqua. *Nunquid ambulabunt duo pariter, niſi conuenerit eis? Nunquid rugiet leo in ſaltu niſi habuerit prædam? Nunquid dabit catulus leonis vocem de cubili ſuo, niſi aliquid apprehenderit? Nunquid cadet auis in laqueum terræ abſque aucupe? nunquid auferetur laqueus de terra antequam aliquid ceperit? Si clãget tuba in ciuitate, & populus non expaueſcet? Si erit malum in ciuitate quod Dominus non fecit, quia non faciet Dominus Deus verbum, niſi reuelauerit ſecretum ſuum ſeruis ſuis. Leo rugiet, quis non timebit? Dominus Deus locutus eſt, quis non prophetabit?* Variæ quorundam opiniones in hoc loco fuerunt, ſed non ſatis exemplorum ſenſui continentes, qui nũc à nobis ſub neceſſaria diſtinctione reddetur. Diuerſas enim ſententias oratio inſtituta cõtingit: & primus quidem verſus neceſſariam, id eſt, iuſtam docet fuiſſe ingratę gentis repulſam, quam ſuper videlicet vnam ex vniuerſis nationibus pronunciarat adſcitam. Ea ergo quoniam ſtudiis in peruerſa mutatis iram iudicis accenderat, repudiata quæ ſubdebatur, exitiis explicat cur eiuſmodi diſſidium contigiſſet. Nunquid ambulabunt duo pariter, inquit, niſi conuenerit eis? id eſt, Quid miraris quia comitatus noſtri defenſione nudata ſis: cùm iuſta viantium coniunctio, niſi inter concordes diu manere non poſſit? Tu proinde qui elegiſti habere meis legibus contrarias voluntates, fuiſſe conſequens cõfitere vt comitatus mei auxilio nudareris, quia non meis itineribus ingredi ſeparata cœpiſti. Ego nõ ero te deſeruiſſe contentus, nec hoc fine indignatio noſtra clauderur, ſed de præſule tuo conuertar in ſeuientẽ lẽonem, quem per vaſta nimirum luſtra gradientem haud leuitas in rugitum, ſed viſa eminus pręda commoueat, qui cùm ſanè fuerit victor optati, ac deſtinatam venationem ad cubile retulerit, antra ipſa coget fremitu perſonare, ac nunquam hoc genere vacuus niſi præda ſemper potitus immurmurat. Quibus duobus verſibus habitum vlciſcentis expreſſit. Sequitur autem. Nunquid cadet auis in laqueum terræ, abſque aucupe? Nunquid auferetur laqueus de terra antequam aliquid ceperit? Vlciſcentis partibus abſolutis, eos in quos vindicatur compellat, quos tanta facilitate iudicat conterendos, vt aui ſimiles quæ laqueum ſit ingreſſa videantur. Nunquid

Nobilitatẽ non cõmẽdat vitiorum impunitas.

leat ſordibus, furiatque criminibus. Allophilis, inquit, & AEgyptiis nunciate vt congregentur quaſi ad ſpectaculum in montes Samariæ: id eſt, ex eorum edicto valles vrbeſque deſpiciãt, & conſiderent nec flagitium vllũ eſſe, nec facinus quod nõ dico eorum ſtudiis appropiet, ſed in eorum medio quaſi fundata ſede conſiſtat. Si ad eos enim cõuertas oculos qui per calumniam deprimuntur, portas vrbium in quibus iudicare conſueuerant, ac penetralia cõferta reperias, itavt nulla alia vox niſi erumnoſorum videatur audiri. Vniuerſi quippe qui ſuſcepetant officium iudicandi, in tantam obliuionẽ recti, vel per auariciam vel per ſuperbiam deciderunt, vt nõ ſolũ non amare, ſed neque noſſe tã recta videantur. Nemo ergo inuidiam ſeueritati meę faciat, qui tam longã patientiã ſeruis delinquentibus præſtiti, vt eis cenſura etiã in obliuionẽ veniret. Vos inquam, nationes quas in iſtorũ liberationẽ gloriãque contriuerã: vos inquam, denuò conuenite, vt vobis ipſis teſtibus, & meæ indulgẽtiæ magnitudo, & Effraim impietas detegatur. *Propterea hæc dicit Dominus Deus, Tribulabitur, & circumietur terra, & detrahetur ex te fortitudo tua, & diripiẽtur ædes tuæ.* Sæpe vt diximus de facinoribus flagitiiſque cõqueſtus eſt, vt tandẽ poſſit promulgare ſententiã, & ad illum quẽ in exordiis fecerat ſenſum ſub expoſitione reſpõdit: Id eſt, ſuper tribus ſceleribus Iſrael, & ſuper quatuor nõ conuertã eum. Quia ergo exigẽte iuſtitia Iſraëli & Iudę eſt decreta cõuerſio, vt & lętis videlicet in triſtia collabãtur, nec tamẽ in ternicione pereãt, ad quẽ modũ populator ſit ſeuiturus accipite. *Quomodo ſi eruat paſtor de ore leonis duo crura, aut extremũ auriculæ, ſi eruãtur filij Iſrael qui habitãt in Samaria in plaga lectuli, & in grabbato Damaſci.* Quia corrigẽdi propoſito Iſraëlitas deus noſter caſtigaret, vt prophetis idipſum cõmendantibus, ita etiã diſpenſationũ vocibus indicabat. Nam cũ illos ſempet exoſos faceret dilecta prophanitas, ſtatũ tamen eorũ variabat omnipotẽs: tum vide licet triſtibus affligẽdo, tũ proſperis cõfouendo. Syrus ergo qui erat vicinior, id eſt, habitator Damaſci, ſicut regũ prodit hiſtoria, decẽ tribus frequẽti eruptione vexabat: ita vt quodã tẽpore ad eam inopiã Samaritę lõga obſidione peruenerint, quatenus matres filiorũ carnibus veſcerẽtur, & in toto exercitu vix x. equi potuerint inueniri. Sed cùm beatus Heliſeus mandaſſet regi Ioram quia altero die in portis Samariæ vbertas annon ęmaxima viſeretur, facta eſt ſubitò tanta mutatio, vt fugiẽtibus qui obſiderãt Syris, nõ ſolum euaderent Iſraelitę, verumetiam quaſi triũphi opima ſpolia percipetẽt. Hoc autem genere frequẽter eis ſalutẽ & gaudia legimus cõtigiſſe. Parcus itaque vindicãdi, & miſerẽdi diues Deus noſter, annũciat quia quãuis munus iudicãtis aſſumpſerit, paſtoris tamen officiũ nõ reliquerit. Cęterũ & grabato Damaſci, cuius quaſi funibus febribuſque tenebãtur, & per ipſam viciniam morbũ longiſſimum præferebãt, reliquias eorũ dignaretur eruere: ac ſicut de faucibus leonum, id eſt, regũ mẽbra populi qui fuerat laniatus extrahere. *Audite, & conteſtamini in domo Iacob dicit dominus Deus exercituũ: quia in die qua viſitare cæpero præuaricationes Iſrael ſuper eũ, viſitabo, & ſuper altaria Bethel: & amputabuntur cornua altaris, & cadent in terram.* Quantum ad contextum quidem teſpicit lectionis, hoſtilẽ

vastationem promittit, & dicit altaris cornua quæ Ieroboam in Bethel locauerat conterenda. De duobus siquidem vitulis, vnum in Dan posuisse, alterum in Bethel legitur. Ergo est in præsenti loco sensus eiusmodi: quia licet non vos sinam internicione deleri, sed paratus sum de captiuitate reliquias vestræ gentis extrahere, nec vos vicinus hostis, Damasci videlicet regnator absumat: tamen id quod agitis, transire impune non patiar. Posset autem dici quia sub nomine Iacob, Iudam voluisse intelligi, ni processus sermonis Israëlem magis, id est: decẽ tribus, signaret & exprimeret. De hac autem destructione altaris, & in regum libris legimus: venisse iam prophetam ad Ieroboã, qui vaccas fuerat fabricatus, immolanti quidem istud esse sub cõminatione pollicitum. Quem ille cùm extensa manu corripi præcepisset, potentiam vatis, dextra protinus arescente persensit, statimque fractus in preces, vsum quidem manus recepit: Iosiam verò exorturum, qui illud sacrilegium vlcisceretur, audiuit. Ergo quæ longa tempora vel castigatio populi, vel longa captiuitas vltima comprehendit, præsenti vaticinio pariter indicantur, quæ diuersis sunt inferenda temporibus. *Et percutiam*, inquit, *domum hyemalem cum domo æstiua, & peribunt domus eburneæ, & dissipabuntur ædes multæ, dicit dominus.* Non vnum aliquod vitium prophanæ gentis exagitans, auaritiæ quoque & luxuriæ peccata contingit, atque ideo queritur quòd diuersas habitationes ad voluptatem diuersorum anni temporum congruentes, quasi luxurię sibi construxerunt instrumenta: cúmque essent culpis multiplicibus inuoluti, nihil de compunctione aut emendatione penitus cogitauerint, sed consectanda solum amœnitate sollicitos, alias ædes æstibus, alias parasse frigoribus, háque, vindictæ tempore pariter auferendas, variásque molitiones hostili incendio concremandas. *Audite verbum hoc vaccæ pingues quæ estis in mõte Samariæ: quæ calumniam facitis egenis, & confringitis pauperes: quæ dicitis dominis vestris, Afferte & bibemus. Iurauit dominus Deus in sancto suo, quia ecce dies venient super vos, & leuabunt vos in contis, & reliquias vestras in ollis feruentibus. Et per aperturas exibitis altera contra alteram, & proiiciemini in Armon, dicit dominus.* Quamquam esset totius gentis prophanitas arguenda, tamen quia in diuites atque opulentos obiurgationem præcipuè dirigebar, qui non vnis ædibus, sed pro tempore variandis cœnaculis vterentur, eáque eboris nitore percolerent: meritò eis vaccarum quoque pinguium nomen ascribit, quia vox earum erat mugitibus destinanda, & venter eorum deus, & gloria in turpitudine ipsorum. Potest etiam illud decenter adiungi, vt non solum de viciis morum, sed de genere impietatis ipsius appellati esse dicantur: vt qui colendos receperant vitulos, vaccarum nomine signarentur. Pingues autem notãtur, secundum illud quod beatus Dauid accusat: Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum, transierunt in affectum cordis: cogitauerunt & loquuti sunt nequitiam, iniquitatem in excelso loquuti sunt. Ergo in monte Samariæ, id est in regia ciuitate sistentes, & aulica familiaritate turgentes, atterebatis pauperes, vt de eorum spoliis instrumenta luxuriæ vestræ quæreretis. Quod autem ait: quæ dicitis dominis vestris: Afferte

fcttc & bibemus, ſic accipiendum eſt: vt vel Dominos ſuos ipſa idola nominarent, à quibus videlicet ſeriò precatentur copiam retum, quippe qui omnem beatitudinem ſuam in intempeſtiuis lautíſque conuiuiis collocaſſent, vel certè minores quique, & ptocetibus ctiminũ ſuorum opera ſc locantes, hanc mercedem ab his peterent, in quotũ queſtum ſępe peccabant, vt cis potatio non deeſſet. Quid autem pro hac petulantia conſequuntur? Iutauit, inquit, dominus in ſancto ſuo, id eſt, decreuit ſtatum ſui iudicij violari neſcia ſanctitate: quia veniet, immo iam appropiat tẽpus quo carnes veſttæ leuentut in contis, & reliquię in ollis feruentibus. Trãſtulit autem ſimilitudinem à vaccis, quæ conuiuantibus aut barbaris aut militibus apponuntur: Et quoniam eatum vocabulo notatat ptophanos ipſarum denuò exitio ſubiiciendos, eos eſſe denunciat. Cõtos etgo hîc poſuit proverubus, id eſt, ſubulis, quibus inſettę plerumque vaccarum carnes prunatum vapore tottentur: teliquias vetò, vel inteſtina, vel eas accipe pottiones, quæ comminutiores in ollis magis quàm in ſubulis decoquuntur. Et quoniam dixetat quod totius honeſtatis & timoris obliti, etiã precia ctiminũ venttis metitentut ingluuie, metitò ſubdidit quòd ipſi incendio captiuitatis inuaſi, luxutiantibus & quaſi voraturis hoſtibus exponãtut. Et per aperturas exhibitis alteta contta altetam, & ptoiiciemini in Armon, dicit Dominus. Superioribus vetſibus metaphotã impleuetat à vaccis, conuiuióque ſuſceptam: in vltimo autem ad ſimplex tcuertitur iudicium: dicítque eos dituptis parietibus extrahendos, quod euetſionem indicat ciuitatis. Alteram verò contra altetam, ſecundum idioma hebraicũ, inuicem ſibi occurtentes captiuos, aut ſe mutuo conſequentes, qui ad Armeniæ montes Aſſyrio vincente transferantur, oſtendit. Sed videamus & reliqua. *Venite ad Bethel, & impie agite ad Galgala, & multiplicate prævaricationem, & offerte mane victimas veſtras, tribus diebus decimas veſtras: & ſacrificate de fermentato laudem, & vocate volũtarias oblationes, & annũciate, ſic enim voluiſtu filij Iſrael dicit Dominus Deus. Unde & ego dedi vobis ſtuporem dentium in cunctis vrbibus veſtris, & indigentiam panum in omnibus locis veſtris, & nõ eſtis reuerſi ad me, dicit Dominus.* Hanc fuiſſe ptæcipuam, imò vnicã cauſam denũciandi per prophetas, quę calamitates peccãtibus immineret, vt in eis correctionẽ formido genetaret, totus ipſe obiurgationis textus oſtendit: cui quoniã cõſilio iudicis ad indulgẽtiã prõptioris perdelinquẽdi impudentiã reſiſtebãt, quoddã inter Deũ & homines videbatur certamen exiſtere: ſed quoniã nõ erat æqua luctatio, hoc videlicet decernẽte, illis vero quæ erant acerba ſubeũtibus, ilicò intetdũ eos ſub deriſione cõpellat, ipſam eis quod elegerint certamẽ exptobtãs. *Venite*, inquit, *ad Bethel, et impie agite*. In imperatiuo modo, ſed per ironiã & inſultationẽ ea quib⁹ offẽdatur cnũciat, quæ figura celebratur in liberalib⁹ quoq; literis. Ergo prophanato Iſtaeli, inſultãter obiectat vt ſtudiis quę elegit immineat, & Bethel atq; Galgal, quas ciuitates idolis ſcatere etiã ptęcedẽtes indicauerũt prophetę, frequẽtate nõ deſinãt, ſed pręuaticationibus augmẽta cõportẽt: & offetãt victimas matutinas, & victimarũ oblationi deſetuiãt, fermẽtatóſq; panes altati; qui (vt

ira dicamus) laudatorij, vel voluntatię oblationis appellabantur, imponãt. Quod torum ita intelligendum eſt: quoniam ceremoniarum ordines, ritusque quos ex facta lege ſuſcepetant, idolis mancipaſſent, quippe quę pro Deo venerãda decreuerant, ſed eaſdem obſeruationes ſicut impiè ad idola tranſtuliſſent, ita etiam licenter plerumque variarent: hoc proinde vtrumque pariter exprobrat, id eſt, quod vel inſtitutiones legales idolis ad quæ defecerant mancipaſſent, vel eas pro ſuo arbitrio corrupiſſent: quorũ vtrũque ad eandem impietatẽ valeret, vel eas nimirum obſeruationes, quas ſibi Deus iuſſerat exhiberi, ad impia delubra transferre, vel certe quaſi faſtu & animo corrigẽtis aliquid ex his quæ fuerant inſtituta mutare. Denique hoc crimen ſuperbæ mentis exaggerans, ait. Sic enim voluiſtis filij Iſrael, dicit Dominus Deus. Inſiſtite ergo (inquit) ſtudiis quæ elegiſtis, vt ſtipẽdia vos digna comitentur, quorum guſtum ex maxima iam parte cepiſtis. Nam dedi vobis ſtuporem dentium in cunctis vtribus veſtris, & indigentiam panum in omnibus locis veſtris, & non eſtis reuerſi ad me dicit dominus. Ideo autem indigẽtiam panum poſt ſtuporem dentium locauit, vt eſſet ſenſus eiuſmodi: quia in obliuionem operis ſui viderentur dentes adducti, & deſueuiſſent incidere aut emolere cibos, lõgóque interuallo temporis quendam paterentur ſtuporem. Verùm cùm tam acerba vos caſtigatio perculiſſet, non eſtis reuerſi ad me dicit Dominus. Quo verſu, duo pariter indicauit: & illorum videlicet in delinquendo pertinaciam, & ſuam in conſulendo benignitatẽ: qui illa nimirum verbera, non vt punitet, ſed vt corrigeret intuliſſet. Huic autem conſilio infœliciter reſiſtentes, quoddam ſicut ſupra diximus, certamen ingreſſi ſunt, & ideo quid adiiciat, audiamus. *Ego quoque prohibui à vobis imbrem, cùm adhuc tres menſes ſupereſſent, vſque ad meſſem: & plui ſuper ciuitatem vnam, & ſuper ciuitatem alteram non plui: pars vna compluta eſt, & pars ſuper quam non plui, aruit. Et venerunt duæ & tres ciuitates ad ciuitatem aliam vt biberent aquam, & non ſunt ſatiatæ: & non rediſtis ad me dicit dominus.* Oſtendens ſupra ſubita lue frugum copiam diſperiſſe, & quia emendatio nulla ſucceſſerit, clariora ſe etiam indignationis teſtimonia præbuiſſe, atque prima pullulatione herbarum negaru pluuiarum germina ſuffocaſſe, conſequenter adiunxit: quia imbrium ſolatia nequaquam omnibus in commune ſubduxerit, ne euẽtui potius quàm indignationi, quod acciderat applicatent. Sed vt ſentiretis (inquit) iudicio fieri ſiccitatem, ſuper ciuitatem vnam plui & ſuper ciuitatem alterã non plui; vt ſimul ô populę, negato tibi ſolatio, ex vicino mordereris exemplo. Tanta etiam fuit imbris exilitas, vt nec ipſorum ſitim locorum, quæ aſperſiſſe videbatur, expleret. Attamen vos qui ad opinionem pluuiæ vt pecudes currebatis, ad me noluiſtis per voluntatis emendationem redire: eóque factũ vt & vobis fixæ calamitates, & mihi diſpenſationes meæ infructuoſiſſimæ redderentur. *Percuſſi vos in vento vrente, & in aurugine multitudinem hortorũ veſtrorum & vinearũ veſtrarũ, oliueta veſtra & ficeta veſtra comedit eruca, & non rediſtis ad me dicit dominus.* Iniquitatũ veſtrarũ, iſte cumulus ritè cẽſebitur, quia cùm totiens operã ſeueritatis aſſumpſerim, nihil tamen ad veſtrã

correctionem

correctionem promoui. Pro beneficiis ergo quicquid erumnarum hauſiſtis, enumero, & confiteor me quaſi oblitum fuiſſe benignitatis meæ, dũ pernicioſam vobis delinquendi obſtinationem ſuperare contendo. Ideo geminare plagas, immo etiam multiplicare non diſtuli, & hominibus frugum amminiculo deſtitutis, pomorum quoque ſolatia hortorũque ſubduxi: vt ſicut longa ſiccitas ſpem meſſis, ita etiam autumni, & hyemis bona vel aura peſtilens, vel frequens eruca conſumeret: & non rediſtis ad me dicit dominus. *Miſi ad vos mortem in via Aegypti, percuſſi in gladio iuuenes veſtros vſque ad captiuitatem equorum veſtrorum: & aſcendere feci putredinem caſtrorum veſtrorum in nares veſtras, & non rediſtis ad me dicit Dominus.* Quod Ægypti commemorationem intulit, dupliciter intelligi poteſt. Nam cùm ille populus, qui ſexcentorum milliũ fuiſſe narratur, ab annis xx & ſuprà extra Ioſue, & Caleb in ſolitudine docetur extinctus, meritò hic Deus Ægyptiæ profectionis inſtar occubuiſſe dicit, quos pronũciat internecione delendos, vel certe quoniam imminentibus Aſſyriis Iſraelitæ, ſicut beatus Oſee docet, ab AEgyptiis auxiliũ poſtularunt, nec tamẽ vllum ſunt remedium conſecuti. Conſequenter, miſſam in eos mortem AEgyptiæ vię propheticus ſermo denunciat, per quam ad eos nimirum non arma ſocia, ſed iratior hoſtis irrupit. Cui ſenſui magis conueniunt quæ ſequuntur, id eſt, quòd & iuuenes & equos in caſtris obſidione corruptos, vel captiuitate iudicat comminutos. Sed eùm vos (inquit) concluſos caſtrorum putredo cruciaret, & videretis vobis mala captiuitatis protinus inferenda, nec ſic reuerſi eſtis ad me, dicit Dominus. Tot ergo caſtigationum fructum mihi per vos periſſe, quomodo me ferre arbitramini? *Subuerti vos*, inquam, *ſicut ſubuertit Deus Sodomam & Gomorram, & facti eſtis quaſi torris raptus de incendio, & non rediſtis ad me, dicit Dominus.* Quis ſapiens & cognoſcit hæc? Tunc intelliget miſericordias Domini, quas ſane in omnibus ſuis diſpenſationibus commendare non deſinit: vnde eas & in præſentibus locis, cũ certè magno ſeueritatis ambitu procedat oratio, ita tamen abundare ac ſupereffluere demonſtrat, vt doceat quas intulit plagis, multò ſibi grauiores, quàm his qui patiantur, videri. *Subuerti vos*, inquit, *ſicut ſubuertit Deus Sodomam & Gomorram.* Quod certè non aceidiſſe Iſraëliticis populis ſpes etiam promiſſæ liberationis affirmat: fit proinde ſenſus eiuſmodi. Quoniam tantùm calamitates quas intuli in veſtrum ſanguinem ſęuierunt, vt videantur mihi Sodomitę ipſi non eſſe maiora perpeſſi: iuxta modũ quippe neceſſitudinis, quia vos mihi adſciueram, erumnarum iſta congeſtio illis eſt incendiis exequenda, quibus obſcœna turba cum tectis conflagrauit & terris. Quamuis enim vobis ſpem recuperandæ libertatis indulſerim, tamen videmini mihi ſicut torris, magis aliquis ſemiuſtus extractus de ignibus, quàm in virenti conſiſtens firmitate. *Quapropter hæc faciam tibi Iſrael: Poſtquam autem hæc fecero tibi, præparare in occurſum Dei tui Iſrael. Quia ecce formans montes & creans ventum, & annuncians homini eloquium ſuum, faciens matutinam nebulam, & gradiens ſuper excelſa terræ: Dominus Deus exercituum nomen eius.* Et quia, inquit, ſtatuiſti cum beneuolentia mea impu-

denti obstinatione certate, necessitatémque mihi exerendę seueritatis imponis, faciam tibi quod ipse castigationum ordo depoſcit. Neque enim decet vr plus virium impudentia tua quàm noſtra cenſura videatur habuiſſe, priúſque iſta quaſi laſſata deſiuere, quàm tua aut iniquitas finiatur, aut vita. Quantum ergo ad me reſpicit, medendi continuabo propoſitum: per te verò ſtabit vtrum iſta multiplex caſtigatio emendationi proficiat, an potius vltioni. Quia ergo illa numeraui nuper incommoda, id eſt penuriam frugum & imbrium, copiam verò locuſtarum & erucarum ſi quid viroris reliqui fuerat ab ſumentem luem, anni germina corporaque populantem, mala poſtremo hoſtilis obſidionis, tota in corruptionem caſtra vertentis, & gladium domi foríſque ſæuientem, quæ certe ego, inquit, per compatientem miſericordiam illi exitio quo Sodoma perierat, comparaui. Ita vrad ſimilitudinem combuſtorum tortium videarur reliquias veſtras redditura capriuitas, quia iſta, inquam, omnia cotrectionis inefficacia fuerunt: hoc faciam tibi ſub eiuſdem ſane tenore propoſiti, vt pernicioſa ſane impietate depulſa, affectum emendationis aſſumas. Et iccirco poſtquam id tibi quod denuncio inferri videris, in occurſum domini tui ſpei melioris factus accingere, neque perculſus patte ſententiæ vel deſperes ſalutem, vel iudicantis oculis apparere fotmides. Nam cum eo eſt tibi ratio qui nequaquam mortem morientis exoptet, ſed qui etiam addictis, ſi eos commiſſorum videat pœnitete, ſuccutrat. Quidam hunc locum vbi aït, Quapropter hæc faciam tibi, ita accipiendum putarunt, vt ex induſttia diceret comminationis ſpeciem fuiſſe cælatam, quatenus quicquid poſſet auditot atrociſſimum ſuſpicari, id etiam crederet fuiſſe promiſſum. Sed animaduerti licet, non ſuſpitionibus terrirorum rem fuiſſe promiſſam: cæterum quid ſe facturum diceret, poſt paululum publicaſſe. Nam inrerpoſiris quæ ad potentiam creatoris valerent, quaſi cum repetitione ſubiunctum eſt. *Audite verbum iſtud quod ego leuo ſuper vos planctum, Domus Iſraël cecidit, & non adiiciet vt reſurgat: virgo Iſrael proiecta eſt in terram ſuam, & non eſt qui ſuſcitet eam.* Sicque ſenſuum ordo ſubtexitur, vt more ſuo ſedulò deus noſtet cauſas illatæ captiuitatis abſoluerit: quam nimirùm velut inuitus impleuiſſe videatur. Sed ad lectionis ordinem reuertamur. Poſtquam ergo dixi: Hoc faciam tibi Iſraël. Poſtquam autem hoc fecero tibi, præparare in occurſum Deitui Iſraël, quia ecce, inquit, formans montes, & creans ventum, & annuncians homini eloquium ſuum, faciēs matutinam nebulam, & grandines ſuper excelſa terrę, dominus exercituum nomen eius. Ob reuerentiam iudicis in reorum pectoribus ſuſcitādam, opera creatoris interſeriti vt vel affectum erga ſe cenſoris prudens auditor intelligat, vel de effectu non dubitet vltionis, qui cùm ſibi videat comminantem, cuius virtute ſubſiſtat vniuerſitas, id eſt: O tu Iſraël, quis ſit meritorum tuorum expunctor, inſpicito: ille nimirum per quem facta ſunt omnia, & ſine quo factum eſt nihil, ille qui elementa iuſſione formauit atque diſtinxit: ille qui dedit ſyderibus vr lucerent, vallibus vt deſiderent, campis vt iacerent, montibus vt tumerent: ille qui ſpirabilem

lem aërem quo à cælo in terras media impletur inanitas, tum denſari in nubem, tum moueri in ventos præcepit, cuius prouidentiæ noua opera variis elementorũ declarantur officiis, qui cùm ſit tantus virtutis eminẽtia, tamen homini eloquium ſuum, id eſt legem ſuam intimare dignatur. Et inter gubernationis miracula, quibus facit vt nebulæ de terris, vbi eas matutinus ſol afflauerit, exhalẽtur: donec immoratu eiuſdem vaporis aut cõprimantur, aut omnino ſiccentur. Imo cùm oportuerit, concretæ in nubes ad ſuperiora ducantur, redditæque cunctis montibus celſiores, aquas conceptorum imbrium in ſubiecta diffundant: atque ita ſibi gubernationis ipſius veſtigia impreſſa conſignent. Ipſe inquam, factor elementorum cui nomẽ eſt Exercituũ dominus, id eſt, cuius ea poteſtas eſt vt nutui eius ſeruiant angelorum caterue, eúmque regem ſuum conditorémque fateantur: ipſe inquam, ea vobiſcũ benignitate contendit, quatenus inferenda vobis tormenta denuncier, ſi quo modo affectus pœnitendi in veſtris mentibus excitaro, vel ſera emendatio reos ſubtrahat vltioni. Quod ſane remedium quoniam obſtinata prauitate corrumpitis, vocem noſtræ lamentationis accipite, cuius ſemper monita reſpuiſtis: vocem, inquã, qua ſuprema veſtra proſequimur. Cecidit cecidit, nõ adiicietvt reſurgat. Virgo Iſraël proiecta eſt in terram ſuam, non eſt qui ſuſcitet eam: id eſt, illa gens de clara Iſraëlis ſtirpe deſcendens, & quæ virgo appellari vel ante meruerit, vel ſueuerit: quippe cuius pudicitiam, qua in conſortium fuerat proprii rectoris aſcita, prophanitas nulla violaſſet: vel cuius fœlicitatem continua integritate pollentem, captiuitas nulla corrupiſſet: ea nunc proculcatui vincentis expoſita, probra ſimul & tormenta perpetitur: nec vſurpat aliquod de amouenda calamitate ſolatium. Cæterum in terra ſua velut mulier pollutionibus ſubiecta decubuit, & miſeriis deprimentibus, ad ſepulchra peruenit, nec eſt qui opem ferre valeat, & ſubleuare deiectam, quam cenſura omnipotentis attriuit. Ab illo ergo verſu in quo ait, formans mõtes & creãs ventum, vſque in præſentem locum, ex perſona dictum prophetæ accipi poteſt, de Dei videlicet potentia diſſerẽtis. Quod autem dicit ita in terram ſuam cecidiſſe Iſraelem, vt penitùs non reſurgat: cùm & præcedentes & ſequentes ſententiæ ſoluendarum quandoque miſeriarum ſolatia repromittant, & in ipſius animaduerſionionis rempore imminurionem magis populi quàm internicionem minentur, ita debemus accipere: quod vel lugentis affectu cumulatius æſtimauit illata diſcrimina: Sícque funditus appellaſſe deletos, quos ex maiore videret parte contritos: vel certè in eorum perſonis quos captiuiras abſumebat ire peſſum. Neque à quopiam gentem Iſraelis ſuſcirari poſſe ſignauerit. *Quia hæc dicit Dominus Deus, Vrbs de qua egrediebantur mille, relinquentur in ea centum: & de qua egrediebantur centum, relinquentur in ea decem in domo Iſraelu.* Non ſubirò captiuitatis miſerias irruiſſe, ſed multis temporibus cùm expectatur emendatio, caſtigatum fuiſſe populum, regum declarat hiſtoria: atque ideo per prophetas varia eum deus noſter voce compellat: tum denunciando perniciem, eámque fixam eſſe dicendo, tum proſpera ſi emen-

dauerit pollicendo. Haud itaque quasi in vnum tempus coartans, aliquam in dictis esse discrepantiam suspiceris: sed ptolatas sententias per longa tẽpora, eaque oportuna distribuens, consequentiam suam omnibus constare reperies: ac paulatim crescẽtibus malis, regnum profani populi comminutum, donec ad vltimę captiuitatis exitium peueniret. In illis proinde vrbibus atque regionibus quę adhuc quasi stante metropoli, id est Samatia, vastabantur, gentis decimationem factam intelligamus, vt nobilibus intereuntibus pattibus quæ erat extrema permaneret. Quæ quoniã ad hoc illata fuerat decimatio, vt sicut alios iusto dabat exitio, ita alios pereuntium emendatet exemplo. Exhottatio continuò ipsius iudicantis insonuit. *Quia hæc dicit Dominus domui Israel, Quærite me & viuetis: & nolite quærere Bethel, & in Galgala nolite intrare, & in Bersabee non transibitis, quia Galgala captiua ducetur, & Bethel erit inutilis. Quærite dominum & viuite, nec forte comburatur igni domus Ioseph, & deuorabit, & non erit qui extinguat Bethel.* Quia id, inqnit, quod à lege & pietate debueras discere, ô tu Israël, vt vni videlicet factori tuo continuæ deuotionis adhæreres officio, qui te & propitius beatum, & itatus miserrimum reddetet, sæua demum pericula docuerunt: vel nunc studium pœnitentis assumiro, & de correctione actuum si vis viuere, cogitato. Require me proinde, quem profanitati setuiens reliquisti: Require me inquam inueniri patatum, & vbi primùm quęrete cœperis, obuiantem inuenies: quia omnis qui petit, accipiet: qui quærit inueniet, & pulsanti aperietur. Noli sacrilegiis tuis dissimulationẽ nostræ quæstionis adiungere, ne hotridior detegaris oblata remedia negligendo, quàm quæ promulgata fuerant ptæcepta temerando. Quætite me & viuetis, nolite quęrere Bethel & Galgala & Bersabee: hę autem vrbes sicut regum prodit historia, & vitulis quos Ieroboam fecetat, & teliquis erant idolis mancipatę. Denunciat ergo consulens dominus, vt illa quæ abhominabilia ptophanitas teddidisset, ftequentare desinerent, necum eis paritet quippe destinatis exitio disperirent. Quærite etgo dominum quia non vult mortem morientis, & quætentes reuertimini ad eum, & viuetis, ne incipiatis immisso tectis ptophanorum incendio concremari. Sed videamus & reliqua. *Qui conuertitis in absynthium iudicium, & iustitiam in terra relinquitis, facientem Arcturum & Orionem, conuertentem in mane tenebras, & diem in noctem mutantem, qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciem terræ, Dominus nomen eius.* Eodem quo suprà, ordine, vt potentiam iudicis explicaret, quòd idem esset cteator admonuit, propositúmque eius qui quantum in se est, cunctis consultum vellet ostẽdens: quippe quibus existendi causam sola eius bonitas præstitisset, dicit: quia iudicium eius quod dulce esset innoxiis, isti sibi instar absynthij amarissimum reddidissent. Ergo quod ait, Qui conuertitis in absynthium iudicium, vel ita debemus accipete, vt diuinum iudicium quod sibi meritis suis fieri exitiabile compulerunt, conuertisse eos in amaritudinem conqueratur: vel certe ipsum humanæ rationis examen in amaritudinem dicat fuisse corruptum: culturam videlicet idolorum, sacris quòs per Moysem

accepetant

acceperant, ritibus præferendo. Sequitur autem. *Et iustitiam in terra relinquitis*: quod ad ipsius electionis culpam reuocare possemus, quæ iudicandi normam quasi aliquid proculcabile reliquisset, nisi subiectis versibus quid iustitiam vocasset ostenderet. Ait enim, *Facientem Arcturum Orionem & conuertentem in mane tenebras* Iustitiam ergo appellauit ipsum Deum nostrum, qui meritò, & virtus & sapientia nominatur: eúmque à profanis esse relictum, id est spretum, conquestus, opera eius, quibus mundus gubernatur, enumerat: vt illorum nimirum crimina cumulet, qui tantæ magestatis deum non timuerint asperare. Quod autem astrorum ea vocabula intulit, quæ à gentilibus videntur imposita (quamquam alij interpretes solum sidera dixerint) possemus consequenter accipere, quia obuiis vocabulis ad distinctionem astrorum, non ad confirmationem fabularum sit vsus propheta: secundum illud quod & Apostolus poëtarum sententias nequaquam est dedignatus assumere. Notandũ etiam illud, quòd cùm descriptionem ethereæ informationis vellet amplecti, astrorum vocabulis quatuor plagas, quæ etiam climata vocantur, expresserit: id est, Arcturo Septentrionem, Orione verò Australem, quæ est è regione, constituens: dieiautẽ & noctis vicissitudine, ortum solis, occasúmque signando. Vbi pulchrè potentiam opificis admiratus, tenebras ipsas aït eum in mane cõuertere: ita enim solis globus cùm explicauerit gyros, repentino terras splẽdore profundit: vt inuentas tenebras non pepulisse, cæterum in lucem mutasse videatur. *Qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciem terræ, dominus nomen eius.* Elegantissimè & scientissimè cùm de elementorum loqueretur officiis, ad creatoris institutionem & gubernationem pertinentibus, eum quidem dixit omnia facere, cuius nimirum potẽtia & formauit eosdem ordines & tuetur: cuius tamen præcipue sideris, ministerio ad creandas fruges vteretur, ostendit: nimirum solis, qui, discessu quidem noctem nobis regressu diem pararet. Ergo quoniam descriptionem naturaliũ sermo contigerat, subdidit etiam, quòd vel exhalatus de terris humor, vel assumpta de marinis fluenta gurgitibus, ad superna eodem vapore raperentur, ac denuò suspẽsa de nubibus, quæ ire ad summa cęli ipso iã põdere nõ valerẽt, amarã salsedinem transfusione deponerent, & ita demum terris sitientibus redderentur: sicque alendis frugibus permixtu contrariorũ, humoris videlicet & vaporis, vbertas admiranda cõtingeret: quod vtiq; tãtæ magnitudinis negociũ explicare nõ posset, nisi ille qui solus vniuersorum dominus iure creationis ostẽditur. Sed videam⁹ & reliqua: *Qui subridet vastitatem super róbustũ, & populationem super potentem affert.* Cui negotio pararetur potẽ rię præmissa descriptio, cõsequẽter aperuit, id est, vt metũ in audiẽtiũ pectoribus excitaret, & intelligerẽt quãtus calamitatũ agger impẽderet his, quibus tãtę potestatis iudex esset infensus. Ille, inquit, qui est vniuersorũ creator, merita quęq; pergit expũgere: & licet viribus eius nemo possit obsistere, tamen reorum, qui sibi videbantur esse potentes, tormenta subridet, quos ea videlicet facilitate comminuet, vt indignationẽ suam subrisione potius indicet quàm clamore: quidni, cùm eius nutui vniuersa famulẽtur,

& prodiuersitate meritorum dicto obaudientia tam aduersa quàm prospera consequantur. Subridet ergo vastitatem super eos qui sibi videbantur potentes, ac dicere solebant: Linguam nostram magnificabimus: labia nostra à nobis sunt: quis noster Deus est? Aduersum eiusmodi, inquit, profanissimè sibi de prosperis viribus arrogantes, ille, inquit, vltor æternus afflictionis tormenta subridet, atque indignationem suam eiusmodi rictus, qui à tempore discreper, vsurpatione declarat. Robustos proinde & potentes vel pro inuidia superbiæ, vel pro memoria fœlicitatis antiquæ, Israëlitas vocat: quos iam denunciauit, & ex maiori parte consumptos, & captiuitate proxima transferendos. *Odio habuerunt in porta corripientem, & loquentem perfecte abominati sunt: iccirco pro eo quod diripiebatis pauperem & prædam electam tollebatis ab eo, domos quadro lapide ædificabitis, & non habitabitis in eis: Vineas amantissimas plantabitis, & non bibetis vinum earum.* Propheticæ orationis institutio custoditur, vt postquam videlicet fuerint denunciata supplicia, statim seueritatis ipsius causa subdatur, ne videlicet tantæ pietatis dominus, indignatione potius aliquid quàm ratione feciſſe videatur: simul etiam vt ostendat quanta consulat benignitate pauperibus, cùm eorum contumelias & rapinas violatui religionis annectit. Per quod consequens esse conuincit, quia profanatis mentibus, nulla insit ciuilis cura iustitiæ, nullus humanitatis affectus: sed sociis suis quasi perciti vento furoris insiliant, & pauperes quosque professa ferirate dilacerent: vnde, & hi qui ad cultum idolorum sacrilega mente defecerant, nullis penitus sceleribus abstinerent, sed tam essent pestiferi sociis & ciuibus, quàm ipsi domino quem auersabantur ingrati. Quod autem dicit quia in portis corripientes odio fuerint insecuti, motem iudaïcæ institutionis ostendit, qui ita fuerat ordinatus, vt negociorum arbitri in portis vrbium quarumque residerent: ne qui opus eorum habuisset examine, quæstione aliqua laboraret, sed in ipso ingressu apud quos experiretur offenderet. Non autem Israëlitas, maxime iam sub regum profanorum potestate degentes, hunc morem qui per beatum Moysem in sacerdorali republica fuerat cõstitutus manſisse arbitremur, sed quòd ostendat illos cum ritibus etiam ciuilia iura violasse, & virturum odium cum ipsarum prædicatoribus induisse. Acsi quis adhortari ad correctionem sanctitarémque voluisset, eum protinus odiis conspirantibus inreriſſe. Cur autem censorum monitis aduersarétur ostendit. *Diripiebatis*, inquit, *pauperem, & prædam electam tollebatis ab eo*. Igitur vt sine impedimento aliquo vel rimoris, scilicet, vel pudoris, per damna & contumelias pauperum vaderetis, monitores sobrios estis perosi. Notãdum verò quòd ait, quia electam prædam ab inopibus auferrent, cùm vtique consequentius æstimetur alterum è duobus: vt aut non habuerint magna quæ perderent, quos pauperes confitetur, aut locupletes meritò nominentur si ab his preciosa quæque prædator auferret. Intelligendum ergo quia vel appellauerit pauperes, quos illi rapinis suis ex locupletibus inopes reddidisset, vel certe ad affectum magis possidentium, quàm ad damnorum momenta respiciens, & si paruas res tamen pauperibus ipsa

exiguitate

exiguitate precioſas, atroci dixerit cupiditate ſublatas. Ad cuius rei teſtimonium, vel vnius ſaltē recordemur exempli. Nabuthę ſancti viri vineam, breuem illam ſpacio quidem ſed domino ſuo gratiſſimam, ac ipſa iocunditate preciosam, Achab rex ſtolidiſſimus concupiuit: & cùm domino de venditione mandaſſet, reſpondit Nabutha, ſe hæreditatem paternam non poſſe contemnere, nec eadem, ſi liceat, velle priuari. Tunc rex profaniſſimæ coniugis ſtimulatus hortatu, auaritiæ ſuæ facinus crudelitatis adiunxit, & interfecto Nabutha vineam quam concupierat, occupauit. Sic ergo electas prædas, quibus domini videlicet nihil precioſius ęſtimarent, cruentis auſibus auferebant, pro quibus factis quid eis denunciet, audiamus. *Pro eo quòd deſpoliabatis pauperes, domos quadro lapide ædificabitis, & non habitabitis in eis. Vineas amantiſſimas plantabitis & non bibetis vinum earum, quia cognoui multa ſcelera veſtra, & fortia peccata veſtra.* Hoc nempe deprædationum veſtrarum tenebat audacia, vt ſuppeterent inſtrumenta luxuriæ, atque habitationes veſtras grandibus coloretis expenſis, quaſi & munimento & voluptati futuras. Sed duo vobis pariter euenient, vt ædificetis quidem, & in eis nequeatis habitare: & tam molitione operis quàm eius amiſſione eruciemini, atque in eo ſentiatis cumulatum dolorem: quod non tumultuariis ſed elegantibus habitationibus excidatis. Nec ſane de calamitate conqueri poſſitis, aut diuinum inter gemitus ſperare ſubſidium, quorum precatui reſiſtat turba culparum: quidni eùm videant ſimul ſe atrociora, & in eiues, & in proximos edidiſſe? Hæc autem omnia vt prodit hiſtoria, decem illæ Samaritice tribus, & à vicinis ſæpe hoſtibus, ſed potiſſimum ab Aſſyriis pertulerunt. Iudas verò vaſtante Babylonio, eiſdem communicauit exitüs. Cùm ergo domibus ampliſſimis, atque ornatiſſimis vineiſque fertilibus, & proprio quod eſt amplius labore plantatis fueritis, addita etiam captiuitate, priuati, reputate hoc peccatis, quæ maxima commiſiſtis. *Hoſtes iuſti accipientes munus, & pauperes in porta deprimentes: Ideo prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum eſt.* Per varias ſpecies, ſtatum corruptæ ciuitatis exaggerat. Et ſicut ſupra dixit, quoniam hortantes ad iuſtitiam ſpreuiſſent, imò etiam perculiſſent: ita conſequenter eoſdem iuſti hoſtes vocat: quod ſane duobus modis intelligi poteſt: vt iuſti quaſi genitiuo ſingulari iuſtitiæ pronuncientur inimici, id eſt, iuſtitiæ non vos negligenter arguo, ſed oſores: ex quo deſcendit affectu ſtudiorum veſtrorum funeſta peruerſitas, cùm iniquitati impendentiam copulantes, nec opertis latere quod geritis: ſed in porta ciuitatis, in loeis videlicet iudiciorum ſpectante populo nequaquam meritis cauſas, cæterum preciis æſtimetis: & iniquitatem pecunioſorum de pauperum facultatibus adiuuetis: vel certe hoſtes iuſti per nominatiuum pluralem appellati eſſe credantur, vt enumeratis multis magníſque criminibus, quaſi commorus intulerit quod iuſti hoſtes eſſent, id eſt, religioni ſe & deo aduerſarios quaſi legitimos exhiberent. Locutio eſt verò familiaris diſertis, qui & iuſtos exercitus & iuſtas prouincias, id eſt, magnas appellare conſueuerunt. Sed videamus & reliqua. Ideo prudens, inquit, in

tempore illo tacebit, quia tempus malum est: tempus in declinatione mutauit, vel præterita quippe vel præsentia populi gesta dinumerans, consequentius diceret: prudens in tempore illo tacebat, pro quo ait, tacebit. Quia ergo eos iustum, id est legitimum, aduersum honestatem & religionem, bellum pronunciauerat suscepisse: meritò, inquit, ad iustitiam reuocantium ora siluerunt, & prudens quisque cum gemitu ac dolore conticuit, considerans nimirum nihil loci salutari superesse doctrinæ, & ideo sibi consulere debere reticendo, cùm nihil iam promoueat disputando. Ipsi sunt autem prudentes in silentium publico horrore compulsi, de quibus supra dixerat: odio habuerunt in porta corripientem, & loquentem perfectè abominati sunt. Cùm ergo ita profanarum plebium conspirarit audacia, vt veritatem pietatémque doctrinæ quasi denunciato certamine persequatur, prudens quisque doctor flebit quidem, sed tacebit: videns quoniam sicut aspides surdæ obturauerint aures suas, ne quid ad eos de salutaribus possit penetrare carminibus. Id sane ipsum quæstionis aliquid videtur afferre, quod breui est expositione purgandum. Laudatur siquidem prudentia doctoris inter silentij se tuta redigentis, si à parte auditorum reflarit aduersitas. Atque magister gentium præcipit, increpat, obsecrat oportunè, eámque perseuerantiam omnis ferè sacra scriptura commendat. Est proinde adhibenda distinctio, quæ concordiam possit vendicare mandatis. Quandiu populus, & si per negligentiam multa delinquens, tamen sub discendi professione consistit Deber legitimus magister nequaquam clandestinas aliquorum offensiones timere: cæterum omnibus qui ad audiendum cõuenerint, docendi assiduitate consulere: quippe qui pecuniam sibi commissam numulariis audierit esse credendam: alium autem venturum qui & sorrem reposcat & fœnus. Si verò fuerit tanta in peius facta mutatio, vt impietate plebis ipsi discipulatui colla subducant, & pruritum aurium sustinentes inepris tantum fabulis acquiescant: rum plane iam necessarium esse silentium doctoribus cum propheta dicẽtibus. Obmutui, & humiliatus sum, & silui à bonis, & dolor meus renouatus est. *Quærite bonum & non malum vt viuatis, & erit dominus exercituum vobiscum, sicut dixit: Odite malum & diligite bonum, & custodite in porta iudicium: si forte misereatur dominus Deus exercituum reliquiis Ioseph.* Hi versus ex persona miserantis prophetæ interpositi videntur, Israëlitas videlicet etiam sub ipso iam exitio positos commouentis, vt in correctionis vota studiáque conspirent: ne forte Deus exercituũ, cuius tanta est clementia quanta potentia, eiusmodi emendationibus mitigetur, & delendis saltem reliquiis attritæ gentis abstineat. Subiicit autem quod habeat ad superiora contextum. *Propterea hæc dicit dominus exercituum dominator, In omnibus plateis erit planctus, & in cunctis quæ foris sunt dicetur: Uæ uæ, & vocabunt agricolas ad luctum & planctum. Eos qui sciunt plangere: & in omnibus vineis erit planctus, quia pertransibo in medio tui, dicit dominus.* Sepositis illis versibus quos ex persona diximus prophetæ miserantis illatos, inuectionis ordo decurrit: vt post illud quod ait, hostes iusti accipientes munera, & pauperes in porta deprimentes,

primentes,ideo prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum eſt, cõnexe videatur illatũ:propterea hæc dixit dominus deus, & reliqua quæ ſequuntur:lamentationes videlicet in omnibus plateis audiendas,& in cũctis,inquit,quę foris ſunt dicetur Væ vę: quia planctus fore dixerat in plateis,addidit,&quæ foris ſunt ſimili cum ploratione miſcenda,vt nõ vtique ſolis videretur vrbibus cõminari. Dicetur itaque tota regione vę vę: & tam vineæ quàm campi atque mõtes, miſerabilibus perſonabunt lamẽris, quia pertranſibo in medio tui dicit dominus. Diu me,inquit,quaſi abſentem,& quæ gereretis penitus non videntem nequicquam eſtis experti:nihil enim de emendatione per tã longas inducias cogitaſtis. Nunc iam in regionem tuã ſactilegiis inquinatam is animaduerſor ingrediar,cui vlterius nõ poſſitis illudere. Perttãſire ſe verò dicit,vt illius memoriã temporis introducat, quo vel Ægyptum vel Sodomã legitur interiſſe. Ægyptia primogenita, vel Sodomitica tecta conſumens. In hunc ergo modũ pertranſibo, vt edã quã merita exigunt vltionẽ. Vnde & apud beatum Oſee,cùm de mitigatu ſententiæ diſputaret,ait: quia deus ego & nõ homo, in medio tui ſanctus,& nõ ingrediar ciuitatẽ. Quod ergo ibi ſe miſeratus promiſerat non eſſe geſturũ,id nunc facturũ pollicetur iratus,id eſt, per mediũ populi vlciſcentis animo tranſiturũ. Cùm autẽ harũ calamitatum agger irruerit, agricolæ nõ ad culturã ſed ad lamenta cõueniẽt, cõuocantes ſecum qui ſciant plãgere. Quod ſecundũ morẽ illius regionis,qui etiã apud alias gẽtes vigebat,illatũ eſt:Erãt enim funebres cãtilenæ quas ad rithmũ precinẽtibus aliis tuba reſonabat. Ergo quaſi vt legitimũ populi funus exprimeret, plangẽdi ſciẽtes denunciat cõuocandos. *Væ deſiderantibus diem domini, vt quid eam vobis? Dies domini,iſta, tenebræ & non lux: Quomodo ſi fugiat vir à facie leonis, & occurrat ei vrſus, & ingrediatur domum, & innitatur manu ſua ſuper parietem, & mordeat eum coluber: Nunquid non tenebræ Dies Domini & non lux & caligo, & non ſplendor in ea?* Conſilium & propoſitum pietatis diuinæ, gentium magiſter oſtendens:Bonitas,inquit Dei ad pœnitentiã te adducit, ſecundum autem duriciã tuam & cor impœnitẽs, tu tibi tezauriſas irã in die irę,vt ipſa dilatione cumulatã excipias vltionẽ. Hoc ergo propoſito cõſulendi per multorũ regũ ętates prophetalis cõminatio perſonabat:& prębat deſcribẽdis calamitatib⁹ terroris ambitio, quæ in pectorib⁹ audientiũ,formidinis & correctionis ſuſcitaret affectũ:ſed illi qui abuti remediis adſueuiſſent, dilationem pœnarũ atque mortiũ ad mẽdacij argumentũ trahebant,dicentes,videlicet prophetas cõmemorãdo,diem domini vanos excitare terrores. Ergo inter cætera quæ laſciuè improbéq; loquebantur,iſta quoque cũ irriſione dicebãt,videlicet ſe deſiderare diẽ domini. Et vt tandẽ reuelaretur optare, nõ ꝙ veris deſideriis eã poſtulatent,ſed ꝙ nequaquã veniente,cõminantiũ prophetarũ falſitas proderetur. Proinde ſacri legis cõſcia ſuæ veritatis cenſura denũciat,quod illã deſidetatę diei profeſſionẽ afflictio multiplex cõſequatur,nec eis illud tẽpus ad bona argumẽta, ſed ad ſtipẽdia dura reſpondeat, taléſque calamitatũ oriantur procellæ, vt illic acerbius diſcrimen ſemper occurrat,quocũque miſeri cõfugiendũ putarint. Dies (inquit) ille ſqualebit

adeo angorũ tenebris, vt nullũ consulentiæ lumen relinquat, sed à pernicie in pernicie se formidine miserrimi exagitãte discurrant: vt si quis fugiẽs in sequẽtẽ leonẽ vtsis sæuiẽtib⁹ obuier, ac subitę formidinis augmẽta perpessus, domũ aliquã occulẽdus irrũpat, cũque manũ parieti, vt post tantã consternationẽ paululũ requiescat, admouerit, morsum serpentis in foramine latẽtis incurrat: sicque veneno in viscera labẽte, dispereat. *Nunquid nõ tenebræ dies domini, & nõ lux & caligo & nõ splendor in ea?* Nõ solũ tenebrosam, sed etiã caliginosam illã esse noctẽ denũcio, qua videlicet & lux securitati abigetur, & nulla consolationũ sydera sublucebunt. *Odi & proieci festiuitates vestras, & non capiam odorem cœtuũ vestrorũ. Quod si attuleritis mihi holocaustomata, & munera vestra non suscipiam, & vota pinguium vestrorum nõ respiciam. Auferè à me tumultum carminum tuorum: & cantica liræ tuæ non audiam, & reuelabitur quasi aqua iudicium, & iustitia quasi torrens fortis.* Quamuis atquendo Israeli id est, decem tribubus, maiore parte orationis institerit, tamen etiam Iudæ delicta contingit. Siquidem & intet principia operis cùm intulisset diuersarum gentium mentionem, peruenit ad Iudam, & ait: Super tribus sceletibus Iudæ & super quatuor non cõuertam eum, eo quod abiecerit legẽ domini, & mandata eius non custodierit. Deceperunt enim eos idola sua post quæ abierunt patres eorum: & mittam ignẽ in Iudam, & deuorabit ædes Ierusalẽ. Quãquã ergo Israëli vehemẽtior institisset, tamẽ postquã ad exprimendã diẽ domini, id est, vltionis tẽpus sermo peruenit, eiusque seueritatẽ diuersis imaginibus explicare cõtendit, quæ vtique terribilis põpa vindictæ nõ minus Iudæ, quã Samariæ plebibus imminebat: ceremonia rũ quoque solatia, quæ profanato Istaële Iudas adhuc videbatur celebrare, eneruata potius & abiecta mõstrauit, cõmẽdandæ videlicet occasione cẽsuræ, apud quã inter dãna morũ placamẽta eiusmodi nihil valerẽt, æquũ se iudicẽ vttisque fore tribubus indicauit. Ergo dilatatione sentẽtię etiã Iudæ cũ Israele denũciat, quoniã cœtus eorũ oblatio nẽsque fastidiat, & vota in quibus soleãt pingues hostias immolare contẽnat: carminibusque quibus Dei canãt laudes, ita offendatur, vt tumult⁹ magis se pronũciet sentire, quã cœtus. Hæc siquidẽ omnia religionis officia tũc grata esse deo, tũc placita: quãdo cũ bonis morib⁹ exhibẽtur. Cæterũ si ea vlutpẽt sacrilegiis & iniquitatib⁹ seruiẽtes, ita nihil promoueãt ad impetrãdã salutẽ, vt oratio eorũ fiat in peccatũ. His ergo cũctis solatiis cõuictis atque depulsis, iudiciũ dei reuelabitur quasi aqua: quod ne obscutũ esset, adiecit: & iustitia quasi torrens fortis. Inũdatio easnimirũ immissę calamitatis abripiet, & diluuij instar extinguet. Diuersis enim imaginibus, potẽtiã & cognitionẽ vindicãtis gestit exprimere: quæ sicut potest fletibus antequã irruat mitigari, ita cũ inciderit nõ valebit eludi. *Nũquid hostias & sacrificiũ obtuliſtis mihi in deserto quadraginta annis, domus Israel? & portastis tabernacula Moloch & imaginem idolorũ vestrorũ, sydus Deivestri, quæ fecistis vobis. Et migrare vos faciã, trãs Damascũ, dicit dominus, Deus exercituum nomen eius.* Huius loci etiam beatus Stephanus sub tempore glorioſę meminit passionis. Nam cùm furentium Iudæorum cinctus agminibus de prænunciato à sacris vatibus redẽptoris nostri mysterio disputaret: Conuertit, inquit, deus & tradidit illos seruire militiæ cæli, sicut

cur ſcriptum eſt in libro prophetarum. Nunquid victimas aut hoſtias obtuliſtis mihi xl. annis domus Iſrael, & ſuſcepiſtis tabernacula Moloch, & ſydus Dei veſtri rẽpha: figuras quas feciſtis vobis adorare eas, & transferã vos trãs Babylonem. Locus verò ipſe quãquã apertam habere videatur cauſam, id eſt cenſurã iniquas plebes increpantem, tamen ira ſententias miſcuit ad diuerſa tẽpora pertinẽtes, vt nõ parũ obſcuritatis offuderit. Denique Hier. in hoc loco adeo miſerã recepit opinionẽ, vt diceret quia xl. annis quos in ſolitudine referũtur egiſſe, non deo ſed idolis ſeruiſſe videãtur: cùm nihil vtiq; tale hiſtoria cõſignet, ſed tantum ꝙ caput vituli, Moyſe morante conflauerint: ꝙ tamẽ ſtatim eodẽ iubente contriuerint. Non ergo ceremonias legales ſyderibus aut angelis offerebãt, quarũ ritũ & ordines auctor noſter proprio ore compoſuit, ſibique vni omnia offerenda mandauit. Secundũ conſuetudinem ergo ſcripturarum diuerſa quidem tempora, cæterum ſimilia increpantis ſermo cõiunxit, vt oſtenderet quia in præſentibus ſacrilegiis profanos imitarentur parentes, qui ſibi Deos improbe fieri poſtulantes, in vaſta ſolitudine concidiſſent. Quid ergo air mirum ſi & hi de propriis finibus exigantur trans Damaſcum, videlicet in Babylone vltráque perituri? Quod aurẽ poſuit ſydus Dei veſtri, in hebraico dicitur ſtellæ habere nomen, i Lucifer, quẽ vſque hodie Sarraceni colere feruntur. De quo tamẽ nihil tale ſcriptura commemorat, videlicet eo tẽpore quo fuit caput idoli fabricatum, ad ſimilitudinem nimirum Ægyptij bouis quẽ Apim nominant, quod ſtellis quoque ſeruire decreuerint. Sed colligimus quia per imitationẽ Aegyptiæ ſuperſtitionis, aliis quoq; gẽtibus cõponantur, quaſi nihil ſit profanitatis, quod nõ per ſuſceptionem vnius idoli venerari & colere cẽſeãtur. Fit autẽ cõtextus in ſenſibus, ſi his quæ fuerãt interiecta, ſepoſitis, ad illud quod dixerat, Væ deſiderãtib⁹ diẽ domini, hoc reſpiciar quod ait, Nũquid hoſtias & ſacrificiũ obtuliſtis mihi in deſerto, i. longanimitate & beneuolẽtia mea, quæ differt longis tẽporib⁹ vltionẽ, ita abutitur veſtra profanitas, vt argumentemini inũ quã vẽturũ eſſe illud exitiũ, ꝙ necdũ venerit, cũ fuerit ſæpe promiſſum, quaſi nõ ſuppetant exẽpla quibus agnoſcatis cõſuetudinẽ meã, quia his nimirũ qui deſtinãtur exitio, lõgũ ad pœnitẽdũ tẽpus indulgeat. Sed vt ptẽtermittã reliqua, ſaltẽ illud aſpicire: quia cũ eductus de Ægypto populus ad montẽ Sinę perueniſſet, & cõſiſtẽs inter miracula meis digna virtutib⁹, ad cultũ tamẽ idolorũ, quẽ teliquerat, reuertiſſet, meruit exitio deſtinari. Ego tamẽ, nec ſacrificiis eorũ nec muneribus mitigatus, xl. annorũ tẽpus indulſi, neque itã ſubito in reos ſæuire promiſi. Cẽterũ agmina ſenſim iã ſententię addicta cõſumpſi, ſicque nec indulti temporis lõgitudo, ꝙ denũciatũ eſt, fruſtrauit iudicium. nec accẽſam præcipitauit horror criminis vltionẽ. Cur itaquẽ dubitetis futurũ ꝙ iam factũ videtis, id eſt, ideo vobis denũciari vẽturas calamitates, nec eaſdẽ celeriter inferri, vt emẽdationis ſpatiũ prębeatur, nõ vt euaneſcat vltio, cui nihil valebit tẽpus offocere. Vos autem quoniã bonitate Dei impudẽter abutimini, cõſequetur finis eorum parentum quos in ſacrilegiis eſtis imitati: vt ſicut eorum cadauera in vaſta ſolitudine corruerunt, ita & vos de patriis extuſſi finibus, in barbara regione moriamini.

CAPVT 6. LIB. 2

Æ qui opulenti eſtis in Siõ, & confiditis in mõte Samariæ: optimates capita populorum ingredientes põpaticè domũ Iſrael. Exoſam quidem deo ſemper fuiſſe ſuperbiam, frequẽs ſcriptura commendat, quippe quę initiũ peccati talis fuerit, vt Angelos in dęmones cõmutauerit. Vnde & beatus Dauid ſollicite deprecatur ne ſubiaceat proculcatui ſuperborũ: ibi enĩ, inquit, ceciderũt omnes operãtes iniquitatẽ. Hic tamẽ propheticũ ordinẽ in increpatione cuſtoditvt ſuperbiã quaſi fructũ eſſe impietatis oſtẽdat, per quẽ tenorẽ Apoſtoli quoq; ſermo videtur ingreſſus: qui cũ diceret quod creaturis, creatore relicto ſeruiſſent, enumerationẽ deinceps facinorũ flagitiorũq; ſubiecit: propterea illos nefandis actibus ſcatere pronũciãs, quòd pietatis erga deũ iura temeraſſent. Væ, inquit, ergo vobis qui opulẽti eſtis in Sion, & cõfiditis in mõte Samariæ, nõ quo pauperũ crimina leuius æſtimemus, ſed vos ſcelerũ maior pulſat inuidia, quos maior extendit opulẽtia. Quo enim magis eſtis de honore ac facultate cõſpicui, hoc vos decuit maius ſtudiũ religionis habuiſſe: nũc verò nõ min⁹ impietate quàm pecunia locupletes eſſe cõtenditis. cõprehẽdent ergo vos lamẽta grauia, quia ſecundũ diuinã ſentẽtiã exiguis poteſt miſeratio nõnulla cõferri, potentes autẽ potenter tormẽta patiẽtur. Inter tãtas ergo miſerias regionũ, quas de vel amiſſis vitib⁹, vel de irruẽtibus iã calamitatib⁹ experitur, in locorũ præſidijs & munitione cõfiditis: in Siõ videlicet & Samaria fore vos tutos aduerſus irã iudicis æſtimãtes. *Væ qui opulenti eſtis in Sion & cõfiditis in monte Samariæ: optimates capita populorũ ingredientes pompaticè domum Iſrael.* Nunquã enim vos magis quã aduerſorũ tẽpore publicaſtis, quãta vos luxurię impleuiſſet ambitio, qui gentis imperio maiore iã ex parte cõſumpto, intra obſeſſas tamẽ vrbes opulẽtia tumetis luxuriaque diffluitis. *Trãſite in Calãne, et videte, et ite inde in Emath magnã, et deſcẽdite in Geth Paleſtinorũ, et ad optima quæq; regna horũ, ſi latior terminus eorũ termino veſtro eſt.* Intulit opportune externarũ gẽtiũ mẽtionẽ, & per occaſionẽ alterius ſermonis, oſtẽdit quia & aliis regiones quas incolerẽt, & regna quibus florererẽt, rerũ cõditor deputaſſet: illos ſiquidẽ populos plura nõ cupere, iſtos verò & ingratos & profanos doceri, qui ita fuiſſent vrbibus peſtilẽtes, vt quos ante per exẽpla corruperãt, eoſdẽ poſtea faſtu prędę protererẽt. Notãda verò diuini forma iudicij, apud quã nõ pro afflictorũ qualitatibus affligẽtiũ quoq; merita põderãtur: vt ſi noxẽtes nõ fuerint q terũtur, excuſabilis quoq; deprimẽtiũ videatur iniuria: ſed ita rei ac ſi ſanctos violauerint arguãtur. Neq; enim odio malignitatis alienæ, cæterũ impetu proprię iniquitatis inſiliũt: prædonũ nõ cẽſorũ animum deferẽtes, quorũ vt iniquitas exprimatur, profanarũ eis cõterminarũque gẽtiũ modeſtia & quædã probitas antefertur. Trãſite inquit in Ghalãne in Emath nagnã, in Geth Paleſtinorũ, & diligẽter inſpicite ſi latiores veſtris terras quas incolerẽt acceperint: quarum ita ſunt forte contenti, vt nihil aliud videãtur expetere. Quæ ſane exprobratio, vt illos cupiditatis accuſat, ita deſidetat explicari. Inconſequens enim videtur, vt poſtquam opulentiæ ac luxutiæ crimen obiecit, ad comprobationem adduceret eos qui breuiores terras viderentur incolere.

Poſſet

Posset enim referri, ideo istos plus habere iactãtiq; quia maiores opes delatę sibi regionis vectigalib⁹ collegissent, nullámq; ad exprobrãdum vim cõparatio illata retineret, quia hoc fiebat quod ipsa consequentia postularat. Quis ergo sensus hic est quẽ verba destituũt? ille nimirũ qui parricidales animos in sacrilegis plebibus fuisse cõuincit, quẽ alius propheta i. beatus Osee euidẽter ostẽdit, cùm diceret: In diebus desolationis ostẽdit fidẽ, facti sunt principes Iudæ quasi assumẽtes terminum. i. decẽ tribubus Assyrio vincẽte trãslatis. Iudę populus, misericordiæ & cõpunctionis alien⁹ gaudebat, dilationẽ sibi finiũ cõtigisse. Hoc ergo intuitu & nũc propheta nõ solũ in Iuda, sed etiam in ipso Israële qui captiuitati prior subiacuit, impios principes exultasse demõstrat: q; popularibus incolisque regionis varia clade cõsumptis, istis velut inter vrbium mœnia liberãdis, latior possessio prouenisset: q; ramẽ tribui Iudæ magis crimen obiectat, cius quippe in sequẽtibus nomẽ appellat. Meritò ergo & hostias & munera eorũ vicina quoq; gentiũ laudata parcitate damnauit. Sed videamus & reliqua. *Qui separati estis in diem malũ & appropinquatis solio iniquitatis. Qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris: qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti, qui canitis ad vocem psalterij, sicut Dauid putauerunt se habere vasa cantici bibentes in phialis vinum & optimo vnguento delibuti, & nihil patiebantur super contritione Ioseph.* Eorũ quos supra optimates vocauerat, põpaticè ingrediẽtes domũ in diuitiis & epulis suis gloriantes, atque humiliũ capita deterentes, fraterna etiã captiuitate gaudẽtes, consequenter epulas & delicias percucurrit. Væ, inquit, vobis qui separati estis in diẽ malũ, quibus tẽpus videlicet vltionis impẽdet, cui vos estis ita dicati, vt videamini ad hoc prorsus electi. Quod autẽ ait, & appropinquatis solio iniquitatis, vel sic intelligere debemus, vt coniũctiua ista, quæ est prælata cõiũctio i. appropinquãtis, vim rationalis cõiũctionis obtineat i. quia vt sit sẽsus, separatos in diẽ malũ qui appropinquauerint solio iniquitatis, videlicet ideo puniẽdos, quia in alios exercuerunt iniqua iudicia: vel certe soliũ iniquitatis appellat, quo in iustitia examinata dãnabitur: sicut iudiciũ pecuniarũ & cedis vocamus, nõ quo peculatus aut homicida perpetrẽtur, sed cuius examine puniãrur. Sub tali autẽ scelerum atrocitate degẽtes, adeo nihil de penitẽdi studio cogitatis, vt omnia luxuriarũ instrumenta generáque sectemini, nec totos dies lusui dedisse cõtẽti, toris eburneis & stratis mollib⁹ incubetis: vt obscœnitatis operi corpora feticis fota sufficiãt: epulas autẽ vestras etiã auriũ voluptate cõditis. Nã cùm electos de gregibus & armẽtis agnos vitulósq; cõsumitis, & vsq; ad temulẽtiã vina defunditis, psalteriũ & liras facitis concrepare: hisque flagitiis, etiã cõtumelias antiquitatis adiũgitis. Dicẽtes videlicet ea vos habere organa, quę Dauid beatissimo suppetiuerint: neque miseri consideratis tãtum inret studia quãtũ inter meritaveſtra atq; illius intercesse. Dauid enim laudes creatoris legẽsq; virtutis & remedia perturbationis sacro carmine personabat, vos verò è cõtrario incẽtiua luxurię cũ iniuria creatoris (cuius lex spernitur) concrepatis. Illc epulis sobriis & prophetalibus delectabatur ac muniebatur vnguentis, vos verò ebrietate crapulaque, oleo etiam vulgari, & quod

ſit arte corruptũ, madetis. Denique ille, miſericordiæ plenus affectu, multis poſt ſeculis vẽturas ſuæ genti calamitates, & fletibus proſequebatur, & precibus. Vos verò eaſdem iam illatas iãque graſſantes, ita ſiccis oculis intuemini, vt eas veniſſe parricidaliter gaudeatis. Quod ergo ait: nihil pariebantur ſuper cõtritione Ioſeph, ad cõpaſſionem retulit, quam in pectoribus veldiligentiũ vel miſerantium nouerat ſolere cooriri, quam dutitiã etiam illud ſub perſona iuſti carmen accuſat. Queſiui qui ſimul mecũ contriſtaretur, & nõ fuit: & cõſolantes me, & non inueni. Cùm ergo Ioſeph, id eſt decem tribus captiuitas occuparet, nullum Iuda miſericordiæ, nullum cõpaſſionis ſenſit affectum: quid ni, cùm magis putaret augendę opulentię tempus oblatum, ſi ſuis finibus fraterna rura cõiungeret. Tale autem votũ ac tale propoſitum, quid recipiat, audiamus. *Quapropter*, inquit, *nunc migrabunt in capite tranſmigrantium, & offeretur factio laſciuientium*, id eſt, inanitatem ſperum ſuarum protinus fatebuntur, quando & ipſos comprehenderit, quæ fuerat paululum dilata captiuitas. Exigentur enim de ſuis finibus in capite tranſmigrantium, id eſt, inter primos iſti qui ſe tutos fore crediderãt exulabunt: ſicque caterų luxuriantium diſperibunt. *Iurauit Dominus Deus in anima ſua dicit Dominus exercituũ. Deteſtor ego ſuperbiã Iacob, & domos eius odi, & tradam ciuitatem cum habitatoribus ſuis. Quod ſi reliqui fuerint decem viri in domo vna, & ipſi morientur.* Vt grauiter ſe horruiſſe deſpectum fraternę captiuitatis oſtenderet, in proferendæ vltionis verba iurauit. Quod autem alii propheta, per animam ſuam Deum iuraſſe, more noſtro dictum, quibus loquebatur intellige: vt quoniam nihil precioſius anima noſtra aut dulcius eſtimamus, ille quoque nõ quaſi animal aliquod ex anima membríſque compoſitum, ſed qui maieſtatem & vitam ſuam, animæ appellatione ſignauerit, deteſtari ſe domos Iacob ſuperbiamque iurauit, tantíſque eas eſſe calamitatibus ſubditurum, vt populoſæ familiæ iam aſſiduis mortibus abſumantur, nec ſuperſit in eis qui poſſit ſepelire defunctos: nomine autem Iacob, & Iudam, & Iſraëlem pariter indicauit, quippe quos paulò ante iam in calamitate miſcuerat. Cùm ergo ad eam ſolitudinem multæ domus venerint, vt non inueniant funerantem, vicini venient & propinquorum buſta curabũt: Neque honoratis ex more condent ſepulchris, ſed vulgari ea incendio concremabunt, ingrediẽtéſque ipſi quos diximus vicini ne lateat in penetralibus, vel remaneat aliquis ſcrutabuntur, ſibíque inuicem colloquentur. *Et dicent ei, Tace, & non recorderis nominis Domini, quia ecce dominus mandauit & percutiet Domum maiorem in ruinis & Domum minorem in ſciſſionibus.* Quid eſt quod ait, Tace, & non recorderis nominis Domini, cùm vtique magnitudo miſeriæ etiam obſtinata corda potuerit ad recordationem iudicis & creatoris ſui inflectere, pérque hoc cõpetentius diceretur: Recordemur nominis Domini, cuius indignatio tam multiplici nos calamitate vaſtabit. Senſum ergo in hoc loco latentem de ſuperioribus colligamus: Væ, inquit, deſiderantibus diem domini, vt quid eam vobis? dies domini eſt vobis tenebræ, & non lux: non quo illi poſſent dãnationis ſuæ tempus expetere, ſed quia vt expoſuimus, abutentes dilatione

vindictæ

vindictæ, prophetas ipsos de mendaciis infamabant, quasi comminantes ea mala quæ nulla essent ætate ventura. Ideo nunc ait, cùm noxiorum agmina promissa olim captiuitas occupauerit, & ille dies, id est, tempus aduenerit, quod se per irrisionem desiderasse iactauerant, tantus eos diuini nominis terror implebit, vt inuicem colloquantur: ne quis audeat recordari nominis domini, cuius offensi tanta seueritas apparuerit, vt putetur excitanda commotio, etiam nominati. *Quia ecce dominus mandabit & percutiet domum minorem in ruinis & domum maiorem in scissionibus* Paulò ante nomine Iacob & Iudam & Israëlem id est omnes simul tribus quæ inter se diuisa fuerant, diximus indicatas. Hoc itaque præsens versus absoluit, qui & maiorem & minorem domum percelli scissionibus, ruinisque denunciat: diuersis autem verbis vnum videtur ostendere, id est euersionem domorum. Quia enim ruinam scissiones parietum præcedere solent, vtramque ruinam collapsione & scissione signauit, maiorem autem domum pro numero tribuum, Israëlem, minorem veto Iudam vocauit, easque ambas sicut simili iniquitate pollutas, ira simili denunciat calamitate perituras. *Nunquid currere queunt in petris equi, aut arari potest in bubalis quoniam conuertistis in amaritudinem iudicium, & fructum iustitiæ in absynthium?* Gratissimus sensus, & qui elocutionis sit genere contectus. Allegoricis enim verbis populo vitia quibus squalebat exprobrat: neque enim hic quadrupedes simpliciter aut equos signauit aut bubalos, sed superbiam profanæ gentis exaggerat: iam enim iudiciorum dulcedinem in conterendis innocentibus, in amaritudinem verterat, tantumque sibi de viribus arrogabat, vt nullis incommoditatibus se percellendam putaret: quippe quæ tantum sibi opulentiæ compatasset, vt instar bubalorum nunquam videlicet aratris colla subdentium, continua libertate fruetetur: nec per itinera equis difficilia, vt habenarum liber equus, cæterum per campos & prata discurreret. Ergo, inquit, certum est quod nec iuga bubalus portet nec per saxa equus sponte incedat: vos autem, qui vos & iuga discussisse & frenos rupisse gaudentes, equi vobis in luxuria, in virtute & libertate bubali videbamini, rebus probate quod spebus hausistis: id est, quia nullis subiacentis imperiis. Quod cùm vtique in contrarium cadit, atque ad arbitrium hostium & per itineta asperrima ingredimini, & graues labores cõfracta ceruice toletatis, confiteamini necesse est, nec equos vos esse nec bubalos, nec quicquam præsidij atque virium, vel opes vestras comparasse vel mentes. *Qui letamini in nihili: qui dicitis, Nunquid in fortitudine nostra assumimus nobis cornua? Ecce enim suscitabo super vos domus Israel dicit Dominus exercituum gentem: & conteram vos ab introitu Emath vsque ad torrentem deserti.* Adiuuit omnino expositionem præmissam, illam videlicet quòd se instar bubalotum & equorum liberos fortésque crediderant, haud de conscientia vitium, sed de propria opinione & spei vanitate venisse. Lætati enim, inquit, estis in nihili, dicentes apud vos: Nunquid in fortitudine nostra assumimus nobis cornua, quę nimitum bubalorum fotmam videbantur offendere. Ergo de vestris vobis tantum viribus arrogastis, vt putaretis præ-

cepta posse tutò conténere, veniet super vos fortis exercitus, téque priorem ô Israel, vincentium potestate vastabit: ab introitu Emath, id est, ab Antiochia vsque ad torrentem deserti, partem scilicet quæ tangit heremum: Omnes videlicet fines tuos hostili crudelitate populabitur; & te, ô Iúda, sub breuí dilatione manentem, tamen vicino afflabit & consternet incendio. *Hæc ostendit mihi Dominus Deus, & ecce fictor locustæ in principio germinantium serotini imbris, & ecce serotinus post tonsorem gregis: & factum est cũ consummasset comedere herbam terræ, dixi, domine deus propitius esto obsecro, quis suscitabit Iacob quia parvulus est? misertus est dominus super hoc: Non erit dicit dominus.* Prophetali sermonem suum more contexit: Imo quid reuelationum in spiritu prophetæ conspicari solerent: vnde etiam videntes vocabantur ostendit, id est: quia eis rerum futurarum sub diuersa specie, breues illæ quidem imagines apparerent, sed quarum iam intelligentiam caperent; & ita in diuersos mouerẽtur affectus, vel ad censuram nimirum vel ad misericordiam pertinentes. Postquam ergo excitatũ iri gentem denunciauit quæ eis esset allatura perniciem, ne ipsa iudicij breuitas non satis auditoré moueret, explicandis quas viderat imaginibus immoratur, & per earum occasionem quam sedulò pro eis precaretur ostendit, ne quis eum vel insultantis, vel nihil dolentis animo annunciare illas calamitates putaret. Audire ergo in quatum me imaginum spectacula deus noster induxerit, Stabat quidam qui in morem figuli locustarum fingeret, id est, formaret examina, eísque numeros excedentibus id negocij delegaret, vt omnes segetũ fibras & cuncta germina quasi indefessis morsibus pascerẽtur. Quod autem ait in principio germinantium serotini imbris, ad augmentum ostendit cladis valere: id est, vt tempestiui imbris tempora grauis siccitas occupare videatur, & longa pluuiarum expectatione defatigativexatíque cultores luciferi imbris ceperint habere solatia, sicque raptim desperatas collocarint sementes: verùm cùm & ipsa semina vix & tardissime obruta germinare cepissent, priusquam in culmos spicasque cõsurgerent, locustis pascentibus disperirent: quod tamen malum, ne spes sua vel exigua temperaret, alter serotinus post locustam veniret. Ecce enim, inquit, serotinus post tonsorem gregis: id est, ea germina quæ locusta totonderant, vsque ad radices, ei qui sequebatur ablumeret: cuius quoniam hic vocabulum siluit, de superiore prophetia quid signauerit, colligamus. Ait enim beatus Iohel. Residuum erucæ comedit locusta, & residuum locustæ comedit brucus, & residuum bruci comedit rubigo. Ergo & propheta Amos serotinum, tonsoris reliquias insequentem, brucum indicauit. Quod autem fictorem videt locustæ, cùm potuisset, quasi extantis iã creaturæ euocator ostendi, ad illud nimirum valet vt inæstimabilis multitudo ipsarum animantium publicetur, quarum videlicet non quanta inueniri in mundo poterant examina congregentur, sed per potentiam iudicantis qui sit etiam vniuersitatis creator, noua fingantur: cùm proinde causam formationis prodidisset impleta vastatio, & morientium multitudinem alimẽtorum consumptio: Exclamauit inquit, Domine deus propicius esto obsecro

secro: Quis suscitabit Iacob quia paruulus est? id est, Si per tuam indignationem ad tantam exiguitatem, quantam hæ pollicentur figuræ gens nostra peruenier, quis eam poterit vlterius suscitare, quam tali vastitate confeceris? *Misertus est Dominus super hoc, Non erit dixit dominus*, id est, efficacē fuisse deprecationem meam, docuit sententię consecuta mutatio. Promptus quippe ad misericordiam deus, plagam illam, cuius magnitudinem vidit me expauisse, submouit: respondítque hoc non fore quod ne fieret supplicaram, verùm aliud quod esse iudicabat mitius intromisit. *Idenim ostendit mihi Deus. Ecce vocabit Iudicium ad ignem, & deuorabit Abyssum multam, & comedet simul partem.* Nisi prudenter atque sollicite quæ sunt dicta capiamus, non exigua in sensibus detegetur absurditas. Post ea siquidem damna, quæ depascens locusta & sequens brucus intulerat, quasi mitior plaga ignis inducitur: cùm omnino non sit ambiguum multo maiorem esse calamitatem quàm immissa operetur exustio, omni illa quam germinū afferebat attonsio. Quomodo ergo dicit propheta, misertum deū & quasi lachrymis interuentoris inflexum ad ignem vocasse iudicium, id est reos incendio deputasse, à quibus inopię periculum depulisset? Animaduertendum quapropter quia hîc nomine ignis transcursum flammæ voluerit indicare, quæ licet sui vehementia quod contigerit amburat: tamen quādiu non immoratur afflatis, nec in ea quæ sunt profunda descendit, nec robora quæ videbatur occupasse consumit. Igitur locustarum aut brucorum imaginibus operi quod susceperát insidentium, internecionem voluit addictæ gentis ostendere. Quod cùm in spiritu propheta vidisset, & per affectionem populo & per reuerentiam iudici debitam consternatus occurrit: atque vt illa sententiæ mutaretur atrocitas, obtinuit. Sed quoniam cōferri plenam veniam non sinebat populi inueterata profanitas, eiusmodi pœna succedit: quæ & si magnam partem immissa consumat, tamen reliquias manere patiatur: Sic enim ait: *Ecce vocabit iudicium ad ignem dominus Deus, & deuorabit abyssum multam: & comedet simul partem.* Sed propheta cùm effectus primæ supplicationis animasset, huic quoque denunciatui audet obsistere, & dicit paruulum Israēlem, imminutas videlicet eius copias internecione delendas, si iram hostium ipse qui iudicat, quasi incastigator, accenderet. Imagine autem locustæ Assyrios, & imagine ignis Babylonios significatos esse quidam putarunt, non videntes quoniam repugnaret historiæ. Dicit enim prophera, & locustę & ignis plagas suis precibus fuisse submotas, ac de vtraque respondisse dominum supplicanti. Non erit istud, id est: Nequaquam irruet ista vastatio. Assyrius verò & Babylonius hostes victoriarum potiti, & Israēlem & Iudam graui eede vastarunt. Hic ergo ostendit deus noster per prophetam, qui erat imaginum spectator effectus, & quod populus Iudæorum multò grauius quàm sustinuit mereretur exitium, & quod eum ethereus arbiter posset internecione delere, si hostium vel multiplicate numerum, vel indignationem voluisset accendere: & quod necessitatem quandam affligendæ eius gentis, quam nollet penitus interire, pateretur. Verùm, cùm has duas species imminen-

tium diſcriminum ſubmouiſſet, *Hoc mihi oſtendit ait dominus. Et ecce dominus ſtans ſuper murum litum, & in manu eius trulla cæmentarij. Et dixit dominus ad me, Quid tu vides Amos? Et dixi, Trullam cæmentarij. Et dixit dominus ad me. Ecce ego ponam trullam in medio populi mei Iſrael: non adiiciam vltra ſuperinducere eum. Et demolientur excelſa idoli, & ſanctificationes Iſrael deſolabuntur: & conſurgam ſuper domum Ieroboam in gladio.* Magnam partem diſpoſitionum dei ſub quibus mortalium vita decurrit, prophetæ de quo loquimur, viſio publicauit: Nam cùm præcedentes ſententiæ vel comminantem iudicem oſtenderint, vel frementem & reorum mottibus leonis inſtar inhiantem. Qui motus vtique vel affectus à natura dei continua tranquillitate gaudentis, ſecundum rationem dogmatis docentur alieni, præſentis loci reſerauit occaſio, quo potiſſimum genere ad vlciſcendum deus noſter inſurgeret, relinquendo videlicet potius quàm fremendo. Nam quoniam calamitatum agger protinus ituebat, ſi ille ægrè deſtitiſſet, dicit eos ſe feriente collapſos, compunctioniſque gratia in reorum pectoribus excitandæ, eum ſibi & habitum ſumit & motum quem habuiſſet inimicus hoc permittente deſæuiens. Ideo cùm geminam eius ſententiam quam pro Iudæorum meritis ptopoſuerat, interueniens precatio ſuſtuliſſet, tertiam intulit: cui quidem propheta quaſi mitiſſimè non audetet obſiſtere, ſed quę affectum vltionis pleniſſimum continetet, inquit, Super murum enim litum, id eſt, ſtructoria atte compoſitum, ſtate mihi retum dominus videbatur, habens in manu trullam cæmentarij, per quam munus videlicet quo fungi conſueuerat, indicatet, id eſt, q̃ & iugi eos propugnatione tueretur: & q̃ frequentẽ medelã per quã ſanatentur & inſtaurarẽtur adhiberet. Cæterum, ſi iſta miſetis conferentem ptouidentiam ſubmouerer, neminem eorum vel poſſe cohęrere vel poſſe ſubſiſtere. Ergo trullã hãc, inquit, id eſt, curam meam qua, liniebantur & firmabantur quaſſa deponam, atque orium quoddam benignitati, quia ita Iſraël cogit, indicam, nec ſuſtinebo vlterius laborem cum impudenti nimirum prophanitate inefficaci pietate certandi. Sicque demum quid perpetrauete cognoſcent, cùm me nequaquã fetiente ſed tamẽ nõ protegente diſpereunt. Et demoliẽtur excelſa idoli, & ſanctificationes Iſrael deſolabuntur: & cõſurgã ſuper domum Ieroboam in gladio: Venient enim hoſtes ac plenũ agentes triumphũ ferro ignique deſęuient, fana & profana cũ totis vrbibus cõcremantes, atque Ieroboe familiam gladio vlciſcente vaſtabunt. Verùm poſtquam huculque concionantis prophetæ ſermo proceſſit, Amaſias quidam nomine, ſacerdos Idolorum miſit ad Ieroboam per idem tempus decem tribuum imperio pręſidentem: nunciauitque ei quòd Amos ſpiritu potius tebellantis quàm vaticinantis inſtinctu & nominatim ei, id eſt, regi denunciaret exitium. Et totum populum ita multiplici cõminatione terreret, vt etiam ſentẽtię dubię fieret, quem videlicet regem ſequeretur incertus: totiúſque voluminis prophetici ptopoſitum breuiter amplectens. Hęc enim, inquit, Amos dicit, *In gladio morietur Ieroboam & Iſrael captiuus migrabit de terra ſua.* Ex quibus dictis conſequentet aduertimus quod etiam in noſtrorum

temporum

temporum negociis experimur, quia pars gentis humilior, id est quique populares, quominus habebant de nobilitate superbię: hoc etiam prophetarum dictis facilius mouebantur. Sacerdotes vero & optimates cum regis vitiis fauere contenderent, respuebant, imo criminabantur, & si liceret, interficiebant salutares magistros. Sed lectionis ordinem prosequamur. Cùm ergo ad Ieroboam regem quibus aduersum Dei prophetam succendi posset mandata misisset, non contentus finem excitati quasi certaminis prestolari: sed vt quocumque modo vir sanctus fugaretur exoptans, ad ipsum cõciliator accessit. *Et dixit Amasias ad Amos, Qui vides gradere, fuge in terram Iudæ, comede ibi panem & ibi prophetabit: Et in Bethel non adiicies vltra vt prophetes, quia sanctificatio regis est & domus regni.* Metuens credo ne reuerentia prophetę etiam regis indignatio frenaretur, per seipsum tentauit eum expellere, & cum honore compellans: Qui vides abi inquit, & ad vicinam Iudæ confuge regionem, vbi & viuere tuto valeas & docere. Hoc vero loco, id est Bethel in quo respicis aulam fabricatam & sanctificationes regis, videlicet simulacrum cuius fumus cultui cum ipso principe mancipati, ne pergas vlterius eiusmodi vocibus personare, quas nequaquam tibi fore impunitas intelliges. *Respondit Amos & dixit ad Amasiam: Non sum propheta & non sum filius prophetæ, sed armentarius ego sum vellicans sicomoros, & tulit me dominus cum sequerer gregem & dixit ad me: Vade propheta ad populum meum Israel.* De occasionibus responsionum etiam quæ tacita sunt plerumque intelligenda succurrunt, sicut nunc propheta, cùm ei aruspex dixisset vt fugeret, respondit nec se de prophetarum descendere stirpe, nec hoc munus ab initio suscepisse, nec ideo tamen quasi falsa vaticinantem debuisse auditoribus esse despectui. Sed quod illi ad eius contumeliam dicere solerent, hoc se etiam cum gaudio profiteri, id est, nec de choro se nec de stirpe prophetarum fuisse: cæterum pastorali tantum officio deditum, & per saltus armenta ducentem, atque cibos ex arboribus vilissime colligentem: a Deo inspectore cordis electum & ad hoc prophetandi officium destinatum, secundum quem morem gloriatur & Apostolus cùm dicit. Quòd vbi placuerit Deo vt reuelaret filium suum, per me continuò non adquieui carni & sanguini, neque ad antecessores meos Apostolos veni, sed abij in Arabiã, & inde reuersus sum Damascum, id est, nec magisterium aliquod nec priuilegium requisiui, sed statim vocanti me redemptori nostro ita proinde & impigre parui, vt ad opus prædicationis ingrederer. Ergo & pastorẽ pecudum se beatus Amos profitetur, nulla ad opus hoc ambitione, sed sola vocantis electione venisse, qui dixit ad me (inquit) Vade propheta ad populum meum Israël. Ea ergo quæ supra comminãter inieci, debuisti tu ô, Amasia & omnes tui participes non vt mea sed Dei per me loquẽtis dicta suscipere, nec dubitare quod Dei voluntate ea quæ ventura cognoueram, nunciarem: quod ne nescias, accipe experimentum eius qui in me loquitur christi. *Vxor tua in ciuitate fornicabitur, filij tui & filiæ tuæ in gladio cadent, & humus tua funiculo metietur. Et tu in terra polluta morieris, & Israel captiuus migrabit de terra sua.* Quid ergo tibi prodest audire nolle quod necesse habeas sustinere, cùm

non te denunciantis verba crucient, sed vulnera persequentis. Proinde vt sentias nulla arte impendentem remouendam sententiam, prædico omnium te affectuum tormenta sensurum, id est: quæ maritus, quæ pater, quę clarus ciuis excipiat. Vxor enim tua non clãdestina turpitudine polluetur, sed in medio vrbis vincẽtium libidini subiacebit, & liberos tuos gladius te spectante cui non liceat lugere vastabit: túque simul dedecore & orbitate perculsus in terra polluta morieris, id est. vel in ipsa Iudęorum regione quã videlicet prius sacrilegia ciuium, deinceps verò facinora hostium polluerũt: vel certe in barbaris finibus, quos semper esse politissimos ęstimastis, & Israël in exilium turbine captiuitatis abigetur. Sed videamus reliqua. *Hæc ostendit mihi dominus Deus, & ecce vncinus pomorum & dixit. Quid tu vides Amos? Et dixit, Vncinum pomorum, Et dixit dominus ad me. Venit finis super populum meum Israel: non adiiciam vltra vt pertranseam eum. Et stridebunt cardines templi in die illa, dicit dominus Deus: multi morientur, in omni loco proiicietur silentium.* Vsque ad præsentem locum denunciauerat calamitates quæ debebantur criminibus, fixaque æterni iudicis sententia contineri, vt profani neutiquam euaderent impuniti. Sed cùm longa hoc sonuisset vis orationis, iunc iam inferendarum pœnarum, vicinum etiam tempus ostendit, ac secundum morem prophetarum imaginem quæ idipsum exprimeret, intromisit. Sicut enim supra trulla cæmẽtarij curam prouidentiæ publicauit, quã de manu sua iudex sub indignatione deponẽs docuit quod eos iam protegere cessauisset, ita nunc vicinitatem damnationis ostendens, corripuit vncinum pomorum, id est quẽ illi habere solent qui ascendunt in arbores vt poma distringant. Et quia per teneritudinẽ ramorum progredi ad extrema non possunt, consistentes in solido ad se inflectunt capita ramorum, poma quæ matura viderint colligentes Ergo cùm & iudex ęternus iam oportunam cerneret vltionem, quasi marutuisse ad suscipiendam eam populos fecit intelligi, pronunciatque munus suscepisse vindictę, nec vlterius impunitum Israẽlẽ posse consistere. Non adiiciam vltra vt pertranseam eum, sicut videlicet collectores pomorum quæ adhuc acerba vident pertranseunt, quæ vero sunt esui apta decerpunt. Ergo iam tempus implendæ sententiæ vncini forma monstrauit: eos scilicet qui videbantur florere diuitiis & abundare filiis ad debita supplicia pertrahẽtis. Stridebunt cardines templi in die illa dicit dominus, multi morientur: in omni loco proiicietur silentium. Nec ambiguum putes ô tu populę quid hęc vncini forma denunciet. Stridebunt cardines templi: id est. cum vibibus delubra omnia in quibus fiditis destruentur, neque enim ianuæ eorum sensim pro venerantium recludentur officiis: cæterum vi expugnantium dissilibunt, & profanum vulgus confusa cede morietur: sicque compita quæ multitudine ciuiũ perstrepebãt, lugubri silẽtio cõplebũtur. Videretur autem nomine templi cuius ait cardines stridere, Iudæ quoque calamitatem & templi apud Ierusalem positi denunciare perniciem, nisi totus ipse contextus decem magnis tribubus conueniret. Ergo eius cardines templi conuellendos dixit, de quo & superius ait, Demolientur excelsa idoli & sanctificationes Israël desolabuntur

buntur, & poſt pauca apertius. Qui iurauit in delicto Samatiæ, & dicit: Viuit dominus Deus tuus Dan, viæ Berſabeę eadent & nō reſurgent vltra. *Audite hoc qui conteritis pauperem, & deficere facitis egenos terræ, dicentes: Quando tranſibit menſis & venundabimus merces: & Sabathum, & aperiemus frumentum, vt imminuamus menſuram, & augeamus ſiclum, & ſupponamus ſtateras doloſas: vt poſſideamus in argento egenos, & pauperes pro calciamentis, & quiſquilias frumenti vendamus.* Hiſdem regulis quibus inſtitutus eſt prophetalis ſermo contexitur, vt quanquam ſuper omnia crimina cultum accuſet idolorum, quo videlicet deſerētes Deū profaniſſimi reddebātur: tamē etiam alias vitæ partes, id eſt, reliqua morū delicta nō ſileat: ſicq; vel oſtēdat, quia magiſterium legis ſacræ vitiorum amore contēpſerint, vel quales morū fructus impietas profetat, quæ licet per omnes fere ſpecies improbitatis vagetur, tamen præ cæteris auaritiæ ſtudet: quæ & apud Apoſtolū idolorum ſeruitus vocatur. Ergo & hic ſermo diuinus cū ſacrilegos arguiſſet, eiſque iā vicinum minaretur exitium, exclamauit ſubito, quaſi qui prophanorū vellet rūpere ſurditatē, vt ſi de ſtudiorū meritis iudicare negligerent, ſed quæ erant fœda pulchris & vilibus anteferrent, ſaltem iam rebus in anguſtum redactis, & motæ vltionis fragore cominus ſonāte, aſpicerent in quē vſum pecuniā cōgregarēt, quóue ære marſupia niterentur implere, quę certi eſſent ventura protinus in hoſtium poteſtatem. Audite, inquit, hoc qui conteritis pauperem & deficere facitis egenos terrę. Filij hominum vſquequo graues corde, vt quid diligitis vanitatem & diuitiis mendacibus impudenter inhiatis? Nihil de his auxilij, nihil imo ſolacij ſentietis, quę vobis & culpatum cauſam faciunt & pœnatum. Qua ſpe credita, vobis iudicantiū muneta corrupiſtis, vt deoppreſſis neceriſque pauperibus ſpolia cruenta reciperetis, nec vllū induſtriæ genus haberetis innoxiū: neque enim ſolū corruptione ſententiarū in iudiciis deliquiſtis, ſed etiā cùm de agrorū fructib⁹ pecuniā redigere pergebatis, ipſa quę honeſte geri potuiſſent cōmercia polluētes, cōceſſę induſtrię votorū ſcelera miſcuiſtis. Quando enim aiebatis: Trāſibit mēſis & venundabimus merces & ſabathum, & aperiemus frumētum, vt imminuamus menſurā & augeamus ſiclū, & ſupponamus ſtateras doloſas: non minus ergo auaticia quàm iniquitate peccantes, publicam expectabatis & optabatis inopiam: & quanquam luxurioſiſſimi perque hoc inertiſſimi, tamen faſtidiebatis feſtias ſabathorum, quia indicto ocio vno ſaltem die vos à fraudibus continebant. Ergo increpabatis, inquit, tranſeuntis otij tarditatem: ad actuoſa nimirum tempora feſtinantes, in quibus eſurienti populo magnis preciis vēderetis, non ſolum frumenta, ſed etiam quiſquilias quasvtique proiicere ſolebatis, talia apud vos mutua iniquitate meditantes, vt poſſideatis in argento egenos, & pauperes pro calciamentis. Cùm ergo vos ita geſſeritis humanitatis inimicos, vt quo eratis cęteris ditiores, hoc vos crudeliores ciuium turba ſentiret: & nec ipſa vos rerum copia ad largiēdū vocaret, debetis profecto nullā cō ſequi ab ęterno iudice miſericordiā, quā proximis veſtris tanta obſtinatione, tantáque impudentia denegaſtis. *Iurauit dominus in ſuperbiam*

Iacob si obliuus fuero vsque ad finem omnia opera eorum, magnitudinem iniquitatis tuæ ô Israël. Creatotis indignatio publicauit, qui se etiã obtestatione cõstrinxit, quod nullus tot malorum immemot teddetetur: sed donec vltimo vos finitet exitio, vim seueritatis intendetet. Simul etiam latentes reorum detexit affectus, qui cùm videtentur in ftaude mensurarum & ponderum pet solam auaritiam deliquisse, in superbiam eotum se surrecturum minatur: ostendens profecto quia nunquam illi tot crimina, nisi pet contemptum legis admittetent, atque vt pecuniam immodice, ita etiam ptæcepta Dei vilitet æstimatent. Non est, inquit, quòd eorum fastum contumeliis inopum tetminetis, longe vlterius effrænata impiorum processit audacia: nostrum inquam hausere cõtemptum, proptet quod meritò, qui sum inspectot animotum, superbiam eotum detestor: & iuraui in ira mea si introibunt in requiem meam. Quę enim potest cẽsutam miseratio temperare, cùm tali atrocitate grassentur, vt vniuetsa eorum regio mereatur inrremere, cupiens eorum pondete quos degeneres aluit liberari. *Nunquid super isto non commouebitur terra, & lugebit omnis habitator eius, & ascendet quasi fluuius vniuersus, & eiicietur & defluet quasi riuus Ægypti?* Quid esset terrã moueri quod per scema vtique rerroris edixerat, subiecto sermone patefecit dicendo. Et lugebit omnis habitator eius. Veniet, inquit, olim promissa & hactenus delata captiuitas: iam quippe vlrionis negocium. Ille quem suptadixi senrentiæ nostræ vncinus attraxit. Et implebitut omne quòd tam contemptus ptotuli quam iuratus, omnisque Israëlis populus non maioti difficultate, quam riuus Ægypti videlicet Nilus effluet: atque ad Assyrios ttansire cogetut. Cuius temporis erit tam tristis & acerba facies, vt die medio sol defecisse & nox irruisse videatut. Ita enim nulla ordinum distinctio, lux consilij nulla temanebit: ac si palpabiles tenebræ terram & cælum patitet miserorum oculis abstulissent. *Et conuertam*, inquit, *festiuitates vestras in luctum, & omnia cantica vestra in planctum: Et inducam super omne dorsum vestrum saccum, & super omne caput caluicium. Et ponam eum quasi luctum vnigeniti, & nouissima eius quasi diem amarum.* Quoniam non vnã personam, sed populum simul institutus setmo designat, ideo permutatio & numeri contingit & genetis: vt tum pluraliter rum singulatiter alloquatur. Conuertam, inquit, festiuitates vestras in luctum, & cantica vestta in planctum: id est, æmula lætis cuncta succedent, & quæ liberi ad voluptatem parastis, luctui subiiciet immissa captiuitas: corporáque nobilium preciosis paulò ante tecta ornamentis, cilicium pannique conuestient. Quod totum tẽpote captiuitatis obtingere vtinã lectione tantùm indicante nossemus. Sed tam ftequẽs nostris tẽpotibus eiusmodi est facta cõditio, vt quidquã melius sperantiũ miremur audaciam. *Inducam*, inquit, *super omne dorsum vestrum saccum, & super caput caluiciũ*: & ornamẽra corporũ, firmamẽta viriũ perdetis, vt cæsaries vel ludibtio vel motbo incipiat consumente defluer, & ponã eam quasi luctũ vnigeniti & nouissima eius quasi diem amarum, id est, gentis Istaeliticæ status, ab atce fœlicitatis antiquę ad ima descendit miseræ seruitutis: vt tam acetbo luctu digna sit, quàm illa

illa orbitas quæ de vnigenitis consueuit accidere, vbi non solum amissa pignora, sed etiam posteritas extincta lugetur. Sed videamus & reliqua. *Ecce dies veniunt dicit dominus, & mittã famem in terram: non famem panis neque sitim aquæ, sed audiendi verbum domini, & commouebuntur à mari vsque ad mare, & ab Aquilone vsque ad Orientem circuibunt, quærentes verbum domini & non inuenient.* Inter extremas calamitates eius populi qui legis conditione floruerat, numerandum esse monstrauit defectum salutarium magistrorum, quidni cùm ea sit conditio, vt si discenda non audias, subeat imperitia, perque hoc ignorantiæ nocte verseris, atque in multiplices miserias velut luminibus captus incurras. Qui enim, vt alius propheta denunciat, non didicerit iustitiam super terram, veritatem non faciet, sicque mendacia loquentes peribunt. Propter quod, & populo cui per Osee prophetam exprobratum fuerat, quia scientiam repulisset, ob id quia ipse ab omnipotẽte domino mereretur repelli, etiam in præsenti loco sub denunciatu pœnæ idem crimen obiicitur, vt qui pietatis magistros studiis fuerant profanitatis exosi, quantùm in exitium suum laborauerint agnoscant: qui hoc videlicet peccando fecerint, quod eis iudex inter cætera imo supra cætera supplicia comminetur, id est, inter captiuitatis ærumnas doctrinæ eos egestate feriendos, vt illo insigni, quo inter omnes nationes conspicui fuerant, deserantur, nec quisquam eos prophetarum vel instruat ignorantes vel consoletur afflictos. Quod totum sub hostili damnatione contingere assidua nos pericula docuerunt. Hanc autem minarum speciem Esaias quoque beatus asseruit, auferendum videlicet à Iudæa principem atque seniorem cõsiliorum, doctorémque prænuncians in eorum locum pueros reges & effæminatos principes subrogandos. Quod autem ait non famem panis neque sitim aquæ, sed audiendi verbum domini illis populis inferẽdum: quantum ad tenorem quidem pertinet lectionis eo sensu videtur illatum, vt dixerit non solum famẽ panis neque solum sitim aquæ, sed audiendi verbum domini eam fore penuriam, vt nusquam valeant doctorem, etiam si eum auidissimè quæsierint, reperire. Neque enim quasi doctrinæ spiritalis cupidos, per quæ hoc dispendia eius grauiter æstimantes edicenda, solorum magistrorum ablatione terreret. Secundum eloquia itaque scripturis familiaria non vtique negauit eos fame sitique vexandos, sed subaudiendum reliquit, non his solum quæ pro conditione mortalis vitæ bonis malisque quasi promiscue interdum accidunt subiungandos, verũ alia maiore calamitate, & ea quæ ad omniũ respicit & non noxiis accidere non potest, esse plectendos, id est vt diuina eos doctrina non instruat, sed auris eorum etiamsi adiutẽt se discere velle contemnat, quasi quibus conueniat illud quod apud alium prophetam legimus. Peccatori autem dixit Deus. Quare tu enarras iustitias meas & assumis testamentum meum per os tuum, fingitur sensus ex omnibus quia pro sceleribus & religionis & conuersationis suę captiuitati barbaræ Iudęorum gens quondam dilecta subdatur: qui tantùm sane à prisci decoris arce defluxerint, vt voluntatis suę crimina recognoscant in pœnis, atque ferorum tolerantes

iussa dominorũ doctrinam sacræ legis nusquã audiant insonantem cuius nimitum adhuc in pattiis collocari finibus, illuminantia se ptæcepta contempserint. Verùm vt contextus ipsius lectionis intelligentiæ huius tenorem poscit, ita etiam debemus aduertere eadem quoque ad futurorum significationem valete, eotum videlicet tempotum, in quibus Iudæi sceleratissime peccantes, grauissime conciderunt. Postquam enim vinea illa quę translata ex Ægypto, plantata est in regionibus opimis, & ædificato templo totcular sacri altaris accepit, expectataque vt faceret vuas fecit spinas, & non iustitiam sed clamotem: ita vt cultores eius in ipsum filinm patrisfamilias effetati, ctedetent se absque molestia in teliquum esse tenturos, quod cumlegitimi hęredis interitu peruasissent. Iutauit dominus Deus in superbiam Iacob si oblitus fueto vsque ad finem omnia opera eorum, quorum tanta emersit atrocitas, vt ipsa tetta eorum mouetetur, ac medium diem lugubris aufertet obscuritas. Sexta siquidem hora tenebtæ factæ sunt vsque ab horam nonam, & tetra mota est, petræ scissę, sunt sicque festiuitates eorum in luctum, & in planctum cantica petuenerunt, atque impiotum dorsa sacco tecta sunt, & capita sensere caluicium: venientibusque in vltionem piaculi gentibus, Ierusalem est obsidione circundata, atque adeo illisa tetrę, vt vlterius nequaquam possit adsurgere. Sensir ergo quasi luctum vnigeniti, & amaro concluſa fine est gens illa, quæ vnigenitum Dei contumeliis plagísque violauit, secutumque est verè tempus, in quo fame spititalium bonorum consumatur, nec penuriam panis aut aquæ sitim, sed audiendi verbum domini, videmus eos qui in verbum domini conrumaces fuerant, experiri. Annon eorum ista calamitas, in ipsa retum atteſtatione collucet? Nam cùm spiritalis philosophiæ erga dominum scilicet pietatem, erga proximos benignitatem & probitatem docentis, ab eis otigo discesserit, ad tantam stndiorum & doctrinæ sunt inopiam deuoluti, vt à solis ortu vsque ad occasum, id est, in toto orbe tettarum dispersi, nusquam vetbum Dei quo vegetentur audiant: nec corruscantis Euangelij fulgore tangantur, sed instat infantium pro virtutibus morum vitalibusque sacramentis, rebus pudendis & ludicris intumescant: carnis videlicet concisione, & sabbatibus fetiis gloriantes. Consequenter etgo nec doctor apud eos aliquis eruditus, nec princeps, nec sacetdos à quo reformentur existit: quia loquente Moyse oculi eotum velamine conteguntur, quod non aliter auferetur, nisi cùm in Christo qui nos tedemit aboletur. Circumibunt, inquit, verbum domini quærentes, & non inuenient, quia eum qui verbum caro factus est negauerunt, sicque lux in tenebris lucet & tenebtæ eũ non comprehenderunt. *In die illa deficient virgines pulchræ, & adolescentes timi siti, quia iurauit in delicto Samariæ, & dicit: Viuit Dominus Deus tuus Dan, & viuit via Bersabee, & cadent & non resurgent vltra.* Licet sui temporis mores propheralis accuset oratio, tamen per censuræ cumulum, etiam futura signa consequenter ostendimus, atque ideo, & si sermo progrediẽs ad negocia quę videbantur instare respexit, nihilominus & isti cõditioni potest

quæ

quæ nunc Iudæos detinet conuenire. Neque enim absurdum est si de præterita dignitate ipsæ tribus pulchræ virgines nominentur, quę vt tunc idolã sequendo, exitio leguntur addictæ: Ita nunc cùm redemptorẽ suum negarunt, idem commisisse dicuntur, quod & cùm iu Dan & Bersabee locatos vitulos adorarent, vt fiat sensus: Quia frustra se Iudæi christo domino non credentes, immunes impietatis existiment, per id videlicet quod idola nulla venerentur, cùm nihil apud eos de antiqua partiarcharum pietate resederit, quia nomen christi pertinaci infidelitate violando, participes & æquales idolorum cultoribus contegũtur: propter quod etiam in Euangelio pronũciat inspector animorum: Qui me odit, & patrem meum odit. Proinde eos adducit cumulata damnatio, qui negando filium, patrisque pronunciantur inimici. Quod autem ait, Viuit Dominus Deus tuus Dan, & viuit via Bersabee, vulgi consuetudinem denotauit, qui videlicet superstitione prolabens, & itinera plerumque quibus ad delubra itur, adiurat. Cadent, inquit, & non resurgent vltra, id est, spei solatiis inniti non sinentur vltrius, vt putent vsque ad terrorem eiusmodi cõminationes sonare, statímq; occursum ire liberationis gaudia, sicut leguntur frequẽter experti: sed quia vltionis tempus cõprehensus demum vncinus attraxit, patiendo sentiant, quòd hactenus didicerant audiendo: & ita cadent vt rebus ipsis deprimentibus conterantur. *Vidi dominum stantem super altare, & dixit: Percute cardinem & commoueantur superliminaria, Auaritia enim in capite omnium, & nouissimum eorum in gladio interficiam.* Altare hoc quidã super quòd vltor astiterit, legitimum videlicet quòd esset in Hierosolimæ templo positum crediderunt, secundũ illud quod alius propheta dicit. A sanctis meis incipite, videatur rẽpli quoque ipsius exitium comminari: sed intellectum eiusmodi loci cõtextus refutat. Mẽrio quippe Iudæ nulla præcesserat: Cæterũ decẽ tribubus specialiter imminebat. Denique postquã dixit, Iurant in delicto Samarię: Et qui dicunt, Viuit dominus deus tuus dã, & viuit via Bersabee: cadẽr, inquit, & nõ resurgẽt vltra, ac deinde subdidit: Vidi dominum stantẽ super altare. Cùm ergo signãtissime decẽ tribus Samariamque pulsauerit, altare quoque & delubrũ quód præcipiat euerti, ipsum debem⁹ accipere de quo paulo ante dixit: Et venit finis super populũ meũ Israël, nõ adiiciã vltra vt pertranseã eum, & stridebũt cardines templi in die illa dicit dominus. Et paulò supra dixit ad Amasiã Amos. Nunc audi verbũ domini: Tu dicis, nõ prophetabis super domũ Israël & nõ stillabis super domũ Idoli, propter hoc hæc dicit dominus: Vxor tua in ciuitate fornicabit, & filij tui & filię ruę in gladio cadẽr, & humus tua funiculo metietur & tu in terra pollura morieris, & Israël captiuus migrabit de terra sua. Quia ergo dixerat quòd in delicto Samariæ iurantes debito subderẽtur exitio, persequitur ipsius cominationis effectum, & dicit se vidisse dominum ad eruẽda profanorum altaria constitisse. Et quamuis sub imagine varia, tũ occurrentis tum stantis appareat, tamen quia omnia iussione perfecit, & dixit, inquit, ministris vel angelis nimirum vel gentibus, ex eius voluntate venientibus, vt percuterent valuas, & commota superliminaria disilirent.

sícque omnis ędium ruina sequeretur, statímque causas cõmotionis ostẽdens: *Auaritia enim*, ait, *in capite omnium, & nouissimum eorum in gladio interficiam.* Quidam in elocutionibus videtur esse defectus, sed si diligenter inspicias, cõsilio potius quàm fortè susceptus. Quia enim toto volumine scelera eorum hísque debita tormenta digesserat, meritò nunc compendium sermonis elegit, vt & morum vulnera vnius vicij signaret indicio, & damnationis pondera succincto nimium sermone contingeret: Percussu quippe cardinum, & superliminarium motu, ruinam fanorum: auaritiæ verò nomine in capite omnium commorantis, à principibus ad imos, sordibus cunctos & sacrilegiis horrere pronunciat: nouissimos verò eorum, quòd interficiendos hostili mucrone signauit, ostendit neque exiguis esse parcendum: sed optimates & vulgum cõfusa cede perituros. *Non erat*, inquit *fuga eis: Fugient, & non saluabitur ex eis qui fugerit.* Fugam pro effugio nominauerat: quod vt exponeret, postquam dixit: Nõ erit in eis fuga, continuò subiecit, fugiet & non saluabitur ex eis qui fugerit. Ergo quia nihil proderat fugisse capiendis, neque fugam eos arreptum ire pronunciat. Verũ ne hoc esset incertum intulit, quod ad expositionem valeret. Fugiet, inquit, & non saluabitur ex eis qui fugerit. Ex quo sensu est & illud in psalmo: Fiat via illorum tenebræ & lubricum, & angelus domini persequens eos. Verùm ne hoc ipsum breuiter indicatum sensum eluderet audiẽtium, pergit sententiá dilatare per species, vt affectum timoris longitudine descriptionis exasperet, simulque commendat se indignante qui sit totius orbis inspector, nullam religionem, nullam esse creaturam quæ vel auxilium aliquod vel solatium valeat præbere damnatis. Postquam ergo dixit, Non erit fuga eis, Fugiet, & non saluabitur qui fugerit ex eis. *Si descenderint*, inquit, *vsque ad infernum inde manus mea educet eos: Et si ascenderint vsque in cælũ inde detraham eos: Et si absconditi fuerint in vertice carmeli, inde scrutans auferam eos: Et si celauerint se ab oculis meis in fundo maris, ibi mandabo serpenti & mordebit eos: & si abierint in captiuitatem coram inimicis suis, ibi mandabo gladio, & occidet eos.* Nõ quo horũ aliquem quos enumerauit locorũ, adire captus Israël aut posset aut cuperet, sed vt magnitudo se æterni iudicis publicaret, ab impossibilibus exempla collegit, id est: Si me insequente possent aut ad cæli ardua subuolare, aut vorari terrarum hiatibus, vt laterent, aut sicut est stultitia plerumque metuentium, carmeli verticem peterent, quasi turas latebras: vel si in profunda marinorum gurgitum mergerentur, nusquam tamẽ possent vim nostræ vltionis effugere. Quib⁹ sanè ne hæc ipsa forte qua puniãtur conditio blãdiatur, puténtq; se ita ferenda captiuitate defungi, vt nihil in eos reliqui iuris habeam, quos dominationi barbaræ mãcipauero. Denuncio quia nec captiuorum valeant sorte defendi, quibus videlicet parcere solet dominantium vel lassata vel satiata crudelitas: sed ibi quoque ad nutum meum iugulos eorum tela penetrabunt, neque enim cuiquam licebit misereri eorum, in quos ego quoque fuerim sęuire cõpulsus. Hunc autem colorem in laudem dei sacrorum carminum scriptor excoluit: Quo ibo inquiens, à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? Si ascendero in cęlum

tu

tu illic es, si descendero in infernum, aderis. Si sumpsero pennas meas ante lucem, & habitauero in extremis maris, illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Etiamsi dicam, Tenebræ occultabũt me, nóxque mihi consolatio erit, considero rursus atque conspicio quia sicut tenebræ, ita & lumen eius: id est, oculis Dei ita sunt peruię, quamuis densæ noctis tenebræ sicut & lumen diei. Vt ergo beatus Dauid hæc cætera numerauit sub diuinæ admiratione virtutis, ita etiam nunc per Amos & ad indicium virtutis suæ Deus noster, & ad cumulum timoris valituta proposuit: quodque nihil solatij possent inuenire monstrauit, dicendo: *Et ponam oculos meos super eos in malum, & non in bonum*, id est: hos ego puniturus aspiciam, vt sentiant in doloribus cuius potentiæ deum longa miseri ætate contempserint. *Et dominus Deus exercituum, qui tangit terram & tabescit, & lugebunt omnes habitantes, in ea*. Videtur quidem ad indicium potentiæ suæ nomine totius tetræ, totius orbis mentionem fecisse: quod is videlicet, si Deus præciperet, absque vlla difficultate defluere t, secundum illud Apostoli Petri qui ait: Quales oportet nos esse in sanctis conuersationibus, expectantes aduentum domini, in quo cęli magno impetu transibunt, & elementa ignis ardore tabescent. fierétque sensus eiusmodi: Otu Iudęorum populę profanatibus dedite, hoc quod dixi te vltionis meæ vim nullis effugiis posse vitare, ne ita accipias quasi omne quod possum in magnitudinem tuæ calamitatis expendetim. Quàm sit enim hic exiguus meæ virtutis effectus, hic intelligere potes, quia si vniuersa tetrę molem itatus aspexero, haud difficilius quàm ceta ignis vapote soluatur. *Ego enim dominus Sabaoth*, id est exercituum, cui nimitum militãt innumerabiles angelorum cateruæ, qui mentem serò licet, demum tamen vltor accingor. Magnitũdinem proinde tuæ calamitatis expendito, quia omnia potest, cuius te nũc ita persequitur. Sed ad consequentiam magis respicit lectionis si de Iudæa id quoque dixisse regione videatur, in quam comminationes ab exordio voluminis personabant. Cùm enim dixisset, Ponam oculos meos supet eos in malum & non in bonum: & quod nulla eos elementa vel auderent eos celare vel possent, consequenter adiecit: quia rex virtutum esset, Dominúsque dominorum, qui illo polluram regionem squalore vestiret. *Et ascendet sicut riuus omnis & defluet sicut fluuius Ægypti*. Id est in captiuitatem gens tota migrabit. Et sicut alius ptopheta ait, Ad nihilum deuenient tanquam aqua decurrens, Riuum enim Ægypti Nilum vocat, qui cùm inundatu annuo Ægyptia atua cõtexerit, ita rutsum in alueum suum fluẽta subducit, vt aquatum nulla fere in campis vestigia telinquantur. Ergo & Samariæ populus qui quondam Palestinæ terram quasi vberaturus impleuerat, dignitate ac libertate depositis, claustra alienæ dominationis intrabit, & nulla ptistini decoris signa retinebit. *Qui ædificat in cælo ascensionem suam, & fasciculum suum super terram fundauit*. De laudibus Dei pergit contexta prædicatio quæ nunc videtur: ad illud enim quod dixerat, dominus deus exercituum qui tangit terram & tabescit, & lugebunt omnes habitantes in ea, cohæret istud: qui ędificat in cælo ascensionem suam, & fasciculum suum super ter-

ram fundauit, id est, eius oculos nec si ad cælum ascenderes, nec si in profunda pelagi mergereris, posses effugere, qui angelorum dominus est, qui mundum quem creauit & cõtinet, qui ædificat in cęlo ascensionem suam; & fasciculum suum super terram fundauit. Est autem sensus, quia cùm in cæli solio pro sui maiestate considat, tamen dignatus est in terra quasi proprium habere fasciculum, videlicet Abraham Isaac & Iacob posteros; quorum vocari specialiter Deus, cùm sit dominus vniuersitatis, elegit. Fasciculum ergo quasi possessionem vocauit, secundum illud Deuteronomij: Cùm diuideret excelsus gentes, statuit terminos earum secundum numerum angelorũ dei, & facta est pars eius Iacob, & hęreditas ipsius, Israël. quod vtique breuiter inferendo, ostendit quanta beneuolentia cum Iudæis gesserit, quantisq; eorũ sit sceleribus asperarus. Qui ergo ædificat, i. qui ædificauit & ab initio creaturæ sacris legibus ordinauit vt ipse in cælũ quasi in excelsa mũdi eius rector ascenderet, & æterna illic damnatione consideret, terram verò famulorum suorum fancolatui deputaret, secũdum illud quod beatus Dauid eloquitur: Cælum cæli domino, terram autem dedit filiis hominum. Cùm ergo ita sit throno sublimis & sceptro, cúmque non solum sydera sed cæli cælorum cum tremore suscipiant, tamen ad infima ŏculos suæ pietatis inclinat, & humilia ita respicit, vt nullam creaturam prouidentiæ suæ gubernatione destituat. Nam si fasciculum vt diximus, videlicet gentem sacris ritibus imbuendam in honorem Abrahæ Isaac & Iacob habere dignatus est, tamen secundum quod sacrum catmen eloquitur: Bonus est dominus vniuersis, & miserationes eius super omnia opeta eius: solemque suum facit oriri super bonos & malos, pluit super iustos & iniustos, non solum hominibus, sed etiam auibus & iumentis alimenta suppeditans, secũndum illud Dauidicum: Omnia à te expectant, vt des illis escam in rempore: dante te illis colligent, aperiente re manum tuam omnia implebuntut bonitare: Auertente te aũtem faciem tuam tutbabunrur. Et alibi, Qui dat escam iumentis & herbam seruituti hominum, vt exhilaret faciem in oleo, & pane confitmet corda hominum. Vr ergo in victum hominum fruges & fructus rerræ pariant, lapso de nubibus imbre fœtãtur, quatum est ad hoc creata mollicies, vt missæ in fluctus quasi spongiæ compleantur: & eisdem aquis à genuina salfedine ipsa transfusione purgatis, atque in dulcedinem potabilem transeuntibus, sitientia arua perfundant, diuersitatemque seminum mirabili vbertate multiplicent: vnúm esse certo iure dominum, qui hæc videlicet ordinauerit confitentes. Sed videamus quo proficiat diuinæ virtutis præmissa descriptio: *Nunquid nõ vt filij Aethiopum vos estis mihi filij Israel ait dominus?* An Iudæorum deus tantum? nonne imo & genriũ? vnus enim deus qui iustificat circuncisionem ex fide, & preputium per fidem. Quamuis ergo prouidentiæ meæ testimonio quæ consulit omnibus in commune mortalibus, potueritis & debueritis agnoscere, vestrum me quidem genus in honorem sanctorum parentum pręcipue delegisse, non tamen alias gentes à mea consulentia repulisse, saltem me esse vniuersorum dominum ex his quæ sunt gesta cognoscite, neque tantum

vobis

vobis cùm decideritis in crimina vendicate, vt solos vos anteferri cæteris æstimetis, pro hoc quod de Ægyptia seruitute mirabiliter estis educti, & regionem vberem, eiectis quod est amplius incolis, possidetis: neque enim circa vos tantùm eiusmodi dispensationis munus exercui, sed sicut Israëlitæ de terra Ægypti, ita & Palæstinos de Capadocia, & Siros de Cirenen assumptos, in eorum locos qui expelli meruerant, intromisi. Haud ergo vestras credatis meruisse virtutes, quod ego iustitiæ meæ semper impendi: videlicet vt polluta sacrilegiis regna delerem, legitimi domini hanc præcipuã curam esse cõtestans, vt neminem impunitum relinquat, quem nihil cogitate de correctione perspexerit. *Ecce, oculi domini Dei super regnum peccãs, & conteram illud à facie terræ.* Discite proinde rerum saltem periculis, nullum mortalium vel opibus tutum esse vel viribus, qui non fuerit innocentiæ prauitate circundatus. Mea ergo iustitia semper exposcit, vt non solum vnus aut duo, sed etiam totum regnum si peccatis est subditum, depereat. Veruntamen, parentum a me vestrorum sanctitas impetrauit, vt vos non patiar internicione deleri, sed etiam si meritorum momenta perpendens in crimina vestra vltionem suscitauero, miserendi etiam mihi nunquam subrepat obliuio, sed etiam si conteram reos, non etiam sinam Israelitarum nomen petire. Erit ergo inter vos reliquósque discretio, quod vos castigari, illi autem docebuntur extinci. Et quoniam in ipso indignationis impetu Deus tamẽ prodidit reliquis se esse parsurum, quæ sunt læta persequitur. *Ecce enim ego mandabo, & concutiam in omnibus gentibus domum Israel, sicut concutitur in cribro, & non cadet lapillus super terram. In gladio morientur omnes peccatores populi mei, qui dicunt: Non appropinquabit & non veniet super nos malum.* Hoc proinde quod toro volumine indignatio mea fremuit non effusa pernicitate grassabitur, sed quasi cauta manu & sollicita vos inspectione concutiet, instar videlicet cribri quo frumenta purganrur: cuius angusta foramina nec grana sinunt decidere nec lapillos, sed solum pulucrem ac lolium, ac reliqua quæ sunt inutilia secernũt. Quod autem lapillos ait inter frumenta residere, ad consuetudinem videtur respexisse purgantium, qui plerumque ad hoc in cribrum mittunt lapillos, vt vim concussui addant marginibus illisi, & nihil de quisquiliis remanere patiantur. Secundum subtiliorem vero sensum, propius eam rem pro qua fuerat suscepta tãgentem nomine lapillorum, eorum indicat firmitatem, qui malis haud facilè corrumpantur exemplis, vt illis temporibus & prophetas & alios iustos fuisse legimus: qui cùm reliquum vulgus vt ligna ac stipulæ deperirent, illi velut solidi perque hoc preciosi lapides permanebant, super quos meritò ecclesia fundaretur, quoniam nulla posset procella subruere. Ergo etsi omnes aĩt pariter abripiat immissa captiuitas, tamen nequaquam vos viliter æstimabo, vt confusa videlicet cede pereatis: sed exercebitur libra iudicij, vt nullum gladius contingat innoxium, nullum prætereat criminosum. In gladio morientur õmnes peccatores populi, mei, qui dicũt: Non appropinquabit & nõ veniet super nos malum, id est qui sacris varibus restirerũt, & eos quasi conuincere gestientes, affirmabant nihil calamitatum quas illi

denunciabát esse venturum, neque se vlla malorum experimenta capturos, hos, inquit, vindicta persequetur, sæuiens. Cæterum omnes vel innocentia vel examinata virture conspicuos ita manus nostra defendet, vt exercitati quidem, nec tamen doceantur extincti. Sed videamus & reliqua. *In die illa dicit dominus suscitabo tabernaculum Dauid, quod cecidit: & reædificabo aperturas murorum eius, & ea quæ corruerant instaurabo: & reædificabo illud sicut in diebus antiquis, vt possideant reliquias Idumeæ & omnes nationes, eò quod inuocatum sit nomen meum super eos dicit dominus faciens hæc.* Quia promiserat se etiam sub tempore indignationis accensæ circa Iudæorum tamen gentem ita misericordiæ habere respectum, vt nõ eos vsquequaque pateretur aboleri. Sed in ipso captiuitatis turbine, cùm iã eos fera barbaries possideret, mirabili tamen auxilio innocentiavel iustitia præditos defensurum iri, vt potestatem in eos nõ haberet interit⁹, quod vtique videbarur esse difficile, oportune & necessarie prospera quę essent vẽtura subiunxit, vt clementiæ videlicet suæ, cuius signa promiserat, euidentiora etiam documẽta congereret, & eorum se habere curam, de quorum meritis iudicabat, ostẽderet. Sicque intelligerẽr, quia neminem sine iudicio pateretur perire, quandoquidem nõ solum erga personas, sed etiam inter genres hoc crimen exereret. Iam enim decem tribubus Assyria dominatione possetis Iudam & Beniamim, qui vna tantummodo, Iudæ videlicet commemoratione signantur, à Sennacherib expugnatione deffendere. Dicit ergo propheralimore tempus appellans. *In die*, ait, *illa suscitabo tabernaculum Dauid quod cecidit, & reædificabo aperturas murorum eius, & ea quæ corruerant instaurabo, & reædificabo eum sicut in diebus antiquis*. Quibus verbis vtique illam signat ætatem, quæ & Iudæ tribuscum reliquis de Babilonia captiuitate liberata est. Ea enim, sicut omnes pene prophetæ concinenter prædixerant, ita etiam rerum exitus comprobauit. Hic ergo cùm tristia omnia sub persona decem tribuum narrasser, vbi ad prædictionem lætorum ventum est, per Iudæ occasionem, eorum seriem percucurrit: simul indicans Ierosolimitas sub aduersa venturos, de quibus nimirum eos educendos esse promittit: cuius sane libertatis sub Ezechia signa perierunt, quando videlicet in Hierusalem à manibus obsidentium, graui penuria laborãtes, mirabili Deus protectione defendit. cunctis ergo quæque fuerant aduersa depulsis, illam, inquit, quam indignatus posueram cementarij opificis trullam, resumam, vt ædificem interrupta murorum, quę hostium fuerant impugnatione quassata, ædesque omnes quæ cõsenuerant suscitabo, & in vigorẽ antiquę fœlicitatis reducam: nec solum libertatis dulcia, sed etiam vltionis attribuã, id est, vt possideãt reliquias Idumeę gentis, scilicet de Esau stirpe veniẽtis: cuius assidue parricidali odio laboraverant, cunctasque nationes ita sub propria dirione cõstituant, vt appareat quãtum pietatis fructum fuerint cõsecuti, qui opimas crebra sane victorias nominis mei inuocatione perceperint. Notãdum verò quoniã huius loci in actibus Apost. B. Iacobus ad prędicãdũ mysteriũ redẽptoris nostri, sub intelligẽria subtiliore fuerit recordatus, tabernaculũ videlicet Dauid corpus Christi appellãs: q cùm pro ipsa cõditione

tione

tione naturę cecidiſſet in mortem, reſurrectionis eſt virtute ac myſterio ſuſcitatũ: & verè ſanctificatio Dauid fidelis, id eſt, ęterna reſplenduit, quando non permiſit ſanctum ſuum Deus videre cotruptionem, ſed clarificauit eum ante faciem omnium populorum, ad gloriam plebis ſuæ Iſraëlis. Apoſtolorum ergo doctrinam ſequentes, ſic eſſe intelligenda prophetarum volumina nouerimus, vt per contextum ſui temporis geſta complexi, & per excurſus ſubitos vel ſenſuum cumulos etiam futura ſignauerint, eorúmque magnitudinem docuerint ſpectari in narratione præuiorum. Sic enim forma loci præſentis inſtituit: quia quantum ad hiſtoriam reſpicit, & Babiloniorum ſoluta damnatio, & quam Iudæi pertulerant reſciſa captiuitas eſt, atque reſplenduit anxiis, vt ſæpe promiſſa tui longum expectata libertas: quam tamen ſi ad regulam virtutis examines, quippe mortalibus & vitę iſtius amata tolerantibus, nimis exiguam fateberis contigiſſe. Hęc autem liberatio, quam Chriſti myſteria fidelibus contulerunt, cùm ſemel venerit abſque fine, lõgior eſt, & abſque cõparatione ſublimior: cui ira mœnia firmitatis & dulcedinis comparantur, vt repoſitæ in eis diuitiæ nec oppugnarionem poſſint timere nec fraudem. Idumeæ autem reliquias poſſeſſura credatur, quãndo corpus hoc quod per rufum Iudęorum colorem videtur oſtendi, quemadmodum ſeminatum eſt in ignominia, ſic conſurget in gloria, nec aliquas de infirmitate moleſtias aut intellectui generabit aut ſenſui. Cæterum, erit Deus omnia in omnibus: verũ his breuiter explicatis reuertamur ad ſeriẽ lectionis. *Ecce dies veniũt, dicit dominus, et cõprehendet arator meſſorem, & calcator vuæ mittentem ſemen: & ſtillabunt montes dulcedinẽ, & omnes colles culti erunt.* Non ſolum, inquit, libertatem reſtituiſſe contentus, frugum quoque vos faciam vbertate gaudere, ita vt toto anno colligenda ſuppeditent, & ad vindemiam tempus meſſis nimium opima procedat: vindemiam ſementis excipiat, ſecundum illud quod apud beatum Dauid canitur: Benedices coronę anni benignitatis tuę, & campi tui replebũtur vbertate. Pinguęſcent fines deſerti, & exultatione colles accingentur: Sic ergo & hîc poſt præmiſſa ſubiecit. Stillabunt montes dulcedinem, & omnes colles culti erunt. Aduerſorum ſiquidem tempore raritas erat magna cultorum, nunc econtrario, multiplicabit incolas reſtituta tranquillitas, & bonum pacis publicæ montium cultura teſtabitur. Ita vt ſtillent dulcedinem, id eſt, videantur effluere vina de rupibus, mella de montibus. *Et conuertam captiuitatem populi mei Iſrael, & ædificabunt ciuitates deſertas, & habitabunt: & plantabunt vineas & bibentem vinum earum: & facient hortos, & commedent fructus eorum.* Quod per exaggerationem dixerat, id eſt quaſi paſſim de montibus eruptum ire nectar, ſubdita narratione compoſuit, dicendo videlicet: quod bonis libertatis vtentes, exſtruerent vrbis mœnia, ædeſque repararent: pangerent vineas, nec prædatorem timerent, ſed optatis earum fructibus implerẽtur. Nec ſolum diuites, ſed etiã mediocres hortos ſedulò colerent, & libenrer indeptis eorum copiis veſcetentut. *Et plantabo eos ſuper humum ſuam, & non euellam eos vltra de terra ſua quam dedi eis dicit dominus Deus tuus.* Id eſt, populum quem captiuitatis flagella correxe-

rint, cùm ad possessionem terrarum suarum respexero, ita faciam continua securitate gaudere, vt non expectiatur vlterius superborum iussa dominorũ, nec amarum iterum gustet exilium, sed in regionibus propriis sempiterna possessione consistat. Quod dicendo vtique nõ est pollicitus illos in prauam voluntatem nunquam esse mutandos, quos constat postea & redemptorem humani generis tam negasse, quam persequendo violasse, & de illis terris quas acceperant, vsque eò fuisse depulsos, vt ab earum incolatu iugiter arceantur. Sed suum propositum rursum dominus publicauit, quod eos scilicet ita restituerit finibus paternis, vt nunquam eos vellet expelli, si eorum vita patefieret: sicque ad intelligendum pateret aduersa omnia quę sunt deinceps consecuta, illorũ esse moribus imputanda: in Christi autem corpore, id est, ecclesiæ membris, hęc omnia fideliter & cumulatè apparent implera, quibus scilicet ea est spei collata fœlicitas, vt cùm tempus resurrectionis aduenerit, & beatitudinem quæ est vera contigerint, bona sua vt suauitate, ita fateantur æternitate pretiosa.

EXPLICIT LIBER SECVNDVS
COMMENT. IN AMOS PROPHETAM.

RVFFINI AQVILEIENSIS PRESBYTERI COMMENTARIORVM IN SYMBOLVM.

Mihi quidem fidelissimè papa Laurēti ad scribendum animus tam non est cupidus quàm nec idoneus, scienti non esse absque periculo, multorum iudiciis ingenium tenue & exile committere. Sed quoniam, vt cum venia tui dixerim, id temerè in epistola tua per Christi me sacramenta, quę à nobis maxima cum reuerentia suscipiuntur, astringis, vt aliquid tibi de fide secundum symboli traditionem rationémque componam: quamuis supra vires nostras sit pondus præcepti (non enim me latet illa sententia sapientum, quæ probe admodum dicit, quia de Deo etiam vera dicere periculosum est) tamen si petitionis à te impositæ necessitatem orationibus iuues, dicere aliqua obedientiæ magis reuerentia, quàm ingenij præsumptione tentabimus: quę quidem non tam perfectorum exercitiis digna videantur, quàm quæ ad paruulorum in Christo & incipientium librentur audirum. Equidem comperi nonnullos illustrium tractatorum aliqua de his piè & breuiter edidisse. Fortunum verò hæreticum scio eatenus scripsisse, non vt rationem dictorum audientibus explanaret, *Rom. 6.* sed vt simpliciter fidelitérque dicta, ad argumentum sui dogmaris traheret, cùm in his verbis sanctus spiritus prouiderit, nil ambiguum, nil obscurū, nil à reliquis dissonans poni: quia in his verè comperitur prophetia quæ dicit. Verbum enim consummans & breuians in æquitate: quia verbum breuiarum faciet dominus super terram. Nos ergo simpliciratem suã *Act. 2.* vel verbis apostolicis reddere & signare tentabimus, vel quæ omissa videntur à prioribus, adimplere. Sed vt manifestius fiat argumentum verbi huius, vt diximus, breuiati, causam qua hæc traditio Ecclesiis data est, ab origine repetemus. Tradunt maiores nostri, quòd post ascensionem domini, cùm per aduentum spiritus sancti, supra singulos quósque apostolos igneę linguę sedissent, vt loquelis diuersis variisque loquerentur, per quod eis nulla gens extranea, nulla linguæ barbaries inaccessa videretur & inuia: præceptum eis à domino darum hoc, ad prædicandum Dei verbum ad singulas quémque proficisci nationes. Discessuti itaque ab inuicem, normam sibi prius futuræ prædicationis in cōmune cōstituunt, ne forte alij alio adducti, diuersum aliquid his qui ad fidem christi inuitabantur exponerent. Omnes igirur in vno positi, & spiritu sancto repleti, breue istud futurę sibi, vt diximus, prædicationis indiciū, in vnum conferendo q̄ sentiebat vnusquisque, cōponunt, arque hanc credentibus dandam esse tegulam statuūt. Symbolum autem hoc multis & iustissimis ex causis appellari voluerunt.

Symbolum enim græcè & indicium dici potest, & collatio, hoc est, quod plures in vnum conferunt. Id enim fecerunt apostoli, in his sermonibus in
1.Cor.11. vnum conferendo, quod vnusquisque sensit. Indicium autem vel signum
Act.15 idcirco dicitur: quia in illo tempore, sicut Paulus apostolus dicit, & in Actibus apostolorum refertur, multi ex circumeuntibus Iudæis simulabant se esse apostolos Christi, & lucri alicuius vel ventris gratia ad prædicandum proficiscebantur, nominantes quidem Christum, sed non integris traditionũ lineis nuncianres. Idcirco illud indicium posuerunt, per quod agnosceretur is qui christum verè secundum apostolicas regulas prædicaret. Denique & in bellis ciuilibus hoc obseruari solet, quoniam & armorum habitus par, & sonus vocis idem, & mos vnus est, atque eadem instituta bellandi: ne qua doli surreptio fiat, symbola distincta vnusquisque dux suis militibus tradit, quæ Latinè signa vel indicia nuncupantur, vt si forte occurrerit quis de quo dubitetur, interrogatus symbolum prodat si sit hostis vel socius. Idcirco denique hæc non scribi chartulis aut membranis, sed requiri credentium cordibus tradiderunt, vt certum esset hæc neminem ex lectione, quæ interdum peruenire etiam ad infideles solet, sed ex apostolorum traditione didicisse. Discessuri igitur vt diximus ad prædicandum, istud vnanimitatis & fidei suæ apostoli indicium posuere, non sicut filij Noë discessuri ab aliru trum rursum ex latere cocto & bitumine cõstruen-
Gen.11 tes, cuius cacumen vsque ad cælum pertingeret: sed monumenta fidei, quæ starent aduersus faciem inimici, è lapidibus viuis & margaritis dominicis ædificantes: quam neque venti impellerent, neque fulmina subruerent, neque tempestatum ac procellarum turbines permouerent. Meritò igitur illi abinuicem separandi, turrim superbiæ ædificantes, linguarum confusione damnati sunt, ne vnusquisque posset aduertere proximi sui loquelã. Isti verò qui turrim fidei construebant, omniũ linguarum scientia & agnitione donari sunt, vt illud peccati, hoc fidei probaretur indicium. Sed iam nobis etiam de ipsis aliquid tractandum est margaritis, in quibus primo in loco fons & origo omnium ponitur, cùm dicitur. Credo in Deum patrem omnipotẽrem. Verùm prius quàm incipiam de ipsis sermonum virtutibus disputare, illud nõ importunè commonẽdum puto, quòd in diuersis ecclesiis aliqua in his verbis inueniuntur adiecta. In ecclesia tamen vrbis Romę hoc non deprehenditur factum: quod ego propterea esse arbitror, quòd neque hæresis vlla illic sumpsit exordium: & mos inibi seruatur antiquus, eos qui gratiam baptismi susceperturi sunt, publice, id est, fidelium populo audiente, symbolum reddere: & vtique ad adiectionem huius saltem sermonis eorũ qui præcesserũt in fide nõ admittit auditũ. In cæteris autẽ locis, quantùm intelligi datur, propter nonnullos hæreticos addita quędã videntur, per quę nouellę doctrinę sensus ederetur excludi. Nos tamẽ illũ ordinẽ sequimur, quẽ in Aquileiẽsi ecclesia lauacri gratia suscepimꝰ. Credo igi-
Heb.11 tur primò omniũ ponitur, sicut Paulus Apost. ad Heb. scribens dicit. Credere enim primò omnium accedentẽ ad Deũ oportet, quia est: & credẽtibus remunerator sit. Sed & propheta dicit: Nisi credideritis nõ intelligetis.

Vt

Vt ergo intelligentiæ tibi aditus pateſcat, rectè primò omnium te credere profiteris: quia nec mare quis ingreditur, & liquido ac profundo ſeſe committit elemento, niſi ſe prius credat poſſe ſaluari: nec agricola ſemina ſulcis obruit & fruges ſpargit in terram, niſi crediderit venturos imbres, affuturum quoque ſolis teporem, quibus terra cōfota, ſegetes multiplicata fruge producat, ac ventis ſpirantibus nutriat. Nihil denique eſt quod in vita geri poſſit, ſi non credulitas antè præceſſerit. Quid igitur mirum, ſi accedentes ad Deum credere nos primò omnium profitemur, cū ſine hoc ne ipſa exigi poſſit vita communis. Hæc autē idcirco in principiis præmiſimus, quia pagani nobis obiicere ſolent, quòd religio noſtra, quia rationibus deficit, in ſola credendi perſuaſione cōſiſtat: & ideo oſtendimus, nec agi, nec ſtare aliquid poſſe, niſi præceſſerit vis credēdi. Denique & matrimonia contrahuntur, quia creditur ſucceſſura poſteritas: & pueri diſcēdis artibus tradūtur, quia magiſtrorum in diſcipulos transfundēda creditur diſciplina: & imperij inſignia vnus ſuſcipit, dū credit ſibi populos & vrbes & armatum etiam exercitum pariturū. Quòd ſi hæc ſingula, niſi prius crediderit futura, nullus aggreditur, quomodo nō multo magis ad agnitionē Dei credendo veniatur? Sed videamus, quid iam breuialis hic ſermo ſymboli proponat. Credo, inquit, in Deum patrē omnipotentem. Orientales eccleſiæ omnes pene ita tradunt. credo in vnum Deum patrem omnipotentē. Et rurſum in ſequēti ſermone, vbi nos dicimus: Et in Chriſtū Ieſum vnicum filium eius dominum noſtrum: illi tradunt. Et in vnum dominū noſtrum Ieſum chriſtum vnicum filium eius, vnum ſcilicet Deum & vnum dominum, ſecundum auctoritatē Pauli apoſtoli profitētes. Sed de hoc in ſequentibus locis repetemus: nunc interim quod ait, in Deum patrē omnipotentem, videamus. Deus ſecundum quod opinari poteſt humana mēs, naturæ ipſius vel ſubſtātiæ, quæ eſt ſuper omnia, appellatio eſt. Pater arcani & ineffabilis ſacramenti vocabulum eſt. Deum cum audis, ſubſtātiā intellige ſine initio, ſine fine, ſimplicē, ſine vlla admiſtione, inuiſibilem, incorporeā, ineffabilem, inæſtimabilem, in quo nihil adiūctum, nihil creatum ſit. Sine auctore eſt enim ille, qui eſt omnino omniū auctor. Patrē cum audis, filij intellige patrem, qui filius ſupra dictæ ſit imago ſubſtātiæ. Sicut enim nemo dicitur dominus, niſi habeat vel poſſeſſionē, vel ſeruum cui dominetur, & ſicut nemo magiſter dicitur, niſi diſcipulum habeat: ita & pater nullo pacto quis dici poteſt, niſi filium habēs. Hoc igitur ipſo nomine quo Deus pater appellatur, cum patre pariter ſubſiſtere etiā filius demonſtratur. Quomodo autem Deus pater genuerit filium, nolo diſcutias, nec curioſius ingeras in profundo arcani, ne forte dum in acceſſę lucis fulgore pertinacius perſcrutaris, exiguū ipſum, qui mortalibus diuino munere conceſſus eſt, perdas aſpectum. Aut ſi putas in hoc omni indagationis genere vtendū, prius tibi propone quæ noſtra ſunt: quæ ſi conſequenter valueris expedire, tunc à terreſtribus ad cæleſtia, & à viſibilibus ad inuiſibilia properato.

Expedi primò ſi potes, quomodo mens, quæ intra te eſt, generet verbum, & qui ſit in ea memoriæ ſpiritus: quomodo hæc cùm diuerſa ſint rebus & *1.Cor.8*

actibus, vnum tamen sint vel substantia vel natura, & cum è mente procedant, nunquam tamen ab ipsa separentur. Et si hæc, quamuis in nobis, & animæ nostræ substantia habeantur: tamen tanto nobis occulta videntur, quanto aspectui corporeo inuisibilia. De apertioribus tequiramus. Fons quomodo ex se genetat fluuium, quo autem spiritu tapidus fertur in fluctum. Quid est quod dum vnum & inseparabile sit fluuius & fons, tamen nec fluuius fons, nec fons fluuius intelligi aut appellari potest: & tamẽ qui viderit fluuium, videt & fontem. Exerce te ptius in hotum explanatione, & discute si potes quæ habentur in manibus, & tunc ad horum sublimiora venies. Nec putes quòd te statim de rerta ascendete suadeam super cælos, sed prius te si placet ad istud firmamentum, quod oculis videtur educam, & ibi si potes narurã huius visibilis luminis discute, quomodo ignis iste cæleftis generet ex semetipso splendorem lucis: quomodo etiam producat vaporem, & cum itia sint in rebus, vnum tamen sunt in substantia. Quòd & si hæc singula inuestigate potueris, scito adhuc diuinæ generationis mysterium tanto esse differentius & eminentius, quanto creator cteatutis potentior, quanto artifex opete suo præstantior, quanto ille qui semper est, eo qui ex nihilo eœpit esse, nobilior est. Ctedendus est ergo Deus esse pater vnici filij sui domini nostri, non discutiendus. Neque enim fas est seruo de natalibus domini disputare. Conteftatus est patet de cælis, dicens. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite. Pater ipsum dicit esse filium suum, & ipsum auditi iubet. Filius dicit. Qui videt me, videt me, videt & patrem meum. Ego & patet vnum sumus: & Ego ab eo exiui, & veni in hunc mundum. Quis est qui intet has partis & filij voces medius se discussor interfetat, & deitatem diuidat, affectum separet, substantiam rumpat, spititum secet, neget esse verum, quod veritas dicit? Est ergo Deus patet verus, tanquam veritatis pater, non exttinsecus cteans, sed ex eò quòd ipse est filium genetans, id est, quia sapiens sapientiam, quia iustus iustitiam, quia sempiternus sempiternum, quia immottalis immortalem, quia inuisibilis inuisibilem, quia lux splendotem, quia mens verbum. Quod autem diximus, Orienris ecclesias tradete vnum verum Deum patrem omnipotentem, & vnum dominum: hoc non intelligendum est vnũ numero dici, sed vniuersirate. Vetbi gratia. Si quis dicat vnum hominem, aut vnum equum, hic vnum pro numero posuit: potest enim & alius homo esse & tertius, vel equus. Vbi autem alius vel tertius non potest iungi, vnus si dicatur nõ vnitatis, sed vniuetsitatis est nomen. Vt si exempli causa, dicamus, vnum solem: hic vnus ita dicitur, vt vel alius, vel tertius addi non possit: vnus est enim sol. Multo magis etgo Deus cum vnus dicitur, vnus non numeri, sed vniuersitatis vocabulo nuncupatur, id est, qui propterea vnus dicitur quòd alius non sit. Similiter & de domino accipiendum est, quod vnus sir dominus Iesus Christus, pet quem Deus pater dominatum omniũ tenet. Vnde & sequens sermo omnipotentem pronunciat Deum. Omnipotens aurem ab eo dicitur, quòd omnium reneat potentatum. Tenet autem omnia pater pet filium, sicut & Apostolus dicit: quia per ipsum

Matth.17. Luc.9. Ioan.8. Rom.10.

creata

creata sunt omnia visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates. Et iterum ad Hebræos scribens dicit. Quia per ipsum secula instituit, & ipsum constituit hæredem vniuersorum. Quòd si per ipsum secula instituit pater, & per ipsum creata sunt omnia, & ipse est hęres omnium, per ipsum ergo & potentatũ omnium tenet. Quia sicut lux de luce, & veritas de veritate, ita de omnipotente omnipotens natus est, vt in Apocalypsi Ioannis scriptum est. Et requiem non habebant die ac nocte, dicentes. Sanctus, sanctus, sanctus dominus Deus sabaoth, qui erat, & qui est, & qui venturus est omnipotens. Omnipotens ergo dicitur, qui venturus est: & quis est alius qui venturus est, nisi Christus filius Dei? His additur inuisibilem & impassibilem. Sciendum quòd duo isti sermones in ecclesię Romanæ symbolo non habentur. constat autem apud nos additos, hæreseos causa Sabellij illius profectò, quæ à nostris Patripassiana appellatur, id est, quæ & patrem ipsum, vel ex virgine natum dicit, & visibilem factum esse vel passum affirmat in carne. Vt ergo excluderetur talis impietas de patre, videntur hæc addidisse maiores, & inuisibilem patrem atque impassibilem dixisse. constat enim filium, nõ patrem incarnatum, & ex carne natum: & ex natiuitate carnis, filium visibilem & passibilem factum. Quantum autem spectat ad illam deitatis immortalem substantiam, quæ vna ei eademque cum patre est: ibi neque pater, neque filius, neque spiritus sanctus visibilis aut passibilis creditur. Secundum dignationem verò carnis assumptæ, filius visus & passus est in carne. Quod & propheta prædixerat, vbi ait: Hic Deus noster, non reputabitur alter ad eum, qui inuenit omnem viam disciplinæ, & dedit eam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo: post hæc in terris visus est, & inter homines conuersatus est. Sequitur post hoc. Et in Iesum Christum, vnicum filium eius dominum nostrum. Iesus Hebræi vocabuli est nomen, quod apud nos Saluator dicitur. Christus à chrismate, id est, ab vnctione appellatur. Legimus enim in libris Moysi, quòd Auses Nauę filius, cum electus esset dux populi, commutato nomine de Ause Iesus cognominatus sit, quo scilicet ostenderetur hoc esse nomen, quod principibus & ducibus conueniret, his dũtaxat qui salutem sequentibus se populis darent. Itaque & ille Iesus appellatus est, qui eductum de terra Ægypti populum, & de erroribus eremi liberatum in terram repromissionis induxit. Et hic Iesus, qui populum de ignorantiæ tenebris eductum, & de mundi erroribus reuocatum, introduxit ad regna cælorum. Christus quoque vel pontificale vel regium nomen est. Nam prius & pontifices vnguento chrismatis consecrabantur & reges. Sed illi veluti mortales & corruptibiles, vnguento materiæ corruptibilis vngebantur: hic verò sancto spiritu perunctus Christus efficitur, sicut scriptura de eo dicit. Quem vnxit pater spiritu sancto misso de cælis. Et Esaias præfiguraverat, dicens ex persona filij. Spiritus domini super me: propter quod vnxit me, euãgelizare misit me paupertibus. Quia ergo ostẽdimus quid sit Iesus, qui populum saluet, & quid sit Christus, qui pontifex factus sit in æternũ, nunc ex consequentibus, de quo dicãtur ista videamus.

Baruch. 3.

Act. 10

Esaia. 61

Vnicum filium, inquit, eius dominum nostrum. Post hoc docet nos, quia Iesus iste, de quo diximus, & Christus de quo expositum est, vnicus filius Dei & noster dominus sit, ne fortè putes quod humana ista vocabula terrenum te aliquid doceãt, ideo subiungit. Vnicum hunc esse filium Dei dominum nostrum. Vnus enim de vno nascitur: quia & splendor vnius est lucis, & vnum est verbum cordis: nec in numerum pluralem defluit incorporea generatio, nec in diuisionem cadit, vbi qui nascitur nequaquam à generante separatur. Vnicus est vt menti sensus, vt cordi verbum, vt forti virtus, vt sapienria sapienti. Nam sicut solus sapiens parer ab Apostolo dicitur: ita & solus filius sapientia nominatur. Vnicus ergo filius est: & cum sit gloria, sempiternitate, virtute, regno, potestate hoc quod pater est: omnia tamẽ hęc non sine auctore sunt patre: sed ex patre tanquam filius habet: cumque sit ipse omnium caput, ipsius ramen caput pater est. Sic enim scri-
1.Cor.11. ptum est. Quia caput Christi Deus est. Filium sanè cum audis, nolo generationem carnalis natiuitatis assumas, sed memento hoc de incorporea dici substantia & naturę simplicis. Si enim vt supra iam diximus, vel in eo quod cor generat verbum, vel mens sensum, vel lux ex se parit splendorem, nihil horum requiritur, nec vlla in tali generatione fragilitas cogitatur: quantò purius & saeratius de horum omnium creatore censendum est? Sed fortasse dicas, ista quam memoras in substantia est generatio: neque enim lux substantiuum facit splendorem, aut cor substantiuum generat verbum: filius autem Dei substãtialiter asseritur generatus. Ad hæc primò omnium illud dicimus, cum etiam in cæteris proferantur exempla, non per omnia ramen similitudinem seruare possunt rei illius, cui prębere putantur exemplum: sed vnius alicuius partis pro qua videntur assumpta, similitudinem
Mat.13. tenent, Verbi gratia, vt cum in euangelio dicitur. Simile est regnum cælorum fermento quod abscondit mulier in farinæ mensuris tribus. Nunc quidnam putabimus regnum cælorum per omnia simile esse fermento, vt substãtia illa ita palpabilis sit ac fragilis, vt & acida fieri possit & corruptata? Sed ad hoc solum exemplum istud videtur assumi, vt ostenderetur ex parua prædicatione verbi Dei humanas mentes fidei fermento posse coalescere. Similiter & cum dicitur. Simile est regnum cælorum reti misso in mare, quod ex omni genere piscium abstrahit. Et in hoc nunquid putandum est, quòd naturæ lini, quo rete operamur, ac nodis quibus maculæ nectuntur, regni cælorum substantia per omnia conferatur? Sed ad hoc solum videtur assumpta comparatio, vt ostenderetur: quia sicut rete de profundo maris pisces adducit ad littus, ita de profũdo seculi huius errore, humanæ animæ regni cælorum prædicatione liberantur. Ex quibus constãt exempla non in omnibus his, quorum exempla sunt esse similia: alioqui si eadem essent omnia, iam non exempla dicerentur, sed ipsæ potius res, de quibus agitur, viderentur. Deinde etiam illud dicendum est, quòd nulla creatura talis esse potest, qualis creator eius: & ideo sicut sine exemplo est diuina substantia, ita & sine exemplo est diuinitas. Tum etiam illud addimus, quia omnis creatura ex nihilo est. Si ergo in substantiua scintilla, quæ ignis est,

ex se

ex se creaturam quæ ex nihilo facta est gignit, & conditionem in hoc seruat originis suæ: cur illius æternæ lucis substantia, quæ semper fuit, quia insubstantiuum in se nihil habuit, insubstantiuum ex se splendorem proferre non potuit? Et ideo rectè vnicus dicitur filius. Vnicus enim & solus est, qui ita natus est, nec comparationem aliquam potest habere quod vnicum est: nec similitudinem in substantia cum factutis suis habere potest ille, qui factor est omnium. Hic est ergo Christus Iesus vnicus Dei, qui est & dominus nostet. Vnicus & ad filium referri & ad dominum potest. Vnicus est enim & vere filius & vnus dominus Iesus christus. cæteri quippe filij, licet filij dicantur, adoptionis tamen gratia dicuntur, non veritate naturæ. Et si dicuntur alij domini, concessa tamen non ingenita potestate dicuntut. Hic verò solus est vnicus filius, & solus vnicus dominus: sicut & Apostolus ait. Et vnus dominus Iesus christus, per quem omnia. Ideo postea quàm propositus ordo fidei ineffabile sacramentum filij de natiuitate patris exposuit, nunc ad humanæ salutis dignationem dispensationemque descendit: & hunc quem supra dixit vnicum filium Dei, & dominum nostrum, nunc dicit. Qui natus est de spiritu sancto ex Maria virgine. Hęc iam inter homines dispensationis natiuitas est, illa diuinę substantiæ: hæc dignationis est, illa naturæ. De spiritu sancto ex virgine nascitur: & iam in hoc loco mundior auditus requiritur & purior sensus. Hunc enim quẽ dudum de patre natum ineffabilitet didicisti, huic à spiritu sancto templum fabricatum intra secreta vteri virginalis intellige: & sicut in sanctificatione sancti spiritus nulla sentienda est fragilitas, ita & in partu virginis nulla intelligenda est corruptio. Nouus enim huic seculo datus est hic partus, nec immetitò. Qui enim in cælis vnicus filius est, consequenter & in terta vnicus est, & vnicè nascitur. Nota sunt omnibus & in euãgeliis decantata de hoc scripta prophetarum, quæ dicunt: Quòd virgo concipiet, & patiet filium. Sed & partus ipsius mirabilem modum Ezechiel propheta antè formauerat. Mariam figuraliter portam domini nominans, per quam scilicet dominus ingressus est mundum. Dicit ergo hoc modo. Porta autem quę respicit ad Orientem clausa erit, & non aperietur, & nemo transibit per eam: quoniam dominus Deus Israel transibit per eã, & clausa erit. Quid tam euidẽs de conseruatione virginis dici poterat? clausa fuit ea virginitatis porta, per ipsam intrauit dominus Deus Israel, per ipsam in hunc mundum de vtero virginis processit, & in ætetnum porta virginis clausa, seruata virginitate permansit. Igitur sanctus spiritus refertur dominicę carnis, & templi eius creator. Incipe iam hinc intelligere etiam spiritus sancti maiestatem. contestatur enim & euangelicus sermo de ipso, quod cum loquenti angelo ad virginem & dicenti. Quia paries filium, & vocabis nomen eius Iesum: hic enim saluum faciet populum à peccatis suis, illam respondisse. Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? & dixerit angelus ei: Spiritus sanctus veniet super te, & virtus altissimi obumbrabit tibi: & ideo q̃ nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Vide ergo cooperantem sibiinuicem trinitatem. Spiritus sanctus venire dicitur supet vir-

1. Cor. 8.

Esaiæ 7.

Ezech. 44.

Mat. 1.

ginem, & virtus altissimi obumbrate ei. Quæ est autem virtus altissimi, nisi ipse Christus, qui est Dei virtus & Dei sapientia? Cuius autem hæc virtus est? Altissimi inquit. Adest ergo altissimus, adest & virtus altissimi, adest & spiritus sanctus. Hæc est trinitas vbique latens, & vbique appatens, vocabulis personisque discreta, inseparabilis verò substãria deitatis: & quamuis solus filius nascatur ex virgine, adest tamen & altissimus: adest & spiritus sanctus, vt & conceptus virginis sanctificetur & partus. Verùm hæc quia ex scripturis propheticis asseruntur, possunt forte Iudæos, quamuis sint infideles & increduli, confutare. Sed pagani solent irridere nos, cum audiũt prædicari à nobis virginis partum: propter quod paucis eorum obtrectationibus respondendum est. Omnis partus ex tribus (vt opinor) constat, si adultæ ætatis sit femina, si virum adeat, si non sit illius vulua vicio sterilitatis occlusa. Ex his tribus in hoc partu quem prædicamus vnum defuit, vir scilicet: & hãc partẽ (quia qui nascebatur non erat retentus homo, sed cælestis) per spiritum cælestem dicimus salua virginis incorruptione completam. Et tamen quid mirum videtur, si virgo conceperit, cum Oriẽtis auem quem Phœnicem vocant, in tantum sine coniuge nasci vel renasci constet, vt semper vna sit, & semper sibiipsi nascendo vel renascendo succedat? Apes certè nescire coniugia, nec fœtus nixibus edere, omnibus palam est. Sed & alia nonnulla deprehenduntur sub huiusmodi sorte nascendi. Hoc ergo incredibile videbitur diuina virtute ad totius mundi reintegrationem factum, cuius exempla etiam in animalium natiuitate cernũtur? Et tamen mirandum est, cur hoc gentilibus impossibile videatur, qui credunt Mineruam suam de cerebro Iouis natam. Quid ad credendum difficilius, aut quid magis contra naturã est? Hic femina est, hic naturæ ordo seruatur, hic conceptus, hic partus temporibus suis editur: ibi nusquam femineus sexus, sed vir solus & partus. Qui illa credit, cur ista miratur? Sed & Liberum patrem dicunt de fœmore eius natum. Ecce aliud portentri genus, & tamen credidit. Venerem quoque, quam Aphroditen vocant, de spuma maris, sicut & omnis eius compositio ostendit, credunt esse progenitam. De ouo natum Castorem Pollucemque confirmant: & ex formica Myrmidones: & alia mille sunt, quæ quamuis contra naturam rerum venientia, ipsis tamen sunt visa credibilia, vt Deucalionis & Pyrrhæ lapides iactos, & hominum ex his segetem natam. Et cum hęc tot & talia figmenta crediderint, vnum eis impossibile videtur, quòd adolescens femina, diuinum germen, non hominis vicio, sed Deo spirante conceperit. Qui vtique si ad credendum difficiles sunt, illis tot & tam turpibus monstris fidem nequaquam cõmendare debuerãt. Si verò faciles sunt ad credendũ, multo promptius hæc nostra tam honesta & tam sancta recipere, quàm illa rã indigna & tam fæda credere debuissent. Sed dicunt fortassis, quia possibile si fuerat Deo vt virgo conciperet, possibile etiam fuerat vt pareret: sed indignum eis videri, vt tanta illa maiestas per genitales feminæ tranſiret egressus: vbi quamuis nulla fuerit ex viri commistione contagio, fuit tamen ipsius puerperij obscœnæ attrectationis iniuria. Pro quo paulisper eis secundum

cundū ſenſum ſuum reſpondeamus. Si quis videat paruulū in profundo cœni necari, & ipſe cū ſit vir magnus & potēs, extremū (vt ita dixerim) ingrediatur cœnum, vt paruulum liberet morientem, pollutuſne à te accuſabitur hic vir, qui paululū calcauerit luti, an vt miſericors laudabitur, quòd vitam contulerit morituro? Sed hæc etiam de communi homine dicta ſint. Redeamus nunc ad naturam eius qui natus eſt. Quantū putas natura ſolis illo inferior eſt? quantū creatura ſine dubio creatore. Intuere nunc, ſi ſolis radius in cœni alicuius voraginē demittatur, nunquid nā aliquid inde pollutionis acquirit? aut obſcœnorū illuſtratio, ſolis ducitur in iniuriā? Ignis quoq; quanto natura eſt inferior his de quibus ſermo eſt, & nulla materia, vel obſcœna, vel turpis adhibita ei, ignē polluiſſe creditur? Cū hæc ita eſſe in rebus materialibus cōſtet, tu in illa ſupereminenti & incorporea natura, quę ſuper omnem ignē, & ſuper omne lumen eſt, pollutionis aliquid putas ac obſcœnitatis incidere? Tunc deinde etiā ad illud aduerte. Nos hominē à Deo creatum de terræ limo dicimus. Quòd ſi obſcœnitas Deo reputatur opus ſuum requirenti, multo magis ei reputabitur opus iſtud ab initio fabricanti. Et ſuperfluum eſt dicere, cur per obſcœna tranſierit, cū non poſſis dicere, cur obſcœna cōdiderit. Et ideo obſcœna hęc eſſe, nō natura, ſed obſeruantia docuit. cæterū omnia quæ ſunt in corpore, ex vno eodēque luto formata, vſibus tantū & officiis naturalibus diſtinguūtur. Sed ne illud quidē abſolutione vacare huius quęſtionis omittam, quòd ſubſtātia Dei quę omnino eſt incorporea, inſeti corporib⁹ vel capi ab eis principaliter nō poteſt, niſi aliqua ſit media ſubſtātia ſpiritualis, quę capax diuini ſpiritus poſſit eſſe. Verbi gratia, vt ſi dicamus, lux omnia quidē membra corporis illuſtrare poteſt, à nullo tamē eorū niſi à ſolo oculo capi poteſt. Solus eſt enim oculus qui capax eſt lucis. Et filius ergo Dei naſcitur ex virgine, nō principaliter ſoli carni ſociatus, ſed in anima in carnē Deūque media generatur. Anima ergo media & in ſecreta rationabilis ſpirirus arce verbū Dei capiēte, abſque vlla quā ſuſpicaris iniuria Deus eſt natus ex virgine. Et ideo nihil ibi turpe putādū eſt, vbi ſanctificatio ſpiritus inerat, & anima quæ erat Dei capax, particeps fiebat etiā carnis. Nihil ibi ducas impoſſibile, vbi adetat virtus altiſſimi. Nihil de humana fragilitate cogites, vbi plenitudo inerat diuinitatis. Crucifixus ſub Pontio Pilato, & ſepultus deſcendit ad infetna. *Epheſ 1.* Docet apoſtolus Paulus illuminatos eſſe debere oculos cordis noſtri, ad intelligēdū quæ ſit altitudo diuinitatis, latitudo & profundū. Altitudo ergo & latitudo & profundū, deſcriptio crucis eſt: cuius eam patrē quæ in terra defixa eſt, profundum apellauit. Altitudinē verò illam quę ſupet terrā porrecta ſublimis erigitur. Latitudinem quoque illā, quę diſtenta in dexteram leuāque manus protenditur. Cum ergo tot ſpecies mortis ſint, quibus de hac vita exitus dari hominibus ſolet, quid vult nos Apoſtolus illuminato corde ſcire ratione, cur ex his omnibus crucis potius ſpecies ad mortē delecta ſit ſaluatoris? Vnde ſciendū eſt, quòd crux iſta triumphus erat. Trophæum enim inſigne: triumphus autē deuicti hoſtis indiciū eſt. Quia ergo aduenies Chriſtus, ſicut Apoſtolus dicit, tria pariter ſibi regna ſubiecit, *Epheſ 3.* *Philip. 2.*

hoc enim indicat vbi air: Quia in nomine Iesu omne genu flectatur, cæle-
stium, tetteſtium & infernorum: & hæc omnia ſua morte vincebat: Con-
ueniens myſtetio mors quæſita eſt, vt in aëre ſublimatus & aëris ſubiugans
poteſtates, victoriam de his ſupernis & cæleſtibus tradetet. Expanſas au-
tem manus tota die, ſanctus propheta dicit eum renere ad populum qui eſt
in terra, vt incredulos conreſtatetut, & inuitater ctedentes. Ea verò parte,
qua ſub tertam demergitur, infetni ſibi regna ſubiiceret. Etenim (vt breui-
ter aliqua etiam de ſecrerioribus perſtringamus) ab initio Deus cum feciſ-
ſet mundum, ptæfecit ei & ptæpoſuir quaſdam virtutum cæleſtium pote-
ſtares, quibus regererur & diſpenſarerur mortalium genus. Quod ira fa-
Deute 32 ctum Moyſes indicat in Deuteronomij cantico, vbi dicit: Cùm diuideret
excelſus gentes, ſtatuit rerminos gẽtium ſecundum numerum angelorum
Dei. Sed & horum nonnulli, ſicut & ipſe qui princeps appellatus eſt mũdi,
datam ſibi à Deo poteſtatem, non his quibus accepetant legibus tempera-
runt: nec humanum genus diuinis obedite ptæceptis, ſed ſuis patére ptę-
uaricationibus docuerunt, & hinc aduerſus nos peccatorum chirographa
Eſa.50 ſcripta ſunt: quia vt propheta dicit. Peccatis noſtris venundati ſumus.
Pretium namque animæ ſuæ vnuſquiſque conſequitur, cùm concupiſcen-
tiæ ſatis fecerit. Per iſtud ergo vnuſquiſque chirographum illis rectoribus
peſſimis tenebatur, quod chriſtus detraxit aduenies, & hac eos poteſtare
denudauit. Idque ſub ingenti myſterio Paulus indicat, cum dicit de eo: De-
lens quod aduerſus nos erat chitographum, & affigens illud cruci ſuæ, tra-
Coloſſ.2 ducit principatus & poteſtates, triumphãs eos in ſemetipſo. Rectores ergo
illi quos humano generi ptęfecerat Deus in tytannidis contumaciã verſi
impugnate commiſſos ſibi homines aggreſſi ſunt, & peccati præliis debel-
lare: ſicur Ezechiel propheta myſticis deſignat eloquiis, cum dicit. In illa
Ezech.30 die ptocedent angeli feſtinãtes exterminare Æthiopiam, eritque inter eos
perturbatio in die Ægypti, quoniam rectitudo venit. Ergo omnipotentia
Luc.10 eorum nudata, chriſtus dicitur triumphaſſe, ablatamque ab eis poteſta-
tem hominibus tradidiſſe: ſicut ad diſcipulos ſuos dicit ipſe in Euangelio:
Ecce dedi vobis poteſtatem cãlcandi ſupet ſerpẽtes & ſcorpiones, & ſuper
omnẽ virtutem inimici. Illos itaque qui accepta poteſtate malè abuſi ſunt,
ſubiectis quondam ſuis ſubiecit ctux chriſti. Nos verò, hoc eſt, humanum
genus edocet primò omnium vſque ad mortem reſiſtere aduerſus pecca-
tum, & libentet interitum pto pietate ſuſcipete. Tunc deinde obedientiæ
nobis in hac eadem cruce proponit exemplum, ſicut in aliis qui aliquando
rectores noſtri fuetant, poſuit contumacię pœnas. Audite ergo quomodo
Apoſtolus vult per crucem Chriſti obedientiam nos docete: Hoc, inquit,
Philip.2 ſentire in vobis, quod in chriſto Ieſu: qui cùm in forma Dei eſſet, non ra-
pinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualẽ Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit, formã
ſerui accipiens, in ſimilitudinẽ homin ũfactus, & habitu repettus vt homo,
factus eſt obediens vſque ad mortem, morrem autem crucis. Quia ergo
ille magnus magiſter eſt qui fecetit & docuetit, ideo obedientiam, quę piis
etiam ſuſcepta morte ſeruanda eſt, docuit ipſe pto hac prius moriendo ſet-
uati.

uari. Sed fortasse terretur aliquis in huiusce modi doctrina, quod quē paulò antè cū Deo patre diximus sempiternū, ac de eius substātia esse progenitum: quemque regno, maiestate, æternitate, vnum cū Deo patre esse docuimus, nunc de eius morte tractamus. Sed nolo terrearis ô fidelis auditor: paulò post istum quem audis mortuum, rursum immortalem videbis. Mors enim ab eo mortem spoliata suscipitur. Nam sacramentum illud susceptæ carnis, quod supra exposuimus, hanc habet causam, vt diuina filij Dei virtus velut hamus quidam, habitu humanæ carnis obtectus, & (sicut apostolus Paulus ait è dixit) habitu inuentus vt homo, principem mundi inuitare possit ad agonem: cui ipse carnem suam velut escam tradēs, hamo eum diuinitas intrinsecus teneret insertus, ex profusione immaculati sanguinis. Solus enim qui peccati maculam nescit, omnium peccata deleuit: eorum dumtaxat, qui sanguine eius postes fidei suæ signassent. Sicut ergo hamum esca contectum, si piscis capiat, non modò escam ab hamo non remouet, sed & ipse de profundo esca aliis futur⁹ educitur: ita & is qui habebat mortis impetium, rapuit quidem in morte corpus Iesu, non sentiens in eo hamum diuinitatis inclusum: sed vbi deuorauit, hæsit ipse continuò, & diruptis inferni claustris, velut de profundo extractus trahitur, vt esca cæteris fiat. Quod ita futurum sub hac eadem figura Ezechiel dudum propheta significauerat, dicens: Et extraham te in hamo meo, & extendam te super terram. Campi implebuntur de te, & cōstituam super te omnes volucres cœli, & satiabo ex te omnes bestias terræ. Sed & propheta Dauid dicit. Dedit eum in escam populis Æthiopum. Et Iob de eodē mysterio similiter protestatur: ait enim ex persona domini loquentis ad se. Aut adducis draconem in hamo, aut ponis capistrum circa nares eius. Non ergo damno aliquo, aut iniuria diuinitatis christus in carne paritur: sed vt per infirmitatem carnis operaretur salutem, diuina natura in mortem descendit, non vt lege mortalium detineretur à morte, sed vt per sese resurrecturus ianuas mortis aperiret: velut si quis rex pergat ad carcerem, & ingressus aperiat ianuas, resoluat catenas, vincula, setas & claustra cōminuat, & educat vinctos in remissionem, & eos qui sedent in tenebris & in vmbra mortis, luci ac vitæ restituat: dicitur ergo rex fuisse quidem in carcere, non tamen ea conditione qua fuerant cæteri qui tenebantur in carcere. sed illi quidem vt pœnas soluerent, hic verò vt absoluere pœnas. cautissimè autem qui symbolum tradiderunt, etiam tempus quo hęc sub Pontio Pilato gesta sunt designarunt, ne ex aliqua parte velut vaga & incerta gestorum traditio vacillaret. Sciendum sanè est, quòd in ecclesiæ Romanæ symbolo non habetur additum, Descendit ad infernа: sed neque in Orientis ecclesiis habetur hic sermo, vis tamen verbi eadem videtur esse in eo quòd sepultus dicitur. Sed quoniam erga scripturas tibi diuinas amor & studium subiacet, sine dubio dicis mihi, oportere hæc magis euidentibus diuinæ scripturæ testimoniis approbari. Quanrò enim maiora sunt quæ credēda sunt, tantò idoneis magis & indubitatis testibus indigēt. Vera quippe est & consequens hæc propositio. Sed nos tanquam scientibus legem loquentes, testimoniorum syl-

Ibidem.

Ezech. 32

Psal. 73

Iob 40

uam breuitatis causa derelinquimus. Pauca tamen ex multis etiam si hoc requiritur, adhibeamus, scientes studiosis quibusque in scriptutis diuinis latissimum testimoniorum pelagus patere. Primò ergo omnium sciendum est, quòd ipsa ratio crucis non omnibus vna eademque est: sed aliud gen-
1. Cor. 1 tibus, aliud Iudæis, aliud credentibus sapit: sicut & Apostolus dicit. Nos autem christum prædicamus crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis vocatis Iudęis & Græcis christum Dei virtu-
Ibidem tem & Dei sapientiam. Et ibidem. Verbum enim crucis pereuntibus stultitia est, his verò qui salui fiunt, id est, nobis, virtus Dei est. Iudęi autē quibus ex lege traditum fuerat, christum in æternum mansurum, scā dalum patiebantur de cruce eius, quia resurrectionem eius recipere noluerunt. Gentibus autem stultitia videbatur Deum mortem suscepisse, quia ignorabant mysterium carnis assumptæ. Fideles verò qui & natum & passum in carne susceperant & à mortuis resurrexisse, meritò virtutem Dei credebant esse, quæ vicerat mortem. Primò ergo hoc ipsum quod Iudęi quibus prophetę hæc prædixerant none ssent credituti, sed illi qui nunquam hęc à prophetis
Esa. 52 audierant: audi quomodo per Esaiam prophetico sermone signatur. Quibus non est, inquit, annunciatum de eo videbunt, & qui non audierunt intelligent. Quòd autem his qui meditabantur legem Dei, à pueritia vsque in senectutem non credentibus, ad gentes esset omne mysterium trans-
Esa. 25 ferendum, idem Esaias hoc modo prædicit. Et faciet, inquit, dominus Deus sabaoth omnibus gentibus, in monte isto bibent lætitiam, bibent vinum, vngentur vnguento in monte isto. Tradet hæc omnia gentibus: hoc enim consilium omnipotentis super omnes gentes. Sed dicent fortasse nobis illi qui se iactant in scientia legis: blasphematis, qui dicitis dominum corruptioni mortis & passioni crucis fuisse subiectū. Legite ergo quod scriptum
Thren. 4 habetis in lamētationibus Hieremiæ, vbi dicit: Spiritus vultus nostri christus dominus comprehēsus est in corruptionibus nostris, in quo diximus: sub vmbra eius viuemus in gentibus. Audis quomodo propheta christum dominum comprehensum esse dicit, & pro nobis, id est, pro peccatis nostris corruptioni traditum: in cuius vmbra, quoniam populus ille Iudæorum permansit incredulus, gentilem subiectum esse dicit: quia viuimus nō in Israël, sed in gentibus. Quod si operosum non videtur, quàm possumus breuitet singula quę in euangeliis referuntur, qualiter in prophetis prædicta sint designemus, vt hi qui prima fidei elementa suscipiunt, testimonia hæc habeant in corde descripta: ne vlla eis vnquam de his quæ credunt, ambiguitas inimica surripiat. Edocemur per euangelium, quòd Iudas vnus de
Psal. 4 amicis & conuiuis Christi tradiderit eum. Audi hoc quomodo prænuncietur in psalmis: Qui manducauit, inquit, panes meos, ampliauit aduersum
Psal. 37 me supplātationem. Et alibi: Amici, inquit, mei & proximi mei aduersum
Psal. 54 me appropinquauerunt & steterunt. Et iterum: Molliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi erunt iacula. Vis audire, quomodo molliti sunt? Ve-
Matth. 26. nit, inquit, Iudas ad Iesum, & dixit ei: Aue rabi, & osculatus est eum. Per molle igitur osculi blandimentum, execrabile iaculum proditionis infixit.

Vnde

Vnde dominus ad eũ dixit: Iuda, oſculo filium hominis tradis? Triginta argẽteis audis eum appretiatum eſſe cupiditate proditoris. Audi & de hoc propheticã vocẽ. Et dixi, inquit, ad eos. Si bonum eſt in conſpectu veſtro: date mercedem meã, aut abnuite. Et poſt hæc. Et accepi, inquit, triginta argenteos, & miſi eos in domũ domini in cõflatorium. Nonne hoc eſt quod in euangeliis ſcribitur. Quia Iudas pœnitentia ductus reportauit pecuniã, & proiecit eam in templo, & diſceſſit? Bene autẽ mercedem ſuam dixit, velut imputãtis & exprobrantis affectu: erenim ram multa bona opera apud eos egerat, cæcos illuminauerat, claudis pedes, paralyticis greſſum, mortuis quoque reddiderat vitã. Pro his igitur omnibus bonis, mercedem ei reſtituunt mortem, triginta argenteorum æſtimatione penſatã. Refertur item in euãgeliis, quòd vinctus eſt: prædixit hoc ſermo propheticus per Eſaiam dicens. Væ animæ eorum qui cogitauerunt cogitationem peſſimã aduerſum ſemetipſos, dicentes: Alligemus iuſtũ quia inutilis eſt nobis. Sed dicit aliquis. Nunquid hæc de domino inrelligenda ſunt? Nũquid dominus ab hominibus teneri poterat, & ad iudicium pertrahi? Et de hoc te idem propheta conuincet. Dicit enim his verbis: Dominus in iudiciũ veniet cum ſenioribus & principibus populi. Iudicatur ergo dominus ſecũdũ prophetæ teſtimonium, & nõ ſolum iudicatur, ſed etiã flagellis cædirur, & palmis in faciem verberatur, & conſpuitur, & omne pro nobis perfert opprobriũ indignitatis. Et quia hæc ſtupeſcenda erant omnibus cùm prædicarentur ab apoſtolis: idcirco etiam ex perſona ipſorũ prophẽta exclamat & dicit: Domine quis credidit auditui noſtro? Incredibile enim eſt, vt Deus Dei filius paſſus iſta dicatur & prædicetur: ergo & prædicũtur per propheras, ne qua credituris dubitatio naſcererur. Ipſe ergo ex ſua perſona chriſtus dominus dicit: Dorſum meum dedi ad flagella, & maxillas meas ad palmas, & faciẽ meã non auerti à confuſione ſputorum. Scribitur etiam illud inter cæteras eius paſſiones, quòd alligantes eum duxerunt ad Pilatum. Præſignauit etiã hoc propheta, vbi dicit: Et alligantes adduxerunt eũ xenium regi Iarim. Si obiiciat aliquis & dicat: ſed Pilatus non erat rex. Audi ergo quid in conſequentibus refert euangeliũ. Audiens, inquit, Pilatus eũ eſſe de Galilæa, miſit eum ad Herodem, qui erat runc rex in Iſraël. Et bene addit nomẽ Iatim, quod eſt ſylueſter. Nõ enim erat Herodes de domo Iſraël, nec de illa vinea Iſraëlitica, quam eduxerat dominus de Ægypto, & plantauerat in cornu in loco vberi: ſed erat ſylueſter, id eſt, ex ſylua alienigenarũ: & ideo rectè ſylueſter eſt appellatus, quia de Iſraëliticæ vitis nequaquã palmitibus pullulaſſet. Sed ad hoc quod dicit propheta xenium, cõuenienter aptauit. Tunc enim Herodes & Pilatus (vt euangelium teſtatur) ex inimicis in concordiam reuocati ſunt: & velut reconciliationis ſuæ xenium, iuſtum ſibi inuicem mittebant Ieſum. Quid intereſt dummodò Ieſus vt ſaluator diſſidentes reconciliet, & pacem reparet, ac etiam concordiam reddat? Vnde etiam de hoc ſcriptum eſt in Iob. Dominus reconciliat corda principum terræ. Refertur item quòd cum Pilatus vellet eum dimittere, omnis populus ſuclamauerit: Crucifige, crucifige eum. Prænunciat hoc

Luc. 22 Zacha. 11 Matth. 27 Eſai. 3 Sec. 70 Eſai. 3 Eſaiæ 53 Eſa. 50 Oſee 10 Sec. 70 Luc. 23 Iob 22 Sec. 70

Hier.12 quoque Hieremias propheta, dicens ex persona domini ipsius: Facta est, inquir, hæreditas mea mihi, sicut leo in sylua: dedit super me vocem suam, propterea exosus sum eam: & propterea, inquit, dereliqui domum meam. Esa.57 Et iterum alibi dicit, Supra quem aperuistis os vestrum, & aduersus quem Psal.37 relaxastis linguas vestras? cùm iudicaretur, scribi rur tacuisse. Multæ de hoc Esaie 53 scripturæ restantur. In psalmis dicitur, Factus sum sicut homo non audiēs, & non habens in ore suo inctepationes. Et iterum, Ego tanquam surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum. Et iterum alius propheta dicit. Sicut agnus coram rondente se, sic non aperuit os suum: in humilitare iudicium eius sublatum est. Imposita ei scribitur corona spinea. Cant.2 Audi de hoc in Canticis canticorum, super iniquitatem Hierusalem mirantis de iniutia filij, Dei patris vocem dicentis: Exite, & videte filiæ Hierusalem coronam, qua coronauit eum marer sua: Sed & de spinis ita alius Sec.70 propheta commemorat: Et expectaui vt faceret vuam, fecit autem spinas: Esai. 5 & non iustitiam, sed clamorem. Veruntamen vt mysterij secreta cognoscas, oporrebat eum qui peccata mundi venit auferre, etiam terræ maledicta purgare, quę peccante protoplasto sententiam prævaricationis acceperat, dicente domino: Maledicta terta in operibus suis, spinas & rribulos Sec.70 producet tibi. Propterea ergo spinis coronarur Iesus, vt prima illa condē- Hier.31 narionis sententia solueretur. Ad crucem ducitur, & in ligno totius mundi vita suspenditur. Vis & de hoc propheticis testimoniis confirmari? Audi Hieremiam dicentem de hoc: Venite, & iniiciamus lignum in panem eius, Exod.13 & conteramus eum de terra viuentium. Et iterum Moses deflens eos dicit: Et erit vita suspensa ante oculos tuos, & timebis per diem & noctem, & nō credes vitæ tuæ. Sed transcurrendū nobis est: iam enim propositæ breuitatis modum excedimus, & breuiatum sermonem longa disertione distendimus: pauca tamē addemus, ne penitus quod cœpimus, præteriisse videamur. Scribitur Iesus in larere percussus, aquam simul & sanguinem profu- Ioan.7 disse. Hoc quippe mysticū est, ipse enim dixerat: Quia flumina de ventre eius procedent aquæ viuæ. Sed produxit & sanguinē, quem petierunt Iudæi venire super se & super filios suos. Produxit ergo aquā, quæ credentes diluat: produxit & sanguinem, qui condemnet incredulos. Potest tamen etiam intelligi illud quòd duplicem gratiam baptismi figurauerit. Vnam quæ datur per aquam baptismi, aliam quę per mysterium profusionis sanguinis quæritur: vtrunque enim baptismum nominatur. Quod & si hoc quæris, cur non ex alio membro, sed ex latere potius produxisse dicatur aquā & sanguinem? Videtur mihi per costam mulier indicari. Quia ergo fons peccati & mortis de muliere prima, quæ fuit primi Adā costa, processit, fons redemprionis ac vitæ de secundi Adam costa producitur. Scriptum est, quòd in passione eius ab hora sexta vsque ad horam nonam tenebræ factæ sunt. Accipe & de hoc prophetæ testimonium dicentis. Amos 8 Occidet ribi sol meridie. Et iterum Zacharias propheta: In illa, inquit, Zacha.14 die non erit lux: frigus & pruina erit vno die, & dies illa nota domino, & neque dies, neque nox, & ad vesperam erit lux. Quid tam euidens à pro-

pheta

pheta dici poterat, vt iam tum hæc non tam futura prædici, quàm narrari præterita videantur? Et frigus & pruinam prædixit: propterea enim Petrus calefaciebat se ad ignem, quia frigus erat: & patiebatur frigus non solum temporis, sed & fidei. Addit etiam. Et dies illa nota domino, & neque dies, neque nox. Quid est neque dies, neque nox? Nonne apertè de insertis diei tenebris, & reuocata rursum luce differuit? Nō fuit illa dies, neque enim incœpit ab ortu solis. Neque integra nox fuit: non enim peracto diei cursu spatia sibi debita vel ab initio suscepit, vel ad vltimum determinata perduxit: sed fugata per impiorum facinus lux reparatur ad vesperam. Post horam enim nonam depulsis tenebris sol redditur mundo. Et iterum alius de hoc ipso testimonium dicit. Et obscurabitur super terram in die lux. Docet euangelij prædicatio, quòd etiam milites diuiserunt sibi vestimenta Iesu, & super tunicam eius miserunt sortem. Hoc etiam curæ fuit spiritui sancto prophetarum vocibus protestari, cùm Dauid dicit. Diuiserunt sibi vestimēta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Sed ne de illa quidem veste quam dicuntur milites illudentes induisse eum, id est, de veste coccinea prophetæ siluerunt. Audi enim quid dicat Esaias. Quis est hic qui venit de Edom, rubor vestimentorum eius ex Bosra? Quare tubicunda sunt vestimēta tua, & indumentum tuum tanquam in torculari calcatum? Vnde & ipse respondit. Torcular calcaui solus filiæ Sion. Solus est qui peccatum non fecit, & abstulit peccata mundi. Si enim potuit per vnum hominem mors introire, quanto magis per vnum hominem qui & Deus erat, potuit vita restitui? Refertur etiam quòd aceto potatus sit, vel vino myrrhato, quòd est amarius felle. Audi quid de hoc propheta prędixerit. Et dederunt, inquit, in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Ad quæ respondens iam tunc Moses dicebat de populo illo. Ex vineis Sodomorum vitis eorum, & palmes eorum de Gomorris, vua eorum, vua fellis, & botrus amaritudinis ipsis. Et iterum exprobrans eos dicit. Populus stultus & non sapiens, hęc domino retribuisti? Sed & in canticis eadem prænunciantur, vbi etiam hortus, in quo crucifixus est designatur. Dicit ergo. Intraui in hortum meum soror mea, sponsa mea, & vindemiaui myrrham meam: vbi euidenter vinum myrrhatū quo potatus est declarauit. Et spiritum post hæc scribitur reddidisse. Prænunciatū fuerat & hoc per prophetam dicētem ex persona filij ad patrem. In manus tuas cōmendo spiritum meum. Sepultus perhibetur, & lapis magnus appositus ante ostiū monumenti. Accipe etiam de hoc quid propheticus per Hieremiā sermo prędixerit. Mortificauerunt, inquit, in lacum vitam meam, & posuerunt lapidem super me. Euidentissima hæc sepulturæ eius indicia propheticis vocibus designata sunt. Accipe tamen & alia. A conspectu, inquit, iniquitatis ablatus est iustus, & in pace est locus eius. Et alibi. Et dabo malignos pro sepultura eius. Et item alius. Recubans dormiuit vt leo, & vt catulus leonis, quis suscitabit eū? Sed etiam quòd in infernum descendit, euidenter pronūciatur in psalmis, vbi dicit. Et in puluerē mortis deduxisti me. Et iterum. Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendero in corruptionē? et iterum.

Matth. 27.
Psal. 27
Esai. 63
Ibidem
Psal. 68
Deut. 32
Sec. 70
Cant. 5
Psal. 30
Thren. 3
Sec. 70
Esai. 57
Sec. 70
Psal. 21
Psal. 29
Psal. 68

Psal. 68 Descendi in limum profundi, & non est substantia. Sed & Ioannes dicit.
Matth. 11. Tu es qui venturus es (in infernum sine dubio) an alium expectamus? Vnde
1. Pet. 3 & Petrus dicit, quia Christus mortificatus carne, viuificatus autem spiritu
qui in ipso habitat, eis qui in carcere conclusi erant descendit spiritibus ptę-
dicare, qui increduli fuere in diebus Noë. In quo etiam quid operis in infer-
Psal. 29 num egerit declaratur. Sed & ipse dominus per prophetam dicit tanquam
de futuro. Quia non derelinques animam meam in inferno, nec dabis san-
ctum tuum videre corruptionem. Quod rursum propheticè nihilominus
Psal. 15 ostēdit impletum, cùm dicit: Domine eduxisti animam meam ab inferno,
saluasti me à descendentibus in lacum. Sequitur post hæc. Tertia die resur-
rexit à mortuis. Resurrectionis quippe gloria in christo clarificauit omne
quod prius infirmum & fragile videbatur. Si tibi paulò ante non putabatur
esse possibile, vsque ad mortem veniisse immortalem: aspice nunc, quia qui
deuicta morte resurrexisse dicitur, non potest esse morralis. Sed bonitatem
in hoc intellige creatoris, quia ille eousque re sequendo descendit, vsque-
quo tu peccando deiectus es. Nec creatorem omnium Deum impossibili-
tatis accuses, vt ibi putes opus eius caduco lapsu potuisse concludi, quo ille
salutem opetaturus peruenire non posset. Inferna & supetna nobis dicun-
tur, qui certa corporis circunscriptione conclusi, intta regionis præscriptæ
nobis terminos continemut. Deo aurem qui vbique est, & nusquam deest,
quid infemum est, aut quid supernum? Veruntamen in assumptione cor-
potis etiam ista complentut. Resuscitatur caro, quæ reposita fuerat in se-
Psal. 15 pulcro, vt adimpletetur illud quod dictum est per prophetam. Quia non
dabis sanctum tuum videre corruprionem. Rediit ergo victor à mottuis,
inferni spolia secum ttahens. Eduxit enim eos qui tenebantur à morte, sicut
Ioan. 12 & ipse prædixerat, vbi ait. cum exaltatus fuero à terra, omnia ad me ipsum
Matth. 27 ttaham. Attestatur aurē de hoc euangelium, cùm dicit. Monumenta aperta
sunt, & multa corpora dormientium sanctorum resurrexerunt & apparue-
runt multis, & ingressi sunt in sanctam ciuitatem: illam sine dubio ingressi
Galat. 4 sunt ciuitatem, de qua Apostolus dicit: Quę autem sursum est Hierusalem,
Hebr. 2 libera est, quæ est mater omnium nostrum. Sicut & ad Hebræos iterum
dicit. Decebat enim eum propter quem omnia, per quem omnia qui mul-
tos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem con-
summati. Igitur cō summatam passionibus carnem humanam, quę in mor-
tem ceciderat per ptotoplasti lapsum, tesurrectionis virtute te paratam, in
Ephes. 2 dexteta Dei sedens in altissimis collocauit, vt & Apostolus dicit. Qui simul
excitauit nos, simulq; sedere fecit in cælestib⁹. Hiē enim erat figul⁹, qui vt
Hier. 18 Hiete. prophera docet vas de manu sua collapsū & cōfractū, rursum eleua-
uit manib⁹ suis, & reformauit, sicut placuit in cōspectu eius. Placuit autē ita,
vt corpus q⁹ mortale & corruptibile susceperat, de sepulcri petta leuatū, &
immortale atq; incorruptibile effectū, iā non in terrenis, sed in cęlestibus &
patris dextera collocauit. Plenæ sunt his sacramētis scriptutæ veteris testa-
mēti. Null⁹ supet hoc propheta, null⁹ legislaror, aut psalmographus siluit,
sed omnis penè facta de his pagina loquitur: & ideo superfluum videtur
immo-

immorati nos ad congreganda testimonia. Pauca tamen admodum ponemus, ad ipsos fontes diuinorum voluminum remittentes eos, qui potare abundantius cupiunt. Dicit ergo statim in spalmis. Ego dormiui, & sopo- *Psal.3*
ratus sum, & exurrexi, quoniam dominus suscepit me. Item in alio. Prop- *Psal.11*
ter miseriam inopum & gemitum pauperum nunc exurgam, dicit dominus. Et alibi, sicut iam superius diximus. Domine, eduxisti de inferno ani- *Psal.29*
mam meam, saluasti me à descendentibus in lacum. Et in alio loco. Quo- *Psal.70*
niam conuersus viuificasti me, & de abysso terræ iterum reduxisti me. Euidentissimè in octogesimo septimo spalmo de eo dicitur. Et factus est sicut homo sine adiutorio inter morruos liber. Non dixit homo, sed sicut homo. Sicut homo enim erat qui descenderat in infernum: sed inter mortuos liber erat, quia à morte teneri non poterat. Et ideo in vno natura humanæ fragilitatis potestas ostenditur. Osee autem propheta etiam de tertia die *Osee 6*
manifestissimè pronunciat hoc modo. Sanabit, inquit, nos post biduum: in die autem tertia resurgemus, & viuemus in conspectu eius. Hæc autem ex persona eorum dicit, qui cum ipso die terria resurgentes, de morte reuocantur ad viram. Et ipsi sunt qui dicunt. Die tertia resurgemus, & viuemus in conspectu eius. Esaias verò apertè dicit. Qui eduxit de terra pasto- *Esa.63*
rem magnum ouium. Sed quòd & mulieres visutæ essent resurrectionem eius, scribis & pharisæis & populo non credente, etiam hoc prædixit Esaias his verbis. Mulieres quæ venitis à spectaculo, venite: non enim est populus habens intellectum. Sed etiam de illis mulieribus, quæ post resurrectionem perrexisse ad sepulcrum dicuntur, & quæsisse eum & non inuenisse, sicut de Maria Magdalene, quæ refertur venisse ad monumentum *Ioan.20*
ante lucem, & non inuento eo flens dixisse ad angelos. Quia tulerunt dominum, & nescio vbi posuerant eum: etiam de hoc ita prædicitur in Can- *Cant.3*
ticis canticorum. In cubili meo quæsiui eum, & non inueni. De illis quoque qui inuenerunt eum & tenuerunt pedes eius, prædicitur in Canticis canticorum. Tenebo eum, & nō dimittam eum, quem dilexit anima mea. *Ibidem*
Hæc interim pauca de multis: breuitari enim studentes, plura coaceruare non possumus. Ascendit ad cęlos, sedet ad dexteram patris: inde venturus est iudicare viuos & mortuos. Consequenti breuitate in fine sermonis hęc cōtinētur, in quibus q̄ dicitur quidem palā est. Sed consequēterquo sensu intelligi debeant quæ dicuntur, ascendisse, & sedere, & venturum esse, nisi secundū dignitatē diuinitatis intelligas, aliquid per hæc humanæ fragilitatis videbitur indicari. Consummatis etenim his quæ in terra gerebātur, & anima de inferni captiuitate reuocata, ascendere memoratur ad cælos, sicut propheta prædixerat. Ascendens in altum, captiuam duxit cap- *Psal.63*
tiuitatem, dedit dona hominibus: illa scilicet dona, quæ Petrus in Actibus *Ephes.4*
apostolorum de sancto spiritu dicebat. Exaltatus igitur dextera Dei effu- *Actor.2*
dit hoc donum quod vos videtis & auditis. Donum ergo spiritus sancti dedit hominibus, quia captiuitatem, quàm ptius diabolus per peccatum deduxerat in infernum, Christus per mortis suæ resurrectionem reuocauit ad cęlos. Ascendit ergo ad cælos, non vbi verbum Deus ante non fuerat,

quippe qui erat semper in cælis, & manebat in patre, sed vbi Verbum caro factum antè non fuerat. Denique quia nouus iste ingressus portarum cæli ædituis & principibus videbatur, videntes naturam carnis secreta cęlorum penetrantem, dicunt adinuicem, sicut Dauid plenus spiritu sancto denun-
Psal.23 ciat, dicens: Tollite portas principes vestras & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis & potens, dominus potens in prælio. Quę vox vtique non propter diuinitatis potentiam, sed propter nouitatem carnis ascendentis ad Dei dexteram ferebatur.
Psal.46 Dicit & alibi idē Dauid: Ascendit Deus in iubilatione, & dominus in voce tubæ. In voce enim tubæ mos est victorem redire de prælio. De ipso quo-
Amos 9 Psal.17 que & illud dicitur. Qui ædificat in cælo ascensionem suam. Et item alibi. qui ascendit super cherubim, volauit super pennas ventorum. Sedere quoque ad dexteram patris, carnis assumptæ mysterium est. Neque enim incorporeæ illi naturæ conuenienter ista absque assumptione carnis aptātur: neque sedis cęlestis perfectio diuinæ naturæ, sed humanę conquiritur. Vnde
Psal 92 Phil.2 & dicitur de eo. Parata est sedes tua Deus ex tunc, à seculo tu es. Parata igitur à seculo sedes est, in qua dominus Iesus sessurus erat: in cuius nomine omne genu flectatur, cęlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur ei, quia dominus Iesus est in glória Dei patris. De quo &
Psal.109 Dauid ita refert. Dixit dominus domino meo sede à dextris meis, donec
Matth.22. ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Quæ tamen dicta dominus in euangelio differens, dicebat ad Pharisæos. Si ergo Dauid in spiritu dominum vocat eum, quomodo filius eius est? per quod ostendit se secun-
Matth.26. dum spiritum dominum, secūdum carnem filium esse Dauid. Vnde & ipse
1.Pet.3 dominus iterum dicit. Veruntamen dico vobis: Amodo videbitis filium hominis sedentem ad dexteram virtutis Dei. Et Petrus apostolus dicit de
Ephes.2 christo, quòd est in dextera Dei sedens in cælis. Sed & Paulus ad Ephesios scribens. Secundum operationem, inquit, potētię virtutis eius, quam operatus est in Christo, suscitans eum à mortuis, & sedere faciens in dextera sua. Quòd autem veniat iudicaturus viuos & mortuos, multis quidem diuinarum scripturarum testimoniis edocemur. Sed prius quàm propheticis hęc eloquiis prędicta doceamus, illud necessariè arbitror admonendum, quòd ista fidei traditio quotidie nos vult de aduētu iudicis esse solicitos, vt actus nostros ita præparemus, tanquam reddituri imminenti iudici rationem.
Psal.111 Hoc enim erat quod & prophera dicebat de viro beato: Quia disponit sermones suos in iudicio. quòd autem dicitur iudicare viuos & mortuos, non ideo dicitur, quòd alij viui, alij mortui ad iudicium veniant: sed quòd animas simul iudicabit & corpora, in quibus viuos animas, mortuos corpora
Matth.10 nominauit. Sicut & ipse dominus loquitur in euangelio, dicens. Nolite timere eos qui possunt corpus occidere, animæ autem nihil possunt facere: sed timere potius eum, qui potest & animam & corpus perdere in gehennam. Nunc iam paucis si videtur etiam per prophetas hæc prædicta esse doceamus. Plura autem testimonia cum volueris, ipse tibi de scripturarum la-
Malach.3. titudine congregabis. Dicit ergo Malachias propheta. Ecce veniet dominus

nus omnipotẽs, & quis ſuſtinebit diẽ aduentus eius, aut quis ſuſtinebit aſpectum eius? quia ipſe ingreditur ſicut ignis conflatorij, & ſicut herba lauantium, & ſedebit conflans & purgans, ſicut aurum. Vt autem euidentius cognoſcas, quis ſit iſte dominus de quo hæc dicuntur: audi quid & Daniel propheta pronunciet. Videbam, inquit, in viſu noctis, & ecce cum nubibus cæli, quaſi filius hominis, veniens, vſque ad vetuſtum dierum peruenit, & in conſpectu eius oblatus eſt libet: & ipſi datus eſt principatus & honor & regnũ: & omnes populi, rribus & linguæ ipſi ſeruiẽt: & poteſtas eius, poteſtas ęrerna, quę nõ pręteribit, & regnũ eius nõ corrũpetur. Ex his ergo edocemur, non ſolum de aduentu & de iudicio, ſed & de poteſtate eius & regno, quia poteſtas æterna ſit, & ſine corruptionis fine ſit regnum: ſicut & in ſymbolo dicitur. Et regni eius non erit finis. vnde valde alienus à fide eſt, qui regnum chriſti dicit aliquãdo finiendum. Scire tamen debemus, quòd ſalutarem Chriſti aduentum hunc conatur inimicus ad decipiendos fideles callida fraude ſimulare, & pro filio hominis, qui expectatur ventutus in maieſtate patris ſui, filium perditionis in prodigiis & ſignis mendacibus ptæpatate, vt pro chriſto, mundo huic introducat antichriſtum: de quo & dominus in euangeliis prædixit Iudæis. Quia ergo veni in nomine patris mei, & non recepiſtis me: alius veniet in nomine ſuo, & ipſum recipietis. Et item dicit: Tunc videbitis abominationem deſolationis ſtantẽ in loco ſancto, ſicut dicit Daniel propheta, qui legit intelligat. Daniel ergo de aduentu erroris iſtius plenius & latius in ſuis viſionibus edocet, ex quibus valde operoſum eſt nunc exempla ponere, qui ſatis amplis narrationibus dilatatur: & ideo ſcire de his plenius volentem, ad ipſas magis recenſendas remittimus viſiones. Sed & Apoſtolus dicit de eo. Ne quis vos ſeducat vllo modo: quoniam niſi diſceſſi venerit ptimum, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui aduerſatur & extollitur ſuper omne quod dicitur Deus, aut quod colitur: ita vt in templo Dei ſedeat, oſtendens ſe tanquam ipſe ſit Deus. Et paulò poſt. Et tunc reuelabitur iniquus, quem dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui, & euacuabit eum illuminatione aduentus ſui, cuius eſt aduentus ſecundum opera ſatanę in omni virtute, ſignis & prodigiis mendacibus. Et item paulò poſt. Et ideo mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio, vt iudicentur omnes qui non crediderunt veritati. Propterea etgo ptopheticis & euãgelicis arque Apoſtolicis vocibus nobis prẽnunciatur hic etror, ne qui pro aduentu chriſti, aduentum credant antichriſti: ſed ſicut ipſe dominus dicit. Cum dixerint vobis: ecce Chriſtus hîc, aut eccé illic, nolite credere. Venient enim multi pſeudochriſti & pſeudoprophetæ, & ſeducent multos. Sed quomodo demõſtrauerit iudiciũ veri Chriſti, videamus. Sicut fulgur, inquit, de Oriente reſplẽdet vſque in Occidẽtẽ, ita erit aduẽtus filij hominis. Cùm etgo aduenerit verus dominus Ieſus Chriſtus, ſedebit, & iudicium ſtatuet: ſicut & in euãgeliis dicit. Et ſegregabit oues ab hœdis, i. iuſtos ſegregabit ab iniuſtis: ſicut & Apoſtol⁹ ſcribit. quia omnes nos ſtare oportet ante tribunal chriſti, vt recipiat vnuſquiſque ptopria corpotis prout geſſit, ſiue bona ſiue mala.

Dan. 7

Ioan. 5

Matth. 24

2. Theſſ. 2.

Matth. 24

Rom. 14.

Iudicabitur autē non ſolum pro geſtis, ſed etiā pro cogitatis: ſecundū quod
Rom.2. ipſe Apoſtolus dicit. Inter ſe inuicem cogitationibus accuſantibus, aut etiā defendentibus in die quo iudicabit Deus occulta hominum. Sed & de his iſta ſufficiant. Poſt hæc ponitur in ordine fidei. Et in ſpiritu ſancto. Ea quæ in ſuperioribus paulo latius de Chriſto ſunt tradita, ad incarnationis & paſſionis eius myſterium pertinent, quæ dum media intercedunt perſonæ ipſius coaptata, ſancti ſpiritus commemorationem paulo longius reddiderunt. cæterùm ſi ſolius diuinitatis ratio habeatur, eo modo quo in principio dicitur credo in Deum patrem omnipotentem: & poſt hæc, in Ieſum chriſtum filium eius vnicum dominum noſtrum: ita iungitur. Et in ſpiritu ſancto. Illa verò omnia quæ de chriſto memorantur, ad diſpenſationem carnis, vt diximus, ſpectant. Igitur in ſancti ſpiritus commemoratione adimpletur myſterium trinitatis. Sicut enim vnus dicitur pater, & alius non eſt pater: & vnus dicitur vnigenitus filius, & alius vnigenitus filius non eſt: ita & ſpiritus ſanctus vnus eſt, alius non poteſt eſſe ſpiritus ſanctus. Vt ergo fiat diſtinctio perſonarum, affectionis vocabula ſecernuntur, quibus ille pater intelligatur, ex quo omnia, & quia ipſe non habeat parrem. Iſte filius, tanquam qui ex parre natus ſit: & hic ſpiritus ſanctus, tanquam de vtroque procedens, & cuncta ſanctificans. Vt autem in vna eademque trinitate diuinitas doceatur: ſicut dictum eſt, in Deo patre credi adiecta præpoſitione, in: ira & in Chriſto filio eius, ita & in ſpiritu ſancto memorarur. Sed vt manifeſtius fiat quod diximus, ex conſequentibus approbabitur. Sequitur nāque poſt hunc ſermonem. Sāctam eccleſiam catholicam, remiſſionem peccatorum, carnis reſurrectionem. Non dixi in ſanctam eccleſiam catholicam, nec in remiſſionem peccatorum, nec in carnis reſurrectionem: ſi enim addidiſſet, in, prępoſitionem, vna cum ſuperioribus eademque vis fieret. Nunc autem in illis quidem vocabulis, vbi de diuinitate ordinatur fides, in Deo patre dicitur, & in Chriſto filio eius, & in ſpiritu ſancto. In cęteris verò vbi nō de diuinitate, ſed de creaturis & de myſteriis ſermo eſt, in, præpoſitio nō additur, vt dicatur, in ſancta eccleſia: ſed ſanctā eccleſiā credēdā eſſe, nō vt Deū, ſed vt eccleſiā Deo cōgregatā. Et remiſſionē peccatorū credant eſſe, nō in remiſſionē peccatorū: & reſurrectionē carnis credāt, nō in reſurrectionē carnis. Hęc itaq; prępoſitionis ſyllaba, creator à creaturis ſecernitur, & diuina ſeparantur ab humanis. Hic igitur ſpiritus ſanctus eſt, qui in veteri teſtamento legem & prophetas, in nouo euangelia & apoſtolos in-
2.Tim.3 ſpirauit. Vnde Apoſtolus dicit. Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata, vtilis eſt ad docendum. Et ideo quæ ſunt noui ac veteris taſtamenti volumina, quæ ſecundum maiorum traditionem per ipſum ſpiritum ſanctum inſpirata creduntur, & eccleſiis chriſti tradita, competens videtur hoc in loco euidenti numero, ſicut ex patrum monumentis accepimus, deſignare. Itaque veteris teſtamenti, omnium primo Moyſi quinque libri ſunt traditi, Geneſis, Exodus, Leuiticus, Numerus, Deuteronomium. Poſt hęc Ieſus Naue, Iudicium ſimul cum Ruth. Quatuor poſt hæc Regnorum libri, quos Hebræi duos numerant, Paralipomenon, qui dierum dicitur, liber, & Eſ-

dræ

dręduo, qui apud illos singuli computantur, & Hester. Prophetarum verò, Esaias, Hieremias, Ezechiel, & Daniel: præterea duodecim prophetarum liber vnus. Iob quoque, & psalmi Dauid singuli sunt libri. Salomon verò tres ecclesiis tradidit, Prouerbia, Ecclesiastes, Cantica canticorum: in his concluserunt numerum librorum veteris testamenti. Noui verò, quatuor euangelia, Matthæi, Marci, Lucæ, & Ioannis. Actus apostolorum quos describit Lucas. Pauli apostoli epistolæ quatuordecim. Petri apostoli duæ. Iacobi fratris domini & apostoli vna. Iudæ vna: Ioannis tres. Apocalypsis Ioannis. Hæc sunt quæ patres intra canonem concluserunt, & ex quibus fidei nostræ assertiones constare voluerunt. Sciendum tamen est, quòd & alij libri sunt, qui non sunt canonici, sed ecclesiastici à maioribus appellati sunt, id est, Sapientia, quæ dicitur Salomonis, & alia Sapientia, quæ dicitur filij Sirach, qui liber apud latinos hoc ipso generali vocabulo Ecclesiasticus appellatur, quo vocabulo non auctor libelli, sed scripturæ qualitas cognominata est. Eiusdem verò ordinis libellus est Tobiæ & Iudith & Machabæorum libri. In nouo verò testamento libellus, qui dicitur Pastoris siue Hermes, qui appellatur duæ viæ, vel iudicium Petri. Quæ omnia legi quidem in ecclesiis voluerunt, non tamen proferri ad auctoritatem ex his fidei cõfirmandam. Cęteras verò scripturas apocryphas nominarunt, quas in ecclesiis legi noluerunt. Hęc nobis à patribus tradita sunt, quę (vt dixi) opportunum visum est hoc in loco designare, ad instructionem eorum qui prima sibi ecclesię ac fidei elementa suscipiunt, vt sciant ex quibus sibi fontibus verbi Dei hauriēda sint pocula. Tenet deinde ratio fidei, sanctam ecclesiam. causam iam superius diximus, cur non dixerint etiam hic, in sanctam ecclesiam. Hi igitur qui supra in vno Deo credere edocti sunt, sub mysterio trinitatis, credere etiam hoc debent, vnam esse ecclesiam sanctam, in qua est vna fides & vnũ baptisma, in qua vnus Deus creditur pater, & vnus dominus Iesus Christus filius eius, & vnus spiritus sanctus. Ista est ergo sancta ecclesia, non habens maculam aut rugam. Multi enim & alij ecclesias congregauerunt, vt Marcion, & Valentinus, & Ebion & Manichęus, & cæteri omnes hæretici. Sed illæ ecclesiæ non sunt sine macula vel ruga perfidiæ: & ideo dicebat de illis propheta. Odi ecclesiam malignantium, *psal.25* & cum impiis non sedebo. De hac autem ecclesia, quæ fidem Christi integram seruat, audi quid dicat spiritus sanctus in canticis canticorum. Vna *Cant.6* est columba mea, vna est perfecta genitrici suæ. Qui ergo hanc fidem in ecclesia susceperit, non declinet in concilio vanitatis, & cum iniqua gerentibus non introeat. concilium namque vanitatis est, quod agit Marcion, qui negat patrem christi Deum esse creatorem, qui per filium suum fecerit mundum. Concilium vanitatis est quod Ebion docet, ita Christo credi debere, vt circuncisio carnis, & obseruatio sabbathi, & sacrificiorum solemnitas, cæteræque omnes obseruantiæ secundum legis literam teneantur. Concilium vanitatis est quod docet Manichæus, primò quòd seipsum paracletum nominauit: tum deinde quod mundum à malo factum dicit, Deum creatorem negat, testamentum vetus repudiat: vnam bonam,

aliam malam naturam ſibi inuicem aſſetit: coætetnas animas hominum ſecundum Pythagoreos in pecudes & animalia & beſtias redire pet diuerſos naſcendi circulos aſtruit: reſutrectionem catnis noſtræ negat: paſſionem domini & natiuitatem non in vetitate carnis, ſed in phantaſiis fuiſſe confitmat. Concilium vanitatis eſt quod Paulus Samoſatenus, & eius poſt hunc ſucceſſor Photinus aſſeruit, Chriſtum non fuiſſe ante ſecula natum ex patre, ſed ex Matia cœpiſſe: & non eum Deum hominem natum, ſed ex homine Deum factum exiſtimat. Concilium vanitatis eſt, quod Arius atque Eunomius docuit, qui filium Dei non ex ipſa patris ſubſtantia natum, ſed ex nihilo ctcatum voluit. Concilium vanitatis eſt & quod illi aiunt, qui filium Dei quidem de ſubſtantia patris fatentur, ſanctum vetò ſpiritum ſepatant & ſecernunt: cum vbique vnam eãdemque vittutem & diuinitatem
Matth.28. trinitatis oſtendat ſaluatot in euangelio, cùm dicit Baptizate omnes gentes in nomine pattis & filij & ſpititus ſancti: & eſt apettè impium ſepatari ab homine quod diuinitus iungitut. Concilium vanitatis eſt & hoc, quod olim congregauit pettinax & ptaua contentio, aſſetens chtiſtum catnem quidem humanam ſuſcepiſſe, non tamen & animam rationalem: cum vtique & catni & animæ & ſenſui humano ac menti vna eadẽque ſalus à chtiſto collata ſit. Sed & illud concilium vanitatis eſt, quod Donatus pet Africam ttaditionem eccleſiæ ctiminando conttaxit: & quod Nouatus ſolicitauit, lapſis pœnitentiam denegando: & ſecundas nuptias, cùm fotte iniri eas neceſſitas exegetit, condemnando. Has ergo omnes velut congregationes malignantiũ fuge. Sed & eos ſi qui illi ſunt, qui dicuntur aſſetete, quòd filius Dei non ita videat vel nouerit patrem, ſicut noſcitur ipſe & videtur à patre: vel tegnum chtiſti eſſe finiendum, aut carnis reſurrectionem non in integram naturæ ſuæ ſubſtantiam reparandam, futurum Dei iuſtum etga omnes negate iudicium, diabolum à debita abſolui damnatione pœnatum. Ab his, inquam, omnibus fidelis declinet auditus. Sãctam veto eccleſiam tene, quæ Deum patrem omnipotentem, & vnicũ filium eius Ieſum chtiſtum dominum noſtrum, & ſpititum ſanctum, concordi & conſona ſubſtantiæ ratione ptofitetur. Filiumque Dei natum ex virgine, paſſum pro ſalute humana, ac reſurtexiſſe à mottuis in ea carne in qua mortuus eſt, credit. Eundem denique ventutum, iudicem omnium ſpetat: in quo & remiſſio peccatorum, & catnis reſutrectio prædicatur. Vetùm de remiſſione peccatotum ſufficere debet ſola ctedulitas. Quis enim cauſas aut rationem requirat, vbi indulgentia ptincipis eſt? Cum tetteni tegis libetalitas diſcuſſioni non ſit obnoxia, ab humana temeritate diſcutitur diuina latgitio. Solent enim cum irriſione aduerſum nos dicete pagani, quòd ipſi nos decipiamus, qui putemus crimina, quæ opere commiſſa ſunt, vetbis poſſe purgari, & aiunt. Numquid poteſt qui homicidium fecit, homicida non eſſe: & adultet non videri, qui adultetium petpetrauit? Quomodo ergo huiuſcemodi ctiminum teus, ſanctus vobis effici ſubitò videbitur? Sed ad hæc, vt dixi, melius fide quàm ratione reſpondeo. Rex enim eſt omnium qui hoc promiſit: tertæ cælique dominus eſt qui hæc pollicetur. Non vis

vtei

vt ei qui me ex terra hominem fecit, credam quòd ex criminoso me faciat innocentem? Et qui me, cùm essem cæcus, fecit videre: vel cùm essem surdus audire: qui mihi claudo gressum reddidit, innocentiam mihi peditam non poterit recupetare? Et vt veniamus ad ipsius naturæ testimonium. Occidere hominem non semper criminosum est, sed malitia, non legibus occidere criminosum est. Non ergo factum me in talibus, quia interdum & rectè fit, sed animus malè consulens damnat. Si ergo animus in me qui criminosus est effectus, & in quo fuit origo vicij corrigatur, cut tibi videar non posse innocens effici, qui prius fueram criminosus? Si enim vt supra ostendi constat, quòd non in facto, sed in voluntate sit crimen: sicut mala voluntas auctore malo dæmone peccato me & morti fecit obnoxium, ita in bonum voluntas mutata aurore bono Deo, innocentiæ me reddidit & vitæ. Similis causa & in cæteris est criminibus. Hoc modo fides nostra non inuenitut naturalibus rationibus aduersari, dum remissio peccarorum, non gestis quæ mutari non possunt, sed animo quem de malo in bonum conuerti certum est, deputetut. Sed & vltimus sermo iste qui resurrectionem carnis pronunciat, summam totius perfectionis succincta breuitate concludit: quamuis etiam de hoc non solum à gentilibus, sed ab hæreticis fides impugnetut ecclesiæ. Nam Valentinus resurrectionem carnis omni modo negat, & Manichæi, sicut supra ostendimus. Sed isti Esaiam quidem prophetam dicentem, Resurgent mortui & suscitabuntut qui sunt in sepulcris, audire noluerunt: nec Danielem sapientissimum protestantem. Quia tunc resurgent qui sunt in terræ puluere: hi quidem in vitam æternam, hi autem in opprobrium & confusionem æternam. Tamen vel in euangelijs quæ recipere videntut, discere debuerunt à domino & saluatore nostro, Sadducæos docente, dictum. Quòd autem resurgant mortui, non legistis quo modo dicit Moysi in rubo, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob, Deus autem non est mortuotum, sed viuentium. In quo etiam quæ sit & quantæ resurrectionis gloria, in superioribus memorauit, cùm dixit: In resurrectione autem mortuorum neque nubent, neque nubentut: sed erũt sicut angeli Dei. Resurrectionis autem virtus, angelicum hominibus confert statum, vt qui de terra resurrexerint, non iterum in terra cum pecudibus, sed in cælo cum angelis viuant: quos tamen ad hoc ratio vitę purioris admiserit, illos scilicet qui iam nunc conseruantes animę suę carnem in castis pudicitię actibus, obedientię sancti spiritus subiugauerunt, & omni eam viciorum labe tenuatam, atque in spititualem gloriam sanctificationis virrute mutatam, angelorum quoque meruerunt inferre consortiis. Sed infideles clamant, & dicunt: Quomodo potest cato quę puttefacta dissoluitur, aut in puluerem vertitur, maris etiam interdum profundo sorbetur, fluctibúsque dispergitur, recolligi rursum & reintegrari in vnum, & corpus ex ea hominis reparari? Ad quos primam iterum responsionem sermonibus Pauli faciamus, dicentis eis: Insipiens tu, quod seminas non viuificatur, nisi prius moriatur: Et quod seminas non corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum tritici, aut alicuius cæterorum seminum.

Esai. 26 & 65 *Dan. 12*

Matth. 22.

Ibidem

1. Cor. 15

Deus autem dat illi corpus prout vult. Quod autem in seminibus quæ tu in terrã iacis per annos singulos fieri vides, hoc in tua carne quæ lege Dei seminatur in terra, futurũ esse non credis? cur quæso tam angustus & inualidus diuinæ potentię æstimator es, vt dispersum vniuscuiusque carnis pulueren, in suã rationem colligi & repatari posse non credas? An nõ censeas, cùm videas q̃ etiã mortale ingenium demersas in profundũ terræ metallorum venas rimatur? & artificis oculus aurũ videt, in quo imperitus terrã putat. Hæc cur nõ concedimus ei, qui fecit hominẽ, quando tantũ is qui ab ipso factus est, assequi potest? Et cũ auri esse propriã venam, & argenti aliam, æris quoque longe disparẽ, ferri ac plumbi diuersam intra speciẽ terræ latere, mortale deprehẽdat ingeniũ: diuina virtus inuenire posse ac discernere non putabitur vniuscuiusque carnis proprium sensum, etiã si videatur dispersus? Sed ad hæc tẽtemus animas quæ deficiũt in fide, naturalibus rationibus adiuuare. Si quis diuersa semina in vnum permiscear, & hæc indiscreta seminet, vel passim spargat in terrã: nõne vniuscuiusque seminis granum, quocũque loci iactũ fuerit, competenti tempore secundum naturę suę speciẽ germen producet, vt statum suæ formę suíque corporis reparet? Ita ergo vniuscuiusque carnis substantia, quamuis varie diuerséque dispersa sit, ratio tamen ipsa, quæ inest vnicuique carni, est immortalis: quia immortalis animæ cato est ex eo tẽpore, quo seminatis in terram corporibus primũ veri Dei voluntati arrisit, collectum terræ attractumque substantiæ suæ sensum reddit, ac reparat in illam speciem, quam mors aliquando dissoluerat. Et ita fit vt vnicuique animæ nõ cõfusum, aut extraneum corpus, sed suum quod habuerat reparetur, vt cõsequẽter possit pro agonibus præsentis vitæ, cum anima sua caro vel pudica coronari, vel impudica puniri. Et ideo satis caute ecclesia nostra fidẽ symboli docet, quę in eo q̃ à cæteris traditur carnis resurrectionẽ, vno addito pronomine, tradidit huius carnis resurrectionẽ. Huius sine dubio, quam habet is qui profitetur, signaculo crucis fronti imposito, quo sciat vnusquisq; fideliũ carnẽ suam, si mundã seruauerit à peccato, futurũ esse vas honoris, vtile domino ad omne opus bonum paratũ: si verò cõtaminatã in peccatis, futurũ esse vas iræ ad interitũ. Iã vero de ipsa resurrectionis gloria, & de repromissionis magnitudine, si quis plenius scire desiderat, in omnibus penè diuinis voluminibus inueniet iudicari. Ex quibus nos cõmonitionis tantummodo gratia pauca in præsenti loco memorãtes, finẽ iniuncti à te opusculi faciemus. Igitur Apostolus Paulus, quòd resurgat mortalis caro, talib⁹ asserit argumentis, dicẽs. Quòd si resurrectio mortuorum nõ est, ergo nec christus resurrexit. Si autẽ christus nõ resurrexit, inanis est prædicatio nostra, vacua est & fides nostra. Et paulò post. Nũc autẽ christus resurrexit à mortuis, initiũ dormiẽtium: quoniã quidẽ per hominẽ mors, & per hominẽ resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adã omnes moriũtur, ita & in christo omnes viuificabũtur: vnusquisque autem in suo ordine: initium christus, deinde hi qui sunt christi in aduẽtu eius: deinde finis. Et in sequẽtibus addit & hãc. Ecce mysteriũ vobis dico: Omnes quidem resurgemus, non omnes autẽ immutabimur, siue vt

1. Cor. 15

Ibidem

immu-

in aliis exēplatibus inuenimus. Omnes quidē dormiemus, non omnes autē immutabimur: iñ momēto, in ictu oculi, in nouissima tuba. Canet enim tuba, & mortui resurgēt incorrupti, & nos immutabimur. Sed & ad Thessalonicēses nihilominus scribēs dicit. Nolo autē vos ignorare fratres de dormiētib⁹, vt nō cōtristemini, sicut & cæteri qui spē nō habēt. Nam si credimus ꝙ Iesus mortuus est, & resurrexit: ita & Deus eos qui dormietūt per Iesum, adducet cū illo. Hoc enim vobis dicimus in verbo domini, quia nos qui viuimus, qui reliqui sumus in aduēru domini, nō ptæueniemus eos qui dormierūt: quia ipse dominus in iussu, & in voce archangeli, & tuba Dei descendet de cælo, & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde nos qui viuimus, qui reliqui sumus, simul cū illis rapiemur in nubibus obuiā Christo in aëra: & ita semper cū domino erimus. Verum ne existimes hæc Pauli solius quasi nouella ptædicatione signari: audi etiā quid Ezechiel prophera olim per spiritū sanctū prælocutus sit. Ecce, inquit, ego aperiā sepulcra vestra, & educam vos de sepulcris vestris. Iob quoq; mysticis redundās eloquiis, audi quā euidenter resurrectionē mortuorū prædicet. Est, inquit, arbori spes: si enim abscissa fuerit, iterū pullulabit, & virgulrū eius nunquā deficiet. Quod si senuerit in terra radix eius, & in puluere emortuus fuerit ttuncus eius, ab odore aquæ reflorebir, & faciet fruticem sicut nouella. Vir verò si mortuus fuetit, abiit: & mortalis si ceciderit, vltra nō erit? Nō tibi videtur in verbis his cum quodam pudore arguete homines & dicere, Itane stultum est hominum genus, vt cū videant exsciſe arbotis trúcum rursum pullulare de terra, & lignum emortuū iterum virā recipere, ipsis ne lignis quidē aliquid simile de semetipsis, nec arbotib⁹ opinētur? Vt autē scias, ꝙ veluti interrogātis modo legēdum sit ꝙ dixit, mortalis autē cū ceciderit non resurget? de cōsequentibus probationem accipe. Subiungit namque statim. Si enim mortuus fuetit homo, viuet. Et paulò post dicit. Expectabo vsquequo iterum fiā. Et iterū idē dicit. Qui tesusciraturus est super terrā pellē meā, quæ hæc nunc haurit. Hæc quidem ad probationem dicta sunt professionis nostrę, qua confitemur in symbolo, huius carnis resurrectionem. Quod enim adiunctum est, huius, vide quā consonū sit omnibus his, quæ de diuinis voluminibus memorauimus. Quid enim aliud indicatur in dictis Iob, quæ superius exposuimus, cū dicit, quia resuscitabit pellē meā, quę hæc nunc haurit, id est, quę ista tormenta perpetitur: nónne apertè dicit huius carnis resurrectionem futurā, huius inquā, quæ tribulationū & tentationū cruciamenta nunc sustinet? Sed & Apostolus cū dicit. Opotter enim corruptibile hoc induere incorruptionē, & mortale hoc induere immortalira iē: nunquid nō corpus suū quodāmodo cōtingētis & digiro palpātis est vox? Hoc ergo quod nūc corruptibile corpus est, resurrectionis gratia incorruptibile erit: & hoc quod nūc mortale est, immortalitatis virtutibus induetur. Vt sicut Christus resutgēs à mortuis, vltra iā nō motitur, mors ei vltra nō dominabitur: ira & qui in christo resurgēt, nec corruptionē sentiēt vltra, nec mortē: nō narura carnis abiecta, sed conditione eius & qualitate mutata. Erit etgo cotpus ꝙ resurget à mortuis incorrupribile & immortale, nō solum iustorū, sed etiā peccatorū. Iustorū quidē, vt semper possint permanere cū Christo. Peccatotū verò, vt absq; interitione sua debitas luāt pœnas. Quòd autē iusti semper cū domino nostro christo petmaneāt, iam & in superiotibus edocuimus, vbi ostendimus quia Apost. dicit. Deinde nos qui viuimus, qui reliqui sumus, simul cum illis rapiemur in nubibus obuiam chtisto in aera, & ita semper cum domino erimus. Nec mireris, si cato sanctorum in

tãtam glotiam ex teſurrectione mutabitur, vt in occurſum Dei ſuſpẽſa nubibus,& in aëre vecta rapiatur,cùm ipſe Apoſtolus,exponẽs quantum cõferat Deus his qui diligunt eum,dicat. Qui tranſmutabit corpus humilitatis noſtræ conforme fieri corpori claritatis ſuę. Nihil ergo abſurdum eſt,ſi ſanctorum corpora dicantur nubibus in aera ſuſtolli, cũ ad formã corporis chriſti, q̃ in dextera ſedet,dicanrur reformanda. Sed & hoc ſanctus Apoſtolus,vel de ſe,vel de cęteris ſui loci vel meriti addidit,& dicit. Quia cõſuſcitabit nos cum chriſto, ſimulque faciet ſedere in cæleſtibus. Vnde cũ hæc & eorũ ſimilia quã plurima ſancti Dei in repromiſſionibus habeant in reſurrectione iuſtorum,nõ erit iam difficile credere etiam illa quæ prophetæ prędixerant,q̃ iuſti ſcilicet fulgebũt ſicur ſol,& ſicut ſplẽdot firmamẽti in regno Dei. Cui enim difficile videbitur eos fulgorem ſolis habituros,ac ſyderum ac firmamenti huius ſplendore decorandos,quibus vel vita,vel cõuerſatio angelorũ Dei paratur in cęlis, vel cõformandi dicuntur ad gloriã Saluatoris ore promiſſam, reſpiciẽs ſanctus Apoſtolus,dicit. Quia ſeminatur corpus animale, reſurget corpus ſpirituale. Si enim verum eſt, ſicut certè verum eſt,q̃ iuſtos quoque & ſãctos,angelorum conſortiis ſociabit diuina dignatio, certum eſt,q̃ & corpora eorum in ſpiritualis corporis gloriam vertet. Nec hoc tibi cõtra naturalem corporis rationem videatur eſſe promiſſum. Si enim credimus ſecũdum ea quę ſcripta ſunt,q̃ accipiens Deus limũ terrę, Plaſmauit hominẽ: & hęc fuit natura corporis noſtri,vt voluntate Dei terra verteretur in carnẽ:cur tibi aut abſurdum, aut contrarium videtur,ſi iiſdem rationibus quibus terra proficiſci dicitur in corpus animale, rurſum corpus animale in corpus proficiſci ſpirituale credatur? Hæc quidem atque his ſimilia multa inuenies in ſcripturis diuinis de reſurrectione iuſtorũ. Dabitur autẽ etiam peccatoribus, vt ſupra diximus,incorruptionis & immortalitatis ex reſurrectione conditio,vt ſicut iuſtis Deus miniſtrat ad perpetuitatem gloriæ:ita peccatoribus ad prolixitatem cõfuſionis miniſtret & pœnæ. Sic enim propheticum diffiniuit eloquium,cuius & paulò antè meminimus, vbi dicit. Et multi reſurgent de terrę puluere,hi quidem in vitam æternam, hi autem in confuſionem & opprobrium æternũ. Si ergo intelleximus qua veneratione Deus omnipotens pater dicatur, quóue ſacramento dominus noſter Ieſus chriſtus vnicus eius filius habeatur, & qua perfectione ſanctus eius ſpiritus nominetur, vtque ſancta trinitas vnum ſit per ſubſtantiam, ſed affectu perſoniſque diſcreta:quid etiam partus virginis,quid verbi in carne natiuitas, quid ſacramentũ crucis, quæ vtilitas diuini ad inferna deſcenſus, quid reſurrectionis gloria & animarum de infernis reuocata captiuitas, quid etiã aſcenſus eius ad cælum & venturi iudicis expectatio: ſed & ſanctæ eccleſiæ aduerſus congregationes vanitatis qualis haberi debeat agnitio, qui ſacrorum voluminum numerus,quæue hæreticorum vitanda cõuenticula:& quod in peccatorũ remiſſione diuinæ libertati nequaquam ratio naturalis obſiſtat,& vt carnis noſtræ reſurrectionem,non ſolũ diuinæ voces,ſed & ipſius domini & Saluatoris noſtri exemplum & cõſequentia naturalis rationis aſſignet. Si inquã hoc ſecundum traditionis ſupra expoſitæ regulam conſequenter aduerrimus, deprecamur vt nobis & omnibus qui hæc audiunt,cõcedat dominus fide quam ſuſcepimus cuſtodita,curſu conſummato, expectarę iuſtitiæ repoſitam coronam,& inueniri inter eos qui reſurgunt in vitã æternam: liberari verò à confuſione & opprobrio æterno, per chriſtum dominum noſtrum, per quem eſt Deo patri omnipotenti cum ſpiritu ſancto gloria & imperium in ſæcula ſæculorum. Amen.

RVFFINI AQVILEIENSIS PRESBYTERI IN SVAM ET EVSEBII CÆSARIENSIS LATINAM AB EO FACTAM Historiam, PRÆFATIO.

Ad Chromatium Pontificem Maximum.

PERITORVM dicunt esse medicorum, vbi imminere vrbibus vel regionibus generales viderint morbos, prouidere aliquod medicamenti vel poculi genus, quo præmuniti homines, ab imminenti defendãtur exitio. Quod tu quoque venerãde pater Chromati medicinæ exequens genus, tẽpore quo diruptis Italiæ claustris ab Alarico duce Gothorum, se pestifer morbus infudit, & agros, armenta, viros longe latéque vastauit, populus tibi à Deo commissis feralis exitij aliquod remedium quærens, per quod ægræ mentes ab ingruentis mali contagione subtractæ, melioribus occupatæ studiis tenerentur, iniungis mihi vt Ecclesiasticam historiam, quam vir eruditissimus Eusebius Cæsariensis Græco sermone conscripsit, in Latinum vertam: cuius lectione animus audientium vinctus, dum notitiam rerum gestarum auidius petit, obliuionem quodammodo malorum quæ generentur acciperet. A quo egõ opere cum excusare me vellem, vtpote inferior & impar, & qui in tam multis annis vsum Latini sermonis amiserim, considerani quòd non absque aliquo apostolicæ institutionis ordine nobis ista præciperes. Nam & cum Dominus aliquando esurientibus in deserto auditorum turbis, dixisset ad apostolos, Date eis vos manducare: Philippus vnus ex apostolis intelligens, eo magis splendescere diuinæ virtutis insignia, si minimorum quorumque ministerijs explerentur, non protulit panes apostolicæ reconditos peræ, sed puerulum adesse dicit, habentem quinque panes, & duos pisces. Quem verecunde excusans, adiecit: Sed hæc quid sunt inter tantos? quo magis in angustijs opibus & desperatis clara fieret diuina potentia. Sciens ergo ex illis te quoque descendere disciplinis, recordatus quòd Philippi fortassis exemplo, vbi pascendi turbas tempus vidisti, puerulum subrogaueris, qui panes quidem quinque sicut acceperat, duplicatos adhiberet, ad explendum tamen Euangelicum sacramentum, proprio labore captos adderet etiam pisciculos duos, aggressus sum exequi vt potui, quod præceperas: certus quòd excusabit imperitiæ nostræ culpas, præcipientis auctoritas. Sciendum sanè est, quòd decimus liber huius operis in Græco, quoniam perparum habebat in rebus gestis, per reliqua omnia in Episcoporum Panegyricis tractatibus nihil ad scientiam rerum conferentibus occupatus, omissis quæ videbantur superflua, historiæ si quid habuit, nono coniunximus libro, & in ipso Eusebij narrationis dedimus finem. Decimum vero & Vndecimum librum nos conscripsimus partim ex maiorum traditionibus, partim ex his quæ nostra iam memoria comprehenderat: & eos velut duos pisciculos supra scriptis panibus addidimus. Quos si tu probaueris, vel benedixeris, pro certo confidam quod sufficient turbis. Continet autem idem omne opus res in Ecclesia gestas à Saluatoris ascensione, & deinceps. Nostri vero duo libelli à temporibus Constantini post persecutionem, vsque ad obitum Theodosij Augusti.

Decimus Eusebij in Græco.

ELENCHVS CAPITVM
PRIMI LIBRI HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ.

CAP. I De Arij hæresi.
II De concilio apud Nicæam congregato.
III De conuersione Philosophi Dialectici.
IIII De Paphnucio confessore.
V De Spiridione episcopo, & mirabilibus eius.
VI Exemplum fidei Nicænæ, & statutorum eius.
VII De Helena Constantini matre.
VIII De cruce Saluatoris in Hierosolymis ab Helena reperta.
IX De captiuitate Frumentij & Edesij, & de conuersione Indorum per ipsos gesta.
X De conuersione gentis Iberorum per captiuam facta.
XI De Constantia sorore Constantini, & presbytero per eam fratri insinuato.
XII De Alexandri, & Eusebij, atque Arij conflictu.
XIII De probroso Arij interitu.
XIIII De Athanasij episcopi principis.
XV De Constantini Imperatoris errore.
XVI De concilio hæreticorum apud Tyrum contra Athanasium congregato.
XVII De exciso brachio Arsenii, cęteriſque dolis hæreticorum in concilio retectis.
XVIII De fuga & latebris Athanasij.
XIX Vt constans imperator pro Athanasio, fratri Constantio scripserit, eumque ecclesiæ suæ reddi iusserit.
XX De cōcilio apud Mediolanum habito, & exiliis Eusebij, Luciferi, cæterorūque episcoporum catholicorum.
XXI De Ariminensi concilio.
XXII De Liberio episcopo vrbis Romæ.
XXIII De Hierosolymorum & Alexandriæ episcopis.
XXIIII De ambitione episcoporum apud Antiochiam.
XXV De schismate Arianorum, quod in tres partes diuisum est, & quidā eorum Eunomiani, alij Macedoniani, alij vero permanserunt Ariani.
XXVI De fine Constantini imperatoris, & ortu Iuliani.
XXVII De episcopis ab exilio relaxatis.
XXVIII De Concilio apud Alexandriam sanctorum episcoporū, & Luciferi ab his dissidio.
XXIX De his quæ in eodem Concilio statuta sunt.
XXX De Eusebio & Hilario, atque ecclesiarum per eos restitutione.
XXXI De scriptis Hilarij.
XXXII De persecutionibus Iuliani blandis & callidis.
XXXIII De sæuitia eius erga Athanasium.
XXXIIII De fuga rursum & latebris Athanasij.
XXXV De sepulchro martyris Babylæ.
XXXVI De Theodoro confessore apud Antiochiam.
XXXVII De Iudæorū conatibus, qui à Iuliano decepti, tēplum in Hierosolymis reædificant.
XXXVIII Vt terræmotu inibi, & igni diuinitus accenso, Iudæi ab illicitis disturbabantur inceptis.
XXXIX De signis & virtutibus terrificis, quæ in exitium conuersa sunt Iudæorum.

RVFFI-

RVFFINI AQVILEIENSIS PRESBYTERI HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ LIBER PRIMVS.

CVM apud Alexandriam post Achillam, qui Petro martyri successerat, Alexander sacerdotium suscepisset, *CAP. I.* *Ann. 322.* quia pax nostris & quies à persecutionibus erat, atque ecclesiarum gloria confessorum meritis gaudebat, prosperitas rerum nostrarum domestica contentione turbatur. Etenim presbyter quidam apud Alexandriam, *Ann. 323.* Arius nomine, vir specie & forma magis quàm virtute religiosus, sed gloriæ laudisque & nouitatis improbè cupidus, praua quædam de fide christi proferre, & quæ antea in quæstionem nunquam venerant, cæpit: abcidere ac separare ab illa æterna & ineffabili Dei patris substantia vel natura filium conabatur. Quæ res plurimos in ecclesia conturbabat. Sed cum Alexander episcopus natura lenis & quietus, assiduis commonitionibus Arium cuperet à prauo incepto & assertionibus impiis reuocare, nec tamen res ex sententia procederet, quod pleroſque iam contagio pestiferæ assertionis infecerat, non solum apud Alexandriam, verum & per alias vrbes prouintiasque dispersa, pernicioſum fore credens si † dissimularet, & aliis plurimis consacerdotibus suis rem indicar. Quæstio latius innotescit. Sermo vsque ad aures religiosi principis, quippe qui omni studio & diligentia curarer quæ nostra sunt, peruenit. Tum ille ex sacerdotum sententia apud vrbem Niceam episcopale concilium conuocat, *Ann. 326.* ibique Arium trecētis decem & octo episcopis residentibus adesse iubet, ac de eius propositionibus & questionibus iudicari.

† al. dissimularet à talibus, plur. cod.

SEd & in eo concilio admirabile factum principis non puto reticendum. *CAP. II.* Etenim cum ex omnibus penè locis episcopi conuenissent, & (vt fieri solet) diuersis ex causis inter se quędā iurgia detulissent, interpellabatur frequenter à singulis: offerebanrur libelli, culpæ proferebantur, & magis ad hęc quàm ad id, pro quo ventū fuerat, animos dabāt. At ille vidēs quod per huiusmodi iurgia causa summi negocij frustraretur, diem certum statuit, qua vnusquisque episcoporū, si quid querimonię habere videretur, defetret. Et cum resedisset, suscepit à singulis libellos: quos simul omnes in sinu suo continens ‡ nec in eis quid cōtineretur aperiens, ait ad episcopos: Deus vos cōstituit sacerdotes, & potestatē vobis dedit de nobis quoque iudicādi, & ideo nos à vobis recte iudicamur. Vos autem non potestis ab homi-

nibus iudicari. Propter quod dei ſolius intet vos expectate iudicium, & veſtra iurgia quæcunque ſunt, ad illud diuinum teſeruentut examen. Vos etenim nobis à Deo dari eſtis dij, & conueniens non eſt vt homo iudicet deos, ſed ille ſolus de quo ſcriptum eſt: Deus ſtetit in ſynagoga deorum, in medio autem deos diſcernit. Et ideo his omiſſis, illa quę ad fidem Dei pertinent, abſque vlla animorum contentione† diſcingite. Quum hęc dixiſſet, omnes ſimul querimoniarum libellos iuſſit exuri, ne innoteſceret vlli hominum ſimulatio ſacerdotum. Verum quum per dies multos in epiſcopotum concilio de fide quęſtio verteretur, & nonnulli diuerſa ſentirent, ac vehementer cœptis Arij fauerent, plures tamen etant qui impium execrarentur inceptum. Cumque in eodem concilio eſſet confeſſorum magnus numerus ſacetdotum, omnes Arij nouitaribus aduerſabãtur. Fauebãt vero eiviri in quęſtionib⁹ callidi, & ob id ſimplicitati fidei aduerſi.

al. diſtinguite.

CAP. III. QVantam vero vittutem habeat fidei ſimplicitas, etiam ex his quę inibi geſta teferuntur, agnoſcimus. Etenim cum pro ſtudio religioſi Imperatotis, ex omni terra ſacerdotes dei coiſſent, opinione cõmoti philoſophi quoque & dialectici valde nobiles & opinatiſſimi conuenerunt. In quibus quidam inſignis in arte Dialectica, pet dies ſingulos, conflictus ſummi certaminis cum epiſcopis noſtris, viris adęquè in Dialectica non imptobabiliter eruditis, mouebat: & fiebat ingens ſpectaculum, conuenientibus ad audiendũ doctis & litteratis viris. Nec tamen vllo genete philoſophus concludi à quoquam poterat, aut conſtringi. Tanta enim dicendi arte obiectis quęſtionibus occurtebat, vt vbi maximè putaretur adſtti ictus, velut anguis lubricus laberetur. Sed vt oſtendetet Deus, quia non in ſermone regnum Dei, ſed in virtute conſiſtit, quidam ex confeſſoribus ſimpliciſmę natutæ vir, & nihil aliud ſciens niſi Ieſum chriſtum, & hunc crucifixum intet cętetos audirores epiſcopos adetat. Qui cum vidiſſet philoſophum inſultantem noſtris, & callida ſe diſputationis arte iactãtem, poſcit ab omnibus locum, velle ſe paucis cum philoſopho ſetmocinari. Tum vero noſtri, qui ſimplicitatem viri & imperitiam de ſetmone duntaxat noſſent, pauere, & velut pudorem quendam pati, ne fortè apud callidos homines riſui efficetetur ſancta ſimplicitas. Petſtitit tamẽ ſenior, & hinc mouit ſermonis exotdium. In nomine, inquit, Ieſu Chriſti philoſophe audi quæ vera ſunt. Deus vnus eſt qui fecit cælum & terram, quique homini, quem de tettæ limo formauerat, ſpititum dedit: vniuerſa quæ videntur & quæ non videntur, virtute verbi ſui cteauit, & ſpititus ſui ſanctificatione fitmauit. Hoc vetbum ac ſapientia, quem nos filium dicimus, humanos miſeratus ettotes, ex vitgine naſcitur, & pet paſſionem mortis à perpetua nos motte liberauit, ac reſurrectione ſua æternam nobis contulit vitam. Quem & expectamus iudicem omnium quæ getimus eſſe ventutum: credis hoc ita eſſe philoſophe? At ille velut ſi nunquam vllum ſetmonem cotradicendi didiciſſet, ita obſtupefactus vittute dictorum, mutus ad omnia, hoc ſolum potuit teſpondere, ita ſibi videti, nec aliud verum eſſe quàm quod dixetat. Tum ſeniot: Si hæc, inquit, ita eſſe ctedis, ſurge &

ge & sequere me ad Dominicum, & huius fidei signaculum susci-pe. Et philosophus conuersus ad discipulos suos, vel ad eos qui audiendi gratia conuenerant: Audite, inquit, ô eruditi viri: donec verbis mecum gesta res est, verba verbis opposui, & quæ dicebantur, dicendi arte subuerti: vbi vero pro verbis virtus processit ex ore dicentis, non potuerũt resistere verba virtuti, nec homo aduersari potuit Deo. Et ideo si quis vestrum potuit in his quę dicta sunt sentire quę sensi, credat Christo, & sequatur hunc senem, in quo loquutus est Deus. Ita philosophus Christianus effectus, tãdem se gratulatus est victum.

CAP. IIII

FVit prætetea in illo concilio & Paphnutius, homo dei, episcopus ex Ægypti partibus confessor, ex illis, quos Maximianus dexteris oculis effossis, & sinistro poplite succiso, per metalla damnauerat. Sed in hoc tanta virtutum inerat gratia, vt signa per eum non minus quam dudum per Apostolos fierent. Nam & dæmones verbo tantùm fugabat, & ægros sola oratione curabat: sed & cæcis visum dicitur reddidisse, & paralyticos ad stabilitatem corporis reuocasse. Quem Constantinus in tanta veneratione & affectu habuit, vt sæpius eum intra palatium euocatum complecteretur, & illum oculum qui in confessione fidei fuerat euulsus, auidioribus oscu-lis demulceret.

CAP. V.

EX eorum numero, & si quid adhuc eminentius, fuisse dicitur etiam Spiridion cyprius episcopus, vir vnus ex ordine prophetarum, quantum etiam nos eorum qui eum viderant narratione comperimus. Hic pastor ouium etiam in episcopatu positus permansit. Quadam vero nocte cum ad caulas fures venissent, & manus improbas quo adirum educendis ouibus facerent, extendissent, inuisibilibus quibusdam vinculis restricti, vsque ad lucẽ velut traditi tortoribus permanserunt. Cumvero oues ducturus ad pascua matutinus se ageret senior, videt iuuenes absque humanis vinculis in caulis pendere districtos. cũque causam noxę cõperisset, absoluit sermone quos meritis vinxerat: & ne eis inanis nocturna cederet occupatio: Tollite inquit, ô iuuenes vnum vobis arietem, ne sine causa veniss videamini, quẽ melius prece quàm furto quæsisse conuenerat. Tradunt de hoc etiam illud factum mirabile: filiam habuit Irenẽ nomine, quæ ei cum bene ministrasset virgo defuncta est. Post eius obitum venit quidã dicẽs, se ei quoddã depositum cõmendasse. Rem gestam ignorauerat pater. Perquisitum in tota domo, nusquàm quod poscebatur inuentum est. Persistebat tamẽ ille qui cõmendauerat, & fletu ac lachrymis perurgebat: vitæ suæ quoque illaturum se esse exitium, nisi commendata reciperet, testabatur. Permotus lachrymis eius senex, ad sepulchrum filiæ properat, atque eam ex nomine clamitat. Tum illa de sepulchro: Quid vis, ait, pater? commendatum, inquit, illius vbi posuisti? At ille locum designans, illic, air, inuenies defossum. Regressus ad domum, rem sicut filia de sepulchro responderat, repertam, tradidit reposcenti. Sed & multa alia eius feruntur gesta mirabilia, quæ etiam nũc ore omniũ celebrantur. Tales igitur in illis adhuc tẽporibus permulti viri in ecclesiis domini refulgebãt, ex quibus plurimi in illo cõcilio fuerũt.

Sed & Athanasius eodem tẽpore Alexandriæ diaconus, Alexandrini episcopi aderat consiliis, senem quàm plurimis iuuans. Interea per dies singulos agitabatur conuentus, nec facile aut temere de re tanta statuere audebant. Euocabatur frequenter Atius in concilium, & assiduo tractatu assertiones eius discutiebantur, & quid aduersum hæc teneri deberet aut statui summa cum liberatione quærebatur. Verum post diutinum multúmque tractatum placet omnibus, ac velut vno cunctorum ore & corde decernitur ὁμούσιον scribi debere, id est, eiusdem cum patre substantiæ filium confiteri, idque firmissima omnium sententia pronuntiatur. Decem & septem soli tunc fuisse dicuntur, quibus Arij fides magis placeret, extrinsecus creatum dei filium ex nullis subsistantibus, & non ex ipsa patris deitate progenitum confirmantes. Deferrur ad Constantinum sacerdotalis concilij sententia. Ille tanquam à Deo prolatam veneratur. Cui si quis tentasset obniri, velut contra diuina statuta venientem, in exilium se proreſtatur acturum. Sex igitur soli cum Ario se patiuntur expelli, reliqui veto vndecim consilio inter se habito, adquiescunt ad subscribendum manu sola, non mente. Cuius simulationis auctor præcipue extitit Nicomediæ episcopus Eusebius. Interim quoquo modo aliis veritate, aliis simulatione (sicut post exitus docuit) subscribentibus, & de singulis quibusque ecclesiasticis obseruationibus certa statuta figentibus, consilium diremptum est. Exemplum autem expositionis fidei eorum qui conuenerant, infrà scriptum est.

Exilij pena nõ ignis

Exemplum fidei Nicenæ.

CAP. VI. Ann. 324 CRedimus in vnum Deum, patrem omnipotẽtem, omnium visibilium & inuisibilium factorem. Et in vnum dominum nostrum Iesum Christum filium dei de patre natum vnigenitum, id est, de substantia patris, deum ex deo, lumen ex lumine, deum verum ex deo vero, natum, non factum, ὁμούσιον parri, hoc est, eiusdem cum patre substantiæ, per quem omnia facta sunt, quæ in cælis & quę in terra. Qui propter nos & ptopter nostram salutem descendit, & incarnatus est homo factus, passus est, & resurtexit tertia die, & ascendit in cælos, inde venturus iudicare viuos & mortuos. Et in spiritum sanctum. Eos autem qui dicunt, erat aliquando quando non erat, & antequam nasceretur non erat, & quia ex nullis † substantibus factus est, aut ex alia subsistentia vel substantia, dicunt esse ϰτιστον aut conuertibilem vel mutabilem filium dei, anathematizat catholica & apostolica ecclesia.

al. extãtib.

I. Statuunt præterea obseruandum esse in ecclesiis, ne quis ex his qui semetipsos impatientia libidinis exciderunt, veniret ad clerum.

II. Et ne quis nuper assumptus ex vita vel conuersatione gentili, accepto baptismo, antequam cautius examinetur, clericus fiat.

III. Et ne quis episcoporum cæterorúmque clericorum cum extraneis mulieribus habiret, prætèrquam cum matre, vel sorore, vel θείαις, vel si quæ sunt huiusmodi necessitudinum personæ.

IIII. Et vt episcopus (si fieri potest) à totius prouinciæ episcopis ordinetur. Si hoc difficile est, certè non minus quàm à tribus, ita tamen, vt Metropoli-

tani episcopi maxime vel præsentia, vel auctoritas habeatur. Absque quo ordinationem irriram esse voluerunt.

v. Et ne, quem alius episcopus de ecclesia expulerit, siue clericum, siue laicum, suscipiat alius. Sanè ne hoc aut iracundia aliqua, aut contentione (vt fieri solet) iniustè factum remedium non haberet, decernunt per singulos annos in singulis quibusque prouinciis secundò ab omnibus episcopis prouincialibus concilia agi debere, & de huiuscemodi negociis iudicari, vt si forte ab vno iniquè aliquid gestum est, à cæteris emendetur. Si recte, vt ab omnibus confirmetur.

vi. Et vt apud Alexandriam, & in vrbe Roma, vetusta consuetudo seruetur, vt vel ille Ægypti, vel hic suburbicariarum ecclesiarum sollicitudinem gerat.

vii. Et vt si forte in ordinando episcopo, duo vel tres pro aliqua contentione dissentiant, reliquorum auctoritas, & præcipue Metropolitani cum cæteris firmior habeatur.

viii. Et vt episcopo Hierosolymorum antiquitus tradita honoris prærogatiua seruetur, manente nihilominus & Metropolitani ipsius prouinciæ dignitate. *Episc. Hierosol. prærogatiua.*

ix. Et vt Catharos (qui apud nos Nouatiani sunt) si forte pœnitentes ad ecclesiam conuertantur, confessos ecclesiastica dogmata, clericos in ordine quidem suo suscipi debere. Sed ordinatione data, sanè si episcopus ipsorum veniat ad episcopum nostrum, debere eum in presbyterorum loco sedere. Episcopi vero nomen manere apud illum solum, qui catholicâ semper tenuit fidem, nisi sua voluntate ipse eum tali nomine honorare voluerit, vel si placuerit, vt quærat ei episcopi locum vacantem, hoc sit in ipsius potestate.

x. Et ne in vna ciuitate duo sint episcopi.

xi. Et si qui forte indiscretè ad sacerdotium prouecti, postmodum vel ipsi aliquid de se criminosum confessi sunt, vel ab aliis reuicti, vt abiiciãtur, sed & si qui ex his qui lapsi sunt, & per ignorantiam forte ordinati recogniti fuerint, vt abiiciantur.

xii. Et si qui absque tormentis in persecutionibus lapsi sunt, & ex corde agunt pœnitentiam, quinque annos inter catechumenos faciãt, & duobus annis post hoc fidelibus tantum in oratione iungantur, & ita postmodum suscipiantur.

xiii Qui verò propter confessionem militiam abiecerant, & rursum ad hanc abierunt, hos† tredecim annis pœnitentiam gerere, & postea suscipi, si tamen ex corde pœnitentiam gerant. Esse tamen in potestate episcopi moderandi facultatem, si eorum fructuosam & attentã pœnitẽtiã viderit. *al. xxx.*

xiiii. De his verò qui vita excedunt pœnitentibus, decernunt, vacuum nullum debere dimitti. Si quis sanè accepta communione superuixerit, debere eum tempora statuta complete, vel certe prout moderari episcopus voluerit.

xv. De catechumenis qui prolapsi sunt, statuerunt tribus annis eos à cate-

chumenorum oratione ſeparatos, poſtea recipi debere.

xvi. Et ne de ciuitate inferiori ad maiorem eccleſiam tranſire quis ambiat ſiue epiſcopus, ſiue etiam alius clericus.

xvii. Et ne quis clericus qui derelicta eccleſia ſua, nulla exiſtente cauſa probabili vagatur & oberrat per alias eccleſias, ſuſcipiatur in communionem.

xviii. Et vt nemo eum qui ad alium pertinet, ſubripiens, in ſua eccleſia ordinet clericum abſque conſenſu illius ad quem pertinet.

xix. Et ne quis clericus aut vſuras accipiat, aut frumenti vel vini ampliationem, quod ſolet in nouo datum, vel ſexcuplum, vel etiam duplum recipi: quod ſi faciat, tanquam turpis lucri reum abiiciendum.

Diaconus Euchariſtiam non diuidat præſente epiſcopo ſiue presbytero.

xx. Et ne diaconi presbyteris præferantur, néve ſedeant in conceſſu presbyterorum, aut illis præſentibus euchariſtiam diuidant, ſed illis agentibus ſolum miniſtrent. Si vero presbyter nullus ſit in præſenti, tunc demum eriam ipſis licere diuidere: aliter vero agentes, abiici iubent.

xxi. Et vt Paulianiſtæ, qui ſunt † Photiniani, rebaptizentur.

al. Photiniaci.

xxii. Sed & diaconiſſas, quoniam quidem manus impoſitionem non accipiunt, etiam ipſas inter laicos eſſe debere. Igitur cum de his prout diuinarum legum reuerentia popoſcerat, decreuiſſent, ſed & de obſeruatione paſchæ antiquum canonem, per quē nulla de reliquo varietas oriretur, eccleſiis tradidiſſent, omnibus rite diſpoſitis, eccleſiarum pax & fides in Orientis atque Occidentis partibus vna atque eadem ſeruabatur.

CAP. VII. an. 325.

PEr idem tempus Helena Conſtantini mater fœmina incomparabilis fide & religione animi, ac magnificentia ſingulari, cuius iure Cōſtantinus & eſſet filius & crederetur, diuinis admonita viſionibus, Hieroſolimā petit, atque ibi locum in quo ſacroſanctum corpus patibulo affixum pependerat, ab incolis perquirit. Qui idcirco ad inueniendum difficilis erat, quod ab antiquis perſecutoribus ſimulachrū in eo Veneris fuerat defixū, vt ſi quis Chriſtianorum in loco illo chriſtum adorare voluiſſet, Venerem videretur adorare. Et ob hoc infrequens & pene obliuioni datus fuerat locus. Sed cum (vt ſuprà diximus) religioſa fœmina properaſſet ad locum cœleſti ſibi inditio deſignatum, cūcta ex eo prophana & polluta deturbans, in altum purgatis ruderibus, tres confuſo ordine reperit cruces.

Tres crucis reperiūtur.

Sed obturbabat reperti muneris læticiam vniuſcuiuſque crucis indiſcreta proprietas. Aderat quidem & titulus ille, qui Græcis, & Latinis, atque Hebraicis litteris à Pilato fuerat cōſcriptus: ſed nec ipſe ſatis euidēter dominici prodebat ſigna patibuli. Hic iam humanę ambiguitatis incertum, diuinum flagitat teſtimonium. Accidit in eadem vrbe primariam quandam loci illius fœminam graui ægritudine confectam, ſeminecem iacere. Macarius per idem tempus eccleſiæ illius epiſcopus erat. Is vbi cunctantem reginam atque omnes pariter qui aderant videt: Adferte (inquit) huc totas quæ repertæ ſunt cruces, & quæ ſit quæ portauerit dominum, nunc nobis adaperiet Deus. Et ingreſſus cum regina pariter & populis ad eam quæ decumbebat, defixis genibus huiuſcemodi ad eum ptecem profudit:

Tu

TV domine, qui per vnigenitum filium tuum salutem generi humano per passionem crucis conferre dignatus es, & nunc in nouissimis temporibus adspirasti in corde ancillæ tuæ perquirere lignum beatum, in quo salus nostra pependit, ostende euidenter ex his tribus, quæ crux fuerit ad dominicam gloriam, vel quæ exiterit ad seruile supplicium, vt hæc mulier quæ semiuiua decumbit, statim vt eam lignum salutare contigerit, à mortis ianuis reuocetur ad vitam. Et cum hæc dixisset, adhibuit primò vnam ex tribus, & nihil profecit. Adhibuit secundam, & ne sic quidem aliquid actum est. Vt vero admouit tertiam, repente adapertis oculis mulier consurrexit, & stabilitate virium recepta, alacrior multo quàm cùm sana fuerat, tota domo discurrere & magnificare dei potentiam cœpit. Sic euidenti indicio regina voti cõpos effecta, templum mirificum in eo loco in quo crucem repererat, regina ambitione cõstruxit. clauos quoque quibus corpus dominicum fuerat affixum, portat ad filium. Ex quibus ille frenos composuit, quibus vteretur ad bellum. Et ex aliis galeam nihilominus belli vsibus aptam fertur armasse. Ligni vero ipsius salutaris partem detulit filio, partem vero thecis argenteis conditã dereliquit in loco: quę etiam nunc ad memoriam sollicita veneratione seruatur. Reliquit etiam hoc indicium religiosi animi regina venerabilis: Virgines quas ibi reperit deo sacratas, inuitasse ad prandium, & tanta eas deuotione curasse dicitur, vt indignum crederet, si famulorum vterentur officiis, sed ipsa manibus suis, famulæ habitu succincta, cibum apponeret, poculum porrigeret, aquam manibus infunderet, & regina orbis ac marer imperij, famularum christi se famulam deputaret. Et hæc quidem Hierosolymis gesta. Interea constantinus pietate frerus, Sarmatas, Gothos, aliásque barbaras nationes, nisi quæ vel amicitiis, vel deditione sui pacem præuenerant, in solo proprio armis edomuit. Et quanto magis se religiosius ac humilius deo subiecerat, tanto amplius ei deus vniuersa subdebat. Ad Antonium quoque primum eremi habitatorem, velut ad vnum ex prophetis litteras suppliciter mittit, vt pro se ac liberis domino supplicaret. Ira non solum meritis suis, ac religione matris, sed & interuentione sanctorum, commendabilem se deo fieri gestiebat. Sane quoniam tanti viri Antonij fecimus mentionem, de virtutibus eius atque institutis, & sobrietate mentis, vt in solitudine vitam degens, vsus solummodo consortio fuerit bestiarum, & de dęmonibus crebros agens triumphos placuerit deo supra cunctos morales, vtque institutionis suæ præclara vsque in hodiernum monachis exempla reliquerit, volentem me aliqua exponere ille libellus excluſit, qui ab Athanasio scriptus, etiam Latino sermone editus est. Propter quod nos, omissis his quæ ab aliis iam dicta sunt, ea memorabimus, quæ quamuis gestorum contineat fides, & ab his tamen qui longe positi sunt, obscurior fama subtraxit.

CAP. VIII.

Miraculũ crucis Christi.

Virgines monachæ.

Ann. 336.

Ann. 338.

IN ea diuisione orbis terræ quæ ad prædicandum verbum dei sorte per Apostolos celebrata est, cum aliæ alijs prouinciæ obuenissent, Thomę Parthia, & Matthæo Æthiopia, eique adhærens citerior India Bartholo-

CAP. IX.

mẹo dicitur ſorte decrera. Inrer quam Parthiámque media, ſed longo interior rractu, India vlrerior iacet, mulrisvariiſque linguis & gentibus habitata, quam velut longe remotam, nullus Apoſtolicę prędicarionis vomer impreſſerat, quæ tamen remporibus conſtanrini rali quadam ex cauſa ſemina fidei prima ſuſcepit. Metrodorus quidam philoſophus, inſpiciendorum locorum, & orbis perſcrutandi graria, vlreriorem dicirur Indiam penerraſſe. Cuius exemplo eriã inuitatus Meropius quidam Tyrius philoſophus ſimili ex cauſa adire Indiam voluir, habens ſecum duos puerulos, quos liberalibus litteris vtpore propinquos inſtituebar. Quorum vnus qui erat iunior Edeſius, alter Frumentius vocabarur. Igitur peruiſis, & in noririã captis his quibus animus paſcebarur, cum philoſophus redire cæpiſſet, aquæ vel cæterorum neceſſariorum cauſa ad portum quendam nauis qua vehebarur applicuit. Moris eſt inibi Barbarorum, vt ſiquando fœdus ſibi cum Romanis rurbatum vicinæ nunciauerint genres, omnes qui apud eos ex Romanis inuenti fuerint, iugulenrur. Inuaditur nauis philoſophi: cunĉti cum ipſo pariter perimuntur. Pueruli reperti ſub arbore me-

Edeſius à peculis. Frumentius à rationibus.

ditantes & lectiones ſuas paranres, Barbarorum miſeratione ſeruati, ducũtut ad regem. Horum ille alrerum, id eſt, Edeſium ſibi pincernum fecir. Frumentio vero, quem quaſi perſpicacem deprehenderat & prudentem, rationes ſuas ſcriniaque commiſit. Ex quo & in honore magno apud regẽ habiti, & in amore. Ar vero moriens rex, vxorem cum paruulo filio regni dereliquit hæredem: adoleſcenribus autem quid vellenr, agendi dedit liberam facultatem. Quos ramen regina ſuppliciter exorat, tanquàm quæ nihil haberer in roro regno fidelius, vt ſecum vſquequo adoleſceret filius, regendi regni ſollicitudinem partirentur: & præcipuè Frumentium, cuius prudentia ad moderandum ſufficerer regnum. Nam alius fidem puram, & ſobriam mentem ſimpliciter exhibebar. Idque dum agerẽr, & regni gubernacula Frumentius haberer in manibus, Deo mentem eius & animos inſtigante, requirere ſollicitius cœpit, ſi qui inter negociatores Romanos chriſtiani eſſent, & ipſis poreſtarem maximam dare, ac monere, vt conuenricula per loca ſingula facerent, ad quæ Romano ritu orationis cauſa confluerent. Sed & ipſe multo magis eadem facere, & ita cæteros cohortari, fauore & beneficiis inuitare, præſtare quicquid opportunum fuiſſet, loca ædificiis, aliaque neceſſaria præbere, & omnimodo geſtire, vt chriſtianorum inibi ſemẽ exurgeret. Sed cum regius puer adoleuiſſet, cui procurationem regni gerebant, expleris omnibus & ex fide traditis, multum licet derinẽribus & rogantibus vt manerent regina vel filio, ad orbem ramen noſtrum reuertuntur. Et Edeſio feſtinante Tyrum, parenres propinquóſque reuiſere, Frumentius Alexandriam pergit, dicens, æquum non eſſe, opus occultare Dominicum. Igitur tem omnem vt geſta eſt exponir epiſcopo, ac mouet vt prouidear virum aliquem dignum, quem congregatis iam plurimis Chriſtianis, & eccleſiis conſtructis in Barbarico ſolo, epiſcopum mittat. Tum vero Arhanaſius (nam is nuper ſacerdotium ſuſceperat) attentius & propenſius Frumentij dicta geſtaque conſiderans, in concilio ſacerdorum

dotum ait: Et quem alium inueniemus virum talem, in quo sit spiritus Dei in ipso sicut in te, qui hæc ita possit implere? Et tradito ei sacerdotio, redire eum cum domini gratia vnde venerat iubet. Quique cùm episcopus perrexisset ad Indiam, tanta ei data esse à deo virtutum gratia dicitur, vt signa per eum Apostolica fierent, & infinitus numerus Barbarorum conuerteretur ad fidem. Ex quo in Indiæ partibus & populi Christianorum & ecclesiæ factæ sunt, & sacerdotium cæpit. Quæ nos ita gesta, non opinione vulgi, sed ipso Edesio Tyri presbytero postmodum facto, qui Frumentij comes prius fuerat, referente cognouimus.

CAP. X.

PEr idem tempus etiam Iberorum gens, quæ sub axe Pontico iacet, verbi dei fœdera, & fidem futuri susceperat regni. Sed huius tanti boni præstitit causam mulier quædam captiua, quæ apud eos reperta, cum fidelem & sobriam satis ac pudicam duceret vitam, totisque diebus ac noctibus obsecrationes deo peruigiles exhiberet, in admiratione esse ipsa rei nouitas Barbaris cæpit, & quid hoc sibi velit, curiosius perquirebant. Illa, vt res erat, simpliciter Christum se deum hoc ritu colere fatebatur. Nihil ex hoc amplius Barbari præter nouitatem nominis mirabantur. Verum (vt fieri solet) ipsa perseuerantia curiositatem quandam mulierculis inferebat, si quid emolumenti ex tanta deuotione caperetur. Moris apud eos esse dicitur, vt si paruulus ægroret, circunferatur à matre per singulas domus, quo scilicet si quis experti aliquid remedij nouerit, cõferat laborãti: cúmque mulier quædam paruulum suum per omnes circumtulisset ex more, nec aliquid remedij cunctas domos lustrando cepisset, venit etiam ad captiuam, vt si quid sciret, ostenderet. Illa se humani quidem remedij nihil scire testatur, deum tamen suum christum quem colebat, dare ei desperatam ab hominibus posse salutem confirmat. cúmque cilicio suo paruulum superposuisset, atque ipsa desuper orationem fudisset ad dominum, sanum matri reddidit infantem. Sermo defertur ad plures, factique fama magnifici vsque ad aures reginæ perlabitur. Quæ dolore quodam grauissimo corporis afflicta, in desperatione maxima erat. Rogat ad se captiuam deduci. Illa ire abnuit, ne præsumere amplius aliquid quę sexus sineret, videretur. Ipsam se regina deferri ad captiuæ cellulam iubet. Quam similiter supra cilicium suum positam, inuocato Christi nomine, cõtinuò post precem, sanem & alacrem fecit exurgere. christúmque esse deum, dei summi filium, qui salutem hanc cõtulerit, docet, eumque quem sibi auctorem suæ sciret esse incolumitatis, & vitæ, commonet inuocandum. Ipsum namque esse, qui & regibus regna distribuat, & mortalibus vitam. At illa cum lætitia domum regressa, marito perconctanti, causam tam subitę sanitatis aperuit, quique cùm pro salute coniugis lętus, & mulieri munera deferri iuberet, illa: Horum, inquit, ô rex nihil captiua dignatur: aurum despicit, argentum respuit, ieiunio quasi cibo pascitur: hoc solum ei muneris dabimus, si eum, qui me illa inuocante sanauit, christum deum colamus. Ad hoc tunc rex segnior fuit, & interim distulit, sępius licet ab vxore commonitus, donec accidit quadam die venante eo in syluis cum comitibus suis, obscurari

Mulier captiua.

densissimis tenebris diem, & per tetræ noctis horrorē luce subducta, cæcis iter gressibus denegari. Alius aliò diuersi ex comitibus oberrant, ipse solus densissima obscuritate circundatus, quid ageret, quò se verteret nesciebat: cum repente anxios salutis desperatione animos cogitario talis ascendit. Si verò deus est christus ille, quem vxori suę captiua prædixerat, nunc se de his tenebris liberet, vt ipsum ex hoc omissis omnibus coloret. Ilico vt hæc nondum verbo, sed solamente deuouerat, reddita mundo dies, regē ad vrbem perducit incolumem. Quique reginæ rem protinus vt gesta est pandit. Euocari iam iamque captiuam, & colendi ritum vt sibi tradat, exposcit: neque se vltrà alium deum quàm christum veneraturum esse confirmat. Adest captiua, edocet deum christum: supplicandi ritum veneran-

Rex fit christianus.

dique modum, inquantum de his aperire feminæ phas erat, pandit. Fabricari tamen ecclesiam monet, formamque describit. Igitur rex totius gentis populo conuocato, rem ab initio quæ erga se ac reginam gesta fuerat, exponit, fidemque edocet, & nondum initiatus in sacris, fit suæ gentis Apostolus. credunt viri per regem, feminæ per reginam: cunctisque idem volentibus ecclesia exstruitur instanter: & eleuato iam perniciter murorum ambitu, tempus erat quo columnæ collocari deberent. Cúmque erecta prima vel secunda ventum fuisset ad tertiam, cōsumptis omnibus machinis, & boum hominúmque viribus, cùm media iam in obliquum fuisset erecta, & pars reliqua nullis machinis erigeretur, repetitis secundò & tertiò ac sæpius viribus, ne loco quidem moueri attritis omnibus potuit. Admiratio erat totius populi, regis animo sitas hebescebat: quid fieri deberet, omnes simul latebat. Sed cùm interuentu noctis omnes abscessissent, cunctique mortales & ipsa opera cessarent, captiua sola in oratione pernoctās mansit intrinsecus: cum ecce matutinus & anxius cum suis omnibus in-

Ecclesia exstruitur.

Miraculū ad preces mulieris.

grediens rex, videt columnam, quam tot machinæ ac tot populi mouere non quiuerant, erectam, & supra basim suam librarię suspensam, nec tamen superpositam, sed quantum vnius pedis spatio in aëre pendentem. Tunc verò omnes populi conuentes & magnificantes deum, veram esse regis fidem, & captiuæ religionē præsentis miraculi testimonio pethibebant. Et ecce mitātibus adhuc & stupentibus cunctis, in oculis eorum sensim, supra basim suam, nullo contingente, columna deposita, summa cum libratione consedit. Post hoc reliquus numerus columnarum tanta facilitate suspensus est, vt omnes quæ superfuerant, ipsa die locarentur. Postea verò quàm ecclesia magnifice constructa est, & populi fidem Dei maiore ardore sitiebant, captiuæ monitis ad imperatorem constantinum totius gentis legatio mittitur: res gesta exponitur: sacerdotes mittere oratur, qui cæptum erga se dei munus explerent. Quibus ille cum omni gaudio & honore transmissis, multo amplius ex hoc lætatus est, quàm si incognitas Romano imperio gentes & regna ignota iunxisset. Hæc nobis ita gesta, fidelissimus vir Bacurius, gentis ipsius rex, & apud nos Domesticorum Comes (cui summa erat cura & religionis & veritatis) exposuit, cum nobiscū Palestini tunc limitis Dux, in Hierosolymis satis vnanimiter degeret. Sed

Iberi postulant à Constantino Sacerdotes.

ad

ad cœptum redeamus.

POsteaquam religiosi principis mater Helena summis Romani regni honoribus affecta, ex hac luce discessit, Constantia tunc Licinij relicta, fratris Augusti solatiis vtebatur. Huic accidit presbyterum quendam venire in noticiam, latenter partibus Arij fauentem. Sed is primò nihil omnino de his apud sororem principis aperire: vbi vero multa familiaritas copiam tribuit, paulatim sermonem cœpit aspergere, inuidiam dicens Ario generatam, & pro simultatibus priuatis episcopum suum rem contentiosè exagitauisse, æmulationis stimulo confixum, quod Arius apud plebem satis chatus haberetur. Hęc atque huiusmodi alia frequentius suggetens, animos constantiæ suos efficit. Quæ cùm diem obitura, visitatetur à fratre, atque ab eo blande religioséque compellaretur, extremam dicitur ab eo gratiam popoſciſſe, vt presbyterum in familiaritatem reciperet, & quę sibi ab eo pro spe & salute suggererentur, audiret: se quidē iam ex hac luce discedentem nihil cutate: pto fratris vero statu esse sollicitam, ne forte pro innocentium pœnis, regni sui pateretur excidium. Quibus ille monitis a sorore susceptis, & fidelem pro se germanæ sollicitudinem etedens, accōmodauit aurem presbyteto: & interim accersiri de exilio Arium iubet, vt quemadmodum de fide sentiret, exponeret. Tum ille fidem conscripsit, quæ non quidem sensum nostrum, tamen verba nostra continere professionémque videretur. Miratus quidem est impetator, & putauit vnam eandémque in ipsius & cōcilij dudum gesti expositione sentētiam contineri: tamen in nullo relaxat animi vigotem, sed rursus eum ad concilii remittit examen, quoniam quidem ad dedicationem Hierosolymorum ex omni orbe coire sacerdotes inuitabantur, hæc ad eos de nomine eius scribens, vt si expositionem fidei eius probarent, & eum vel per inuidiam (vt asserebat) tunc circumuentum dinoscerēt, vel nunc ab errore correctum, clementi erga ipsum iudicio vterentur: quandoquidem tanta fuerit concilij moderatio, vt non in personam eius, sed in dogmatum prauitatem fuerit lata sententia, si tamen & episcopi eius Alexandri accommodaretur assensus. Sed & ab his quidem qui primò cœptis eius fauentes, cùm simulatione subscripserāt, facile receptus est. Cùm verò Alexandriam perrexisset, ibi omne eius frustratur inceptum: quoniam quidem dolis apud ignorantes locus est, scientibus vetò, dolum intendere, non aliud est quam risum mouere. Interea dum hæc apud Alexandriam frustra agitantur, venerabilis Augustus Constantinus in suburbana villa Nicomediæ tricesimo & primo imperii sui anno diem functus est, libetis de successione Romani orbis testamēto hæredibus scriptis. Quo in tēpore quoniā quidē Cōstātius, cui orientis regnum decreuetat, præsens nō erat, dicitur secretò accersiens presbyterum, quem à sotore commendatum suprà diximus, & exinde familiariter habitū, tradidisse ei testamētū quòd scripserat, & obtestatus sub sacramēto, ne vlli nisi Cōstantio cū veniisset, in manus traderet. Cui etiā ꝙ eunuchi qui erant in Palatio fauebant, arte indicio de Imperatoris motte suppresso vsq; ad Cōstantij præsentiam multis noua tentantib⁹ oppressis,

C. Ap. XI

Hieros. dedic. celebrit.

Ann. 349

Constant. Aug. moritur.

Puto legendum restituta. † restitutæ integræque remansere. Cùm vero constantius affuisset, depositum presbyter restituit. Cuius beneficij gratia Imperator regni cupidus, ita ei deuinctus est, vt qui imperare cūctis ambierit, ab illo sibi imperari æquanimiter pateretur. Ex quo, deuincto sibi Imperatore, cœpit de Arij restitutione suggerere, & nolentes adquiescere sacerdotes, vti cogeret, persuadere.

CAP. XII EA tempestate apud Alexandriam Alexander, in Hierosolymis Maximus confessor, apud constantinopolim æque Alexander, vt ex Arhanasij scriptis comperimus, sacerdotio fungebantur. Sed Eusebius qui apud Nicomediam erat, de cuius simularione in subscribendo supra diximus, amplam temporis nactus occasionem, & principi per presbyterum familiaris effectus, reuoluere omnia, atque in irritum reuocare concilii gesta molitur. Arium nequicquam apud Alexandriam commorantem venire facit, & Imperialibus edictis concilium denuo Constantinopolim conuocari. Quo conuenere illi maximè, qui Arium arque Eusebium sectabantur, quique sæpe cum Alexandro congressi vt Arium susciperet, nec tamen aliquid profligantes, ab iniuriis quidem eius temperabant. Ad vltimum certam ei diem statuentes denuntiant, vt aut ipse Arium susciperet, aut si reniteretur, se ecclesia pulso & in exilium truso, ab alio eum suscipiendum sciret. Tum ille nocte, quæ ad constitutam intererat diem sub altari iacens, atque in oratione & lachrymis totam peruigilē ducens, ecclesię causam domino commendabat. Cúmque lux fuisset exorta, nec tamen ab oratione Alexāder cessaret, Eusebi⁹ cū suis omnibus, velut hæretici belli signifer, domum Arii matutinus ascēdit, eúmque propere sequi ad ecclesiā iubet, protestatus ꝙ Alexander, nisi præsens adquiesceret, expulsus cederet loco.

CAP. XIII IGitur omnium summa expectatio, quò vel Alexandri perseuerantia, vel Eusebii Ariique instantia declinarer. Cumq; cunctorum animi essent, vt in tali re, expectatione suspensi, Arius ad ecclesiam pergens, episcoporum & populorum frequentia constipatus, humanæ necessitatis causa ad publicum locum declinat. Vbi cùm sederet, intestina eius atque omnia viscera in secessus cuniculū defluxere: ita tali in loco dignam mortem blasphema ac fœtida mente exoluit. Quod postea quàm in ecclesia nuntiatum est Eusebio, atque his qui vnà secum sanctum & innocētem virum Alexandrum de Ario recipiendo farigabant, superati pudore, & adoperti confusione discedunt. Tunc completus est sermo ad gloriam domini, quem Alexāder in oratione sua ad deum proclamauerat, dicens: Iudica domine inter me & Eusebii minas atque Arii vim. Sed hæc ad præsens quidem paululum pudoris habuere. Conuenientes vero inter se hæretici, veriti ne forte si, sicut res gesta est, integre ad imperatorem constantium peruenisset, non solum à perfidia eorum, in qua callidè irretitus tenebatur, abscederet: verum & in auctores deceptionis suæ seuerius aliquid ex regia auctoritate decerneret, componunt per eunuchos quos iam perfidia deceptos tenebant, vti de Arii morte Imperator quam fieri posset compositè & communiter nosceret, neque aliquid quod Dei vindictam indicare videretur, audiret.

Arius eundo perit.

Quibus

Quibus ita gestis, de causa fidei vt cœperant, prosequuntur.

IGitur apud Alexandriam, defuncto Alexandro, Athanasius suscepetat sedem. Quòd verò esset vir actis ingenij, & in ecclesiasticis negociis apprimè vigilans, satis iam tunc hæreticis innotuerat, cùm ad Concilium Nicænum cum epiſcopo suo sene Alexandro venetat, cuius suggestionibus hæreticorum doli ac fallaciæ vigilanter detegebantur. Statim ergo vt eum epiſcopum factum cognouerat, rati id quod res indicabat, sua negocia per illius sollicitudinem non facile processura, omnibus modis quærere aduersus eum machinas deceptionum patabant. Vetum non mihi absque ordine videtur, pauca de huius viri origine supra repetere, & cuius à pueto institutionis fuerit, sicuti ab his qui cum ipso vitam duxerant accepimus, memorare. Tempore quo apud Alexandriam Petri martyris diem Alexander epiſcopus agebat, cùm post expleta solennia conuentûros ad conuiuium suum clericos expectaret in loco mari vicino, videt eminus puerorum supra oram maris ludum imitantium, vt fieri solet, epiſcopum atque ea quæ in ecclesiis geri mos est. Sed cum intentius diutine pueros inspectaret, videt ab his geri quædam etiam secretiora & mystica. Pertutbatus ilicò, vocati ad se clericos iubet, atque eis quid eminus ipse videret, ostendit. Tum abire eos, & comprehensos ad se perducere omnes pueros imperat. Cumque adessent, quis eis ludus, & quid egissent, vel quomodo percunctatur. Illi, vt talis habet ætas, pauidi, negare primò, deinde rem gestam per ordinem pandunt, & baptizatos à se esse quosdam catechumenos confitentur per Athanasium, qui ludi illius puerilis epiſcopus fuetat simulatus. Tum ille diligentet inquirens ab his qui baptizati dicebantur, quid interrogati fuerint, quidve responderint, simul & ab eo qui interrogauerat. Vbi videt secundum religionis nostræ ritum cuncta constare, cõlocutus cum concilio cleticorum, statuisse traditur, illis, quibus integris interrogationibus & responsionibus aqua fuerat infusa, iterati baptismũ non debere, sed adimpleri ea quę à sacerdotibus mos est. Athanasium veto atque eos quos ludus ille vel presbytetos habere visus fuerat, vel ministros, conuocatis parentibus, sub Dei obtestatione tradit ecclesię suę nutriendos. Paruo autem tempore, cùm à notatio integre, & à Gtammatico sufficienter Athanasius fuisset instructus, continuo tanquam fidele domini commendatum, à patentibus restituitur sacerdoti, ac velut Samuel quidam in templo domini nutritur, & ab eo petgente ad pattes in senectute bona, ad portandum post se ephod sacerdotale deligitur. Sed huius tanti in ecclesia pto fidei integritate agones fuerunt, vt etiam de hoc videatur dictum esse illud quod scriptum est: Ego enim ostendam ei, quanta eum pati oporteat pro nomine meo. In huius etenim persecutiones vniuersus coniuratus otbis, & commoti sunt principes terræ: gentes, regna, exercitus coierant aduersus eum. Ille autem diuinum illud conseruabat eloquiũ, dicens: Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum: si insurgat in me prælium, in hoc ego sperabo. Vetum quoniam tanta ac talia eius gesta sunt, vt magnitudo quidem rerum nihil me præterire patiatur:

C. AP. XIIII. An. 333

Athanasius puer, quosdam per ludum baptizat.

Non rebaptizantur etiam loco baptizati.

multitudo vero gestorum quàm plurima cogat omittere, incertus æstuat animus, dum deliberare non valet quid teneat, quid omittat. Et ideo pauca nos quæ ad rem pertinent memorabimus, reliqua eius fama narrabit sine dubio minora vero nũtiatura. Nam nihil quod addere possit, inueniet.

CAP. XV. An. 343. IGitur vbi Constantius Orientis regnum solus obtinuit, Constantino fratre non longe ab Aquileia apud Alsam fluuium à militibus interfecto, Constans vtriusque germanus, Occidentem satis industrie gubernabat. Nam Constantius natura & animo regio, dum primis illis regni sui fautoribus satis indulget, per eunuchos atte in perfidiam decipitur à peruersis sacerdotibus: & intento satis studio, ptauis eorum contentionibus obsecundat. Sed illi verentes, ne fortè adeundi regis copia quandoque fieret Athanasio, & per eum de veritate fidei quam peruertebant, secundum scripturas edoceretur, omnimodis insimulare eum apud principem, & velut omnium scelerum ac flagitiorum adgrediuntur exponere, vsquequo humani corporis brachium loculo delatum Imperatori ostendunt: quod ab Athanasio excisum, magicæ artis gratia de Arsenij cuiusdam corpore confirmabant. Sed & alia quam plurima criminosa simul & flagitiosa componunt.

CAP. XVI. QVibus ex causis Imperator iubet conuocato Concilio Athanasium cõdemnari. Idque apud Tyrum (misso è latere suo vno ex comitibus, adnitente quoque Archelao, tunc Comite Orientis, nec non & eo qui Phœnicem prouinciam gubernabat) congregari iubet. Eò deducitur Athanasius, loculus cum humano brachio circumfertur, inuidia & horror non solùm religiosas, sed & viles animas peruadit.

CAP. XVII. HIc Arsenius, cuius brachiũ dicebatur excisum, lector aliquando Athanasij fuerat, & ob culpam correptionem veritus, frequentiæ sese subtraxerat. Cuius latebras opportunas sibi ad huiusce modi commentum flagitiosi homines rati, initio compositi criminis occultatum eum apud quendam, quem fidissimum sceleribus suis crediderant, retinebant. Peruenit tamen ad hunc in latebris positum, quid suo nomine criminis intẽtaretur Athanasio. Et siue eum ipsa humanitatis contemplatio, siue diuina perpulit prouidentia, clàm per noctis silentia euadens claustris, enauigauit Tyrum. Et pridie quàm causæ dicendæ adesset vltimus dies, Athanasio sese Arsenius obtulit, vtque se rerum gestarum series haberet, edocuit. Ille domi esse hominem, nec innotescere cuiquam de eius præsentia iubet. Interea Concilium cogitur, in quod aliquanti concinnatæ calumniæ conscij, omnes pene infenso animo aduersum Athanasium præiudicatóque conueniunt. Per idem tempus Paphnutius confessor, de quo suprà memorauimus, adest. Athanasij innocentiæ conscius. Is cùm vidisset Maximum Hierosolymorum episcopum, qui vnà secum effosso oculo, & poplite succiso, confessor extiterat, verum pro nimia simplicitate nihil de sacerdotum scelere suspicantem, consedisse cum cæteris quos factionis macula sociauerat, medium consessum adire non veritus: Te, inquit, Maxime, cum quo mihi vnum atque idem confessionis insigne est, cũ quo mihi patiter

motta-

mortale lumen effossum, clariorem diuini luminis cõciliauit aspectum: te, inquam, non patiar sedere in concilio malignantium, & cum iniqua getẽtibus introire. Iniectaque manu eleuans eum de medio eorum, ac de singulis instruens, perpetua dehinc Athanasio communione sociauit. Sed interim causa dicitur. Prima introducitur accusatio mulieris cuiusdam, quę se diceret aliquando hospitio Athanasium susscepisse, & ab eo noctu nihil suspicantem, vim corruptionis esse perpessam. Introduci ad hæc iubetur Athanasius, ingreditur cum Timotheo presbytero suo, eumque monet, vt posteaquam mulier dicendi finem fecisset, se tacente ad ea quę dixerat responderet. Cúmque mulier ea quę edocta fuerat, peroraſſet, Timotheus conuersus ad eam: Vere, inquit, mulier ego mansi apud te aliquando, aut vim tibi, vt asseris, feci? Tunc illa (vt mulierum se talium procacitas habet) obiurgans Timotheum: Tu tu, inquit, mihi vim fecisti, tu in illo loco commaculasti castitatem meam. Simul & conuersa ad iudices, obtestari fidem dei cępit, vera se dicere. Tum omnes ridiculosus pudor habere cæpit, quod tam facile tacente eo, factio compositi criminis patuisset. Nec tamen permissi sunt iudices habere de muliere quæstionem, vnde hæc, vel per quos, aut quomodo fuisset aptata calumnia, quoniam iudicandi libertas penes accusatores erat. Hinc transitur ad aliud crimen. Profertur facinus seculis inauditum. Hoc est, inquiunt, vbi nemo possit verborum præstigijs decipi, res oculis agitur, verbis cessantibus: Brachiũ hoc te, aiunt, Athanasi accusat excisum. Hæc est, Arsenij dextera, quam tu quomodo, vel ad quos vsus excideris, indicato. Tum ille: Quis enim, inquit, vestrum Arsenium nouerat, vt hanc ipsius dexteram cognoscatis. Exurrexerunt aliquanti, qui se dicerent optime scisse Arsenium, in quibus nonnulli erant absque cõscientia factionis. Orat dehinc à iudicibus Athanasius, vt hominem suum quem in negocium deposcerer, iubeant introduci. Cúmque introductus esset Arsenius, eleuato eius vultu, Athanasius concilio & iudicibus ait: Hic est Arsenius. Et alleuans eius nihilominus dexteram: Hæc est, inquit, etiam dextera eius, hæc est & sinistra. Hæc autem, quam isti offerunt, manus vnde sit, vos requirite. Tunc velut nox quędam & tenebræ accusatorum oculis infusæ, quid agerent, quò se verterent, nesciebant. Ipsum etenim esse Arsenium testes qui paulò ante scire se dixerant, confirmabant. Verum, quia non iudicandi, sed opprimendi hominis causa concilium gerebatur, fragor omnium repente attollitur, magum esse Athanasium, & decipere intuentium oculos conclamatur, nec debere vllo modo vltrà talem hominem viuere: factóque impetu, suis eum discerpere manibus parant. Sed Achelaus, qui cum cæteris ex præcepto Imperatoris concilio præsidebat, ereptum eum de discerpentium manibus, per occultos exitus eduxit, ac fugæ (qua solum posset) salutem monuit cõmendare. conciliũ tamẽ rursum cõueniens, tanquã sinihil omnino deprehẽsum fuisset, vt cõfessum de intẽtatis criminibus Athanasium condẽnat. Et gesta in hunc modũ ficta per orbẽ terræ mittentes, ad scelerís sui consensum Imperatore cogente, cæteros episcopos perpulerunt.

Prima calumnia.

Timotheum simulat se Athanasium.

Secunda calumnia.

Athanasius iniquè cõdemnatus fugere cogitur.

CAP. XVIII. HInc iam toto orbe profugus agitur Athanasius, nec vllus ei tutus ad latendum supererat locus, Tribuni, Præpositi, comites, exercitus quoque ad inuestigandum eum mouentur edictis imperialibus. Præmia delatoribus proponuntur, si quis viuum maximè, si id minus, caput certe Athanasij detulisset. Ita totis regni viribus frustra aduersum eum, cui deus aderat, certabatur. Interea sex continuis annis ita latuisse fertur in lacu cisternæ non habentis aquam, vt solem nunquam videret. Sed cum per ancillam, quæ sola conscia dominorum officiis qui ei latebras præbuerant videbatur, indicatus fuisset, tanquam dei spiritu admonitus, ipsa nocte qua ad eum comprehendendum cum indicibus veniebatur, post annos sex migrauit ad alium locum. Ita illi qui venerant frustrati, dominisque in fugam versis, de ancilla vt falsa indice pœnas sumunt.

CAP. XIX. An. 346. VErum ne graues alicui latebræ suæ fierent, & occasio calumniæ innocentibus quæreretur, nihil sibi vltrà iam tutum in constantij regno præsumens ad constantis partes profugus abcessit. A quo satis honorifice religioséque susceptus est. Quique causa eius quàm fama compererat diligentius cognita, scribit ad fratrem, pro certo se comperisse, quod sacerdos dei summi Athanasius, iniuste fugas & exilia pateretur. Hunc itaque recte facerer, si absque vlla molestia loco suo restitueret: si id nollet, curæ sibi futurum, vt id adimpleret, regni eius intima penetrans, & pœnas dignissimas de auctoribus sceleris sumens. Quibus scriptis perterritus Constantius (quod posse facere ea quæ minitabatur, conscius erat, fratrẽ) simulata benignitate vltrò venire ad se Athanasium iubet, & leui increpatione perstrictum, ad ecclesiam suam permittit securum ire. Admonitus tamen Imperator ab impiis consiliariis: Non est, inquit, magnum Athanasi, quod episcopi poscunt de te, vt vnam ex multis quæ sunt apud Alexandrĩam ecclesiis, cõcedas populis eorum qui tibi communicare nolunt. Tum ille, deo sibi suggerente, paratum in tempore consilium reperit. Et quid est, inquit, Imperator, quod poscenti tibi liceat denegari, qui potestatem omnium habes iubendi? Sed vnum est quod oro, vt meam quoque petitiunculam libenter admittas. Cúmque se omnia quę vellet, quamuis essent difficilia, promitteret præstaturum, si hoc vnum cederet libens, ait Athanasius: Hoc est quod rogo, vt quia etiam hîc, nam apud Antiochiam res agebatur, sunt nostri populi qui istis communicare nolunt, vnã eis tenere concedas Ecclesiam. Æquissimum sibi videri, & valde præstandum, lætus spopondit Imperator. Sed cum rem detulisset ad eos, quorum consiliis vtebatur, neque ibi se velle accipere ecclesiam, neque hic dare respondent, quia plus sibi singuli quique quã absentibus consulebant. Ita Imperator admiratus eius prudentiam, properare ocyus ad suscipiendam suã ecclesiã iubet. Sed cùm Magnentij scelere Imperator Cõstans regno simul & vita fuisset exẽptus, rursum in Athanasiũ veteres illi incẽtores principis odia resuscitare cœperũt. Fugatoq; de ecclesia, in locũ eius Georgiũ quendã perfidiæ & immanitatis suæ sociũ mittunt. Nã prius quendã Gregoriũ miserãt. Rursũ fuga, rursũ latebræ & edicta aduersũ Athanasiũ principis per omnẽ locum

Athanasius fugit ex occidentis partibus ad Constantem Cæsarẽ

locum ponuntur, præmia & honores delatoribus pollicentia. Ipſe quoque cum ob vindictam necis frarernę, regnumque recuperandum ad Occidentis partes veniſſet, & extincto tyranno, regni ſolus arce poriretur, fatigare Occidentales epiſcopos, & per deceprionem ad conſenſum Arianę hæreſeos cogere aggredirur. Arhanaſij prius condemnatione præmiſſa, & velut obicis validiſſimi obiectione ſublata.

OB hoc apud Mediolanum epiſcoporum concilium conuocatur, plures decepti: Dionyſius vero, Euſebius, Paulinus, Rhodanius, & Lucifer, dolũ in negotio eſſe proclamãtes, aſſerêreſque quod ſubſcriprio in Athanaſium, non aliam ob cauſam, quam deſtruendę fidei moliretur, in exilium truſi ſunt. His etiam Hilarius iungitur, cæteris vel ignorantibus, vel non credentibus fraudem. CAP. XIX.

SEd tali conſilio geſtum fuiſſe negocium, rei exitus docuit. Illis nanque de medio ſublatis, continuo ſynodus apud Ariminũ congregatur, ibi ſecundum ea quæ Oriẽrales apud Seleuciam compoſuerant callidi homines & verſuri, ſimplices & imperitos Occidentalium ſacerdotes facile circunueniunt, hoc modo proponendo eis: Quem magis colere & adorare vellent, ὁμοούσιον an Chriſtum? Illiſque virturem verbi quid ὁμοούσιον ſignificaret ignorantibus, velut in faſtidium quoddam & execrationem ſermo deductus eſt, Chriſto ſe credere, non ὁμοούσιον confirmantibus. Sic multorum, prętter paucos, qui ſcientes prolapſi ſunt, animi decepri, contra ea quæ partes apud Nicæam conſcripſerant, venientes, ὁμοούσιον quaſi ignotum & à ſcripturis alienum ſermonem auferri de fidei expoſirione decernunt, communionemque ſuam hæreticorum ſocierate commaculant. Ea rempeſtate facies eccleſiæ fœda & admodum turpis erat. Non enim ſicut prius ab externis, ſed à propriis vaſtabatur. Fugabat alius, alius fugabarur, & vterque de eccleſia erat. Ara nuſquam, nec immolatio, nec libamina: prævaricario tamen & lapſus erat, ac ruina mulrorum. Similis pœna, ſed impar victoria. Similiter cruciabantur, ſed non ſimilirer glorificabantur: quia dolebat eccleſia etiam illius caſum, qui impellebar ad lapſum. CAP. XX.

IGitur Liberius, qui poſt Iulium Marci, quem Syluester præceſſerat, ſucceſſorem, in vrbe Roma per idem tempus ſacerdotio fungebatur, in exilium trudirur. Inque eius locum Felix diaconus ſuus ab hæreticis ſubrogatur. Et nõ tam ſectæ diuerſitate, quàm communionis & ordinationis conuenientia macularur. CAP. XXI.

HIeroſolymis vero Cyrillus poſt Maximum ſacerdotio confuſa iam ordinatione ſuſcepto, aliquando in fide, ſæpius in communione variabar. Apud Alexandriam vero Georgius ſatis procaciter vi raptum epiſcoparum gerebat, ira vt magis ſibi iuris dicendi creditos faſces, quàm ſacerdorium miniſtrandum religioſis officiis æſtimaret. CAP. XXII.

APud Antiochiam ſanè diuerſis temporibus multa & admodum confuſe geſta ſunt. Nam defuncto Eudoxio, cum multi diuerſarum vrbiũ epiſcopi ad illam ſedem ſumma ambitione niterentur, ad vltimum Meletium de Sebaſtia Armeniæ ciuitate, contra decreta concilij illuc transfe- CAP. XXIII.

runt. Qui tamen ab ipsis rursum in exilium trusitur, quod contra opinionem ipsorum non Arij, sed nostram fidem cæpit in ecclesia prædicare. Quem magna plebs sede depulsum secuta, ab hæretieorum societate diuellitur.

CAP. XXV. *Tres sectæ ex schismate Arij.*

INterea vt aliquando etiam in semetipsam prædiues malitia desæuiret sacerdotes, & populi: qui Ario duce primitus fuerant ab ecclesia diuulsi, in tres denuo sectas partésque finduntur: Nam illi quos paulò supetius dixeramus, non adquiescentes Eusebij cæterorumque simulationibus, cum Atio exilium pertulisse, postmodum nec ipsi Ario regresso de exilio communieare voluerunt, eòquod simulata confessione communieasset iis, qui de ipsa substantia dei patris filium confiterentur, quia ipsi ea quæ primò docuerat Arius, ex nullis extantibus creatum & factum, non natum filium satis libera, seu potius impudenti blasphemia confirmabát. Quod & post illorum obitum Ætius quidam, post Ætium validius & latius asserebat Eunomius, vir corpore & anima leprosus, & interius extetiusque motbo regio corruptus, arte tamen dialectica præpotens, plurima contra fidem nostram scripsit, & disputandi leges sectatoribus suis dedit. A quo etiam nunc Eunomiana hæresis appellatur. Alius quoque Macedonius nomine, quem, nostris expulsis, vel potius necatis, apud Constantinopolim statuerant episcopum, quia similem patri filium fatebatur, licet spiritum sanctum æquè vt illi blasphemaret, tamen ab illis expellitur, quia similia vt de patre, etiam de filio prædicarer. Neque vero nostris coniungitur à quibus de spiritu sancto diuersa sentiret. Ita pestifera illa bestia, quæ per Arium primò quasi de inferis extulerat caput, subito triformis apparuit: per Eunomianos, qui dicunt per omnia dissimilem filium patri, quia nullo genere similis possit esse factura factori: Per Arianos, qui dicunt similem quidem posse diei filium patri, sed largitate gratiæ, non proprietate naturæ, inquantum scilicet potest creatori creatura confetti: Per Macedonianos, qui dicunt similem quidem filium per omnia patri, sanctum verò spiritum cum patre & filio nihil habere commune. Hæc quidem inter illos ita gesta sunt. Sed sicut de talibus scriptum est: Discissi sunt, & non sunt compuncti. Plurimi sane eorum, qui videbantur attentiorem vitam gerere, & monasteria apud Constantinopolim vicinásque prouincias, & episcopi nobiles Macedonij magis errorem sunt secuti.

An. 338

An. 344.

CAP. XXVI. *Constantius moritur. Ann. 356. Finis Mopss.*

SEd Constantius Imperator, dum Iuliano (quem Cæsarem apud Gallias reliquerat) dignationem sibi Augusti sponte præsumēti, armis ite obuiam parat, vicesimo & quarto post occasum patris Imperij sui anno, in oppido cilicix Mopsocreni vita defunctus est.

CAP. XXVII.

POst quem Iulianus, præsumptum prius, deinde vt legitimum, solus obtinuit principatum. Is primò velut atguens perperam gesta constantij, episcopos iubet de exiliis relaxari. Post vero aduersum nostros tota nocendi arte consurgit. Interim qui superfuerant episcopi, de exiliis relaxantur Nam Liberius vrbis Romæ episcopus Constantio viuente regressus est. Sed hoc vtrum quod adquieuerit voluntati suę ad subscribendum, an-

An. 364.

ad

ad populi Romani gratiam, à quo proficiscens fuerat exoratus, indulserit, pro certo compertum non habeo. Lucifer autem cum exoraretur ab Eusebio, quia vterque in partibus vicinis Ægypto fuerat relegatus, vt ad videndum Athanasium Alexandriam petgerent, communique tractatu cum his qui superfuerant sacerdotibus, de statu ecclesiæ decernerent, præsentiam sui abnegans, legatum pro se diaconum suum mittit, atque ipse intento animo Antiochiam pergit: ibique dissidentibus adhuc partibus, sed in vnum tamen reuocari posse sperantibus, si sibi talis eligeretur episcopus, etga quem non vna plebs, sed vtraque gauderet, ptęproperus catholicum quidem & sanctum virum, ac pet omnia dignum sacerdotio Paulinum episcopum collocauit, sed tamen in quem adquiescere plebs vtraque non posset.

CAP. XXVIII.

PErgit interea Eusebius Alexandriam, ibique confessorum concilio congregato, pauci numero, sed † fide integri, & meritis multi, quo pacto post hæreticorum procellas, & perfidei turbines rranquillitas reuocaretur ecclesiæ, omni cura & libtatione discutiunt. Aliis videbatur fidei calore feruentibus, nullum debere vltra in sacerdotium recipi, qui se vtcumque hæreticæ communionis contagione maculasset. Sed qui imitantes Apostolum quęrebant, non quod sibi vtile esset, sed quod pluribus, vel qui imitarentur Christum, qui cum esset omnium vita, pro salute cúctorum humilians se descendit in mortem, quo scilicet inuenitetur & in mortuis vita: dicebant melius esse, humiliari paululum propter deiectos, & inclinati propter elisos, vt eos rursus erigerent, nec sibimet solis putitatis metito cęlorum regna defenderent, sed esse glorioſius, si cum pluribus illuc mererentur intrare. Et ideo tectum sibi videti, vt tantum perfidiæ authoribus amputatis, reliquis sacerdotibus daretur optio, si forte velint, abiurato errore perfidiæ, ad fidem patrum statutaque conuerti, nec negare aditum tredeuntibus, quin potius de eorum conuersione gaudete: quia & ille euangelicus iuniot filius, paternæ depopulator substantiæ, in semeripsum reuersus, non solum suscipi meruit, sed & dignus paternis complexibus deputatur, & anulum fidei recepit, & stola circundatur: per quam quid aliud quàm sacerdotij declarantur insignia? nec probabilis extitit apud patrem senior filius, quod inuidit recepto: nec tantum meriti habuit non delinquendo, quantum notæ contraxit non indulgendo germano.

† al. fidei integritate. An. 366. Conuentus confessorum Alexandria.

CAP. XXIX.

CVm igitur huiusmodi sententiam ex euangelica authoritate prolatam, ordo ille sacerdotalis & Apostolicus approbasset, ex concilij decreto, Asterio cæterisque qui cum ipso erant, Orientis iniungitur procuratio. Occidentis vero Eusebio decernitur. Additur sane in illo concilij decreto, etiam de spiritu sancto plenior disputatio, vt eiusdem substantiæ ac deitatis cuius pater & filius, etiam spiritus sanctus crederetur, nec quicquam prorsus in trinitate, aut creatum, aut inferius, posteriusve diceretur. Sed & de differentia substantiarum & subsistentiarum sermo eius per scripturam motus est. Græci οὐσίας & ὑποστάσεις vocant, quidam etenim dicebant substantiam & subsistentiam vnum videri: & quia tres substantias

Ann. 366. De spiritu sancto decretum.

non dicimus in deo, nec tres subsistentias dicere debeamus. Alij vero, quibus longè aliud substantia, quàm subsistentia significare videbatur, dicebant, quia substantia ipsa rei alicuius naturam rationemque qua constat, designet: Subsistentia aut vniuscuiusque personæ, hoc ipsum quod extat & subsistit, ostendat. Ideoque propter Sabellij hæresim tres esse subsistentias confitendas, quod quasi tres subsistentes personas significare videretur, ne suspicionem daremus tanquam illius fidei sectatores, quę trinitatem in nominibus tantum, & non in rebus ac subsistentiis confiterur. Sed & de incarnatione domini comprehensum est, quia corpus quod susceperat dominus, neque sine sensu, neque sine anima suscepisset. Quibus omnibus caute moderatéque compositis, vnusquisque itinere suo cum pace pertexit.

CAP. XXX. SEd Eusebius cum rediisset Antiochiam, & inuenisset ibi à Lucifero contra pollicitationem ordinarum episcopum, pudore simul & indignatione compulsus abscessit, neutri partem communionem suam relaxans, quia digrediens inde promiserat se acturum in concilio, vt eis ordinaretur episcopus, à quo pars neutra descisceret. Ille namque populus, qui Meletium dudum de ecclesia pulsum, quasi pro fide recta fuerat securus, non iunxerat se ad priores catholicos, id est, qui cum Eustathio episcopo fuerant (ex quibus etiam Paulinus erat) sed suum principatum, suúmque conuẽriculum tenuit. Hos ergo cum in vnũ reuocare voluisset, nec tamen (prę uentus à Lucifero) potuisset, abscessit. Tunc regressus Melerius de exilio, quia cum eo numerosior populus erat, ecclesias tenuit: & ex eo iam propriam synodum cum cæteris Orientalibus episcopis habuit, nec tamen Athanasio iunctus est. Interim Lucifer iniuriam dolens, quod episcopum à se ordinatum apud Antiochiam non recepisset Eusebius, nec ipse recipere cogitat Alexandrini decreta concilij, sed constringebatur legati sui vinculo, qui in concilio ipsius authoritate subscripserat. Abiicere namque eum non poterat, qui authoritatem eius tenebat. Si vero recepisset, omne suum frustrandum videbat inceptum. Diu ergo de hoc multúmque deliberans, cum ex vtraque parte concluderetur, elegit, vt legato suo recepto, erga cæteros sententiam disparem, sed sibi placitam custodiret. Ita regressus ad Sardiniæ partes, siue quia cita morte præventus, tempus sententiæ mutandæ non habuit: etenim temere cœpta corrigi spacio solent: siue hoc animo immobiliter federat, parum firmauerim. Ex ipso interim Lucifer ianorum schisma, quod licet per paucos adhuc voluitur, sumpsit exordium. Eusebius vero circumiens Orientem atque Italiam, medici pariter & sacerdotis fungebatur officio. Singulas quasque ecclesias, abiurata infidelitate ad sanitatem rectæ fidei reuocabat, maxime quod Hilarium, quem dudum cum cęteris episcopis in exilium trusum esse memorauimus, regressum iam, & in Italia positum, hęc eademerga instaurandas ecclesias, fidémque patrum reparandam reperit molientem.

Luciferianorũ schisma.

CAP. XXXI. NIsi quod Hilarius vir natura lenis & placidus, simulque eruditus, & ad persuadendum commodissimus, rem diligentius & aptius procurabat.

Qui

Qui etiam libros de fide nobiliter scriptos ædidit, quibus & hæreticorum versutias, & nostrorum deceptiones, & malè credulam simplicitatem ita diligenter exposuit, vt & præsentes, & longè positos, quibus ipse per se disserere viua voce non poterat, perfectissima instructione corrigeret. Ita duo isti viri, velut magnifica quædam mundi lumina, Illyricum, Italiam, Galliasque suo splendore radiarunt, vt omnes etiam de abditis angulis & abstrusis hæreticorum tenebræ fugarentur.

SEd Iulianus postquam ad Orientem Persas bello pulsaturus aduenit, & publica (quam ptius occultauerat) erga idolorum cultum ferri cœpit insanior, callidior cęteris persecutor, nō vi neque tormentis, sed ptęmiis, honoribus, blanditiis, persuasionibus, maiorem penè populi partē, quam si arrociter pulsasset, elisit. Studia auctorum Gētilium christianos adire prohibens, ludos litterarum illis solis qui deos deásque venerarentur, patere decernit. Militię cingulum non dari, nisi immolantibus iubet. Procurationem prouinciarum, iurísque dicendi Christianis statuit non debere committi, vtpote quibus etiam lex propria gladio vti vetuisset. Et proficiebat quotidie in huiuscemodi legibus exquirendis, quibus & si quid versutum vel callidum, tamen quod minus videretur crudele, decerneret. CAP. XXXII.

SEd non erga Athanasium fictę philosophię tenere imaginem potuit: Etenim cum, velut terri serpentes de cauernis terræ ebullientes, ad eum processissent magorum, philosophorum, aruspicum, augurumque manus ptophana, omnes pariter allegant, nihil suis artibus successurum, nisi prius Athanasium, velut omnium horum obstaculum, sustulisset. CAP. XXXIII.

ITerum mittitur exercitus, iterum duces, irerum oppugnatur Ecclesia. Cúmque eum mœsti & flentes populi circunstarēt, prophetico apud eos vsus sermone pethibetur: Nolite (inquit) filij conturbari, quia nubecula est, & cito pertransit. Cumque discessisset, & naui per Nilum fluuium iter ageret: comes qui ad hoc ipsum missus fuerat, cognito eius itinere, instanter eum insequi cæpit. Et cum fortè applicuisset Athanasij nauicula ad quendam locum, comperit à prætereuntibus post tergum esse percussorem suum, & iam iamque nisi prospiceret, imminere. Conterriti omnes qui simul aderant socij, eremum suadebant ad fugæ præsidium petendam. Tum ille: Nolite, inquit, ô filioli deterreri, eamus magis in occursum percussori nostro, vt sciat quia longe maior est qui nos defendit, quàm qui persequitur. Et conuersa nauicula, iter agere obuiam ei qui se insectabatur adgressus est. Ille qui nullo genere suspicari posset in occursum sibi venire quem quæreret, tanquam prætereuntes aliquos interrogari iubet, vbi audissent esse Athanasium. Cúmque respondissent vidisse se eum non longe euntem, tota celeritate pertransiens, properar inuanum, festinans capere, quem ante oculos positū videre non potuit. Ille vero dei virtute monitus Alexādriā redit, ibíque tuto latebras vsquequo persecutio cessaret, exegit. CAP. XXXIIII.

DEdit & aliud Iulianus vecordiæ suæ ac leuitatis indicium. Nam cùm Daphnis in suburbano Antiochiæ iuxta fontē castalium litaret Apollini, & nulla ex his quæ quærebar, responsa susciperet, causásque silentij CAP. XXXV.

percontaretur à sacerdotibus dæmonis, aiunt, Babylæ martyris sepulchrũ propè adsistere, & ideo responsa non reddi. Tum ille, venite Galilæos (hoc enim nomine nostros appellare solitus erat) & auferre sepulchrum martyris iubet. Igitur Ecclesia vniuersa conueniens, matres & viri, virgines iuuenésque immensa exultatione succincti, trahebant longo agmine arcam martyres, psallentes summis clamoribus, & cum exultatione dicentes: confundantur omnes qui adorant sculptilia, & qui confidunt in simulachris suis. Hæc in auribus prophani principis per sex milia passuum tanta exultatione psallebat omnis ecclesia, vt cælum clamoribus resultaret. Vnde & ille in tãtam iracundiæ rabiem deductus est, vt altera die comprehendi Christianos passim & trudi iuberet in carcerem, ac pœnis & cruciatibus affici.

Babylæ martyris sepulchrũ transfertur à Christianis, Iuliani iussu.

CAP. XXXVI.

QVod Salustius Præfectus eius non probans, licet esset gentilis, ramen iussus exequitur, & apprehensum vnum quendam adolescẽtem qui primus occurrit, Theodorum nomine, à prima luce vsque ad horam decimam tanta crudelitate, & rot mutatis carnificibus torsit, vt nulla ætas simile factum meminerit. cùm tamen ille in eculeo sublimis, & hinc inde lateribus instante tortore, nihil aliud faceret, nisi quod vultu securo & læto psalmum, quem pridie omnis ecclesia cecinerat, iteratet. Cumque se omni expensa crudelitate Salustius nihil egisse perspiceret, recepto in carcerem iuuene, abiisse fertur ad Imperatorem, & quid egerit nunciasse, ac monuisse ne tale aliquid tẽtare vellet de cætero, alioquin & illis gloriam, & sibi ignominiam quæreret. Hunc Theodorum ipsi nos postmodum apud Antiochiam vidimus Et eum requireremus ab eo, si sensum doloris habuisset ex integro, dicebar se quidem dolores parum sensisse, adstitisse aurem quendam iuuenem, qui sudãti sibi, linteo candidissimo & sudores abstergeret, & aquam frigidam frequentet infunderet, & ita se esse delectatum, vt tũc mœstior factus sit, quando deponi de eculeo iussus est. Comminatus igitur Imperator, post victoriam Persicam melius se Christianos debellaturum, profectus quidem est, sed nullus redit. Ibi namque, incertum à suis, an ab hostibus confossus, post annum & octo menses præsumpti Augustalis imperij, finem vitæ fecit.

Iulianus in bello Persico perit, Anno do. 356.

CAP. XXXVII.

TAnta vero eius ad decipiendum subtilitas & callidtas fuit, vt etiam infelices Iudæos vanis spebus illectos, vt ipse agitabarur, illuderet. Quos primò omnium conuocatos ad se interrogat, cur non sacrificarent, cùm eis lex sua de sacrificiis imperaret? At illi occasionem se inuenisse temporis rati: Non possumus, inquiunt, nisi in solo Hierosolimorum templo. Ita namque præcipit lex. Et accepta ab eo reparandi templi licentia, in tantum insolentię peruenerunt, vt aliquis eis prophetarum redditus videretur. Igitur ex omnibus locis atque prouinciis cõuenere Iudęi, locum templi olim igne consumpti aggredi cœpere, Comite properandi operis ab imperatore concesso, sumptu publico & priuato res omni instantia gerebatur. Interea insultare nostris, & velut reparatis sibi regni temporibus, comminari acrius, ac sęuitiam ostentate, prorsus immani tumore & superbia agere.

re. Cyrillus post Maximum confessorem Hierosolymis episcopus habebatur. Apertis igitur fundamentis, calce cementoque adhibitis, nihil omnino deerat, quin die postera, veteribus deturbatis, noua iacerẽt fundamẽta: cùm tamen episcopus diligenti consideratione habita, vel ex illis quæ in Danielis prophetia de temporibus legerat, vel quæ in euangeliis dominus prædixerat, persisteret, nullo genere fieri posse, vt ibi à Iudæis lapis super lapidem poneretur. Res erat in expectatione.

CAP. XXXVIII

Et ecce nocte quæ ad incipiendum opus iam sola restabat, tetræmotus ingens oboritur, & non solum fundamentorum saxa longe latéque iactantur, verum etiam totius loci penè ædificia complanantur. Porticus quoque publicæ, in quibus Iudæorum multitudo, quę operi videbatur insistere, commanebat, ad solum deductæ, omnes Iudæos qui reperti sunt oppressere. Luce vero orta, cùm semala crederent effugisse, ad requirendos eos qui oppressi fuerant, reliqua multitudo concurrit.

CAP. XXXIX.

Aedes erat quædam in inferioribus templi demersa, habens aditum inter duas porticus, quæ fuerant complanatę, in qua ferramenta, aliáque operi necessaria seruabantur, è qua subito globus quidam ignis emicuit, & per medium plateę percurrens, adustis & exanimatis qui aderant Iudęis, vltrò citróque ferebatur. Hoc iterum sæpiúsque & frequentissime per totam illam diem repetens, pertinacis populi temeritatem flammis vltricibus coërcebat. Cùm interim pauore ingenti & trepidatione omnes qui aderant deterriti, solum verum deum Iesum christum confiteri cogebantur inuiti. Et ne hęc casu fieri crederentur, in sequenti nocte in vestimentis omnium signaculum crucis ita euidens apparuit, vt etiá qui diluere pro sui infidelitate voluisset, nullo genere valeret abolere. Sic deterriti Iudei atque Gentiles, locum simul & inaniter cœpta reliquere.

ELENCHVS CAPITVM SECVNDI LIBRI HISTORIÆ ECCLESIASTICAE.

De ortu & religiosa mente principis Iouiniani, & de fine eius.
II De ortu Valentiniani & Valentis.
III De dormitione Athanasij, & persecutionibus Lucij hæretici.
IIII De virtutibus & mirabilibus sanctorum qui fuerunt in Ægypto.
V De persecutione quæ fuit apud Edessam.
VI De Moyse quem regina Sarracenorum, gentis suæ poposcit episcopum.
VII De Didymo Alexandrino vidente.
VIII Quot ex discipulis Antonij etiam tũc in eremo habitãtibus, virtutes & signa fecerint.
IX De Gregorio & Basilio Cappadociæ episcopis.
X De Damaso episcopo, & Vrsini subreptione.
XI De Ambrosio episcopo.
XII De Valentiniani fine.
XIII De Gothorum per Thracias irruptione, & Valentis nece.
XIIII Vt Gratianus Imperator Theodosium regni participem adsciuerit, & post multa reli-

RVFFINI AQVILEIENSIS PRESBYTERI HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ LIBER SECVNDVS.

POst Iuliani necem tandem ciuile nobis per Iouinianum reparatur Imperium. Is namque sub vno eodemque tempore Imperator, & confessor, & male illari extitit depulsor erroris. Nam cùm in procinctu esset exercitus, & vrgeret Barbarus, ductores nostri de summis rebus consilium trahentes, Iouiniano calculum dederunt. Cúmque apprehensus ad suscipienda Imperij traheretur insignia, ad exercitum Iuliani sacrilegiis prophanatum, dicitur proclamasse. Non se posse imperare eis, † quia esset Christianus. Tum omnes pari eadémque voce respondisse perhibentur. Et nos Christiani sumus: nec priusquam hanc vocem audiret, adquiescere ad Imperium voluisse. Denique statim affuit ei diuina clementia, contráque omnem spem cùm clausi vndique hostibus tenerentur, nec euadendi facultas vlla suppeteret, subitò emissos à Barbaris oratores adesse vident, pacémque deposcere: exercitui quoque inedia consumpto, cibos cęteraque necessaria in mercimoniis polliceri, omnique humanitate nostrorum temeritatem emendare. Sed vbi in viginti & nouem annos pace composita, ad Romanum tegressus est solum, clariorque lux nostro se orbi ex Orientis partibus oborta diffudit, rempublicam quasi post nimias procellas omni moderatione adgreditur reparare: Ecclesiarum verò curam non in secundis habere. Nec tamen incautè vt constantius egerat, sed lapsu prędecessoris admonitus, honorificis & officiosissimis litteris Athanasium requirit, & ab ipso formam fidei & ecclesiarum disponendarum suscipit modum. Sed hæc tam pia & tam læta principia mors immatura corrupit. Post octo etenim menses ortus sui apud ciliciam diem obit. CAP. I. Ann. 360. † al qui non essent Christiani.

POst hunc Valentinianus imperium suscepit, qui pro fide nostra à Iuliano militia fuerat expulsus. Sed cõpleuit in illo dominus ꝙ promisit, plus etiam quàm centupla in præsenti seculo restituens ei. Nam quia militiam pro christo reliquerat, recipit imperium. Is in consortium regni assumpsit fratrẽ Valentem, & sibi quidem Occiduas partes delegit, illi autem Orientales reliquit. Sed Valens fauendo hæreticis, abiit in viá patrum suorũ. Nã & episcopos egit in exiliũ, & presbyteros, ac diaconos, & monachos (Tatiano Alexandrię præsidente) vsque ad tormenta deduxit, & ignib⁹ tradidit. Multáque nephanda & crudelia in ecclesiã dei molitus est: sed hæc omnia CAP. II. Ann. 367.

post Athanasij obitum. Nam illo superstite, velut diuina quadam virtute prohibitus, cùm debaccharetur in cæteros, in illum nihil ausus est triste committere.

CAP. III Ann. 373 IGitur ea tempestate cùm quadragesimo & sexto anno sacerdotij sui Athanasius, post multos agones multasque patientię coronas quieuisset in pace, sciscitatus de successore, Petrum tribulationum suarum participem & socium delegit. Sed Lucius Arianæ partis episcopus, continuo tanquam ad ouem aduolat lupus. Et Petrus quidem nauem protinus conscendens, ad vrbem Romam profugit. Lucius vero tanquam materia sibi crudeliratis oblata, sęuior erga cęteros efficiebatur. Et ita ibat in sanguinem, vt ne speciem quidem aliquam religionis seruare videretur. cuius primo ingressu ranta & tam turpia in virgines & continentes ecclesię gesta sunt, quæ nec in persecutionibus gentilium memorantur. Inde post fugas ciuium & exilia, post cędes & tormenta, flammasque quibus innumeros confecerat, ad monasteria furoris sui arma conuertit. Vastat eremum, & bella quiescentibus indicit. Tria milia simul, aut eo amplius, viros, per totam eremum secrera & solitaria habitatione dispersos oppugnare pariter aggreditur. Mittit armatam equitum ac peditum manum, Tribunos, Præpositos, & bellorum duces, tanquam aduersum Barbaros pugnaturus elegit. qui cùm veniissent, nouam belli speciem vident, hostes suos gladiis obiectare cerui-ces & nihil aliud dicere, nisi: Amice ad quid venisti?

CAP. IIII Ann. 379 PEr idem tempus patres monachorum vitæ & antiquitatis merito, Macarius, & Isidorus, aliusque Macarius, atque Heraclides, & Pambus Antonij discipuli per Ægyptum, & maxime in Nitriæ deserti partibus habebantur viri, qui consorrium vitæ & actuum, non cum cæteris mortalibus, sed cum supernis angelis habere credebanrur. Quæ præsens vidi loquor: & eorum gesta refero, quorum in passionibus socius esse promerui. Hi ducebant exercitum domini, non morralibus relis, sed fide religionis armatum exercitum moriendo vincentem, & qui sanguinis sui profusione victor Christum sequeretur ad cælum. Quique dum in tabernaculis positi, & orantes expectarent interfectores suos, delatus est ad eos homo olim mẽbris omnibus, & præcipue pedibus, aridus. Sed cùm ab eis in nomine domini oleo fuisset perunctus, statim confirmatę sunt plantæ eius. Et dicentibus eis, in nomine Iesu Christi, quem Lucius persequitur, surge, & sta in pedibus tuis, & redi in domum tuam, continuò exurgens & exiliens, benedicebat deum, ostendens quia vere erat in eis deus. Ante aliquantulum vero temporis cæcus quidam rogabat deduci se ad cellulam Macarij quæ erat in deserto, itinere trium dierum. Quo posteaquam cęcus multo ductantium labore peruenit, Macarium nõ reperit domi. cõtristatus valde, nul latenus mitigare mœstitiam poterat, sanitatis solatio carens. Cum vero feruore fidei concalescens. Deprecor, inquit, ad eos qui deduxerant, applicate me ad illam partem parietis, vbi cubare senior solet. Et cùm fuisset admotus, parum luti aridi, vnde paries oblitus videbatur, assumens, palmę

palmę ſuę ſuperpoſuit. Rogat etiam vt aquam de puteo, ex quo bibere ſolebat, haurirent. Qua reſoluens glebulam, eo démque luto oculos ſuos ſuperungens, & lauans de aqua quę hauſta fuerat, repente recepit viſum, ita vt nullo indigens adminiculo rediret ad ſua. Sed ne ſecundum leproſos illos ageret, quos à ſe curatos in Euangeliis ingratos dominus notat, cum omni domo ſua regreſſus, & deo gratias referens, rem vt geſta fuerat indicauit. Idem ipſe Macarius leenæ ſpeluncam habuit cellulę ſuę vicinam. Et quadam die catulos ſuos cæcos ad eum belua producit, & ante pedes eius ponit. At ille cùm intellexiſſet pro cæcitate catulorum beſtiam ſupplicare, rogauit dominum vt eis redderet viſum. Quo recepto, matrem ſequentes redeunt ad ſpeluncam. Et paulò poſt ipſa cum catulis ſuis regrediens, pelles ouium lanatas plurimas, velut munus pro ſuſcepta gratia ad ſenem defert, morſu oris enectas, & ante fores eius depoſitis abſcedit. *Leena munus.* Verum ſi ſingulorum mirabilium geſta proſequi velimus, excludimur à propoſita breuitate, maximè cùm hęc narrationem proprij operis mereantur. Sed in his omnibus Lucius non erubuit, nec aliquid reuerentię virtutum mirabilibus detulit, quinimò iubet patres ipſos ablatos à grege ſuo, imò clàm raptos, in inſulam quandam Ægypti paludium deportari, in qua compererat neminem prorſus eſſe Chriſtianum, quo per hoc vel abſque ſolatiis, vel abſque conſuetis actibus viuerent. Senes igitur cum duobus ſolis pediſſequis noctu ad inſulam deducuntur, in qua erat templum quoddam ſumma veneratione a loci incolis obſeruatum. Cúmque primum nauicula ſenum oram ſoli illius contigiſſet, ecce ſubito ſacerdotis templi illius virgo filia correpta ſpiritu, cum ingenti vociferatione & clamoribus vſque ad cælum datis, agi per medios populos cœpit, & crebros ducens rotatus, ſtridés huc atque illuc rabida ora vibrare. cúmque ad ſpectaculum tam ingentis monſtri, maximè quod eſſet ſacerdotis filia (qui in honore præcipuo apud illos erat) populi conueniſſent, per auras eam raptam ſequentes, perueniũt vſque ad nauiculam ſenum. Ibi vero proiecta eorum pedibus & proſtrata clamare cœpit: Quid veniſtis huc ô ſerui dei ſummi, antiquis nos & veteroſis euoluere domiciliis? In hoc loco depulſi vndique latebamus, quomodo vos nequaquam latere potuimus? Cedimus antiquis ſedibus, populos veſtros terraſque recipite. Cùm hęc diceret, increpitus ab eis erroris ſpiritus, effugatur. Et puella ſana vna cum parentibus ſuis iacebat ad pedes noſtri temporis Apoſtolorum. Qui talibus exordiis prædicantes eis fidem domini noſtri Ieſu chriſti, in tantam conuerſionem repente eos perduxerunt, vt ſtatim manibus ſuis antiquiſſimum templum, & in ſumma veneratione habitum deſtruerent, & eccleſiam confeſtim ædificarent. Nec ad deliberandum ſpatio temporis eguerunt, quibus fidem rerum fecerant, non verba, ſed virtus. Sed hoc cùm fuiſſet Alexandrię nunciatum, veritus Lucius, ne forte etiam ſuorum in eum odia iuſta conſurgerent, qui apertè iam bellum non hominibus, ſed deo indiceret, occultè eos reuocari, & in eremum remitti iubet. Dum hæc in Ægypto geruntur, ne in aliis quidem locis perſecutionis flamma ceſſabat. *Cæcodæmo nũ querela.* *Puella liberata.*

CAP. V EDessa namque Mesopotamiæ vrbs fidelium populorum est, Thomæ Apostoli reliquiis decorata. Vbi cùm per sc imperator populos vidisset ecclesiis eiectos in campo habere conuenticulum, tanta dicitur iracundia accensus, vt præfectum suum pugno percuteret, cur non fuissent inde quoque, sicut iusserat, deturbati. At ille licet esset Paganus, & iniuriis ab imperatore fuisset affectus, tamē consideratione humanitatis altera die ad vastandum populū processurus, facit hoc ipsum ciuibus per occulta indicia clarescere, quo scilicet cauere sibi possent: ne inuenirētur in loco. Mane processurus, terrorem solito maiorem per Officium mouet, agitque omnia quo quam minimi, vel, si fieri posset, nulli periclitarētur. Videt tamen frequentiorem solito populum tendere ad locum, currere præcipites & festinare, tanquam vererentur, ne qui deesset ad mortem. Interea videt quandam mulierculam ita festinam & properam domo sua prorumpere, vt nec clauderet ostium, nec operire se, vt mulierum habitum decet, diligentius potuisset, infantem quoque paruulum secum trahentem, cursuque rapido, irrupto etiam Officij agmine, festinantem. Tum ille vltrà non ferēs: Apprehendite, inquit, mulierem, & huc deducite. cumque fuisset adducta: Quò, inquit, mulier infœlix properas tam festina? Ad campum, ait, quò catholicorum populus conuenit. Et non, inquit, audisti, quia Præfectus illuc petgit, vt omnes interficiat quos inuenerit? Audiui, inquit, & ideo festino vt ibi inueniar. Et quò, inquit, paruulum istum trahis? Vt & ipse, ait, martyrium consequi mereatur. Quæ cum audisset vir moderatissimus, redire Officium & conuerti vehiculum ad palatium iubet. Et ingressus air, Imperator, subire mortem si iubeas paratus sum. Opus verò quòd præcipis, implere non possum. Cumque edocuisset cuncta de muliere, repressit imperatoris insaniam.

officium vocat officiales, hoc est, ministros & satellites.

CAP. VI PEr idem tempus ecclesia velut persecutionis igne conflante, purior auti metallo refulgebat. Non enim in verbis vniuscuiusque fides, sed in exiliis & carceribus probabatur: quia non honori erat catholicum esse, sed pœnæ: præcipuè apud Alexandriam, vbi ne sepeliendis quidem corporibus mortuorum libera facultas fidelibus erat. Quę dum Lucius omni arrogantia & sæuitia gereret, Mauuia Sarracenorum gentis regina, vehementi bello Palæstini & Arabici limitis oppida atque vrbes quatere, vicinasque simul vastare prouincias cœpit. cumque frequentibus bellis Romanum attriuisset exercitum, & plurimis peremptis, reliquos vertisset in fugam, orata pacem, non aliter se amplexuram promittit, nisi Moyses quidam nomine, monachus, genti suæ ordinaretur episcopus. Qui in eremo partibus suis propinqua vitam solitariam ducens, meritis & virtutibus ac signis quę faciebat deus per illum, magnifice innotuerat. Petitio eius principi indicata Romano, sine vlla dilatione iubetur impleri à ducibus nostris, qui ibi infœliciter pugnauerant. Captus Moyses ad sacerdotium suscipiendum, Alexandriam ex more deducitur. Adest Lucius, cui ordinandi ferebatur officium. Quo viso, Moyses præsentibus ducibus qui perurgebant, & populis, ait: Ego quidē me non esse dignū tanto sacerdotio iudico: veruntamē si aliqua in me, licet indigno, diuina dispēsatio putatur

explenda, deum noſtrum cæli ac terræ dominum teſtor, quod Lucius ſanctorum ſanguine polluras & cruentas ſuper me non iniiciet manus. cumque Lucius tam graui nota inuſtum ſe videret in oculis plurimorum: Quare, inquit, ô Moyſes tam facile condemnas eum, cuius fidem ignoras? Aut ſi tibi aliquis de me aliter indicauit, audi fidem meam, & tibi ipſe magis quàm aliis crede. Tunc ille: Deſine, inquit, ô Luci doloſis tui me quoq; imaginibus aggredi. Bene mihi nota eſt fides tua, quam proteſtantur ſerui dei per meralla damnati, epiſcopi in exilium truſi, presbyreri, diaconi extra Chriſtiani nominis habitacula relegati, beſtiis alij, alij etiam ignibus traditi. Nunquid poteſt verior eſſe fides quæ auribus capitur, quàm quæ oculis petuidetur? Apud me certum eſt, quod qui Chriſto rectè credunt, iſta non faciunt. Et ita maiore dedecore deformatus (quoniam perurgebat neceſſitas reipublicæ cõſulendi) compulſus eſt adquieſcere, vt ab epiſcopis quos in exiliũ rruſerat, ſacerdotium ſumerer. Quo ſuſcepto, & gẽtis ferociſſimæ pacẽ tenuit, & fidei catholicæ cuſtodiuit intemeraia conſortia.

VErum cum apud Alexãdriam populos & vrbem nebuloſi doctoris rerra perfidiæ caligo ſuffunderer, velut lampadem quandam diuina luce fulgentem Dydimum dominus accendit. De cuius vita atque inſtitutis, quoniam ad eccleſię gloriam dei munere conceſſus creditur, licet in tranſcurſu, neceſſario tamen commemoranda nobis pauca videntur. Is namque in parua ætare, cum adhuc eriam prima litterarum ignoraret elementa, luminibus otbatus, maiore deſiderio ſcientiæ veri luminis inflammarut: nec deſperationem cupiram adipiſcendi paſſus eſt, cum audiſſer ſcriptum in euangelio: Quod apud homines impoſſibile eſt, poſſibile eſt apud deum. Hęc igitur diuina pollicitarione confiſus indeſinenter dominum deprecabatur, nõ vt oculorum carnalium viſum, ſed vt illuminationem cordis acciperet. Miſcebat ramen precibus ſtudia ac laborem, & iuges continuataſque vigilias, non ad legendum, ſed ad audiendum adhibebar, vt quod aliis viſus, hoc illi conferret auditus. cùm vero poſt lucubrationis laborẽ ſomnus (vt fieri ſolet) legentibus aduenisſet, Didymus ſilentium illud non ad quietem vel ocium datum ducens, tanquam mundum animal ruminans cibum quem ceperat, ex integro reuocabat, & ea quæ dudum percurrentibus aliis ex librorum lectione cognouerat, memoria & animo retexebat, vt non tam audiſſe quæ lecta fuerant, quàm deſcripſiſſe ea mentis ſuæ paginis videretur. Ira in breui deo docente, in tantam diuinarum humanarumque rerum eruditionem ac ſciẽtiam venit, vt ſcholæ eccleſię doctor exiſteret, Athanaſio epiſcopo, cæteriſque ſapiẽtibus in eccleſia viris dei admodum probatus: ſed & in cęteris, ſiue Dialecticæ, ſiue Geometriæ, Aſtronomiæ quoque vel Arithmeticę diſciplinis ita eſſet pararus, vt nullus vnquam philoſophorum aliqua ex his artibus proponens, obtinere eum vel concludere quiuerit, ſed ſtatim vt reſponſiones eius acciperet, magiſtrum eum etiam illius de qua propoſuiſſet, crederet diſciplinę. Huius aliquanti dicta vel communirer diſputata, vel proponenribus reſponſa, adhibitis notariis deſcripſere: quæ etiam nunc in magna admiratione habentur.

Act. VII. An. 27

Matth. 19. Mar. 10 Luc. 18

Nos tamen qui & viuæ vocis eius ex parte aliqua fuimus auditores, & ea quæ à nonnullis dicente eo descripta legimus, longe maiorem gratiam & diuinum nescio quid, ac supra humanam vocem sonans, in illis magis sermonibus, qui de ore ipsius proferebantur, agnouimus. Hunc etiam beatus Antonius cùm fidei Athanasij testimonium laturus, aduersum Arianos de Thebaide Alexandriam descendisset, magnificis consolatus est verbis: Nihil te, inquit, offendat ô Dydime, quod carnalibus oculis videris orbatus. Desunt enim tibi oculi illi, quos mures, & muscæ, & lacertæ habent. Sed lætare quia habes oculos quos angeli habent, è quibus deus videtur, per quos tibi magnum scientiæ lumen accenditur.

CAP. VIII. An. 379

FLorebat igitur Ægyptus ea tempestate, non solum eruditis in Christiana philosophia viris, verum etiam his qui per vastam eremum commanentes, signa & prodigia Apostolica, simplicitate vitę, & cordis synceritate faciebant. Ex quibus interim quos ipsi vidimus, & quorum benedicti manibus meruimus, hi sunt, Macarius de superiori eremo, alius Macarius de inferiori, Isidorus in Scyti, Pampus in cellulis, Moyses & Beniamin in Nitria, Scyrion & Helias & Paulus in Apeliote, alius Paulus in Focis, Pœmen & Ioseph in Pispiri, qui appellabatur mons Antonij. Sed & alios quã plures huiuscemodi viros in Ægypti partibus habitare, fideli comperimus auditu, vt vere compleretur Apostoli dictum: Quia vbi abundauit peccatum, superabundauit & gratia. Habuit autem per idem tempus etiam Mesopotamia viros nobiles, iisdem studiis pollentes. Quorum aliquantos ipsi per nos apud Edessam & in Carrarum partibus vidimus, plures autem auditione didicimus.

Rom. 5

CAP. IX An. 371

SEd neutra harum infœcundior Cappadocia fuit, imò aliquid lætius Gregorium nobis cum Basilio germinauit. Tulit igitur & ipsa multorum sanctorum segetem satis læram, produxit copiosam piorum vineam, oliuarum quoque domini germinauit nouellam. Sed isti præcipuè velut duo filij pinguedinis assistentes dextera leuáque candelabro, instar duorum cæli luminarium refulgebant. Vnde dignum puto de his pauca suprà repetere. Ambo nobiles, ambo Athenis eruditi, ambo collegæ, ambo de auditorio digressi ad profitendam Rhetoricam rogabantur. Quod opus magnificè quidem implebat Basilius, Gregorius vero magnificentius contemnebat. Quique cùm se totum dei seruitio mancipasset, tantum de collegæ amore præsumpsit, vt sedentem Basilium, de doctoris cathedra deponeret, ac secum ad monasterium manu iniecta perduceret, ibíque per annos (vt aiunt) tredecim, omnibus Græcorum secularium libris remotis, solis diuinę scripturæ voluminibus operam dabant, earúmque intelligentiam, non ex propria præsumptione, sed ex maiorũ scriptis & auctoritate sequebantur: quos & ipsos ex Apostolica successione intelligendi regulam suscepisse constabat. Quorum præcipuè in prophetas commentarios discutientes, rhesauros sapientię & scientię reconditos in vasis fictilibus perquirebant. Verum cùm iam ipsi sufficienter instructi, diuina dispẽsatione ad imbuendos populos vocarentur, & alius alio itinere, ad idem tamen opus vterque trahe-

Vnde petẽda intelligentia diuinæ scripturæ.

retur

retur, Basilius Ponti vrbes & rura circumiens, desides gentis illius animos & parum de spe futura sollicitos stimulare verbis, & prędicatione succendere, callúmque ab his longe negligentiæ cæpit abolere, subegítque abiectis inanium rerum & seculatium cũris, suimet notitiam recipere, in vnum coire, monasteria construere, psalmis & hymnis & orationibus docuit vacare, pauperum curam gerere, eísque habitacula honesta, & quæ ad victũ necessaria sunt, præbere, virgines instituere, pudicam castámque vitam omnibus penè desiderabilem facere. Ita breui permutata est totius prouinciæ facies, vt in arido & squalenti campo videretur seges fœcunda, ac læta vinea surrexisse. Gregorius vero bonum semen non patiebatur aut super spinas iacere, aut inter saxa dispergere, sed bonam terram cordis sui iugi cultu & exercitiis indesinentibus excolebat. Suscipere ille, quæ renuntiantes seculo deferebant ad pedes suos, & diuidere vt quisque eguisset, curam gerebat. Iste nihil habendi & omnia possidendi contentus sacramento, erga solas sapientiæ diuitias auarus & multum cupidus inhęrebat. Ille coire plures in vnum, & sui inuicem in necessariis habere sollicitudinem docebat: hic sui exemplo quod erat absolutus & liber, cunctis sermone Apostolico prędicabat: Ego autem volo vos sine sollicitudine esse, &: Dominus in proximo est, nihil solliciti sitis, sed tanquam serui christi, hoc solum estote solliciti, quando redeat dominus de nuptiis. Ille delinquentibus misericorditer condolere, & à delicto reuocare: hic per diuini eloquij gratiam delinquendi incitamenta pręuenire, nec sinere labi eum, qui difficulter erigeretur elisus. Ille in fide purus, hic in prædicatione liberior. Ille deo humilis, hic etiam hominibus erat. Ille arrogantes contempiu, hic ratione vincebat. Sic in vtroque diuersa gratia vnum opus perfectionis explebat. Igitur Basilius non multò post cæsareæ cappadociæ episcopus, cũ à Valente in exilium pro fide cogeretur, exhibitus est ad tribunal Præfecti, terroribúsque (vt illi moris est potestati) & minis maximis agi cępit, vt nisi præceptis principis obediret, interitum sibi iam iamque speraret impendere. Tum ille intrepidus, & absque vlla animi perturbatione hæc sibi minitante Præfecto respondisse fertur: Atque vtinam aliquid mihi esset digni muneris, quod offerrem huic, qui maturius Basilium de nodo follis huius absolueret. cúmque daretur ei nox, quæ erat media ad spacium deliberandi, respondisse denuo perhibetur: Ego crastino ipse ero qui nunc: tu te vtinam nõ mutares. Et illa quidem nocte vxor Imperatoris velut tortoribus tradita cruciatur: filius vero qui eis erat vnicus, extinctus paternæ impietatis creditur exoluisse supplicia. Ita ante lucem missi, qui rogarent Basilium, vt precibus suis intercederet pro eis, ne etiam ipsi, & quidem multò iustius similiter intetirent. Sic accidit, vt cùm omnes catholicos expulerit Valens, Basilius vsque ad vitæ exitum intemerato communionis sacramento in ecclesia perduraret. Gregorius vero apud Nazianzon oppidum in locum patris episcopus subrogatus hæteticorum turbinem fideliter tulit. Reddita vero pace constantinopolim ad ecclesiam docendam venire exhortatus, non abnuit. Vbi breui tempore tantum ad emendandum

An. 378 Basilius ad tribunal sistitur.

populum vetuſtis hæreticorum infectum venenis proficit, vt tunc primũ Chriſtiani ſibi fieri viderentur, & nouellam lucem veritaris aſpicere, cùm religionis doctor multa quidem verbis, plura tamen doceret exemplis: nec viderent ab eo diſcipuli aliquod imperari, quod nõ prius ipſe feciſſet. Sed vbi gloriam ſubſecuta inuidia eſt, obniri quidam, & proſcriptionibus minus ſanis vti cœpere, vt ipſo ad propria remeante, alius ordinaretur epiſcopus. Quod ille ſuſurrari tantum, & ſub dente ſentiens ruminari, ipſe proferr, quod dicere ei nullus audebat: Abſit, inquit, vt mei cauſa aliqua ſimultas in dei ſacerdotibus oriatur. Si propter me eſt iſta tempeſtas, tollite me, & mittite me in mare, & deſiner à vobis quaſſatio. Tum regreſſus, in eccleſia ſua quod ſuperfuit vitæ tempus exegit. Et quoniam iam feſſa ætate, & corpore inualidus erat, ſucceſſorem ſibi ipſe delegit, quo eccleſiam gubernante debilitatis & ſenectutis ocio frueretur. Extant quoque vtriuſque ingenij monimenta magnifica tractatuum, quos ex rempore in eccleſiis declamabant. Ex quibus nos denas fermè ſingulorum orariunculas transfudimus in Latinum. Baſilij præterea inſtituta monachorum optantes, ſi porerimus, & dei fauor adiuuerir, eorum plura transferre. Fuerunt præterea frarres duo Baſilio, Gregorius & Petrus. Quorum alter in verbo doctrinæ, alrer in operibus fidei fratrem ita exæquabat, vt vterque vel Baſilium, vel Gregorium redderet. Extant etiam ipſius Gregorij iuniorisaliqua opuſcula luculenta. Sed de his ſatis dictum. In Occiduis vero partibus Valentinianus fide religionis illæſus, veteri Romani imperij cenſura rempublicam gubernabat.

CAP. X. Ann. 368 DAmaſus poſt Liberium per ſucceſſionem ſacerdotium in vrbe Roma ſuſceperat. Quem prælatum ſibi non ferens Vrſinus quidam eiuſdem eccleſiæ diaconus in tantum furoris erupit, vt perſuaſo quodam ſaris imperito & agreſti epiſcopo, collecta rurbulenrorum & ſedirioſorum hominum manu, in Baſilica quę Sicinini appellarur, epiſcopum ſe fieri extorqueret legibus & ordine & † traditione peruerſis. Quo ex facto tanta ſedirio, imò vero tanta bella coorta ſunt, alterutrum † defendentibus populis, vt replerentur humano ſanguine orarionum loca. Quę res factione Maximini Præfecti ſæui hominis, ad inuidiã boni & innocentis verſa eſt ſacerdotis, ita vt cauſa clericorum vſque tormenta duceretur. Sed aſſerror innocentiæ deus affuir, & in caput eorum qui intenderant dolũ, pœna conuerſa eſt.

al ranone al. deferentibus.

CAP. XI. Ann. 377. INterea defuncto apud Mediolanum Auxenrio hęreticorum epiſcopo, vrriuſque parris populi diuerſis ſtudiis ferebantur. Diſſenſio grauis & periculoſa ſeditio vrbi proprię maturum parabat exitium, ſi pars vtraque cùm diuerſum vellet, nequaquam quod propoſuerat, obtineret. Ambroſius tunc conſularis eiuſdem prouincię faſces gerebat. Is cùm perniciem ciuitari viderer impendere, pro loco arque officio ſuo, confeſtim eccleſiã ſedirionem populi mirigaturus ingreditur. Cumque inibi mulra ſecundũ leges & publicam diſciplinam pro quiete & tranquillitate peroraſſet, pugnanris inrer ſe & diſſidentis populi ſubitò clamor & vox vna conſurgit, Ambroſium epiſcopum poſtulantes, baptizari hũc protinus clamant (erat enim

enim cathecumenus) & sibi episcopum dari: nec alirer vnum populum fore atque vnam fidem, nisi Ambrosius sibi daretur sacerdos. Obluctante illo & plurimum tesistente, ad imperarorem relatum populi desiderium, omni maruritate iubetur impleri. Dei enim air esse, quod discordantem populi fidem, & animos dissidentes conuersio subita in vnum consensum atque in vnam sententiam reuocarer. Moxque dei gratiam consecutus, & initiatus sactis & sacerdos effectus est.

INterea cùm ad bellum Sarmaticum Valentinianus de Galliæ parribus ve- CAP. XII
niisset in Illyricum, ibi vixdum cœpto bello ægritudine subita oppressus Ann. 377
diem obiit, relictis hæredibus in imperio filiis, Gratiano Augusto, Valentinianoque admodum paruulo, & nondum regiis insignibus initiaro. Quẽ tamen necessitas eorum, qui tanquam vacuum imperii locum conabantur inuadere, compulit eriam absente fratre purpura indui, Probo tunc Præfecto fideliter rem gerenre.

PEr idem tempus in Orientis regno Gothorum gens sedibus suis pulsa, CAP.
per omnes se Thracias infudit, armísque vrbes & agros vastare feraliter XIII.
cœpit. Tum vero Valentis bella quæ ecclesiis infetebat, in hostem cœpta Ann. 378
conuetti, seraque pœnirenria episcopos & presbyteros relaxare exiliis, ac de metallis resolui monachos iubet. Ipse ramen ab hostibus circumuentus in prædio, quò ex bello trepidus confugerar, impieraris suæ pœnas igni exustus dedit, annis in Imperio cum fratre primo, & post cum filiis fratris Valens pe-
quatuordecim paritet exactis. Quæ pugna initium mali Romano Imperio rit regn.
tunc & deinceps fuit. Igitur Grarianus cum fratre admodum paruulo, post parrui necem Otientis quoque susceptt Impetium. Is pietate & religione omnes pene qui ante fuerant principes, superabar. Vsu armorum strenuus, velox corpore, & ingenio bonus erat, sed iuuenili exultatione plus fere lærus quàm sufficiebar, & plus verecundus quàm reipublicę interetat.

QVique videns vtile virum annis maturum in tantis regni curis habere CAP.
participem, & quia, vt sermo diuinus monet: Melius duo quã vnus, XIIII
consortem ascisit Theodosium, eique Orientis procuratione permissa, Ann. 380
partes sibi ac fratri Occiduas reseruauit. Verum is postquam multa religiose ac fortiter gessit, à Maximo tyranno apud Britannias exotto, per Andragathium ducem, Lugduni, suorum magis proditione quàm vi hostium, petemptus est.

AT Valentinianus in Italia degens, fratris nece, atque hostis metu perter- CAP. XV
ritus, simulatione oblatam pacem à Maximo, simulans ipse quoque libenter amplectitut. cùm interim Iustina mater eiusdem, arianæ hæreseos alumna, impietatis suæ venena, quæ viuente vito suppressetat, filio facile decepto fidenter aperuit. Igitur apud Mediolanum posita, conturbare ecclesiarum statum, comminari sacerdotibus depulsionis exilia, nisi Ariminensis cõcilij decreta, quibus fides parrum intemerata fuerat, reuocarent. Quo bello ecclesiæ murũ & turrim validissimã pulsabat Ambrosiũ. Eúmque minis, terroribus, atque omni oppugnationis genere fatigãs, primum sibi aditum debellandę rimabatut ecclesię. Sed quamuis illa Iezabel spiritu

pugnaret armata, reſiſtebat tamen Ambroſius, Heliæ virtute repletus & gratia. Ipſa autem in eccleſiis garrire, ſtrepere, animare, & inflammare ad diſcordiam populos: ſed quod minus res ex ſententia cederet iniuriam putare, & pro hoc apud filium conqueri. Vnde adoleſcentulus pro contumeliæ inuidia, quam falſò conflauerat mater, accenſus, armatorum globum ad eccleſiam mittit: confringi ianuas, oppugnari ſancta, ſacerdote pertrahi atque in exilium mitti, protinus iubet. Sed tanta fuit perſeuerantia fideliũ populorum, vt animas prius amittere quàm epiſcopum mallent.

CAP. XVI

INterim dictanda aduerſum fidem partum imperialia decreta mandantur Beneuolo, rũc memoriæ ſcriniis præſidenti. Sed ille cui ab incunabulis ſacra fides, & venerabilis fuit, abnegat ſe impia verba poſſe proferre, & contra Deum loqui. Tum vero ne incœptum reginę fruſtrari videretur, celſior ei honor promittitur, ſi impleret iuncta. Ille qui nobilior in fide eſſe quàm in honoribus cuperet: Quid mihi, ait, pro impietatis mercede altiorem promitteris gradum? Hunc ipſum quem habeo tollite, tantùm mihi conſcientia fidei duret illæſa. Hæc dicens, ante pedes impia præcipientium cingulum iecit. Ambroſius vero aduerſum reginæ furorem, non ſe manu defenſabat, aut telo, ſed ieiuniis continuatiſque vigiliis ſub altari poſitus: per obſecrationes defenſorem ſibi atque eccleſiæ deum parabat. Dúmque hęc in longum diuerſis machinis & oppugnationibus nequam Iuſtina moliretur, Maximus, qui ſe exuere tyranni infamia, & legitimum principem geſtiret oſtendere, datis litteris impium proreſtatur incœptum fidem dei impugnari, & ſtatuta catholicę eccleſię ſubrui, & inter hæc appropinquare Italiæ cœpit. Quo Iuſtina comperto, hoſte ſimul atque impietatis conſcientia perurgente, in fugam verſa cum filio, exilia quæ dei ſacerdotibus præparabat, prima ſortitur.

Ambroſius ieiuniis pugnat aduerſus Iuſtinæ furorem

CAP. XVII. Ann. 390

ADfuit tamen Theodoſius propter regni fidem, boni ratiſque ac beneficiorum Gratiani memor: & in vindictam, totius viribus Orientis inſurgens, vlrus eſt ſanguinem iuſtum. Valẽtiniani quoque impia inter hæc mater defuncta, fidem catholicam, quam ipſa violauerat, & regnum tyrãnide depulſa, reſtituit. Atque ipſe poſteaquam Romam illuſtri triumpho inuectus eſt, ad propria rurſus regna remeauit.

CAP. XVIII

PEr idem tempus ſubreptione quadam dęmonis, turpis macula religioſo principi inuſta eſt. Etenim cùm apud Theſſalonicam ſeditione exorta quidam ex militaribus vir, impetu fuiſſet populi furentis extinctus, repentini nunrij atrocitate ſuccenſus, ad ludos Circenſes inuitari populum, eique ex improuiſo circũfundi milites, atque obtruncari paſſim, vt quiſque occurriſſet, gladio iubet, & vindictam dari nõ crimini, ſed furori. Ob hoc cùm à ſacerdotibus Italiæ arguerentur, agnouit delictum, culpamque cum lachrymis profeſſus, publicam pœnitentiam in conſpectu totius eccleſiæ exegit: & in hoc ſibi tempus adſcriptum, abſque regali faſtigio patienter impleuit. Quibus omnibus iſtud quoque mirabiliter adiecit: Lege ſanxit in poſterum, vt ſententiæ principum ſuper animaduerſione prolatæ in diem triceſimum ab executoribus differentur: quo locus miſericordię, vel

(si res tulisset) pœnitentiæ, non periret.

CAP. XIX

IGitur ad Orientem regressus, ibique (vt ab exordio principatus sui) summa cura summóque studio pulsis hæreticis, ecclesias catholicis tradere: idque ea moderatione agere, vt vltione contempta, tantum catholicis de ecclesiarum restitutione consulerer, quo fides recta absque prædicationis impedimento proficeret: communem se præbere erga sacerdotes dei: fide, religione, & munificentia cunctis regium animum exhibere, accessu facilis & absque imperiali fastu ad colloquium se humilibus præbere: hortatu eius & largitionibus, ecclesiæ plurimis locis ornatæ satis magnificæque constructæ: præstare multa poscentibus, sed frequentius vltrò offerre. Idolorum cultus, qui Constantini institutione & deinceps negligi & destrui cœptus fuerat, eodem imperante collapsus est. Pro quibus in tantum deo charus fuit, vt speciale ei munus contulerit diuina prouidentia. Etenim in Thebaidos partibus monachum quendam Ioannem nomine, spiritu prophetico repleuit, cuius monitis atque responsis pacem retinere, an bellum gerere esset melius, sciscitabatur.

CAP. XX

INterea apud Laodiciam Syriæ ante idem tempus Apollinaris episcopus, vir sane in cæteris instructus, sed dum contentionis vicio nimius agitur, & aduersum omne quod quisque dixerat, ire obuius delectatur, iactatione ingenij male fortis hæresim ex contentione generauit, asserens solum corpus non etiam animam à domino in dispensatione susceptum. In quo cùm euidentibus euangelij testimoniis vrgeretur, quibus ipse dominus & saluator habere se animam profitetur, & ponere eam quãdo vult, & iterum assumere eam, quamque turbatam & rristem dicit esse vsque ad mortem. Post vt ne ex toro vinci videretur ait, eum quidem habuisse animam, sed non ex ea quæ rationabilis est, sed ex ea solum quaviuificat corpus. Ad supplementum vero rationabilis partis, ipsum verbum dei fuisse perhibebat. Quæ assertio primò in vrbe Roma à Damaso & Petro Alexandrino episcopo concilio congregato tali sententia depulsa est, vt decernerent si quis filium Dei, qui sicut vere Deus, ita & vere homo fuit, vel humanitatis aliquid, vel deitatis minus diceret habuisse, alienus ab ecclesia iudicaretur. Quæ sententia & apud Alexandriam confirmata est, & apud Constantinopolim decreto concilij. Ex illo Apollinaristæ ab ecclesia declinantes, & episcopos sibi suæ partis, & dogmata propria ecclesiasque defendunt.

CAP. XXI

IGitur in vrbe Roma post Damasum Syricius ecclesiæ suscepit sacerdotium. Apud Alexandriam vero defuncto Petro Timotheus: & post hunc Theophilus. In Hierosolymis autem post Cyrillum Ioannes, Apostolicas reparant sedes. Apud Antiochiam vero defuncto Melitio substituitur Flauianus. Sed quod Paulinus adhuc supererat, qui in catholicorum semper societate permanserat, multa ibi iurgia & multę controuersię sæpe commotę, nec tamen summa vi, nitentibus aliis, aliis obtinentibus, ipsisque in hoc elementis terræ marisque fatigaris, potuit aliquando pacis nullus obtineri modus, cùm vtique fidei iam nulla videretur subesse discordia. Hoc idem apud Tyrum fuit: Vbi cùm Diodorus, vnus sane ex antiquis

Ann. 386.

catholicis vir,& tentationum documentis probatus,Athanasij testimonio esset à confessoribus episcopus factus,modestia eius contempta,alius à Melitij partibus ordinatur. Sed & in multis aliis vrbibus Orientis, huiusmodi confusiones contentio genuit sacerdotum. Apud Constantinopolim vero Nectarius ex Prætore Vrbano catechumenus & nuper baptisma consecutus, sacerdotium suscepit.

CAP. XXII. INterea apud Alexandriam noui motus & contra temporum fidem aduersum ecclesiam concitantur:ex occasione huiuscemodi oborti. Basilica quædam publici operis, vetusta & admodum neglecta fuit, quam Constantius Imperator donasse episcopis perfidiam suam prædicantibus ferebatur. Quæ longa incuria nihil validum præter patietes habebat. Visum est episcopo qui per idem tempus gubernabat ecclesiam, hanc ab Imperatore deposcere, vt crescentibus fidelium populis, orationum quoque crescerent loca. Quamque cùm acceptam vellet excolere, reperta sunt in loco antra quædam latentia & terræ defossa, latrociniis & sceletibus magis quã cæremoniis apta.Igitur Gentiles, qui retegi criminum suorum latebras & flagitiorũ cauernas viderũt, nõ ferentes operta tot seculis mala & tenebris obtecta reserari, velut draconum calice potato insanire omnes ac palam furere cœperunt. Nec vocibus iam & seditionibus vt solebant, sed manu ferróque decertare nituntur. Crebros conflictus agere in plateis, belloque aperto vterque populus inter se coire. At nostri numero & potentia multo plures, sed modestia religionis minus feroces erant.Ex quo frequẽter nostrorum plurimis vulneratis, aliquantis etiam interfectis, ad templum quasi ad arcem quandam refugiebant. Quò nonnullos ex christianis captos secum abducentes, accensis aris immolare cogebant:renitentes nouis & exquisitis suppliciis excruciatos necabant,alios patibulis affigentes,alios confractis cruribus in speluncas præcipitantes,quas ob sacrificiorum sanguinem, cæteraque impuritates delubri recipiendas, vetustas curiosa constructerat. Verum hæc per dies singulos primò cum metu, deinde cum fiducia & desperatione gerere,atque intra templum clauũ rapto & præda viuere.Ad postremum grassantes in sanguine ciuium, ducem sceleris & audaciæ suæ deligunt Olympum quendam,nomine & habitu philosophum,quo antesignano arcem defenderent,& tyrannidem tenerent.At hi quibus Romanarum legum custodia, iurísque dicendi cura permissa est,cognitis quæ gesta fuerant, turbati atque perterriti ad templum conuolant, causas audaciæ perconctantur, & quid sibi vellet ille concursus, in quo cũ tãto scelere ante aras sanguis ciuiũ funderetur,inquirũt.Sed illi obfirmato aditu confusis & dissonis vocibus rationem facti nullam, sed clamorem reddebant.Missis tamen ad eos nuntiis, de Romani Imperij potestate, de vindicta legum, & de his quæ talia solent subsequi, commonebant. cúmque loci munitio nihil aduersum væsana molientes agi, nisi vi maiore, sineret, res gesta ad Imperatorem refertur. Ille qui ingenita mentis elementia errantes mallet emendare quàm perdere, rescribit illorum quidem vindictam,quos ante aras sanguis effusus martytes effecit,non esse

Christianus semper no desitor.

poscendam,

poſcendam, in quibus dolorem interitus ſuperauerit gloria meritorum. De cærero vero malorum cauſam radicéſque diſcordiæ, quæ pro ſimulachrorum defenſione veniebant, penitus debere ſuccidi: quibus exterminatis, etiam bellorum cauſa pariter conquieſceret. Cúmque hæc ſcripta veniſſent, & velut poſt inducias parui temporis ad audiendum vterque populus conueniſſet ad templum, ſtatim vt prima epiſtolæ pagina reſerata eſt, in cuius exordio vana Gentilium ſuperſtitio culpabatur, clamor à noſtris immenſus attollitur, ſtupor ac pauor Gentilium populos inuadit. Latebras vnuſquiſque quærere, anguſtos fugæ calles rimari, aut noſtris ſe latenter immergere: vt ab omnibus qui aderant noſceretur, præſentia dei populo audaciam tribuente, furorem dæmonis, qui in illis prius debacchatus fuerat, effugatum.

Cap. xxiii. Serapis templum apud Alexandriam.

SErapis apud Alexandriam templum auditum quidem omnibus puto, pleriſque vero etiam notum. Locus eſt non natura, ſed manu & conſtructione per centum, aut eo amplius gradus, in ſublime ſuſpenſus, quadratis & ingentibus ſpatiis omni ex parte diſtentus: cuncta vero quo ad ſummum pauimentorum euadatur, opere forniceo conſtructa, quæ immenſis deſuper luminaribus, & occultis aditibus inuicem in ſemet diſtinctis, vſum diuerſis miniſteriis & clandeſtinis officiis exhibebant. Iam veto in ſuperioribus extrema totius ambitus ſpatia occupant exhedræ & paſtophoria, domuſque in excelſum porrectæ in quibus vel æditui, vel hi quos appellabant ἀγνεύοντας, id eſt, qui ſe caſtificant, commanere ſoliti erant. Porticus quoque poſt hæc omnem ambitum quadratis ordinibus diſtinctæ intrinſecus circumibãt. In medio totius ſpatij ædes erat, precioſis ædita columnis, & marmoris ſaxo extrinſecus ample magnificeque conſtructa. In hac ſimulachrum Serapis ita erat vaſtum, vt dextra vnum parietem, alterum leua perſtringeret: quod monſtrum ex omnibus generibus metallorum lignorumque compoſitum ferebatur. Interioris delubri parietes laminis primò aureis veſtiti, ſuper has argenteis, ad poſtremum æreis habebantur, quæ munimento precioſioribus metallis forent. Erant etiam quædam ad ſtuporem admirationemque vidéntium, dolis & arte compoſita. Feneſtra perexigua ab ortu ſolis ita erat aptata, vt die qua fuetat inſtitutum ſimulachrum Solis ad Serapin ſalutandum introferri, diligenter temporibus obſeruatis, ingrediente ſimulachro radius ſolis per eandem feneſtram directus, os & labra Serapis illuſtraret, ita vt inſpectante populo, oſculo ſalutatus Serapis videretur à ſole. Erat & aliud fraudis genus huiuſmodi: Natura lapidis Magnetis huius virtutis eſſe perhibetur, vt ad ſe rapiat & attrahat ferrum. Signum ſolis ad hoc ipſum ex ferro ſubtiliſſimo manu artificis fuerat fabricatum, vt lapis cuius naturam ferrum ad ſe trahere diximus, deſuper in laquearibus fixus, cum temperate ſub ipſo radio ad libram fuiſſet poſitum ſimulachrum, & vi naturali ad ſe raperet ferrum, aſſurrexiſſe populo ſimulachrum, & in aere pendere videretur. Et ne hoc lapſu propero prodetetur, miniſtri fallaciæ, Surrexit aiebant ſol, vt va-

Serapis ſepulchrum.

Magnetis natura.

ledicens Serapi discedat ad propria. Sed & multa alia decipiendi causa à veteribus (in loco) fuerant constructa, quæ nunc longum est enumerare per singula. Verum vt dicere cœperamus, rescripto recitato, parati quidem erant nostrorum populi ad subuertendum erroris autorem: persuasio tamen quædam ab ipsis gentilibus fuerat dispersa, quod si humana manus simulachrum illud contigisset, terra dehiscens ilico solueretur in chaos, cœlumque repentè rueret in præceps. Quæ res paululum stuporem quendam populis dabat. Cum ecce vnus ex militibus fide quàm armis magis munitus, correptam bipennem, insurgens omni nisu maxillæ veteratoris inlidit. clamor attollitur vtrorumque populorum: neque tamen aut cælum ruit, aut terra descendit. Inde iterum atque iterum repetens, putris ligni fumosum genium cedit: quo deiecto, igni adhibito tam facile quàm lignum aridum conflagrauit. Post hoc reuulsum ceruicibus & depresso modio trahitur caput, tune pedes, aliaque membra exsa scecuribus & rapta funibus detrahuntur, ac per singula loca membratim in conspectu cultricis Alexandriæ senex veternosus exuritur. Ad vltimum, truncus qui superfuerat in amphitheatro concrematur. Vanæque superstitionis & erroris antiqui Serapis, hic finis fuit. De cuius origine diuersa fertur opinio Paganorum. Alij Iouem putant: cuius capiti modius superpositus: vel quia cum mensura modóque cuncta indicet moderari, vel vitam mortalibus frugum largitate præberi. Alij virtutem Nili fluminis, cuius Ægyptus opibus & fœcunditate pascatur. Quidam in honorem nostri Ioseph formatum perhibent simulachrum, ob dimensionem frumenti, qua famis tempore subuenit Ægyptiis. Alij repertum in historiis Græcorum veteribus ferunt Apin quẽdam patremfamilias seu regem in Ægypto Memphis positum, cum famis tempore frumenta apud Alexandriam defecissent, ex proprio affatim ciuibus alimenta præbuisse. Quo defuncto, in honorem eius instituerint apud Memphis templum, in quo bos quasi indicium optimi agricolæ nutritur, habens quædam coloris insignia, qui ex nomine eius Apis appelletur: σῦρον vero, id est, sepulchrum in quo corpus eius inerat Alexandriam deduxerint, & soron Apis primò ex compositione Sorapin, post vero per † corruptionem Serapin nominarint. Quod an verum sit, aut nihil omnino, de his deus viderit. Sed ad inceptum redeamus.

Destruitur simulachrũ Serapis à christianis

Alias correctionem

Cap. xxiiii.

POst hæc capite ipso idololatriæ deiecto, studiis vigilantissimi sacerdotis quæcunque fuerant per totam Alexandriam portenta potius quàm simulachra pari exitu & simili dedecore publicantur. Horret animus dicere, qui miseris mortalibus laquei à dæmonibus præparati sint, quæ funera, quæ scelera in illis, quę dicebant ἄδυτα, tegerentur: quot ibi infantum capita desecta inauratis labris inuenta sint: quot miserorum eruciabiles mortes depictæ. Quæ cum proderentur in lucem, ac sub auras prolata ferrentur, licet confusione ipsa gentiles & pudore diffugerent, tamẽ si quis adesse potuit, mirabatur tot seculis se illis tam nephariis & tam pudendis fraudibus irretitum. Vnde & plurimi ex his condemnato errore & scelere deprehenso

prehenſo, fidem Chriſti, & cultum verę religionis amplexi ſunt. Nam vt omittam cætera flagitia, quę in aliis locis vi necatis paruulis, deſpicatiſque ob fibrarum inſpectionem virginibus gerebantur, vnum ſolummodo quod in templo Saturni geri, ad omnium venit conſcientiam, memorabo: ex quo etiam cętera quę omiſimus, perpendantur.

Cap. XXV. Tyrannus Saturni ſa cerdos.

SAcerdos erat apud eos saturni, tyrannus nomine. Hic quaſi ex reſponſo numinis, adorantibus in templo nobilibus quibuſque & primariis viris, quorum ſibi matronę ad libidinem placuiſſent, dicebat saturnum præcepiſſe, vt vxor ſua pernoctaret in templo. Tum is qui audierat, gaudens quod vxor ſua dignatione numinis vocaretur, exornatam comptius inſuper & donariis onuſtam, ne vacua ſcilicet repudiaretur, coniugem mittebat ad templum. In conſpectu omnium concluſa intrinſecus matrona, tyrannus clauſis ianuis & traditis clauibus diſcedebat. Deinde facto ſilentio, per occultos & ſubterraneos aditus, intra ipſum saturni ſimulachrum patulis erepebar cauernis. Erat autem ſimulachrum illud à tergo † exeſum, & parieti diligenter annexum. Ardentibuſque intra ædem luminibus, intentæ ſupplicantique mulieri cõcaui proferebat, ita vt pauore & gaudio infelix mulier trepidaret, quod dignam ſe tanti numinis putaret alloquio. Poſtea quam vero quæ libitum fuerat, vel ad conſternationem maiorem, vel ad libidinis incitamentum deſeruiſſet numen impurum, arte quadam linteolis obductis, repente lumina extinguebantur vniuerſa. Tum deſcendens, obſtupefactæ & conſternatę mulierculæ adulterij fucum prophanis commentationibus inferebat. Hæc cum per omnes miſerorum matronas multo iam tempore gererentur, accidit quandam pudicæ mentis fœminam horruiſſe facinus, & attentius deſignantem, cognouiſſe vocem tyranni, ac domum regreſſam, viro de fraude ſceleris indicaſſe. Ille de iniuria coniugis, imò potius ſua, ardentius inflammatus, inſcriptum tyrannum ad tormenta deducit. Quo conuicto atque confeſſo, cęciſque fraudibus reuelatis, pudor omnis & dedecus Paganorum peruaſerat domos, adulteris matribus, inceſtis patribus, liberis ſpurijs deprehenſis. Quibus diuulgatis & proditis, raptim cum ſimulachris & ædibus excitabantur & crimina.

† *Alias* excisum

Cap. XXVI. Sacerdotales litteræ.

IAm vero Canopi quis enumerer ſuperſtitioſa flagitia? vbi prętextu ſacerdotalium litterarum (ita etenim appellant antiquas Ægyptiorum litteras) magicę artis erat penè publica ſchola. Quem locum velut fontem quendam atque originem dęmonum intantum venerabantur Pagani, vt multo ibi maior celebritas, quàm apud Alexandriam haberetur. sed de huius quoque monſtri errore, cuiuſmodi originem tradant, abſurdum non erit paucis exponere. Ferunt aliquando Chaldæos Ignem deum ſuum circunferentes, cum omnium prouinciarum diis habuiſſe conflictum, quo ſcilicet qui viciſſet, hic eſſe deus ab omnibus crederetur. Reliquarum prouinciarum dij, æris, aut auri, argentique, aut ligni, vel

Ignis deus Chaldæorũ

lapidis, vel ex quacunque mareria conſtabant, quæ per ignem proculdubio corrumperetur. Ex quo fiebat, vt Ignis locis omnibus obtineret. Hæc cum audiſſet canopi ſacerdos, callidum quiddam excogitauit. Hydriæ fieri ſolent in Ægypti partibus fictiles, vndique crebris & minutis admodum foraminibus patulæ, quibus turbida aqua deſudans, defecatior ac putior redditur. Harum ille vnam cera foraminibus obturatis, deſuper etiam variis coloribus pictam, aqua repletam ſtaruit vt deum. Et exciſum veteris ſimulachri, quod Menelai gubernatoris ferebatur, caput de ſuper poſitum diligenter aptauit. Adſunt poſt hæc chaldæi: itur in conflictum circa hydriam ignis accenditur: cera qua foramina fuerant obturata, reſoluitur: ſudante hydria ignis extinguitur. Sacerdotis fraude canopus chaldæorum victor oſtenditur. Vnde ipſum canopi ſimulachrum, pedibus perexiguis, attracto collo, & quaſi ſuggillato ventre tumido in modum hydriæ cum dorſo æqualiter rereti formatur. Ex hac perſuaſione velut deus victor omnium colebatur. Sed profecerint hæc fortaſſe aliquando Chaldæis. Nunc vero aduentante ſacerdote dei Theophilo, nullus profuit ſudor, nec ceris fraus obtecta ſubuenit. Vaſtata ſunt omnia, atque ad ſolum deducta.

Cap. XXVII.

SEd † nihil geſtum eſt quod in ſqualorem verteret locum. Flagitiorum cauernæ, ac veternoſa buſta deiecta ſunt, & veri dei templa eccleſiæ celſæ conſtructæ. Nam & in Serapis ſepulchro prophanis ædibus complanaris, ex vno latere martyrium, ex altero conſurgit eccleſia. Occaſio autem martytij conſtruendi vnde data ſit, dignum arbitror memorare.

Forte, Et nihil nõ geſtum eſt

Cap. XXVIII.

IVliani temporibus velut relaxatis frenis efferbuit in omnem ſæuitiam feritas Paganorum. Ex quo accidit, vt apud Sebaſten Paleſtinæ vrbem ſepulchrum Ioannis Baptiſtę mente rabida & funeſtis manibus inuaderent, oſſa diſpergerent, atque ea rurſum collecta, igni cremarent, & ſanctos cineres pulueri immixtos, per agros & rura diſpergerent. Sed dei prouidentia factum eſt, quoſdam de Hieroſolymis ex monaſterio Philippi hominis dei, orationis illuc cauſa per idem tempus veniſſe. Qui cum tantum nephas humanis quidem manibus, ſed ferina mente fieri viderent, mori gratius habentes, quàm huiuſcemodi piaculo funeſtare, inter eos qui oſſa ad exurendum legebant mixti, diligentius inquantum res patiebatur, ac religioſius congregantes, furtim ſe vel ſtupentibus, vel inſanientibus ſubtraxere, & ad religioſum patrem Philippum venerandas reliquias pertulere. Ille ſupra ſe ducens tantum theſaurum propriis ſeruare vigiliis, ad Pontificem maximum tunc Athanaſium, hoſtiæ immaculatæ reliquias per Iulianum diaconum ſuum, poſt etiam Paleſtinæ vrbis epiſcopum mittit. Quas ille ſuſceptas, paucis arbitris ſub cauaro ſacrarij pariete incluſas prophetico ſpiritu profuturas generationi poſteræ conſeruauit: quibus nunc deiectis & proſtratis idololatrię veſtigiis, in ędibus quondam prophanis aurea tecta conſurgerent.

Monaſterium Philippi apud Hyeroſol.

Sed poſt

Sed post occasum Serapis, qui nunquam vixerat, quę iam alterius dęmonis stare delubra potuerunt? † Parum dixerim, si omnes quę erant Alexandrię per singulas penè calumnas cuiuscunque dęmonis ędiculę infultę ceciderunt. Sed per cunctas Ægypti vrbes, per castella, per vicos, per omne rus, per ripas fluminis, per eremum quoque si qua phana vel potius busta reperiri potuerunt, instantia vniuscuiusque episcopi subrura, & ad solum deducta sunt, ita vt denuo rus culturæ redderetur, quod iniuste fuerat dæmonibus depuratum. *Forte parum si dixerim.*

SEd & illud apud Alexandriam gestum est, quod etiam thoraces Serapis, qui per singulas quasque domos in parietibus, in ingressibus, in postibus etiam ac fenestris erant, ita abscisi sunt omnes & abrasi, vt ne vestigium quidem vsquā, vel numinis appellatio, aut ipsius, aut cuiuslibet alterius dęmonis remaneret, sed pro his crucis dominicę signum vnusquisque in postibus, in ingressibus, in fenestris, in parietibus, columnisque depingeret. Quod cùm factum esse hi qui superfuerant ex Paganis viderent, in recordationem rei magnæ ex traditione sibimet antiquitus commendata venisse perhibentur: Signum hoc nostrum dominicæ crucis interillas quas dicunt ἱερατικὰ i sacerdotales literas, habere Ægyptij dicuntur, velut vnum ex cęteris litterarum, quę apud illos sunt, elementis. Cuius litterę seu vocabuli hanc esse asserunt interpretationem: Vita vēntura. Dicebant ergo hi qui tunc admiratione rerum gestarum conuertebantur ad fidem, ira sibi ab antiquis traditum, quod hæc quę nunc colunrur, tamdiu starent, quamdiu viderent signum istud venisse in quo esset vita. Vnde accidit vt magis hi qui erant ex sacerdotibus vel ministris templorum, ad fidem conuerterentur, quàm illi quos errorum pręstigię & deceptionum machinę delectabant. *Cap. XXIX. Signum dominicæ crucis.*

SAnè quoniam moris erat in Ægypto, vt mensura ascendentis Nili fluminis ad templum Serapis deferretur, velut ad incrementi aquarum & inundationis autorem, subuerso eius simulachro, ignique consumpto, omnes simul negabant Serapin iniurię memorem, aquas vltrà ac affluentia solita largiturum. Sed vt ostenderet deus non Serapin, qui multo erat Nilo posterior, sed se esse qui aquas fluminis temporibus suis iuberet excrescere, tanta ex eo & deinceps fuit inundario, quantam fuisse prius ęras nulla meminerat. Et ideo vlna ipsa, id est, aquę mensura, quam πῆχυν vocant, ad aquarum dominum in ecclesiam cœpta deferri. Sed vbi hęc gesta religioso principi nunciata sunt, exrentis ad cęlum palmis, cum ingenti fertur exultatione dixisse: Gratias tibi Christe, quòd absque vrbis illius magnæ pernicie ram vetustus error extinctus est. *Cap. XXX. Theodosii vox.*

INterea Valentinianus in Occiduis partibus, animis (quanrū ætas patiebatur) ardentibus rempublicam gerens, causis etiam nunc ardentibus laqueo vitam finiuit. Sed hoc quidam dolo ducis sui Arbogasti factum confirmabant: idque quàm maxime publica tenebat opinio. Alij quidem à commissi scelere ducem alienum dicebant, sed causas præstitisse, quibus in hoc adolescens animi indignatione cogeretur, quòd † minus ei *Cap. XXXI. An. Do. 364.* *alias minus etiā*

quam per ætatem valuit. tanquã per ætatẽ nondum valido, libera de omnibus indulgeret imperia. Fuere tamen nonnulli sacerdotum, qui pacis ab eo qui post creatus est legatione susceptа, immunem esse ducẽ à mortis scelere apud Theodosium testarentur.

Cap. XXXII. SEd ille nihilo segnius inflammatus ad vltionem, arma contra Eugenium qui in locum defuncti substitutus est, corripit, primò dei voluntatem per Ioannem monachum (de quo suprà memorauimus) scisscitatus. Tum ille qui primam de Maximo ei victoriam prædixerat incruentam, etiam hanc licet non absque plurima vtriusque sanguinis inundatione promittit.

Cap. XXXII. IGitur præparatur ad bellum non tam armorum telorumque, quàm ieiuniorum orationumque subsidiis: nec tam excubiarum vigiliis, quàm obsecrationum pernoctatione munitus circumibat cum sacerdotibus & populo omnia orationum loca, ante martyrum & Apostolorum thecas iacebat cilicio prostratus, & auxilia sibi fida sanctorum intercessione poscebat. At Pagani, qui errores suos nouis semper erroribus † animant, innouare sacrificia, & Romam funestis victimis cruentare, inspicere exta pecudum, & ex fibrarum præscientia securam Eugenio victoriam nuntiare. Superstitiosius hæc agente, & cum omni animositate, Flauiano tunc Præfecto, cuius assertionibus (magna enim erat eius in sapientia prærogatiua) Eugenium victorem fore pro certo præsumpserat. Sed vbi veræ religionis fretus auxilio Theodosius, alpium fauces cœpit vrgere, primi illi quibus nequicquam litatæ sunt tot victimæ, de fallaciæ conscientia trepidi dæmones, in fugam versi. Post etiam magistri horum & doctores errorum præcipuè Flauianus, plus pudoris quàm sceleris reus, cùm potuisset euadere eruditus admodum vir, mereri se mortem pro errore iustius, quàm pro crimine iudicauit. Cæteri vero instruunt aciem, & collocatis in superiori iugo insidiis, ipsi pugnam in descensu montis expectant. Verum vbi ad primos ventum est, & ilicò se legitimo principi tradiderunt, cum cæteris imis vallibus deprehensis conflictus acerrimus geritur. Steit aliquandiu anceps victoria: fundebantur auxilia Barbarorum, & terga iam hostibus dabant. Sed fiebat hoc non vt Theodosius vinceretur, sed ne per Barbaros vincere videretur. Tum ille vt conuersas suorum acies vidit, stans in edita rupe, vnde & conspicere & conspici ab vtroque posset exercitu, proiectis armis, ad solida se vertit auxilia, & prostratus in conspectu dei: Tu, inquit, omnipotens deus, nosti quia in nomine christi filij tui vltionis iustæ, vt puto, prælia ista suscepi: si secus, in me vindica. Si vero cum causa probabili & in te confisus, huc veni porrige dexteram tuis, ne fortè dicant gentes, vbi est deus eorum? Quam supplicationem pij principis, certi à deo esse susceptam, hi qui aderant duces, animantur ad cædem: & præcipuè Bacurius, vir fide, pietate, virtute & animi & corporis insignis, & qui comes esse & socius Theodosij mereretur, proximos quosque cõto, telis, gladio passim sternit, agmina hostium conferta & constipata perrumpit. Iter per milia tuentium ad ipsum tyrannum ruptis agminibus &

Theodosius ad Deum.

Ann. 306

acerua

aceruatim fusis stragibus agit. Vix fortasse ab impiis ce dantur quæ gesta sunt. Etenim compertum est, quod post illam imperatoris precem quam deo fuderat, ventus ita vehemens exortus est, vt tela hostium in eos qui iecerant, retorqueret. Cumque magna vi persistente vento, omne iaculum missum ab hostibus frustraretur, fracto aduersariorum animo, seu potius diuinitus repulso, Arbogasto duce nequicquã fortiter faciente, Eugenius ante Theodosij pedes, vinctis post terga manibus, adducitur. Ibique vitæ eius & certaminis finis fuit. Tum vero religioso principi glorioſior victoria de frustratis opinionibus Paganorum, quam de tyranni interitu fuit, quibus spes vana & falsa diuinatio minus in interitu contulit pœnæ, quàm pudoris seruauit in vita.

Eugenius capitur.

CVmque post hæc vt futurorum præscius Imperaror, disponendæ rei- publicæ sollicitudine stringeretur, ad orientem protinus mittit, vbi venturus ad bellum tura liberos custodia commendarat. Ibique Arcadium Augustum regnum sibi dudum traditum seruare præcipit. Honorium vero pari dignatione prędituin, ad occidentis imperium venire ocyus iuber. Quo suscepto, & paternis oculis complexibusque constricto, traditis occidentalis regni gubernaculis, ipse Romano imperio per annos decem & septem feliciter gubernato, ad meliora migrauit, cum piissimis principibus percepturus prędia meritorum.

Cap. XXXIIII.

Theodosij mort.

HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ LIBRI SECVNDI, RVFFINO AQVILEIENSI *presbytero authore, finis.*

SCRIPTVRÆ SACRÆ AVTHORITATVM QVÆ IN HIS RVFFINI AQVILEIENSIS PRESbyteri commentariis ſparſim explicatæ & citatæ ſunt, ex vtriuſque Teſtamenti librorum ordine digeſtus index.

Ex Geneſi.

CAP. 49 Vocauit autem filios ſuos, & dixit: Congregamini vt annunciem vobis quæ occurſura ſunt vobis in nouiſſimis, pag. 10

Exodus.

4 Iſraël primogenitus meus. 10
13 Et erit vita ſuſpenſa ante oculos tuos, & timebis per diem & noctem, &c. 182

Deuteronomium.

2 Cùm diuideret excelſus gentes, ſtatuit terminos gentium ſecundum numerum. 178
32 Audite hæc omnes Gentes: auribus percipite omnes, qui habitatis orbem, quique terrigenæ & filij hominum, ſimul in vnum diues & pauper. 101
32 Ex vineis Sodomorum vitis eorum, & palmes eorum de Gomorris, Vua eorum, Vua fellis & botrus amariſſimus ipſis. 183

Eſaias.

3 Væ animę eorum, qui cogitauerunt cogitationem peſſimã aduerſus ſemetipſos dicẽtes, Alligemus iuſtum, quia inutilis eſt nobis. 181
3 Dominus in Iudicium veniet cum ſenioribus & principibus populi. 181
5 Expectaui vt faceret vuam, fecit autem ſpinas. 182
7 Virgo concipiet & pariet Filium. 175
25 Et faciet Dominus deus Sabaoth omnibus gentibus, in monte iſto bibent lętitiam, bibent vinum, vngentur vnguento in monte iſto. 180
26 Reſurgent mortui & ſuſcitabuntur qui ſunt in ſepulchris. 191
36. Mulieres quę venitis à ſpectaculo, venite: non enim eſt populus habens intellectũ. 185
50 Peccatis noſtris venundati ſumus. 178
50 Dorſum meum dedi ad flagella, & maxillas ad palmas, & faciem non auerti, &c. 181
52 Quibus non eſt annunciatum de eo videbunt, & qui non audierunt intelligent. 180
53 Domine quis credidit auditui noſtro. 181
53 Sicut agnus coram tondente ſe, non aperuit os ſuum, in humilitate iudicium eius. 182
57 Recubans dormiuit vt leo, & vt catulus leonis, quis ſuſcitabit eum? 183
57 Supra quem aperuiſtis os veſtrum, & aduerſus quem relaxaſtis linguas veſtras? 182
61 Spiritus domini ſuper me, propter quod vnxit me, Euangelizare pauperibus, &c. 173
63 Qui eduxit de terra paſtorem magnum ouium. 185
63 Quis eſt hic qui venit de Edom, rubor veſtimentorum eius ex Boſra? quare rubicunda ſunt veſtimenta tua, & indumentum tuum, &c. 183

Hieremias.

2 Ego plantaui te vineam frugiferam. 10
2 Docebat enim eum propter quem omnia, per quem omnia, qui multos filios, &c. 184
3 Mortificauerunt in lacum vitam meam, & poſuerunt lapidem ſuper me. 183
4 Spiritus vultus noſtri Chriſtus dominus comprehenſus eſt in corruptionibus noſtris, in quo diximus: ſub vmbra eius viuemus in gentibus. 180
11 Credere enim primò omnium accedentem ad deum oportet, quia eſt, &c. 170
11 Maledicta terra in operibus ſuis, ſpinas & tribulos producet tibi. 182
11 Venite & iniiciamus lignum in panem eius, & conteramus eum de terra viuentiũ. 182
11 Moyſes ſpretis Ægyptiorum theſauris elegit potius ferre improperium Chriſti. 14

Ezechiel.

30 In illa die procedent angeli feſtinantes exterminare Aethiopiam, eritque inter eos perturbatio in die ægypti, &c. 178
32 Et extraham te in hamo meo, & extendam te ſuper terram. Campi de te implebuntur & con

& constituam te super omnes volucres cæli. 179
44 Porta autem quæ respicit ad orientem, clausa erit, & non aperietur, & nemo transibit per eam, quoniam dominus deus Israël transibit per eam, & clausa erit. 175

Hosee.

1 Si fuerunt filij Israël sicut arena maris, reliquiæ saluæ fient. 4
3 Et dicit dominus. Adhuc vade, dilige mulierem dilectam amicis & adulteram, sicut diligit dominus filios Israël, &c. 45
4 Iudicate matrem vestram, iudicate, quoniam ipse non vxor mea, & ego vir eius. 37
4 Audite verbum domini filij Israel, quia iudicium domino cum habitatoribus terræ, nõ enim veritas, & non est misericordia, & non est scientia &c. 47
4 In tribulatione sua mane consurgent ad me: Venite reuertamur ad dominum quia ipse cæpit & saluabit nos, percutiet & curabit nos. 59
5 Audite hoc sacerdotes, & attendite domus.
6 Sanabit nos post biduum, in die antẽ tertia, resurgemus & viuemus in conspectu eius. 185
7 Cùm sanare vellem Israel reuelata est iniquitas Ephraim & Samariæ, qua, &c. 61
8 In gutture tuo sit tuba, quasi Aquila super domum Domini, pro eo quod, &c. 66
9 Noli lætari Israel, noli exultare quia à fœdere legis sacrilega pollutione discesseris. 71
10 Vaccas Bethauem coluerunt habitantes Samariæ, quia luxit super eum populus eius, & æditui eius super eum exultauerunt in gloria eius, quia migrauit ab eo. 79
10 Et alligantes eum xenium Regi Iarim. 181
10 Vitis frondosa Israel fructus adæquatus est ei secundum multitudinem fructus, &c. 78
11 Sic fecit vobis Bethel. 83

Amos.

6 Væ qui opulenti estis in Syon, & confiditis in monte Samariæ. 148
8 Occidet tibi sol meridie. 182
9 Qui ædificat in cælo ascensionem suam. 186

Zacharias.

11 Et dixi ad eos. Si bonum est in conspectu vestro date mercedem, & abnuite. Et accepi triginta argenteos, & misi eos in domum domini in conflatorium. 181
14 In illa die non erit lux: frigus & pruina erit vno die, & dies illa nota domino, & neque dies, neque nox & ad Vesperam erit lux. 182

Malachias.

3 Ecce veniet dominus omnipotens, & quis sustinebit diem aduentus eius, aut quis sustinebit aspectum eius? quia ipse ingreditur sicut ignis conflatorii, & sicut herba, &c. 187

Psalterium.

3 Ego dormiui & soporatus sum, & exurrexi, quoniam dominus suscepit me. 185
4 Qui mandueauit panes meos, ampliauit aduersum me supplantationem. 180
4 Filij hominum vsquequo graui corde, vt quid diligitis vanitatem & quæritis &c. 157
10 Vt sagittent in obscuro rectos corde. 23
11 Linguam nostram magnificabimus: labia nostra à nobis sunt, quis noster, &c. 142
11 Propter miseriam inopum & gemitum pauperum, nunc exurgam dicit dominus. 185
15 Quia non dabis sanctum tuum videre corruptionem. 184
15 Domine eduxisti animam meam ab inferno, saluasti me à descendentibus in lacũ. 184
17 Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso peruerteris. 40
17 Qui ascendit super cherubin, volauit super pennas ventorum. 186
21 Tauri pingues obsederunt me. 15
25 Et in puluerem mortis deduxisti me. 185
31 Tollite portas principes vestras & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? dominus fortis, &c. 186
23 Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in loco sancto tuo? 81
25 Odi Ecclesiam malignantium cum impiis non sedebo. 189
27 Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. 183
29 Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendero in corruptionem. 183
29 Quia non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum videre, &c. 184

19 Domine eduxisti de inferno animam meam, saluasti me à descendentibus in lacũ. 185
30 In manus tuas commendo spiritum meum. 183
34 Fiat via illorum tenebræ & lubricum & Angelus domini persequens eos. 162
37 Ego tanquam surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum. 182
37 Amici mei & proximi mei aduersum me appropinquauerunt & steterunt. 180
37 Factus sum sicut homo non audiens & non habens in ore suo redargutiones 182
38 Obmutui & humiliatus sum, & silui à bonis, & dolor meus tenouatus est. 144
44 Speciosus forma præ filiis hominum. 44
45 Deus in medio eius non commouebitur: adiuuabit eam Deus manediluculo. 86
46 Ascendit deus in iubilatione, & dominus in voce tubæ. 186
48 Homo cùm in honore esset, comparatus est iumentis, & similis factus est illis. 102
49 Peccatori autem dixit deus, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis, & c. 159
50 Vt iustificeris in sermonibus tuis & vincas cum iudicaris. 47
54 Molliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula. 180
55 Qui facis Angelos tuos Spiritus & ministros tuos ignem vrentem. 97
57 Ad nihilum deuenient tanquam aqua decurrens. 163
61 Tabernaculum Idumæorum &, Ismaelitæ Moab & Agarem, Gebal & Amon & Amalech, & alienigenæ cum habitantibus Tyrum. Etenim Assur venit cum illis, & c. 118
63 Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. 185
64 Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur vbertate. Pinguescent fines deserti & exultatione colles accingentur. 167
64 Veruntamen mendaces filij hominum in stateris, vt decipiant ipsi de vanitate & c. 190
68 Descendi in limum profundi, & non est substantia. 184
68 Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. 183
70 Quoniam conuersus viuificasti me, & de abysso terræ iterum reduxisti me. 185
72 Mihi adhærere Deo bonum est. 7
72 Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum, transierunt in actum cordis. Cogitauerunt & locuti sunt nequitiam. Iniquitatem in excelso locuti sunt. 134
73 Dedit eum in escam populis Æthiopum 179
75 Dormitauerunt omnes qui ascenderunt equos. 16
75 Notus in Iudæa deus. 20
77 Excitatus tanquam dormiens Dominus. 105
86 Diliget dominus portas Syon super omnia tabernacula Iacob. 86
87 Et factus est sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber. 185
92 Parata est sedes tua Deus ex tunc à seculo tu es. 186
103 Omnia à te expectant domine, vt des illis escam in tempore: Dante te illis, colligent: aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate: Auertente, & c. 104. 106
104 Posuit pluuias eorum grandinem ignem comburentem in terra ipsorum, & percussit vineas eorum & contriuit omne lignum finium eorum. 106
111 Quia disponit sermones suos in iudicio. 186
113 Cælum cæli domino terram autem dedit filiis hominum. 164
126 Ecce domini filij, merces fructus ventris. 23
138 Quò ibo à spiritu tuo, aut quo à facie tua fugiam? Si ascendero in cælum tu illic es, si descendero in infernum ades. Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris: illuc manus tua deducet me, & c. 162
141 Portio mea in terra viuentium. 123
109 Donec ponam inimicos tuos sub pedibus tuis. 2
109 Ante luciferum genui te. 20
109 Dixit dominus domino meo, Sede à dextris meis. 186

Iob.

40 Aut adducis draconem, aut ponis capistrum circa nares eius. 179

Canticum Canticorum.

1 Adolescentulæ dilexerunt te: post te curremus in odorem vnguentorum tuorum. 23
2 Exite & videte filiæ Hierusalem coronam qua coronauit eum mater sua. 183

2 Prehendite mihi vulpes pusillas, & exterminantes vineas meas. 13
3 In cubili meo quæsiui eum, & non inueni. 185
3 Tenebo eum, & non dimittam eum, quem diligit anima mea. 185
5 Intraui in hortum meum soror mea, sponsa mea, & Vindemiam vineam meam & c. 183
6 Vna est columba mea, vna est perfecta genitrici suæ. 189
22 Prehendite vulpes paruulos, exterminantes vineas meas. 13

Daniel

3 Videbam in visu noctis, & ecce cum nubibus cæli quasi filius hominis, & c. 187
12 Quia tunc resurgent qui sunt in terræ puluere: si quidem in vitam æternam, & c 191

Baruch.

3 Hic deus noster, non reputabitur alter ad eum, qui inuenit omnem viam disciplinæ & dedit eam Iacob, & Israel dilecto suo: posthæc in terris visus est, & c. 173

Mathæus.

1 Quia paries filium, & vocabis nomen eius Iesum: hic enim saluum faciet, & c. 175
4 Vemte post me. 16
4 Dominus Iesus ductus est in eremum à Spiritu vt tentaretur à diabolo. 17
4 Et accedentes Angeli ministrabant ei. 17
10 Nolite timere eos qui possunt corpus occidere, animæ autem nihil possunt facere. 186
10 Estote prudentes sicut serpentes. 16
11 Tu es qui venturus est, an alium expectemus? 184
13 Simile est regnum cælorum fermento quod abscõdit mulier in farinæ mensuris, & c. 174
13 Semen ceeidit super terram bonam, & adferet fructum, aliud tricesimum, & c. 13
15 Si cæcus cæco ducatum præbeat. 7
15 Sciebat enim pilatus quòd per inuidiam tradidissent eum Iudæi. 20
16 Propitius esto domine, non tibi erit hoc. 16
17 Hic est filius meus dilectus in quo mihi, & c. 17
19 Nisi conuersi fueritis sicut infans, non intrabitis in regnum cælorum. 7
19 Quod est apud homines impossibile, possibile est apud deum. 235
22 In resurrectione mortuorum, neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut, & c. 191
22 Dic nobis, licet censum dare Cæsari, an non? 20
22 Deus Abraham, Deus Isaac, deus Iacob, deus autem non mortuorũ, sed viuentiũ. 191
22 Si ergo Dauid in spiritu dominum vocat eum, quomodo filius eius est? 186
23 A sanguine Abel iusti vsque ad sanguinem zachariæ. 11
24 Cùm dixerint vobis, Ecce Christus hic, aut ecce illic, nolite credere, & c. 187
25 Ite in ignem æternum qui præparatus est diabolo & Angelis eius. 17
25 Et segregabit oues ab hœdis. 187
26 Sexta siquidem hora tenebræ factæ sunt vsque ad horam nonam, & terra mota, & c. 160
26 Verumtamen dico vobis: A modo videbitis filium hominis sedentem ad, & c. 18
26 Consilium fecerunt vt Iesum dolo tenerent. 20
26 Ave rabi, & osculatus est eum. 180
26 Quia consilium fecerunt Scribæ & pharisęi, vt iesum dolo tenerent 11
27 Sanguis illius super nos & super filios nostros 11
27 Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. 183
27 Monumenta aperta sunt, & nulla corpora dormientium sanctorum & c. 184
27 Mortuus est ex infirmitate, & resurrexit à mortuis ex virtute. 20
27 Mundus sum à sanguine iusti huius. 11
28 Baptisate omnes gentes in nomine patris & Filij & Spiritussancti. 190

Marcus

1 Quia crucifigi oportet filium hominis & mori. 16
8 Vade retro Satana, scandalum mihi es, quoniam non sapis quæ Dei sunt, sed, & c. 16

Lucas.

11 Quia cum venerit dominus serui illius diuidet eum, & partem cum infidelibus, & c 12
15 Lætitia est enim & gaudium Angelis in cælis super vno peccatore pœnitentiam, & c 6
15 Ego semper tecum fui, nunquam præterij, & nunquam dedisti mihi hœdum, & c 12

10 Quod apud homines impossibile est, possibile est apud deum. 235

Ioannes.

2 Soluite templum hoc & in tribus diebus suscitabo illud, hoc autem dicebat, &c. 3
3 Sicut exaltauit Moyses serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis. 15
5 Quia ergo veni in nomine patris mei, & non recepistis me, alius veniet in, &c. 187
5 Pater neminem iudicat, sed omne iudicium dedit filio. 15
7 Quia flumina de ventre eius procedent aquæ viuæ. 182
8 Pater & ego vnum sumus. 172
8 Samaritanus est, dæmonium habet. 20
9 Ego in iudicium veni in hunc mundum. 15
10 Erit vnus grex, & vnus pastor. 15
12 Dominus concordat corda principum. 181
12 Cùm exaltatus fuero à terra, omnia ad me ipsum traham. 184
13 Filioli adhuc modicum vobiscum sum. 23
14 Quia vado ad deum meum & Deum vestrum. 21
15 Ego sum vitis vera. 4
20 Quia tulerunt dominum meum, & nescio vbi posuerunt eum. 185

Acta.

2 Verbũ enim cõsummãs & breuians in æquitate faciet dominus super terram. 169
10 Quem vnxit pater Spiritu sancto misso de cælis. 173
15 Multi ex circumeuntibus Iudæis simulabant se Apostolos christi. 170

Romanos.

3 Scimus quia omnia quæ lex loquitur, his qui in lege sunt loquitur. 124
4 Mortuus est propter delicta nostra & resurrexit propter iustificationem nostram. 121
6 Qui alios doces, teipsum non doces. 6
8 Quia illum suscitauit à mortuis. 3
14 Quia omnes nos stare oportet ante tribunal Christi, vt recipiat vnusquisque propria corporis prout gessit siue bona siue mala. 187

Corinthios.

1 Verbum enim crucis peteuntibus stultitia est, his verò qui salui fiunt. 180
1 Nos autem prædicamus christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis vocatis Iudæis & Græcis Christum Dei Virtutem &c. 180
2 Loquetur enim ipse sapientiam inter perfectos. 18
3 Lac vobis potum dedi, non escam. 23
3 Dei enim administratio est, Dei cultus est. 14
4 Si enim qui videtur noster homo corrumpitur, sed qui intus est. 11
8 Et vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia. 175
9 Quis plantauit vineam & de fructibus eius non edit? 14
9 Quia macero corpus meum & seruituti subiicio, ne forte cùm aliis. 16
6 Sic enim pugnat non quasi aërem cædens. 6
11 Quia caput Christi deus est. 174
12 Ne extollar, datus est carni meæ stimulus, Angelus Satanæ, qui me collaphizet. 16
12 Nemo enim dicit dominum Iesum Christum, nisi in spiritu sancto. 2
12 Vnusquisque secundum figuram fidei suæ recipit gratiam Spiritus. 21
15 Primus homo de terra terrenus. 11
15 Quod si resurrectio mortuorum non est, ergo Christus nõ resurrexit. Si autem non resurrexit, inanis est prędicatio nostra, vacua est & fides nostra. 192
15 Nunc autem Christus resurrexit à mortuis primitiæ dormientium, quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. 192
15 Quia non primum quod spirituale est, sed quod animale est. 11
15 Insipiens tu, quod seminas non viuificatur nisi prius moriatur: & quod seminas non corpus quod futurum est, seminas, &c. 191

Galatas

Galatas.

2 Christo concrucifixus sum: Viuo verò iam non ego, Viuit vero Christus in me. 6
4 Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera, hæc autem, sunt duo testamenta. 10

Ephesios.

2 Secundum operationem potentiæ virtutis eius, quam operatus in Christo, suscitans eũ à mortuis,&c. 186
2 Qui simul excitauit nos, simulque sedere fecit in cælestibus. 184
5 Non enim argento vel auro redempti estis, sed precioso sanguine vnigeniti à deo. 4

Philippenses.

2 In cuius nomine, omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum. 186.
2 Habitu inuentus vt homo. 179
2 Quia in nomine Iesu, omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, &c. 177.178
2 Hoc sentite in vobis, quod in Christo Iesu, qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est se esse æqualem deo, sed semetipsum exinaniuit, &c. 178
4 Omnia possum in eo qui me confortat. 7
4 Scio & abundare & esurire ad omnia & in omnibus imbutus sum. 18

1. Petri

3 Christus est in dextera dei sedens in cælis. 186
3 Quia Christus mortificatus carne, viuificatus autem spiritu qui in ipso habitat, eis qui in carcere concluſi erant descendit spiritibus prædicare qui increduli fuere in diebus Noë. 184

Collocenses.

2 Delens quod aduersus nos erat, chirographum, & affigens illud cruci suę, traducit principatus, & potestates, triumphans in semetipso. 178
2 In quo inhabitat omnis plenitudo deitatis corporaliter. 21

Thessalonicenses.

2 Ne quis vos seducat vllo modo, quoniam nisi discessio venerit primum, & reuelatus fuerit homo peccati filius perditionis, &c. 187

Timotheum 2.

2 Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere. 14
4 Hęc autem faciens, te ipsum saluum facies, & eos qui tecum sunt. 23

RERVM AC VERBORVM IN COMMENTARIA RVFFINI AQVILEIENSIS PRESbyteri index locupletissimus.

A

Ablatum est ab eis deus, quomodo intelligendum. 56
Adæ & Iudæorum peccatum an fuerit æquale. 60
Achab & Iesabelis familia deletur. 32
Achar filius charmi in valle Achor ob furtum lapidibus obrutus. 43
Adolescentia populi Israelitici. 64
Adulterij nomine violatam religionem scriptura significat. 30
Ægyptij sicco itinere pelagus transeunt. 43
Ægyptus propter quid in desertum vētura. 121
æqualitas à sapientibus omnibus prædicata 45
ætatis huius infelicissimæ prædictio. 46.47
Affectus synceræ mentis vbi deest, à crapulatis fusa supplicatio, ritè vlulatio nominatur. 66
Afflictio reorum dominum non placat. 105
Agricola terræ suæ quis esse putandus est. 14
Agrorum pulchritudo, quid. 106
Alexãder Hierosolymis maximus cõfessor. 206
Alexander Episcopus Alexandriæ. 195
Alligare pullum ad palmitem quid. 7
altitudo & latitudo crucis descriptio. 177
amasias Idolorum sacerdos. 154
amasiæ sacerdotis Idolorũ ad Amos verba. 155
amatores dicuntur vel Gentium proceres, vel nationum dij. 38.39
ambrosius ieiuniis pugnat aduersus Iustinæ furorem. 240
amictus quid. 5
ammon & Moab de Loth stirpe nati. 127
amos vbi educatus. 123
amos propheta quis & qualis fuerit. 122.123
amos ad munus prophetandi electus. 55
amos, armentariũ se nõ prophetã dicit esse. 155
ampliatus est Ioseph in multis & super fratres dicitur. 20.21.22
angeli fratres nostri sunt. 6
angelus obuiauit Iacob in hominis specie. 89
anima, quando in sanguine vuæ lauatur. 5
anima nihil preciosius. 150
animalia ruminantia. 6
animæ virtus tripartita. 12
animæ appellatione vita intelligitur. 150
animus parricidalis est alicna calamitate direscere. 57
antichristus ex tribu dan nasciturus. 15
antonij eremitæ monachorum exemplar. 201
antonij eremitæ precibus se Constantinus magnus commendat. 201
apes nesciunt coniugia. 176
apis deus. 147
apollo cur daphnidi responsum nõ dat. 213.214
apostasia Regis Ieroboam. 63
apostoli in perpetuo labore fuere. 14
apostoli, agricolę. 13
apostoli, venatores, 12
apostolorum origo. 18
aqua & sanguis ex Christi latere profluxit. 182
area quæ à Noe constructa bicamerata & tricamerata. 6
area dei ab azotiis capta. 125
arcus dolosus, qui effecti. 66
argenteis triginta Christus appreciatus. 181
arij conditio, & mores. 195
arij hęresis. 190
arioli Samaratricæ legis quædam instituta obseruabant. 50
arius ab exilio reuocatur. 205
arius cacando perit. 206
arij fidem nostræ verbis similem, sensu verò dissimilem. 205
Arsenius athanasij lector. 206
ascensus Christi ad cælos. 185
asor interpretatur. 18
assyrius Rex mors & infernus appellatur. 96
athanasij dormitio. 232
athanasius puer quodã per ludũ baptizat. 205
athanasius fugit ex occidentis partibus ad constantem cæsarem. 208
athanasius alexandriæ episcopus. 205
athanasius etiam in occultis terræ ad necem perquiritur. 208
athanasius it in occursum percussori suo. 213
athanasius in lacu cisternę aquam non habentę sex annis continuis occultatur. 208
athanasius ad tribunal sistitur. 237
athanasius artis magicæ accusatur. 206
athanasius Alexandriæ diaconus. 198
athanas. inique cõdẽnatus fugere cogitur. 207
auses Naue filius Iesus dictus est. 173
auxentius hæreticus episcopus moritur. 238
in azotios populos comminatio dei. 125

B

Baalim turpitudinis idolum. 41
baptismi gratia duplex figuratur. 182
bene complacui: ipsum audite. 172
beelsegor qualis deus. 75
benedictio Beniamin. 23
benedictio Nephtalim. 18
benedictio Ruben. 19

benedicto

benedictio Gad. 17
benedictio Symeon & Leui. 11
benedictio zabulon. 12
benedictio Iudę. 2
benedictio Isachar. 15
benedictio Ioseph patriarchæ. 19.20
benedictio cæli & terræ. 20.21
benedictio Aset. 18
benedictio Dan. 15
benedictionem vltimam cur beniamin consecutus sit. 24
benedictiones varię super Ioseph patriarc. 20
beneficia præmissa deus commemorat ad exprobrandum ingratorum facinus. 119
beniamin interpretatur. 24
beniamin lupus rapax. 23
bestias agri appellare, armenta & greges solet sacra scriptura. 48
bethauen locus tribui Iudæ coniunctus. 53
bethel vrbs Idolorum 83
bethel idolis scatuisse demonstratur. 135
bethel & galgala ciuitates Idolis mãcipatę. 140
bonorum possessio inter apost. erat æqualis. 45
bostræ ædes deuorandæ. 116
bruchus & Rubigo. 109
bathuel dei fortitudo. 100

C

Cæli benedictio in christo. 21
Cæremoniarum legalium author 147
Cæremonias repellere, Sacerdoti contradicere est. 48
cæsari reddenda quæ cæsaris sunt. 21
calamitas quæ palestinos est oppressura. 126
calamitates quas passurus erat Israel enumerantur. 94
calamitates quas passuri erant Iudæi enumerantur. 102.103
calamitates criminibus debitæ denunciantur. 151.152.154.155
calamitates venturæ super israelitas. 130
calamitatis magnitudo exponitur. 103.104
calamitatum iudæorum vaticinium. 150
calcaneum equi mordere quis dicatur. 16
caluicium super caput ponere. 158
calumniam pati quid sit. 57
canaam quid. 89
captiuitatis iudaicæ causa. 73
cardinum percussu quid intelligendum. 162
carmeli vertex exsiccatus. 123
carnis vitia quomodo domantur. 7
castigationis præmissæ quanta vtilitas ac morum emendatio. 43
castoris & pollucis ortus. 176
catuli leonis qui appellentur. 6.7
causa cur iudæi reatũ suum non agnouerint. 55
causæ ob quas incommoda multa passa est gens iudaica. 102.103
census cæsari dandus. 21
christi resurrectionis prædictio. 184
christi fœmora. 3
christi in ligno crucifixi vaticinium. 182
christum pro nobis passum esse probatur. 180
christus ex Virgine natus. 2
christus in quibus leoni assimilatur. 3
christus nomen est pontificale, vel Regiũ. 173
christus à dęmone per suggestionẽ tentatus. 21
christus à chrismate dictus. 173
christus ex virgine natus. 2
christus vitis dicitur. 4
colles æterni mistice qui sunt. 22
commentaria in Amos prophetam. 122
comessationes ex preciis innocentiũ factæ. 129
comminationes contra israelitas. 146.147
comprehensio christi vaticinatur. 180
concubinæ nomine lex vetus intelligitur. 26
confusio obscœnos comprehendit. 76
coniugium Osee cum fœmina vilissima. 28
conquestio indignationis plena. 67
consensio Apostolorum vna erat in virtute. 45
consilium pietatis diuinæ ostenditur. 145
cõsortiũ cũ meretrice lex vetus prohibebat. 28
cõsuetudo prophetica, quotiens deus annũciatur ad propugnandũ vel ad vlciscendũ. 115.116
consuetudo & dignitas sanctorum Virorũ. 28
conterere arcus inimicorum, quid. 23
contemptus prophetarum quantum mali Iudæis attulerit. 74
conti pro vetubus & fabulis positi. 135
continentia hordei nomine notatur. 46
conuersionis iudæorum typus. 24
Cooperatio S. Trinitatis. 175.176
correctio pœnitentium dominum placat. 105
corruptio nulla in partu Virginis Mariæ. 175
corruptionis species quatuor incommoda deferentes. 109
de costa primi Adam, mors: de secundi vero costa, Vita. 182
costæ nomine mulier indicatur. 182
crapula & ebrietate accusantur Israelitæ. 149
creatuta omnis ex nihilo est. 174
creatura nulla creatori suo inæqualis. 174
credo in symbolo cur primum creditur. 170
credo in deum Patrem omnipotentem. 170
criminum fœditas vitę prosperitate aliquando latet, 40
crucifixus sub pontio pilato, & sepultus descẽdit ad inferna. 177
crucis descriptio. 177
Crucis ratio non omnibus eadem. 180
Culpæ & pœnæ discrimen. 13

D

dæmon Christi tentator ab eo tentatus. 17
dæmon quibus vicinus dicitur esse vel medius. 55
dæmones Verbo dei fugantur. 197
dagonis statua comminuta ab Arce dei potentia. 125
damasci populus sæpe arua Israëlis populatus est. 114
damasus episcopus. 238
de damnatione fraterna exultare graue peccatum est. 57
de dan variæ acceptiones. 15
dan. 15
daphnis Apollini litat. 213
decretum de Spiritu sancto. 213
dentes super lac candidi. 5.6.8
deo, in aduersis, supplicandi ratio duplex. 58
descendit ad inferna in symbolo romanæ Ecclesiæ non habetur. 179
deus quantum ad parcendum promptior. 124
deus ad veniam promptus. 61
deus populo habitu leonis se promisit occurrere. 58
deus luctatus cum iacob. 89
deus in miserendo diues. 133
deus à quoquam non auffertur. 56
deus sine initio & fine. 171
descensus Christi ad inferos probatur. 183
diaconus præsente episcopo aut presbytero hostiam ne diuidat. 200
didymus Alexandrinus. 235
diei extremæ prædictio. 115
dies domini, quis. 214
dies iudicij probatur. 186.187
quadragesimæ. 9
dies tenebris densissimis obscuratur. 204
dies extremi iudicij cur horribilis dicatur. 116.
dionysius in exilium cur mittitur. 209
discretio magna in professione orandi. 58
discretio inter plebem & sacerdotes nulla. 50
dispersi qui. 12
distinctio inter incautos, & procaces. 53
diuinitas sine exemplo est. 174
diuisi qui dicuntur. 12
diuisio vestimentorum christi. 183
diuitibus væ imprecatur. 148
doctor verus iustitiæ quis. 115
domus ieroboam gladio desolanda. 154
dux de fœmoribus iudæ quomodo quis euadat. 7

E

Ebionis hæresis. 189
Ecclesiæ hodiernę descriptio. 46 47
ecclesia, Christi sanguine lauanda. 4
ecclesia sancta, quæ. 189
ecclesia apud ibetos exstruitur. 204
ecclesia oppugnatur. 213
ecclesiæ orientalis symbolum. 171
ecclesiæ restituuntur. 240
ecclesiæ hodiernus status. 110
edessa vrbs mesopotamiæ. 234
Edesius à poculis. 202
Edom, Theman & Bosra vnus populus est. 127
Ægyptus doctissimis viris referta. 236
effectus solis. 141
effraim subcinericius factus. 64
effraim columba vocatur. 65
effraim nomine Hieroboam quidam vocari putant. 74
effraim cur meretrix vocatur. 76
effraim Samaria dicta est. 77
effraim pro ieroboam. 93
effraim nomine Samaritæ dicuntur. 56
ἔλιξ quid. 4
emath antiochia. 152
eques quando casurus retrorsum. 16
equites animæ in corporibus positæ, qui. 16
equitem & equum, dominum cum carne susceptam quidam designari volunt. 15
episcopos duos in ciuitate vna esse prohibentur. 199
episcopis cõsortium mulierũ interdicitur. 198
episcopus ab omnibus totius prouinciæ episcopis ordinetur. 198
ertantibus cur deus ad tempus indulget. 46
error ac superstitio iudæorum. 51
eruca, locusta, Brucho, & rubigini, quatuor animi passiones aptantur. 109
esurire aliud, & aliud ieiunare. 105
eusebius episcopus. 212
eusebius Nicomedienſis. 206
eusebius sacerdos & medicus. 212
eusebius nicomediæ episcopus. 198
eusebius in exilium mittitur. 209
eunomij hæresis. 190
Eunomius vir corpore & anima leptosus. 210
exercitus Assyrius vna nocte deletus. 97
exercitus Sennacherib fere omnis vna nocte cur periit. 33
exitium templi comminatur deus. 161

F

Facies malitiæ ex multiplici iniquitate composita. 83
Facinus ingratorum exprobratur, 129
Facinus religionis dissimulatæ iudæ imputatur. 127.128
fames duplex, panis, aquæ, & verbi dei. 159
Factum principis admirabile. 195
Fasciculus pro possessione. 164

Fatuel

Fatuel Ioelis pater. 100
Femina quædam à Iesu mortis erucis Christi contactu ad vitam reuocatur. 201
Fermento regnum cælorum comparatur. 174
Fidei Nicenæ exemplum. 198
Fidei simplicitas quantum virtutis habeat. 196
Figura noui Testamenti. 10
Filij patris, qui. 6
Filij Syon exultate & lætamini in domino deo vestro multipliciter explicatur. 113
Filius quomodo à patre genitus, nõ est discutiendum. 171
Flagella Christi. 181
Flagitiorum impunitate nihil acerbius. 52
Fluuius & fons vnum sunt inseparabile. 172
Fœditas criminum vitæ prosperitate aliquando latet. 40
Felicitas quæ super Hierusalem ventura est, prædicatur. 120.121
fœmora Christi quę sunt misticè. 3
fons peccati & mortis de muliere prima. 182
fons nec dicitur fluuius, nec fluuius fons. 172
fons Moysi. 110
fornicarij qui. 50.51
fornicatio in scripturis captiuitatem significat & cur. 31
frigus duplex, temporis & fidei. 183
fruges quo fine in terram sparguntur. 171
frumentius à rationibus. 202
fugo pro Effugio ponitur. 162

G

Gabaonitę omnes pene deleti propter obscenitatis scelus in vxorem cuiusdam leuitæ illatum. 75
Gad interpretatur. 17
galaad ciuitas operantium Idolum. 60.61
galgala idolis plena fuisse dicitur. 135
galgala ciuitas idolis mancipata. 140
galgala locus tribui Iudæ coniunctus. 53
galgal Idolorum cultrix. 77
gazæ supplicium enumeratur. 125
Gens Iberia Christianismũ suscipit. 203. 204
Gentis merita deleguntur, quibus à Deo consortio depulsa est. 37
Georgius vi rapit Alexandriæ episcopatũ. 209
Gothorum per Thraciam irruptio. 239
Gratia baptismi duplex. 182
Gratianus imperator Theodosium regni participem adsciscit. 239
Gratifici oculi christi. 5
Gruitas iudicantis quanta. 67
Greges pecorum etiam ob populi peccatum disperierunt. 106
Gregorius cappadociæ episcopus. 236

H

Habitus vestientis exprimitur. 131
Hæresis eunomiana. 210
Hæresis Arij volentis abscindere substantiam Patris Filium. 195
Hæretici etiam post pœnitentiam ad sacerdotium recipiendi. 211
Hamus Christi. 179
Herodes cur dictus est Iarim siue syluester. 181
in Hierusalem tuta erit saluatio in die iudicii. 116 117
Hiericho vrbs in terra promissionis opulentissima victoria mirabili occupata. 43
Hieu Baal Idolum destruxit. 93
Hilarius Illyricum, Italiam, gallíasque circuit. 211.213
homo ex limo terræ creatus. 177
hordeũ in scripturis continentiã significat. 46
hostes iusti, duobus modis intelligi potest. 143
hostiis quibus placatur deus. 110.111
humiliabitur positũ, pro superbia humiliatã. 65

I

Iacob nomine decem tribus intelliguntur. 88
iacob cum deo luctatus. 89
iacob israël appellatus. 92
iacob pro Rachel septem annis seruiuit Laban. 92
iacob & iudæ nomine israel induritur. 150.151
iactatio nominum sola, ad defendendum fugida est. 67
iarim quid. 181
iberia gens quo tempore Christi fidem amplexa sit. 203
iberi poscunt à Constantino sacerdotes. 204
idola in galgal culta fuisse refertur. 77
idola & fana gentium concremanda. 154
idololatriæ species. 53
idolorum ciuitates. 61
idumæa quare desolanda. 121
idumæi Esau posteri. 125
iehu Nainsi filius in regem super israel suscitatur. 32
iehu nomine quid intelligatur. 32
ieiunare aliud & aliud esurire. 105
ieiunium omni sexui & ætati indicitur. 104
ieroboam Regis idololatria. 63
ieroboam contemptum Religionis ab aulicis exhilaratus. 63
ieroboam initio salomoni inuisus ob pietatem regnandi cupiditate apostatauit. 74
ieroboam princeps diuisionis. 93
ierusalem cur incendio hostili plectenda. 128
iesũ christũ sedere à dextris Dei probatur. 186
iesum in latere percussum, indéque aquam &

sanguinem fluxisse probatur. 181
Iesus Christus vnicus dei filius. 173.174
Iesus Hebrei vocabuli nomen est. 1
Iesus quid. 173
Ignis nomine transcursus flammæ intelligitur. 153
imber serotinus & matutinus. 112
impietas, vtilitatis faciem, flagitiis obtendit. 39
impietatis fructus superbia. 148
impij cur de emendatione non cogitant. 55
in præpositio cur non additur in Sanctam ecclesiam & in quibusdam aliis. 188
inaurium nomine obedientia ostenditur. 41
india quo tempore semina fidei prima suscepit. 202. 203
india duplex. 202
india multis variisque linguis & gentibus habitatur. 202
indigentia panum datur post dentium stuporem. 136
indignatio dei, imagine leonis exprimitur. 132
inimici Iudæ qui. 2
inimici quousque dicuntur inimici. 2
iniquitas populi israëlitici duplex 81
infernus Assyrius vocatur. 96
infidelium de Resurrectione error. 191
insidias in iesum iudæi moliuntur. 20
intelligentia diuinæ scripturæ vnde petenda. 236
interiora deus conspicit. 55
inuidiæ contra Athanasium. 206
iouinani ortus & de eius fine. 231
iosaphat vallis locus concisionis vocatur. 120
irene Spiridionis cyprij episcopi ad vitam reuocatur. 197
ioseph cur inter omnes fratres filius tertio appelletur. 19
ioseph Christi figura. 20
ioseph patriarchæ interpretatio. 19
isachar quid. 14
isachar. 13
israel, & domus regis auscultate, quia vobis iudicium est. 54
iesrahel meretricis primogenitus. 32
israel matulæ comparatus. 99
israel idola abiicit. 98
israelis nomine quid intelligendum. 32
israelitæ à Syris sæpè oppressi. 133
israelitæ ad quid vocentur potentes & robusti. 142
israelitici populi adolescentia, iuuentus & senectus. 64
israeliticus populus Ariolorum vocibus libenter aurem præbuit. 93
iuda catulus leonis quomodo dicatur. 2
iudaici populi duplex iniquitas, 81
iudam Christum tradidisse authoritatibus docetur. 180
Iudas confessio interpretatur. 6
Iudæ benedictio filio. 2
Iudæ regnum quamdiu durauerit. 3
Iudæa à deo electa. 30
Iudæi contemptu spiritualium magistrorum prophetarum meruerunt abduci in captiuitatem. 73
Iudæi quibus diebus lasciuiebant. 41
Iudæis deus solum innotuit. 130
iudæorum populus præcepta legis solus, quibus obedire accepit. 41
iudæorum & Adæ an peccatum fuerit æquale. 60
iudæorum calamitas magna exponitur. 103 & 104
iudicantis quanta grauitas. 67
iudicij extremi prophetia. 186. 187
iudicij vltimi dies. 114
iudicium contra Christum prædicitur. 181
iudicium prædicationis Apostolorum. 169
iudicium in absynthium conuertere. 140
iudicium ad ignem vocare. 153
iudicium dei innoxiis dulce. 140
iuliani calliditas. 214
iulianus imperator eligitur. 210
iulianus in bello persico perit. 214
iusti hostes locutio est disertis familiaris. 143
iustitia deus appellatur. 141
iustitiæ verus doctor, quis. 113
Iurauit pro decreuit posuit. 138
iuuenrus populi israelitici. 64

L

Lapillorum nomine firmitas indicatur. 165
Laqueus positus, quid. 132
è Latere Christi cur potius quam ab alio membro & aqua & sanguis productus. 182
Latitudo, profundum & altitudo crucis descriptio. 177
Leenæ munus. 233
Legis naturalis, quæ intra nos est, effectus. 11
Leges dei in deuteronomij volumine continentur. 70
Leonculorum somnus triduanus. 2
Leones pro Regibus. 133
Leonis acceptiones variæ. 15
Leonis catulus quis. 7
Leui. 11
Leuitarum origo. 11
liber pater ex eius fœmore natus esse creditur. 176

Libertas infelicitati proxima. 44
Liberatio Israelitarum ab Ægyptiaca seruitute celebratur carminibus. 43
Lihertius Vrbis Romæ episcopus. 210
Liberius Romæ sacerdos. 209
In Libidinem qui per impatientiam excidérunt à clericatu arcentur. 198
Librorum veteris Testamẽti numerus 188.189
Lignum crucis Christi ad contactum corporis pene mortui diiudicatur. 201
Locus pro cubili positus. 58
Locusta salubus potius mouetur, quàm gressibus. 109
Locustarum nomine quid intelligendum. 113
Locustarum nomine gentium nomen designatur. 103
Locustatum imaginibus quid sentiendum. 153
Longanimitas dei differt vltionem in longa tempora. 147
Lucifer cur exul. 209
Luciferianorum schisma. 212
Luciferum tanquam deum Saracceni colunt. 147
Lucus hæreticus persequitur. 232
Locutio quam sacrorum librorum præcipuè authoritas notanda. 67
Lupus rapax Beniamin dictus. 24
Luxus quando inter Iudæos vigebat. 41

M

Macarij miracula. 233
Macedonij hæresis triformis. 210
Madianitarum mulieres habitu & gestu meretricio obuiam Israëlitico exercitui obuiam processerunt. 75
Mala quæ imprecantur super Ephraim & Tyrum. 76
Mala vniuersa vnde. 109
Mala plurima Iudæis ventura per varias captiuitatis species enumerantur. 118
Maledictiones, his qui cæremonias dei repulerint, enumerantur. 71
Manichæi concilium & error. 189
Manichæorum error. 191
Manus Christi qui. 5
Marcionis hæretici iniquitas de deo. 189
Maria Virgo in partu incorrupta. 175
Matres filiorum carnibus vescuntur. 137
Matrimonia ad quid instituta. 171
Mathæus in Æthiopiam ad Euangelizandum mittitur. 201
Mauuia Sarracenorum gentis regina. 234
Matulæ Israël comparatus. 68
Maximus Hierosolymorum episcopus. 206
Medendi propositum semper in deo est. 138
In medio esse quid. 14
Medorum captiuos Sennacherib posuit in Haillan & in Abet iuxta fluuium Gosam in ciuitate Medorum. 96
Melchom simulachrum. 127
Meletius contra decreta Antiochiæ episcopus creatur. 209
Membra Christi, qui dicantur. 5
Mendacium pro falsa religione, ponitur in scriptura. 61
Mens nostra quomodo generat Verbum. 171 172
Mentis synceræ affectus vbi deest, à crapulatis fusa supplicatio, ritè vlulatio nominatur. 66
Merces boni operis. 14
Merces filij dei. 13
Meritorum Israël expunctor deus. 138
Meropus indiam petuadit. 202
Messis nomine, calamitas vicina & proxima ostenditur. 55
Metrodorus philosophus indiam penetrat. 202
Milites Israelitici cur in solitudine mortui. 37
Minerua de iouis cerebro nata creditur. 176
Mirabilia sanctorum qui fuerunt in Ægypto. 231. 233
Miraculum crucis Christi. 201
Miraculum ad preces mulieris. 204
ad Misericordiam promptus deus. 153
Misericordiæ exemplum. 150
Moab cur tribus plagis puniendus. 127
Moab de Loth stirpe natus. 127
Modestiæ virtus ostenditur. 113
Mollicies ad quid creata. 164
Monimentum ingens benignitatis dei. 37
Montes pascias Vesticndi. 112
Montes permanentes, qui. 21
Montium benedictio. 21
Mors rex Assyrius appellatur. 96
Mors Christi dæmonum oppressio. 3
Mors pro mercede, christo illata. 181
Motum vulnera accusantur. 128
Mos setmonis prophetici. 66
Motus species tres. 12
Motus animæ tres. 12
Moyses monachus ordinatur episcopus. 234
Mulieris christianæ captiuæ miraculis ibera gens christianissimum suscepit. 203
Mulieris impudentia. 207
Mulier captiua. 203
ad mundum muliebrem, allusio. 40
murus litus quid. 154
myrmidones ex quibus nati. 176
myrrhato vino christus potatus est. 183

N

Natiuitas triplex. 22
Nephtalim interpretatur. 18.19

Nicænæ fidei exemplum. 198
Nobilitatem non commendat vitiorum impunitas. 131
Non enim addam vltra misereri domus Israel, sed oblitione obliuiscar eorum, sensu duplici exponitur. 33
Nouati hæresis. 190
Notarus lapsis pœnitentiam denegat. 190
Numerus finitus pro infinita quantitate sumptus. 134
Numerus filiorum Israel, quasi arena maris. 34

O

oblita es mei, obliuiscar & ego filiorum tuorum sensu gemino intelligitur. 49
oblationes diuersæ ex Mosis instituto. 50
ob scœnos comprehendit confusio. 76
occidere hominẽ nõ semper criminosum. 191
oculi christi, qui. 5
oculus solus capax lucis est. 177
ὁμοούσιον 209
ὁμοιούσιον quid. 198
operum momenta apud bonum iudicem grauiora sunt, quàm vocum. 67
optimates qui dicantur. 148.149
oracula minora. 115
origo Apostolorum. 18
oseæ coniugium an corporale fuerit. 28

P

Paphnutius episcopus verbo dæmones fugabat. 197
Paphnutius confessor. 206
Panis Aser quomodo pinguis dicitur. 18
Parricidalis animus est aliena calamitate diteſcere. 57
Paruulus de cuius salus deplorabatur, precibus christianæ mulieris sanatur. 203
Passionibus animorum quatuor possunt aptari, eruca, locusta, bruchus & rubigo. 109
Pastiones æstiuæ in verticibus montium. 123
Pastorem pecudũ Amos se esse profitetur. 155
Pastorum nomine quid intelligendum. 123
Pater Filij pater. 171
Pater quomodo sit Filij pater, non discutiendum. 172
Partus omnis ex tribus constat. 176
Paulinus mittitur in exilium. 209
Pauli Samosateni error. 190
Pauper & iustus gemino suffragio nitũtur. 118
Pauperes qui appellari. 142.143
Peccata etiam interiora nouit deus. 55
Peccatum israelitici populi Sodomæ, & Gomorræ maius. 137
Perfectorum pater, Christus. 23
pedes christi, qui. 5
Perfectorum solidus cibus. 6.7
perfecutio quæ fuit apud Edessam. 234
Phariſæorum signa. 11
phœnix sine coniuge nascitur. 176
Pietas omnium virtutum fastigium. 19
Pietatis diuinæ propositum. 145
Piraterium, piratarum conspiratio. 17
Pithagoreorum concilium. 190
plaustrum onustum fœno quomodo intelligendum. 130
Pluuia super ciuitatem vnam data est, & super alteram minimè. 136
pœna quã subierunt Iudæi pro sua demẽtia. 51
pœnitentia Theodosij. 240
pœnitentium dominum placat. 105
ponam pro permittam. 41
populus israeliticus in solitudine extinctus. 137
populus iudæorum solus præcepta legis, quibus obediret acceperat. 41
populus vnus multis nominibus indicatur. 127
potentia dei contra Azotios. 115
potentes quare israelitæ nuncupantur. 141
præcepta diuina contemnentes, non vno modo errare conuenti sunt. 51
sub præcepti specie, vis expressa est iudicij. 48
preciis innocentium ebrietates & crapulæ factæ. 129
preciosiora quæ æstimantur, diligentius sunt inspicienda. 131
pretium vnusquisq; animę suę cõsequitur. 178
præsens tempus pro præterito. 164
priapos qui sunt venerati. 76
princeps ex Iuda deesse non poterit. 7
princeps causam concilij refert ad Episc. 195
procaces ab incautis distinguuntur. 53
proficientium proprium. 16
prophetalis contumeliæ, & religionis violatæ crimen par est. 75
prophetæ pauci & pauperes. 54
prophetæ veri munus. 82
prophetarum contemptus de magnitudine iniquitatis contemnentium venit. 74
prophetas non modo spreuerunt, sed etiam impugnauerunt israelitæ. 70
prophetas inhonorare, quàm graue scelus. 75
puella à dæmone sanctorum precibus liberata. 233
pulchritudine agrorum vocabulo syluas frondentes intelliguntur. 106
pulli nomine quid intelligatur. 7
pullus asinæ Christi. 4

Q

Quadragesimæ dies. 2
Quies pro imperij fine. 33
Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam. Qui loquitur &c. 82
Qui natus

Qui natus est de Spiritu sancto ex Maria Virgine. 175

R

rabbe vrbs metropolis igne comburenda. 127
rabdomantia quid. 51
rapeaces dux Assyrius. 98
rapsaces Assyriorum dux exercitus sub Sennacherib Rege. 116
ratio duplex, in aduersis deo supplicandi. 58
ratio crucis non omnibus vna eadēque est. 180
reges non minus religione, quam potestate reuerendi. 55
reges prophetarum & sacerdotum benedictione non consecrati. 67
reges cur in furore dei dentur. 94.95
regina iberorum christianissimum amplecti-tur. 203
regionibus Væ imprecatur. 145
regna opulenta per Bruchū consumuntur. 113
regnum non in sermone, sed in virtute consistit. 196
regnum iudæ regis. 3
regnum cælorum fermento compatatur. 174
requies bona, Christus. 14
regulas Virtutis Iacob posteris suis custodiendas reliquit. 89
religionis violatæ & contumeliæ prophetalis crimen par est. 75
reorum afflictio non placat dominum. 105
reposita quę dicantur. 3
rerum definitio, communione nominum non confunditur. 31
resurrectio christi probatur. 184
resurrectio carnis authoritatibus probatur. 191 192.193
resurrectio à quibus negetur. 191
resurrectionis christi figura. 3
resurrectionis virtus. 191
rex Iberus fit Christianus. 204
rhodanus in exilium mittitur. 209
riuus Ægypti pro Nilo. 163
robusti eur Israëlitæ vocentur. 142
robur alicuius comedere. 64
ruben prioris populi figura seu persona 10. Paterni thori maculator ibidem, cur ei aliquid laudis tribuitur. 10
ruben temerarius. 10. mistice quid ibidem
rubigo & Bruchus. 109
rubigine regna opulenta consumuntur. 113

S

Sabellij hæresis. 212
saccum super dorsum ponere. 158
sacerdotes in Iberiam mittuntur. 204
sacerdotes Baal internecione delentur. 32
sacerdotes non minus religione, quàm potestate reuerendi. 55
sacerdotes vnde exorti. 11
sacrilegorum fugienda societas. 54
saluatio in die iudicij vbi tuta. 116.117
salustius Iuliani præfectus. 214
samaria pro diis vitulos habebat. 53
samaritæ quanta fame vexati. 133
samosateni concilium. 190
sanctam Ecclesiam catholicam credendum, non in sanctam Ecclesiam. 189
sanctificatio Dauid fidelis. 167
sanctum suum deus non permisit videre corruptionem. 167
sanguis cū aqua è latere Christi profluxit. 182
schisma luciferianorum. 212
scissiones parietum rulnam præcedere solent. 151
scribarum typus. 11
scindere vestimenta quid. 110
scripturę diuinæ intelligētia vnde petenda. 236
sectæ tres ex schismate Arij. 210
semitę nomine quid intelligatur. 16
senectus filiorum Israel. 64
sennacherib Rex contra Iudæos exercitum mouet. 98
sennacherib pene omnes copiæ eur vna nocte perierint. 33
sensus pulli nomine intelligitur. 7
sermonis prophetici mos. 66
setorinus quid. 152
septentis acceptiones variæ. 15
per sidera quattuor, mundi partes quattuor intelliguntur. 141
sidon venator dicitur. 12
signa ab Antonij discipulis facta. 236
signa diem extremi iudicij nunciantia. 116
similitudo à vacca capra. 53
simplicitas fidei quantum virtutis habeat. 196
in symbolo cur quædam adiecta. 170
sobrietatis in epulis exemplum Dauid. 149
societas sacrilegorum fugienda. 54
solis accessu fruges creantur. 141
solium iniquitatis. 149
somnia pro minoribus oraculis sumpta. 115
somnus leonculorum triduanus. 2
sors quid. 14
sortium nomine, mandata dei intelligi possunt. 14
species corruptionis quatuor, incommoda deferentes, 109
spitidion cyprius episcopus in ordine prophetarum habitus. 197. ouium pastor ibidem
spitidionis miracula. 197
de spiritu sancto decretum. 211
spiritus prophanitatis, quis. 51

Statera pro deliberatione ponitur. 90
Status Ecclesiæ hodiernus. 110
Sterilitatis malum super Effraim & Tyrum imprecatur. 76
Stola Christi pro Ecclesia. 4
Stolæ acceptiones. 7
stolam suam in vino lauare, quid. 7
stridere quid. 130
stultiriæ nomine prophanitas notatur. 95
stupor dentium. 136
stuprum Gabaonitarum punitur. 75
substantia dei incorporea. 177
substantiæ & subsistentiæ differentia. 212
superliminarium motu vocabulo, quid. 162
superbia semper deo exosa. 148
post supplicia denunciata cur causa seueritatis subdatur. 142
sychem profanitatis vrbs. 60.61
sydon cur à deo accuserur. 116
sydus pro lucifero. 147
Symbolum Apostolorum cur confectum & quando. 169.170
symbolum inter milites. 170
symbolum iustè sic vocatum est. 170
symbolum etiam indicium vocatur. 170
symeon. 11
syõ in die iudicij saluationis tutus erit locus. 17

T

Tabernaculum Dauid, Corpus Christi appellatur. 166
Taurus filius dei legitimus in scripturarum figuris appellatur. 11
Taurus varie accipitur. 15
Templi nomine quid intelligendum. 156
Templum Hierosolymitanum reparatur. 214
templum mirificum vbi crux reperta est construitur. 201
Temporis huius miserrimi prænotio. 46.47
Tenebræ densissimæ. 204
Tenebrarum filij Iudæi. 51
Tenebras fuisse in christi morte ab hora sexta vsque ad horam nonam probatur. 182
Terga dare deo. 2
Terra omnia habens, quæ. 23
terra sterilis redditur ob peccatum populi. 103
Terræ nomine caro Christi potest intelligi. 21
Terræ motus maximus Hierosolymis. 215
Terram moueri quid. 158
Testamenti noui librorum numerus. 189
Testamentum vetus per concubinam intelligitur. 19
Testamentum Christi. 183
Thecue viculus est, septimo à Bethlehem vrbe miliario separatus. 123
theodorus Iuuenis quãta tormẽta sit passus. 14
Theodosius necem Gratiani vlciscitur. 240
Theoria quid sit. 36
Thesauri sapientiæ, & scientiæ in quo abscon-diti. 113
Titulus crucis Christi repertus. 200
d. Thomæ Apostol. parthia ad dei verbum prædicandum sorte obtigit. 201
Tonsor gregis quis. 152
Tribus Gad habitaculum vbi. 17
Tribus Beniamin ob quid penè deleta. 75
Trinitatis S. cooperatio. 175.176
Trulla cæmentarij quid. 154
Trutina mentis fallax. 90
Turris superbię, & fidei quæ. 170
Typus veteris Testamenti. 10
in Tyrum quare comminatur deus. 7.126
Tyrus meretrix vocata. 76

V

Vaccarum vocabulo, prophani notantur. 135
Vaccarum pinguium nomen quibus ascribitur. 134
Vaccas Bethanen coluerunt habitatores Samariæ. 79.
Vadent pro ibant positum. 56
Valens igne perit. 239
Valentiniani imperium. 231
Valentiniani mors. 239
Valentinianus puer. 239
Valentinus hæreticus carnis resurrectionem negat. 191
valentis & valentiniani ortus. 231.232
valentis interitus. 239
vallis vocabulo populus notatur. 45
vallis Iosaphat locus concisionis vocatur. 120
vastitas potentum subridetur. 142
vastitas vnde. 105
vaticinium calamitatum Iudæorum. 150
vaticinium de tormentis Christi. 181
vbera Apostolica. 23
væ diem domini desiderantibus imprecatur. 145.
venatores Apostoli dicti. 12
venus de spuma maris nata creditur. 176
veritas vrens de deserto, Angelus dicitur. 97
verbum domini cur Iudæis negatum. 160
vestimentorum Christi diuisio probatur. 185
vestimentorum scissio quid. 110
viam humilium despicere. 128
viciorum impunitas non commendat nobilitatem. 131
vincula Christi vaticinantur. 181
vinum myrrhatum Christi potus. 183
in vindicando deus parcus. 133

Vindicta dei super Iudæos. 41
virgines monachæ deo sacratæ. 201
virgines pulchræ cur deficiendæ. 160.161
Virgo Israel proiecta est in terrã suam. 137.138
Virtus modestiæ. 123
Virtus animæ tripartita. 12
Virtus altissimi quæ sit. 176
Virtutes sanctorum qui fuerunt in Ægypto. 232.233
Virtutis regulas Iacob posteris suis custodiendas reliquit. 89
Virtutum omnium fastigium. 19
Vitis Christus dicitur. 4
visitatio pro animaduersione. 33
vita mundi in ligno suspenditur. 181
ad vitem Christus pullum alligauit. 4
vitia quibus squalebat populus israeliticus exprobrantur. 151
vitia carnis quomodo quis superare poterit. 7
vitis nomine gens Israelitica intelligitur. 78
vituli duo, vnus in Dan, alter in Bethel positus. 134
vituli aurei pro vectigalibus Assyrijs directi. 79
vituli in Samaria pro diis habiti. 53
vituli quorum dii. 76
vitulos duos aureos fecit Ieroboam. 63
vleiscentis exprimitus exprimitur. 131
vnicus & ad filium & ad dominum refertur. 175
vncinus pomorum. 156
vnum verum deum Patrem omnipotentem, & vnum dominum secundum Orientalem ecclesiam quomodo sit intelligendum. 172
vrsini surreptio 238
vulua Apostolica. 23
vuluæ & vberum benedictio. 21

X

Xenium quid. 181

Z

Zabulon quid. 13.14
zabulon. 12
zelus duplex. 22

Bibl. VI. n. 26